

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
UNIVERSITETI I TIRANËS
FAKULTETI I DREJTËSISË
DEPARTAMENTI PENAL**

DISERTACION

Parashkrimi i ndjekjes penale dhe i ekzekutimit të vendimeve penale

Programi i doktoraturës në të drejtën penale

**Doktorante
Evangeljeli Xhuvani**

**Udhëheqës shkencor
Prof.Dr. Dorina Hoxha
Prof.Asoc. Blerina Reçi Xhakolli**

Tiranë, 2026

DISERTACION
PARASHKRIMI I NDJEKJES PENALE DHE I EKZEKUTIMEVE TE
VENDIMEVE PENALE
EVANGJELI XHUVANI

ABSTRAKT

Instituti i parashkrimit përbën një nga institutet më të rëndësishme të së drejtës penale shqiptare, duke garantuar një procesi të rregullt dhe të drejtë penal, si dhe në mbrojtjen efektive të të drejtave dhe lirive themelore të individit. Ky institut është i parashikuar në pjesën e përgjithshme të Kodit Penal dhe gjen zbatim edhe në dispozitat e Kodit të Procedurës Penale. Funksionimi i mekanizmit të parashkrimit mbështetet në një sërë parimesh themelore të së drejtës penale, përfshirë parimin e sigurisë juridike, parimin e ligjshmërisë, humanizmit, dënueshmërisë dhe të tjera, të cilat bëhen të dukshme gjatë analizës së këtij institucioni juridik. Kodi Penal shqiptar parashikon dy forma të parashkrimit: parashkrimin e ndjekjes penale dhe parashkrimin e ekzekutimit të dënimit. Qëllimi i këtij punimi është të shqyrtojë në mënyrë të detajuar karakteristikat kryesore të këtij instituti, me fokus në afatet kohore të përcaktuara nga legjislacioni penal, si dhe ndikimin e tyre në garantimin e të drejtave themelore të individëve, në harmoni me parimet bazë të së drejtës penale. ajo që është me rëndësi në këtë punim është edhe analiza e nocioneve sit ë ndërprerjes dhe të pezullimit të parashkrimit dhe nevojat e ndryshimeve ligjore. Gjithashtu, punimi përfshin një analizë krahasuese me legjislacione të vendeve të tjera, me synim evidentimin e ngjashmërive dhe dallimeve në trajtimin e këtij institucioni. Kjo analizë nënvizon rëndësinë e gjerë që parashkrimi ka jo vetëm në kuadrin e së drejtës penale shqiptare, por edhe në sistemet penale të shteteve të së drejtës në përgjithësi, duke krahasuar legjislacionet përkatëse dhe evidentuar se cilat janë problematikat në legjislacionin tonë të brendshëm. Në një pjesë e rëndësishme e këtij punimi i kushtohet analizës së praktikës gjyqësore, e cila reflekton qartë ndikimin e madh të këtij instituti dhe ndërlidhjen e tij me institute të tjera të së drejtës penale. Për të ilustruar më mirë zbatimin praktik të parashkrimit, janë paraqitur raste konkrete nga jurisprudenca, të cilat ndihmojnë në kuptimin më të saktë dhe të drejtë të këtij instituti në kontekste të ndryshme ligjore.

ABSTRACT

The statute of limitations constitutes one of the most important institutions of Albanian criminal law, ensuring a fair and regular criminal process, as well as the effective protection of individuals' fundamental rights and freedoms. This institution is provided for in the General Part of the Albanian Criminal Code and is also applicable within the provisions of the Code of Criminal Procedure. The functioning of the statute of limitations is supported by several fundamental principles of criminal law, including the principles of legal certainty, legality, humanity, punishability, and others, which become apparent throughout the analysis of this legal institution.

The Albanian Criminal Code recognizes two types of statutes of limitations: the statute of limitations for criminal prosecution and the statute of limitations for the execution of punishment. The aim of this paper is to examine in detail the main characteristics of this institution, with a focus on the time limits defined by the criminal legislation, as well as their impact on the guarantee of fundamental rights of individuals in harmony with the core principles of criminal law. Of particular importance in this study is also the analysis of concepts such as the interruption and suspension of the statute of limitations, as well as the need for legislative amendments.

Furthermore, the paper includes a comparative analysis with the legislation of other countries, with the aim of identifying similarities and differences in the treatment of this institution. This analysis emphasizes the broad importance that the statute of limitations holds not only within the framework of Albanian criminal law but also in the criminal law systems of rule-of-law states in general, by comparing respective legislations and highlighting the issues present in our domestic legal framework.

A significant part of this study is devoted to the analysis of judicial practice, which clearly reflects the major impact of this institution and its interconnection with other institutions of criminal law. To better illustrate the practical application of the statute of limitations, concrete cases from jurisprudence are presented, which help to gain a more accurate and fair understanding of this institution in various legal contexts.

Metodologjia

Ky punim mbështetet në një qasje metodologjike të kombinuar teorike dhe analitike, me synim shqyrtimin e plotë dhe të argumentuar të institutit të parashkrimit në të drejtën penale shqiptare, në raport me zhvillimin e tij historik, rregullimin normativ aktual, praktikën gjyqësore dhe standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Analiza realizohet kryesisht përmes metodës juridiko-dogmatike, e cila konsiston në interpretimin sistematik të dispozitave të Kodit Penal që rregullojnë parashkrimin e ndjekjes penale dhe parashkrimin e ekzekutimit të dënimit, duke i vlerësuar ato në dritën e parimeve themelore të së drejtës penale, si siguria juridike, ligjshmëria, proporcionaliteti, humanizmi dhe parimi i ligjit më të favorshëm. Paralelisht, përdoret metoda historiko-juridike për të analizuar evolucionin e këtij instituti nga e drejta zakonore shqiptare dhe rregullimet e hershme penale, deri te kodifikimet moderne, me qëllim evidentimin e ndryshimeve konceptuale dhe ideologjike që kanë ndikuar në trajtimin e parashkrimit ndër vite.

Punimi përdor gjithashtu metodën krahasuese, duke e vendosur institutin e parashkrimit në të drejtën penale shqiptare në raport me legjislacione të tjera evropiane dhe me standardet e së drejtës penale ndërkombëtare, me synim identifikimin e ngjashmërive, dallimeve dhe praktikave më të avancuara që mund të shërbejnë si referencë për përmirësimin e kuadrit ligjor vendas. Një rëndësi e veçantë i kushtohet analizës së praktikës gjyqësore, veçanërisht vendimeve të Gjykatës së Lartë dhe jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, përmes së cilës vlerësohet mënyra e interpretimit dhe zbatimit konkret të parashkrimit, si dhe ndikimi i tij në garantimin e procesit të rregullt ligjor dhe të të drejtave të të pandehurit. Në përfundim, përmes një qasjeje kritike, punimi synon të evidentojë mangësitë dhe paqartësitë e rregullimit aktual, veçanërisht në lidhje me parashkrimin e ekzekutimit të dënimit, dhe të ofrojë sugjerime për ndërhyrje ligjore dhe përmirësime normative, në funksion të rritjes së sigurisë juridike dhe harmonizimit të legjislacionit penal shqiptar me zhvillimet bashkëkohore

Parathënie

Ky punim ka në qendër të analizës institutin e parashkrimit në të drejtën penale shqiptare, duke e trajtuar atë si një nga mekanizmat më të rëndësishëm juridikë për kufizimin në kohë të ushtrimit të fuqisë ndëshkuese të shtetit dhe për garantimin e sigurisë juridike dhe të të drejtave themelore të individit. Parashkrimi vlerësohet jo vetëm si një instrument teknik i procesit penal, por si një institut me natyrë thelbësisht materiale, i lidhur ngushtë me parimet e drejtësisë penale, me kërkesat e procesit të rregullt ligjor dhe me balancën ndërmjet interesit publik për ndëshkim dhe mbrojtjes së individit nga një ndjekje penale e pakufizuar në kohë.

Punimi nis me një analizë teorike të kuptimit, funksioneve dhe qëllimeve të parashkrimit, duke evidentuar bazën e tij normative dhe filozofike në të drejtën penale bashkëkohore. Në këtë kuadër, shqyrtohen dy format kryesore të parashkrimit, parashkrimi i ndjekjes penale dhe parashkrimi i ekzekutimit të dënimit, si dhe raporti i tyre me parime themelore si siguria juridike, ligjshmëria, proporcionaliteti, humanizmi dhe parimi i ligjit më të favorshëm. Analiza vendos theksin te roli i kohës si element që ndikon drejtpërdrejt në zbehjen e interesit ndëshkues të shtetit, në dobësimin e funksionit parandalues dhe rehabilitues të dënimit, si dhe në rrezikun e cenimit të procesit të drejtë për shkak të humbjes ose deformimit të provave me kalimin e viteve.

Një pjesë e rëndësishme e punimit i kushtohet zhvillimit historik të institutit të parashkrimit në të drejtën penale shqiptare, duke filluar nga e drejta zakonore dhe kanunet tradicionale, ku mungonte nocioni modern i parashkrimit penal, për të vijuar me rregullimet e periudhës osmane, kodifikimin penal të vitit 1928 dhe trajtimin e parashkrimit në kodet penale të periudhës socialiste dhe post-socialiste. Kjo analizë historiko-juridike nxjerr në pah mënyrën se si faktorët politikë, shoqërorë dhe ideologjikë kanë ndikuar në konceptimin e këtij instituti, duke treguar kalimin nga një qasje e përqendruar te falja dhe ndëshkimi absolut, drejt një modeli që njeh kufizimin kohor të ndjekjes dhe të ekzekutimit penal si garanci për sigurinë juridike.

Në vijim, punimi analizon në mënyrë të detajuar rregullimin aktual të parashkrimit në Kodin Penal shqiptar, me fokus të veçantë në nenet 66 dhe 68, duke evidentuar problematikat normative dhe praktike që lidhen me afatet e parashkrimit, mënyrën e llogaritjes së tyre dhe mungesën e mekanizmave të qartë për ndërprerjen ose pezullimin e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit. Evidentohet se, ndonëse legjislacioni penal ka pësuar ndryshime në fusha të tjera, rregullimi i parashkrimit, veçanërisht i ekzekutimit të dënimit, ka mbetur për një kohë të gjatë i pandryshuar,

duke mos reflektuar ndryshimet e realitetit shoqëror, ekonomik dhe juridik dhe duke krijuar paqartësi në praktikën gjyqësore.

Një vëmendje e veçantë i kushtohet analizës së praktikës gjyqësore shqiptare, kryesisht të Gjykatës së Lartë, e cila tregon qëndrime jo gjithmonë të unifikuara në interpretimin e dispozitave mbi parashkrimin. Këto qëndrime të ndryshme ndikojnë drejtpërdrejt në parashikueshmërinë e vendimmarrjes dhe në sigurinë juridike të subjekteve të përfshira në procesin penal. Paralelisht, punimi përfshin një analizë krahasuese me legjislacione të huaja dhe me standardet e së drejtës penale ndërkombëtare dhe evropiane, duke vënë në dukje nevojën për harmonizimin e legjislacionit shqiptar me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut dhe me modelet bashkëkohore të së drejtës penale.

Në përfundim, punimi arrin në konkluzionin se instituti i parashkrimit përbën një element themelor të shtetit të së drejtës dhe një garanci thelbësore për mbrojtjen e të drejtave të individit, por se rregullimi aktual kërkon rishikim dhe përmirësim, veçanërisht në lidhje me parashkrimin e ekzekutimit të dënimit. Përmes një qasjeje kritike dhe analitike, studimi synon të kontribuojë në debatin shkencor dhe legjislativ mbi reformimin e këtij instituti, duke propozuar një trajtim më koherent, më të qartë dhe më të harmonizuar me standardet evropiane dhe zhvillimet bashkëkohore të së drejtës penale.

PËRMBAJTJA

Abstrakt

Metodologjia

Parathënie

KAPITULLI I

Kuptimi dhe baza ligjore e institutit të parashkrimit në të drejtën penale

Hyrje.....fq.9

1. Parashkrimi në të drejtën penale sipas funksionit dhe qëllimeve të tij.....fq. 10
2. Zanafilla e rregullimit penal dhe rrënjët historike të parashkrimit deri në vitin 1912.
3. Konsolidimi i institutit të parashkrimit nga Pavarësia deri në Luftën Nacional-Çlirimtare.....fq 19
4. Zhvillimi historik i rregullimit të parashkrimit në legjislacionin shqiptar sipas Kodit Penal të viteve 1952 dhe 1977.....fq.20
5. Trajtimi juridiko-penal i parashkrimit sipas Kodit Penal të vitit 1995 dhe ndryshimet përkatëse.....fq 25
6. Nevoja për ndërhyrjen e ligjvënësit në të dyja format e parashkrimit.....fq.29
7. A e riformulon drafti i ri i Kodit Penal rolin e parashkrimit në sistemin penal shqiptar?.....fq.31

KAPITULLI II

Marrëveshjet ndërkombëtare dhe e drejta ndërkombëtare penale në raport me institutin e parashkrimit penal

1. Hyrje.....fq.38
2. Marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara nga shteti shqiptar dhe parashkrimi penal..fq

- Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit, 2003, ratifikuar nga Shqipëria me ligjin nr. 9492, datë 13.03.2006
- Konventa e Palermos (Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar transnacional, 2000), ratifikuar me ligjin nr. 8920, datë 11.07.2002
- Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ)
- Statuti i Romës i Gjykatës Penale Ndërkombëtare, ratifikuar nga Shqipëria me ligjin nr. 9090, datë 26.06.2003
- Konventa Evropiane për Ekstradimin (1957) dhe protokollet shtesë të saj.
- Konventa për parandalimin dhe ndëshkimin e krimeve të gjenocidit, 1948

- ✚ Konventa për moszbatimin e afatit të parashkrimit për krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit, 1968 (OKB)
- ✚ Konventa për Krimin e Apartheidit (1973)
- ✚ Konventa për financimin e terrorizmit, 1999

3. Parimi i ndalimit të parashkrimit për krime sipas së drejtës ndërkombëtare penale dhe të drejtës penale të brendshme. A ka cenim të parimit të sigurisë juridike?...fq176
4. Raste nga praktika e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut dhe Gjykatës së Drejtësisë së Bashkimit Evropian.....fq183

KAPITULLI III

Parashkrimi penal në praktikën gjyqësore shqiptare. Një vështrim mbi qëndrimet gjyqësore dhe vakumet normative

Hyrje.....fq.76

1. Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit dhe qëndrimi i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë:.....fq. 78

- ✚ Konkurrimi i amnistisë/faljes dhe parashkrimit gjatë ekzekutimit të dënimit;
- ✚ Në lidhje me dënimet kumulative (edhe pse të shfuqizuara);
- ✚ Në lidhje me personat përsëritës (recidivistë);
- ✚ Në lidhje me fillimin e afateve të parashkrimit të ndjekjes penale.

2. Pasojat praktike për sistemin penal.....fq.115

KAPITULLI IV

Analizë krahasimore mbi parashkrimin penal sipas sistemeve të ndryshme ligjore. Dallime midis sistemit Common Law dhe Civil Law

Hyrje.....fq.119

1. Parashikimi ligjor i parashkrimit sipas sistemit Civil Law.....fq.120
2. Parashikimi ligjor i parashkrimit sipas sistemit Common Law.....fq.129
3. Dallimet kryesore midis sistemit Civil Law dhe sistemit Common Law.....fq.131

KAPITULLI V

Parashkrimi i ndjekjes penale dhe i ekzekutimit të dënimit penal në raport me ekstradimin dhe njohjen e vendimeve penale të huaja

Hyrje.....	fq.133
1. Ekstradimi si institut i së drejtës penale materiale dhe procedurale. Roli i tij në shmangien e pasojave të parashkrimit.....	fq.135
2. Jurisprudenca e Gjykatës së Lartë mbi parashkrimin në rastet e ekstradimit..	fq.138
3. Njohja e vendimeve penale të gjykatave të huaja dhe parashkrimi.....	fq. 151

KAPITULLI VI

Parashkrimi penal dhe dimensionimi psiko-social i drejtësisë penale

Hyrje.....	fq.163
1. Qëllimi i dënimit dhe raporti me kalimin e kohës.....	fq.165
2. Teoritë penale mbi dënimin dhe marrëdhënia ndërmjet funksionit riedukues të dënimit dhe parashkrimit penal.....	fq.169
3. Teoria e parandalimit perceptual dhe lidhja e tij me parashkrimin në të drejtën penale.....	fq.176
4. Parashkrimi penal ndërmjet psikologjisë dhe utilitarizmit.....	fq.183
KONKLUSIONE DHE REKOMANDIME.....	fq.186
BIBLIOGRAFIA.....	fq. 199

KAPITULLI I I

Kuptimi dhe baza ligjore e institutit të parashkrimit në të drejtën penale.

Hyrje

Parashkrimi, si një nga institutet më delikate të së drejtës penale, qëndron në vijën ndarëse midis fuqisë ndëshkuese të shtetit dhe mbrojtjes së individit nga një presion penal pa afat. Ai mishëron një koncept që shkon përtej kufijve të ligjit pozitiv, duke reflektuar një filozofi juridike të konsoliduar ndër shekuj: ideja se koha, me kalimin e saj, jo vetëm zbeh nevojën shoqërore për ndëshkim, por ndikon edhe në mundësinë reale të një procesi të drejtë. Ky mekanizëm, në thelb, është një garanci për sigurinë juridike dhe për respektimin e parimit të proporcionalitetit ndërmjet interesit publik dhe të drejtave individuale.

Në Shqipëri, ky institut ka njohur një rrugëtim të gjatë, nga kodifikimet e para penale e deri tek rregullimi aktual, duke reflektuar jo vetëm transformimet e rendit juridik, por edhe ndikimin e modeleve të huaja, veçanërisht atij kontinental, ku balanca midis efikasitetit të ndjekjes penale dhe mbrojtjes së të akuzuarit është thelbësore. Në të njëjtën kohë, parashkrimi ka një funksion praktik të pashmangshëm: ai detyron organet proceduese të veprojnë brenda afateve të arsyeshme, duke shmangur zvarritjet dhe duke ruajtur integritetin e procesit penal.¹ Parashkrimi përbën një shkak shuarjeje të ndjekjes penale apo të dënimit, i lidhur ngushtësisht me kalimin e një periudhe të caktuar kohe. Ky institut, me rrënjë të thella historike, gjen justifikimin e tij kryesor te zvogëlimi gradual i interesit të shtetit për të ndëshkuar veprat penale, kur kujtesa shoqërore mbi to është zbehur dhe efektet e dëmshme të faktit penal janë zbutur nga vetë rrjedha e kohës. Në këto rrethana, mungesa e një reagimi të menjëhershëm penal bën që ndërhyrja ndëshkuese, pas një kohe të gjatë, të humbasë kuptimin e saj fillestar.

¹ Mantovani, F., *Diritto penale, Parte generale*, Shtëpia botuese CEDAM, fq. 852-856. Autori trajton të dyja format e parashkrimit duke i vlerësuar si dy shkaqve të shuarjes së veprës penale dhe të dënimit. Megjithatë, disa teori, më pak bindëse në planin doktrinar, kanë argumentuar se kalimi i kohës realizon një formë “*retribucioni simbolik*” përmes frikës së vazhdueshme nga dënimi, ose se mund të bazohet në një supozuar pendesë të autorit apo në vështirësitë e mundshme për sigurimin e provave pas një periudhe të gjatë. Këto qasje mbeten periferike përballë konceptimit të parashkrimit, si një institut që harmonizohet më shumë me funksionin parandalues të dënimit, sesa me atë retributiv-intimidues. Nëse ky i fundit synon të ruajë efektin frikësues dhe ndëshkues pavarësisht kalimit të kohës, parashkrimi merr në konsideratë edhe mundësinë që, pas një periudhe të caktuar nga kryerja e veprës, personaliteti i autorit të ketë ndryshuar ndjeshëm. Në një situatë të tillë, aplikimi i një mase riedukuese në kushte objektive dhe subjektive të ndryshuara nga ato ekzistuese në momentin e kryerjes së veprës mund të duket jo vetëm i panevojshëm, por edhe në kundërshtim me parimet e proporcionalitetit dhe drejtësisë materiale.

Studimi i këtij instituti kërkon një vështrim të ndërthurur mes bazës ligjore dhe doktrinare, historikut të zhvillimit të tij në legjislationin shqiptar dhe mënyrës se si ai është interpretuar në praktikën gjyqësore. Vetëm përmes kësaj qasjeje mund të kuptohen plotësisht jo vetëm mekanizmat e tij juridikë, por edhe boshllëqet dhe sfidat që kërkojnë rishikim ligjor. Në këtë prizëm, analiza e parashkrimit të ndjekjes penale dhe e parashkrimit të ekzekutimit të vendimit penal në të drejtën shqiptare merr një vlerë të veçantë, si për doktrinën, ashtu edhe për praktikën gjyqësore bashkëkohore.

1. Parashkrimi në të drejtën penale sipas funksionit dhe qëllimet te tij.

Parashkrimi në të drejtën penale është një nga institutet themelore që vendos kufijtë kohorë të fuqisë ndëshkuese të shtetit, duke përcaktuar se pas kalimit të një periudhe të caktuar kohe, ndjekja ose ekzekutimi penal nuk mund të kryhet më². Në thelb, ky mekanizëm synon të ruajë një ekuilibër ndërmjet interesit të shoqërisë për ndëshkimin e veprave penale dhe të drejtës së individit për të mos mbetur pafundësisht nën kërcënimin e përgjegjësisë penale.

Në doktrinën penale shqiptare dhe të huaj bëhet dallimi ndërmjet dy formave të parashkrimit: parashkrimi i ndjekjes penale, që lidhet me afatin brenda të cilit organet proceduese duhet të fillojnë dhe të përfundojnë hetimin dhe gjykimin e një veprë penale, dhe parashkrimi i ekzekutimit të vendimit penal, që lidhet me afatin brenda të cilit një vendim penal i formës së prerë duhet të vihet në zbatim. Të dyja format pasqyrojnë të njëjtën ide themelore: me kalimin e kohës, interesi publik për ndëshkim zbehet, provat mund të humbasin ose të bëhen të pasigurta, dhe funksioni rehabilitues e parandalues i dënimit dobësohet ndjeshëm³.

Në të drejtën shqiptare, këto dy forma të parashkrimit rregullohen nga neni 66 dhe neni 68 i Kodit Penal. Neni 66 përcakton afatet e parashkrimit të ndjekjes penale duke i lidhur ato me masën maksimale të dënimit të parashikuar nga ligji për veprën penale. Afatet janë të ndara në gjashtë kategori: dyzet, njëzet, dhjetë, pesë, tre dhe dy vjet, në varësi të rëndësisë së veprës dhe sanksionit penal të parashikuar⁴. Rregulli i përgjithshëm është se afati fillon nga dita e kryerjes së veprës

² Për zbatimin e parashkrimit të ndjekjes penale do të kihet parasysh maksimumi i sanksionet relativisht të përcaktuar në maksimum. Për ato vepra penale që kanë të caktuar vetëm minimumin, atëherë maksimumi do të jetë sa lloji maksimal i dënimit të parashikuar me gjobë se me burgim.

³ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësive dhe e praktikës*, Konferencë shkencore ndërkombëtare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

⁴ Hoxha, D. *Elementi kohë dhe vepra penale*, disertacion për fitimin e gradës shkencore Doktor, 2013.

penale, por për veprat e vazhdueshme apo të qëndrueshme, ai fillon nga momenti i mbarimit të gjendjes kriminale. Përveç kësaj, ligji përjashton nga parashkrimi disa vepra të rënda, si krimet e luftës dhe ato kundër njerëzimit, duke ndjekur standardet e së drejtës ndërkombëtare penale dhe të Konventave të Gjenevës. Funkzioni i këtij neni është i dyfishtë: të detyrojë organet proceduese të veprojnë me shpejtësi dhe të garantojë që individi të mos qëndrojë për një kohë të pakufizuar në pasiguri ligjore.

Nga ana tjetër, neni 68 i Kodit Penal rregullon parashkrimin e ekzekutimit të vendimit penal, pra kohën pas së cilës dënimi i dhënë nuk mund të vihet më në zbatim. Ky afat fillon të llogaritet nga data kur vendimi merr formë të prerë dhe ndryshon sipas masës së dënimit të dhënë: njëzet vjet për dënimet më të rënda, dhjetë vjet për dënime mesatare dhe pesë vjet për dënime më të lehta. Ligji nuk parashikon mundësinë e ndërprerjes ose pezullimit të këtyre afateve, gjë që i bën ato afate absolute, përveç rasteve kur bëhet fjalë për dënimin me burgim të përjetshëm ose për krimet e parashikuara si të papashkueshme nga parashkrimi.

Parashkrimi ka një funksion të dyfishtë: në planin material, ai lidhet me dobësimin e nevojës për ndëshkim me kalimin e kohës; në planin procedural, ai mbron të pandehurin nga një proces i pafund dhe i detyron organet e drejtësisë të veprojnë brenda afateve të arsyeshme, duke respektuar parimin e gjykimit të shpejtë të sanksionuar edhe nga neni 6 i KEDNJ-së. Në këtë aspekt, parashkrimi është një garanci e rëndësishme për sigurinë juridike dhe për mbrojtjen e të drejtave të njeriut.

Në krahasim me të drejtën italiane, ku parashkrimi trajtohet si një institut me natyrë të dyfishtë materiale dhe procedurale dhe ku neni 158 i Kodit Penal përcakton në detaje momentin e fillimit të afatit sipas tipologjisë së veprës, e drejta shqiptare ndjek një model të ngjashëm kontinental, duke e lidhur parashkrimin ngushtë me parimin e proporcionalitetit dhe me parimin e ligjit më të favorshëm (*lex mitior*). Ky i fundit lejon që afatet më të shkurtra të parashkrimit të zbatohen edhe për veprat e kryera para hyrjes në fuqi të ligjit të ri, ndërsa dispozitat më të ashpra nuk mund të kenë fuqi prapavepruese⁵.

Në këtë kuadër, parashkrimi sipas neneve 66 dhe 68 të Kodit Penal nuk është thjesht një instrument teknik i procesit penal, por një element themelor i balancës ndërmjet fuqisë ndëshkuese

⁵ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësisë dhe e praktikës*, Konferencë shkencore ndërkombëtare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

të shtetit dhe sigurisë juridike të individit, duke garantuar që ndjekja dhe ekzekutimi penal të zhvillohen brenda kufijve të arsyeshëm kohorë dhe në përputhje me parimet e drejtësisë materiale e procedurale.

Në jurisprudencën italiane është e konsoliduar ideja se dispozitat e reja që nuk favorizojnë pozitën e të pandehurit në lidhje me parashkrimin nuk mund të aplikohen me fuqiprapavepruese. Kjo nënkupton që çdo ndryshim ligjor që zgjat afatet e parashkrimit ose ndalon parashkrimin për një kategori veprash mund të zbatohet vetëm për faktet e kryera pas hyrjes në fuqi të ligjit të ri. Përkundrazi, nëse ligji i ri është më i favorshëm për të pandehurin, për shembull duke ulur afatet ose duke e klasifikuar veprën si më të lehtë (nga krim në kundërvajtje), atëherë ky ligj mund të zbatohet edhe për vepra të kryera më parë, në përputhje me parimin e ligjit më të favorshëm (*lex mitior*)⁶.

Ky parim, që buron nga neni 2 i Kodit Penal italian, është aplikuar gjerësisht në praktikën gjyqësore dhe është konsideruar një element themelor i shtetit të së drejtës. Në raste të shumta, gjykatat italiane kanë theksuar se vepra që pas ndryshimeve ligjore konsiderohet më pak e rëndë, duhet të përfitojë nga afatet më të shkurtra të parashkrimit që lidhen me natyrën e re të veprës. Një shembull i tillë përfshin rastet e riformulimit të veprave në fushën e narkotikëve, ku kategorizimi i ri më i butë shoqërohet me aplikimin e një afati më të shkurtër parashkrimi.

Kështu, në të drejtën italiane, koncepti i parashkrimit është i lidhur ngushtësisht me parimet e drejtësisë materiale dhe sigurisë juridike, dhe i nënshtrohet në mënyrë të drejtpërdrejtë logjikës së mbrojtjes së të drejtave të të pandehurit, veçanërisht përmes zbatimit të ligjit më të favorshëm në kohë.

Parashkrimi penal në të drejtën penale bashkëkohore ka një bazë të dyfishtë: nga njëra anë, ai lidhet me teorinë e “dobësisë të nevojës për dënim” me kalimin e kohës, e cila refuzon konceptin e ndëshkimit absolut dhe e sheh dënimin si një masë që humbet kuptimin e saj pas një periudhe të gjatë. Nga ana tjetër, parashkrimi përmban një funksion të rëndësishëm procedural, sepse koha e gjatë që kalon nga momenti i kryerjes së veprës krijon vështirësi të konsiderueshme në sigurimin dhe vlerësimin e provave, duke cënuar procesin e drejtë.

Një aspekt thelbësor i parashkrimit është funksioni i tij mbrojtës për të pandehurin⁷. Ai shërben si garanci brenda sistemit të të drejtave të njeriut, duke ndaluar ndjekjen penale për një

⁶ Idem.

⁷ Marinucci, Dolcini, *Manuale di diritto penale, Parte generale*, Giuffrè, 2021, fq 414.

periudhë të pacaktuar dhe duke mbështetur sigurinë juridike. Kjo është në përputhje me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, e cila e ka konsideruar të papranueshme që një individ të përballlet me rrezikun e përhershëm të ndëshkimit, në mungesë të një kufiri të qartë kohor.

Për shkak të kësaj natyre materiale dhe mbrojtëse, parashkrimi i nënshtrohet parimit kushtetues të mosprapaveprimit të normave më të disfavorshme. Kjo do të thotë se një ligj i ri që zgjat afatet e parashkrimit ose përjashton mundësinë e tij për një kategori të caktuar veprash nuk mund të zbatohet për veprat e kryera më parë. Kjo është një garanci që ruan besimin e qytetarëve te ligji dhe mbrojtjen nga rreziku i retroaktivitetit penal.

Në të kundërt, kur ligji i ri është më i favorshëm për të pandehurin, ai mund të aplikohet edhe për faktet e së kaluarës. Ky është parimi i ligjit më të butë (*lex mitior*), i cili pranohet gjerësisht në jurisprudencën vendase dhe te huaj. Për shembull, nëse gjatë një procesi penal ndodh një ndryshim ligjor që ben nje cilesim te ndryshem per një vepër penale si më e lehtë (p.sh., nga krim në kundërvajtje), dhe kjo sjell një afat më të shkurtër parashkrimi, ky afat i ri aplikohet menjëherë ne baze te nenit 3 te K.P.

Në përfundim, e drejta penale vendos theks të veçantë tek mbrojtja e të pandehurit dhe siguria juridike, duke u mbështetur në logjikën që ligji penal, veçanërisht ai që rregullon ndjekjen dhe ndëshkimin, nuk mund të zgjerojë efektet e tij në mënyrë retroaktive kur përkeqëson pozitën e individit. Në të njëjtën kohë, ajo lejon zbatimin prapaveprues të rregullave më të favorshme si një mënyrë për të garantuar proporcionalitetin dhe drejtësinë në sistemin penal⁸. Ligji i jep rëndësi interesit publik për stabilitetin e raporteve juridike dhe, rrjedhimisht, aplikimit të dënimit dhe sanksioneve vetëm brenda një periudhe të caktuar kohe⁹.

2. Zanafilla e rregullimit penal dhe rrenjë historike të parashkrimit deri në vitin 1912.

Studimet historike dhe dëshmitë e shumta nga kronistët dhe studiuesit tregojnë se ilirët, si një ndër popujt më të rëndësishëm të Ballkanit të lashtë dhe paraardhësit e drejtpërdrejtë të

⁸ Gjykata e Lartë italiane ka mbështetur qëndrimin se çdo ndryshim që është më i favorshëm për të pandehurin duhet të zbatohet, madje edhe në rastet kur nuk ka përfunduar ende procesi penal. Ky qëndrim është veçanërisht i rëndësishëm në fushat ku legjislacioni ndryshon shpesh, si në veprat penale që lidhen me narkotikët, ku rishikimi i rreptësisë së ndëshkimit sjell pasoja të drejtpërdrejta në përlllogaritjen e afatit të parashkrimit.

⁹ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësit dhe e praktikës*, Konferencë shkencore nderkombetare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

shqiptarëve, përfaqësonin fazën përfundimtare të bashkësisë primitive. Me përparimin e prodhimit bujqësor, zhvillimin e blegtorisë dhe zgjerimin e shkëmbimeve tregtare, u krijuan themelet për lindjen e formacioneve të para me natyrë shtetërore.

Rrjedhimisht, formimi i së drejtës penale dhe i instituteve të saj ishte i lidhur ngushtë me procesin e organizimit të pushtetit politik. Në këto fillime, rregullat juridike kishin shpesh formë të thjeshtë dhe buronin nga zakoni, ndërsa institute të caktuara, përfshirë parashkrimin, ose nuk ekzistonin ende si nocione të qarta, ose shfaqeshin në forma tepër të pjesshme. Shoqëria ilire, e strukturuar fillimisht në organizime fisnore, përparoi drejt krijimit të një shteti të njohur si shteti ilir, rreth shekullit II para erës sonë, me disa njësi politike si ato të Taulantëve e të Enkelejdhëve. Organizimi i tyre kishte tipare monarkike pronar–skllavopronare, ndërsa rendi juridik mbështetej pothuaj tërësisht mbi normat e trashëguara nga e drejta zakonore fisnore.

Në këtë fazë, e drejta familjare ishte ndoshta e vetmja fushë juridike e strukturuar disi, e përqendruar te martesat dhe rregullimi i jetës familjare, duke u bazuar në autoritetin e burrit dhe parimet morale të komunitetit. Në fushën penale, sidomos për institutin e parashkrimit, mungojnë dëshmi për rregullime të mirëfillta, çka tregon se ky koncept nuk kishte marrë ende formë të qartë.

Me pushtimin romak në shekullin I p.e.s., e drejta romake u bë pjesë e realitetit juridik të Ilirisë. Pushtuesit ruajtën disa nga strukturat dhe normat ekzistuese, për aq sa ato nuk binin ndesh me interesat e perandorisë. Megjithatë, sistemi juridik romak ishte shumë më i zhvilluar se ai zakonor ilir, dhe përmbante rregulla për parashkrimin penal, të cilat – sipas disa dorëshkrimeve të kohës – përkufizonin parime që kanë mbetur të rëndësishme edhe në sistemet bashkëkohore. Në atë kohë, nocioni i parashkrimit kuptohej në mënyrë elementare, si kalimi i një periudhe kohe pas së cilës personi që kishte kryer një vepër nuk i nënshtrohej më ndëshkimit, duke iu afruar më shumë institutit modern të faljes sesa atij të parashkrimit në kuptimin teknik.

Në Mesjetë, me krijimin e Principatës së Arbërit, e drejta zakonore u forcua si burimi kryesor i normave në trevat shqiptare, veçanërisht në zonat malore. Në sferën penale, institucioni më i konsoliduar ishte falja, e cila jepej përmes dokumenteve të posaçme ose si pjesë e marrëdhënieve të vasalitetit ndërmjet feudalëve dhe pushtetit qendror. Ky lloj faljeje, shpesh i përgjithshëm për veprat dhe fyerjet e së shkuarës, ngjasonte në natyrë me amnistinë moderne¹⁰.

¹⁰ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësis dhe e praktikës*, Konferencë shkencore nderkombetare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

Në qytetet me autonomi të kufizuar, të njohura si qytete të së drejtës qytetare, u hartuan statute, si ato të Shkodrës, të cilat përbënin një burim të rëndësishëm të së drejtës. Këto statute sollën rregulla më të sofistikuara për organizimin e gjyqësorit, duke përcaktuar kompetencat, mënyrën e gjykimit dhe, për herë të parë, afate të shkurtëra për shqyrtimin dhe shpalljen e vendimeve – deri në 15 ditë. Megjithatë, nuk ka të dhëna për pasoja ligjore në rast të tejkalimit të këtyre afateve, dhe nuk gjendet një trajtim i posaçëm për parashkrimin.

Studimi i së drejtës zakonore është një element thelbësor për të kuptuar historinë dhe zhvillimin kulturor të shqiptarëve. Përmes saj shfaqet mënyra se si komunitetet tradicionale i kanë ndërtuar rregullat e bashkëjetesës, duke përcaktuar kufijtë e sjelljes, mbrojtjes dhe ndëshkimit. Këto rregulla, të pashkruara në fillim, u trashëguan brez pas brezi dhe u bënë pasqyra më e qartë e jetës ekonomike e shoqërore në trevat shqiptare gjatë periudhave të ndryshme. Me kalimin e kohës, ato morën emrin «kanun», term me origjinë greko-bizantine që hyri në përdorim në gjuhën shqipe përmes ndikimit osman. Në gjuhën e administratës osmane, fjalët kanun dhe kanunname shënonin aktet normative të nxjerra nga sulltani, dhe pikërisht ky përdorim institucional ndikoi që nocioni të përhapej edhe ndër shqiptarët.

Tradita shqiptare nuk njeh një kanun të vetëm, por disa variante rajonale të tij, si Kanuni i Lekë Dukagjinit, Kanuni i Malësisë së Madhe, Kanuni i Arbërit apo ai i Labërisë. Në fillim, fjala «kanun» në trevat veriore, njësoj si fjala «venom» në jug, nënkuptonte thjesht një normë të vetme juridike të pranuar nga komuniteti, e jo një përmbledhje të të gjitha rregullave të së drejtës së pashkruar siç kuptohet sot. Vetëm më vonë, në kuptimin e zgjeruar, ajo filloi të përdorej për të emërtuar gjithë sistemin e normave zakonore.

E drejta zakonore shqiptare përbën një nga shtresat më të lashta të kulturës juridike të vendit, e cila për shekuj me radhë rregulloi marrëdhëniet shoqërore, ekonomike dhe penale përmes një sistemi normash të pashkruara, të transmetuara gojarisht dhe të kodifikuara në periudha të mëvonshme në përmbledhje si Kanuni i Lekë Dukagjinit, Kanuni i Skënderbeut apo Kanuni i Labërisë¹¹. Në këto kode zakonore, autoriteti juridik nuk qëndronte në një aparat shtetëror të centralizuar, por në strukturat tradicionale të komunitetit, të kryesuara nga kuvendet e pleqve. Këto

¹¹ Ismet Elezi, *E drejta zakonore*, Tirane. Në literaturën juridike e shkencore shqiptare, për të emërtuar këtë sistem normash janë përdorur dy shprehje kryesore: e drejta kanunore, që e lidh atë drejtpërdrejt me traditën e Kanunit, dhe e drejta zakonore, që e paraqet si një formë të së drejtës së pashkruar e të formuar nga zakonet. Përveç kësaj, termi «kanun» përdorej ndonjëherë edhe për norma të veçanta me karakter lokal ose për rregulla që kishin hyrë në përdorim në kontekste të caktuara shoqërore.

struktura kishin rolin e gjyqtarit, ligjvënësit dhe ekzekutuesit të normave, duke garantuar ruajtjen e ekuilibrit shoqëror përmes respektimit të nderit, pronës dhe rendit moral të fiseve.

Në këtë kontekst, koncepti i parashkrimit në kuptimin penal modern, pra shuarja e ndjekjes penale ose e ekzekutimit të dënimit pas kalimit të një periudhe të caktuar kohore – nuk ekzistonte si një institucion i formuar¹². Në vend të kësaj, koha kishte një rol të ndryshëm: ajo përdorej si element për të strukturuar marrëdhëniet e armiqësisë dhe pajtimit, për të përcaktuar afatet e besës, si dhe për të matur kohëzgjatjen e marrëveshjeve të përkohshme të paqes¹³.

Për shembull, në Kanunin e Lekë Dukagjinit, një bësë midis dy palëve ndërluftuese mund të kishte afate të ndryshme – tre, gjashtë ose dymbëdhjetë muaj – të cilat shërbenin si periudha sigurie gjatë të cilave hakmarrja ndalohej¹⁴. Mbarimi i kësaj periudhe nuk sillte shuarjen e përgjegjësisë, por vetëm rifillimin e mundshëm të konfliktit sipas rregullave të nderit. Në të njëjtën mënyrë, afatet kohore mund të lidhen me detyrimin për të paraqitur një ankesë para pleqve brenda një kohe të arsyeshme, përndryshe çështja mund të mos merrej në shqyrtim, jo për shkak të parashkrimit ligjor, por për mungesë interesi dhe prestigji në sytë e komunitetit¹⁵.

Vepra penale të rënda si vrasja shihet qartë që nuk parashkruheshin dhe kjo kuptohet tek neni 207 i KLD 917, i cili parashikon qartë që: *Gjaku s'hap kurrë, Te gjaku asgjasend nuk hup. Gjithcka kalbet, por gjaku s'kalbet kurrë, domethë vrasa nuk harrohet kurr*. Në kulturën juridike shqiptare, e drejta zakonore përbën një prej shtresave më të forta dhe më jetëgjata të rregullimit shoqëror. Kanuni i Lekë Dukagjinit, Kanuni i Skënderbeut dhe variantet e tjera lokale krijuan një sistem normash të pashkruara, ku nderi, gjaku dhe pasuria ishin shtyllat kryesore të jetës komunitare. Në këtë sistem, nocioni modern i parashkrimit penal nuk ekzistonte. Përkundrazi, disa krime, sidomos vrasja, konsideroheshin të përhjetshme dhe të pazhdukshme. Ky koncept është i mishëruar në nenin 207 të Kanunit: “Gjaku shup kurrë; te gjaku asgjâsend nuk hup”.

Dispozita e nenit 207 shpreh një parim themelor: “*Vrasja nuk harrohet kurrë dhe nuk shlyhet nga kalimi i kohës. Gjaku i derdhur nuk mund të mbulohej nga heshtja, as nga harresa, por vetëm nga pajtimi i ndërmjetësuar ose nga falja e gjakut*”. Në të drejtën zakonore shqiptare, krimi i vrasjes nuk shihej thjesht si shkelje ndaj individit, por si një plagë ndaj tërë rendit shoqëror

¹² Arben Puto, *Historia e së drejtës shqiptare*, Tirana, Botimet Toena, 2009.

¹³ Shaban Sinani, *Kanuni dhe shoqëria tradicionale shqiptare*, Tirana, shtëpia botuese Dituria, 2006, fq. 102.

¹⁴ Idem, Gjeçovi neni 917 KLD.

¹⁵ Idem, Gjevoci, fq.186.

dhe moral të komunitetit. Për këtë arsye, detyrimi për hakmarrje ose shpagim kalonte nga një brez në tjetrin, duke e bërë vrasjen një krim të përhershëm¹⁶.

Në praktikën e Kanunit, detyrimi për të marrë gjakun nuk shuhej kurrë me kohë. Një familje që kishte humbur një të afërm për shkak të vrasjes, mbetej në pritje të shpagimit ose të pajtimit, edhe nëse kalonin dekada. Ka raste të njohura etnografike ku gjakmarrja zgjatej për më shumë se një brez, derisa ndërhyenin pleqtë e fshatit për të arritur pajtim. Në këtë kuptim, gjaku ishte një formë “krimi i përhershëm”, i krahasueshëm sot vetëm me krimet më të rënda ndërkombëtare që nuk parashkruhen.

Për shembull, në Malësinë e Madhe dhe në Dukagjin, një familje e kishte për detyrë morale dhe juridike të hakmerrej për një të afërm të vrarë, edhe nëse kishin kaluar shumë vite. Moskryerja e gjakmarrjes shihej si turp dhe cenim i nderit të gjithë familjes. Kjo filozofi e bënte gjakun një barrë të rëndë, që vazhdonte të rëndonte mbi brezat pasardhës në mungesë të faljes.

Mungesa e parashkrimit penal në të drejtën zakonore kishte funksionin e vet: ajo krijonte një presion të vazhdueshëm mbi palët për të kërkuar pajtim dhe për të respektuar normat e komunitetit. Nga njëra anë, kjo siguronte ruajtjen e nderit, por nga ana tjetër, gjeneronte konflikte të përhershme dhe cikle të pafundme gjakmarrjeje. Kjo tregon se neni 207 ishte jo vetëm një normë juridike, por edhe një reflektim i kulturës së nderit që mbizotëronte në shoqërinë tradicionale shqiptare.

Ndryshe nga e drejta zakonore, e cila nuk e njihte parashkrimin për vrasjen, sistemet moderne të së drejtës penale parashikojnë afate të qarta për ndjekjen dhe ekzekutimin e dënimit. Vetëm krimet më të rënda ndërkombëtare, si gjenocidi dhe krimet kundër njerëzimit, sot nuk parashkruhen. Kjo krijon një analogji të pjesshme me filozofinë e Kanunit, i cili e shihte gjakun si të pazhdukshëm dhe të pashlyeshëm.

¹⁶ Hoxha, M., *Institucioni i gjakmarrjes sipas Kanunit të Lekw Dukagjint dhe cwshtje e Crrwnjosjes së Gjokmarrjes*, UDC, 340.141, fq 236-239. Lidhur me problemin e emvrtimit të kanuneve, ky autor si dhe mbledhësit më në ze vendas dhe të huaj, normat që rregullojnë zakonet e malësisë së Veriut i kanë quajtur «Ka-nune të Maleve». Këtë emërtim e kanë përdorur Gjeçovi dhe mbledhësit e tjerë kryesore në disa botime të tyre. Në dorë-shkrimin e vitit 1911 «Kanuni i Maleve», Gjeçovi ka përcaktuar kështu juridiksionin tokësor ku shtrihet ky kanun: «Mas gja-sës, gjithashtu vende t'kenë bajraktarë, krenë, pleg, e strapleq mund të thirren Dukagjin, se nder gjuje e pleqnina mbahen në kanu të Leke Dukagjinit!». Po të shtrihet kaq gjerë juridiksioni tokësor i Kanunit të Dukagjinit, sipas Gjeçovit, atëherë ky përfshinte gati gjithë Veriun. Gjeçovi e ka identifikuar Knunin e Maleve me atë të Lekw dukagjinit.

E drejta zakonore shqiptare, përmes nenit 207 të Kanunit, dëshmon se koncepti i parashkrimit penal nuk ekzistonte për krimet më të rënda. Përkundrazi, vrasja ishte një detyrim i përhershëm për shpagim, që nuk shuhej nga koha, por vetëm nga falja apo pajtimi. Kjo normë shfaq një kontrast të fortë me të drejtën moderne, por edhe një paralel të rëndësishëm: edhe sot, në nivel ndërkombëtar, disa krime të rënda njihen si të pashlyeshme nga kalimi i kohës, duke pasqyruar një vazhdimësi konceptuale mes traditës zakonore dhe zhvillimeve më të avancuara të së drejtës.

Një fenomen që mund të shihet si një formë primitive e parashkrimit është “harrimi” i një fyerjeje ose krimi pas shumë vitesh, sidomos në rastet kur palët kishin arritur një pajtim formal ose kur pasardhësit nuk e konsideronin më të nevojshme vijimin e armiqësisë. Ky harrim, megjithatë, nuk bazohej në një dispozitë detyruese e përgjithshme, por në një vendim rast pas rasti të pleqve ose të vetë palëve. Ai nuk ishte pjesë e një sistemi të unifikuar normash që do të garantonte një trajtim të barabartë për çdo çështje, as nuk kishte fuqinë të pengonte në mënyrë absolute rifillimin e konfliktit në të ardhmen.

Ky trajtim i elementit kohë e dallon qartë të drejtën zakonore nga e drejta penale e shkruar. Në këtë të fundit, parashkrimi është një institut që vepron në mënyrë të pavarur nga vullneti i palëve dhe ka si qëllim mbrojtjen e sigurisë juridike, shmangien e ndjekjeve të tejzgjatura dhe mbrojtjen e të pandehurit nga pasojat e procedimeve të vonuara. Në kanune, koha shërbente kryesisht për të rregulluar dinamikën e marrëdhënieve ndërmjet individëve dhe grupeve, duke qenë një instrument për ruajtjen e ekuilibrit shoqëror e jo një mjet për të kufizuar kompetencën ndëshkuese.

Ndryshimi rrënjësor në trajtimin e parashkrimit erdhi me depërtimin e së drejtës së shkruar në territoret shqiptare. Kodi Penal Osman i vitit 1858, i zbatuar në Shqipëri deri në shpalljen e pavarësisë dhe i ndryshuar në vitin 1909, përmbante dispozita të qarta mbi parashkrimin e ndjekjes dhe të ekzekutimit të dënimit, duke vendosur afate të ndryshme sipas ashpërsisë së veprës. Ky kod, i frymëzuar nga modeli francez i Kodit Penal të vitit 1810, përfaqësonte një model ligjor të huaj që synonte të unifikonte praktikat penale në të gjithë perandorinë.

Me miratimin e Kodit Penal të Mbretërisë Shqiptare më 1928, instituti i parashkrimit u rregullua në mënyrë të plotë dhe të detajuar në pjesën e përgjithshme të kodit, duke përfshirë dispozita për parashkrimin e ndjekjes penale, të ekzekutimit të dënimit, si dhe për pezullimin e

ndërprerjen e afateve¹⁷. Ky hap shënoi një ndarje të qartë nga e drejta zakonore, duke e vendosur parashkrimin si një mekanizëm të detyrueshëm, të pavarur nga marrëdhëniet personale midis palëve dhe të lidhur drejtpërdrejt me funksionimin e sistemit gjyqësor.

Kështu, analiza e parashkrimit në të drejtën penale shqiptare duhet të fillojë me kuptimin e mënyrës sesi ai, ose më saktë mungesa e tij, trajtohej në kanunet tradicionale. Krahasimi mes këtyre dy sistemeve tregon jo vetëm evolucionin normativ, por edhe ndryshimin e filozofisë juridike: nga një rend që synonte të ruante paqen dhe nderin përmes marrëveshjeve të personalizuar dhe vendimeve të komunitetit, në një rend ligjor modern që i nënshtrohet parimeve të përgjithshme të sigurisë juridike, barazisë përpara ligjit dhe kufizimit në kohë të pushtetit ndëshkues të shtetit.

Nga fundi i shekullit XIV dhe fillimi i shekullit XV, me pushtimin osman, u vendos zbatimi i Sheriatit dhe i Kanunave të Sulltan Mehmeti II. Në vitin 1858 hyri në fuqi Kodi Penal Osman, i cili u ndryshua në vitin 1909 dhe mbeti ligji penal në Shqipëri edhe pas shpalljes së pavarësisë më 28 nëntor 1912. Ky kod njihte institutin e faljes si një e drejtë e Sulltanit, por nuk parashikonte dispozita të qarta për afatet e parashkrimit të veprave ose të ndjekjes penale.

Kjo periudhë e parë përmbyllet me shtetin e Skënderbeut, ku e drejta e zbatuar ishte e natyrës feudale. Ashtu si në periudhat pararendëse, falja mbeti një instrument kryesor në fushën penale, e ushtruar nga vetë udhëheqësi i shtetit. Shembujt historikë, si falja ndaj Hamza Kastriotit apo Moisi Golemit, ilustrojnë funksionimin e këtij institucioni. Nga ana tjetër, parashkrimi, si koncept i veçantë juridik, nuk shfaqet ende i zhvilluar dhe vazhdon të mbetet në hije përballë praktikës së gjerë të faljes.

3. Konsolidimi i institutit të parashkrimit nga Pavarësia deri në Luftën Nacional-Clirimtare

Krijimi i shtetit shqiptar pas shpalljes së pavarësisë më 28 nëntor 1912 shënoi një hap të ri jo vetëm në organizimin politik dhe administrativ të vendit, por edhe në fushën ligjore. Kuvendi i Vlorës vendosi që, në mënyrë të përkohshme, në territorin e ri të zbatohet Kodi Penal Osman, i cili kishte qenë në fuqi deri në atë moment.

¹⁷ Kodi Penal i Mbretërisë Shqiptare 1928, nenet 97–100.

Një ndryshim i madh ndodhi më 1 janar 1928, kur në bazë të dekretit të 3 qershorit 1927, u miratua për herë të parë Kodi Penal Shqiptar së bashku me ligjin për zbatimin e tij. Me këtë akt, kodi turk i vitit 1858 u zëvendësua nga një kod kombëtar, duke vendosur themelet e një sistemi penal të pavarur. Kodi i ri u strukturua në tre libra: libri i parë me dhjetë tituj për fajet (sot të quajtura vepra penale) dhe dënimet; libri i dytë, gjithashtu me dhjetë tituj dhe gjashtëdhjetë e pesë krerë, për deliktet; dhe libri i tretë me katër tituj e njëzet e pesë krerë për kontravencionet (kundërvajtjet penale)¹⁸.

Instituti i parashkrimit zinte një vend të veçantë në titullin e pestë të pjesës së përgjithshme të kodit, ku trajtohej si mjet për shuarjen e ndjekjes dhe të dënimeve penale. Neni 97 përcaktonte në mënyrë të hollësishme afatet e parashkrimit sipas llojit dhe ashpërsisë së dënimit: nga 20 vjet për dënimet me burgim të përjetshëm ose me vdekje, deri në gjashtë muaj për rastet më të lehta. Neni 100 shtonte se, kur një i dënuar rigjykohej dhe merrte një dënim më të ulët, afati i parashkrimit llogaritej mbi bazën e dënimit të ri.

Ky kod përfaqësonte një risi të madhe në krahasim me periudhat e mëparshme, pasi përcaktonte jo vetëm ekzistencën e parashkrimit si institut më vete, por edhe rregullat mbi nisjen e afateve për vepra të kryera, për tentativa dhe për veprat vazhduese ose të qëndrueshme. Gjithashtu, parashikonte pezullimin dhe ndërprerjen e afateve, duke e bërë zbatimin e parashkrimit detyrues dhe të pavarur nga vullneti i të pandehurit ose i të dënuarit. Për dënimet, afati fillonte nga dita e hyrjes në fuqi të vendimit ose nga ndërprerja e ekzekutimit.

Kjo periudhë përfshin edhe vitet e pushtimit të huaj dhe zhvillimin e Luftës Nacional–Çlirimtare. Formulisht, Kodi Penal i vitit 1928 mbeti në fuqi, por në zonat e çliruara u përdorën statute dhe rregullore të lëvizjes çlirimtare, të cilat plotësonin ose zëvendësonin dispozitat ekzistuese. Në këtë kohë, për shkak të kushteve të luftës dhe natyrës së shpejtë të procedimeve, vendimet penale shpesh ekzekutoheshin menjëherë. Si pasojë, rastet e aplikimit të parashkrimit ishin të rralla, pasi afatet e ndjekjes ose të ekzekutimit nuk kishin mundësi të skadonin përpara zbatimit të vendimit.

Në përmbledhje, periudha që nga shpallja e pavarësisë deri në fund të Luftës Nacional–Çlirimtare përbën një etapë themelore për konsolidimin e kuadrit penal shqiptar. Me miratimin e

¹⁸ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Kodit Penal të vitit 1928, u vendosën për herë të parë dispozita të qarta për parashkrimin, të strukturuar sipas logjikës së një sistemi penal modern, duke u bazuar në ashpërsinë e dënimit dhe duke përfshirë mekanizmat e pezullimit e të ndërprerjes së afatit. Pavarësisht pengesave dhe kushteve të vështira të kohës së luftës, ky kod shënoi fillimin e një tradite të rregullimit ligjor të parashkrimit, e cila do të ndikonte edhe në zhvillimet e mëvonshme të së drejtës penale shqiptare.

4. Zhvillimi historik i rregullimit të parashkrimit në legjislacionin shqiptar sipas Kodit Penal të 1952, 1977.

Parashkrimi në të drejtën penale parashikohet nga Kodi Penal, në dy dispozita bazë, ajo e nenit 66 “*Parashkrimi i ndjekjes penale*” dhe neni 68 “*Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit*”. Këto janë dy format e parashkrimit, për të cilat ligjvënësi ka qënë i rezervuar për të bërë ndryshimet e nevojshme, që tashmë janë të domosdoshme, për të shmangur vakumet ligjore apo interpretimet subjektive. Ajo që të bie në sy gjatë kërkimit ndaj këtij instituti, është se praktika gjyqësore e Gjykatës së Lartë është e larmishme në lidhje me trajtimet dhe interpretimet që duhet dhënë ndaj kësaj dispozite, ndërsa nga ana tjetër ligjvënësi ka bërë vetëm një ndërhyrje në nenin 66 të Kodit Penal me ligjin nr. 36/2017¹⁹.

Që nga hyrja në fuqi e ligjit Nr. 7895 datë 27.01.1995 këto dispozita janë ndryshuar vetëm njëherë dhe përkatësisht neni 66 i Kodit penal, ndërsa dispozita mbi nenin 68 nuk ka ndryshuar prej afro 30 vjetësh. Shkaqet mund të jenë të ndryshme por ajo që lë të kuptosh është se si ka mundësi që ndryshimet e shkaqeve sociale, politike, ekonomike nuk janë pasqyruar në këto dy institute. Nevoja e ndryshimit apo plotësimit të tyre kuptohet po të studjojmë me kujdes praktikën gjyqësore, ku nga e cila ka qëndrime të ndryshme në lidhje me parashkrimin dhe institute të tjera sic është parashkrimi, amnistia, apo dhe rrezikshmëria shoqërore. Në këtë punim do të mundohemi të analizojmë qëndrimet e disa vendimeve të Gjykatës së Lartë si dhe mundësitë në lidhje me parashikime të reja që ligjvënësi duhet të bëjë në të ardhmen.

Sipas teorisë të së drejtës penale shqiptare, parashkrimi i ndjekjes penale quhet shuarja ose përjashtimi i ndjekjes penale për një vepër penale të caktuar, për shkak se kanë kaluar afatet ligjore, të parashikuara për të.

¹⁹ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësit dhe e praktikës*, Konferencë shkencore nderkombetare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

Arsyet për të cilat, me kalimin e afateve të parashikuara nga ligji, ndjekjet penale nuk mund të fillojnë dhe, në qoftë se kanë filluar, pushojnë, duhen kërkuar kryesisht në faktin se dënimi i fajtorit bëhet i tepërt dhe i panevojshëm. Me kalimin e një kohe relativisht të gjatë që nga dita e kryerjes së veprës penale, qëllimet e dënimit quhen të plotësuara, autori prezumohet se nuk paraqet më rrezikshmëri shoqërore, se është përmirësuar dhe rikthyer në rrugën e drejtë²⁰.

Instituti i parashkrimit të ndjekjes penale mbështetet edhe në faktin se, pas një kohe të gjatë, provat mund të pësojnë ndryshime, ngjarjet harrohen dhe përshtypjet e lëna në ndërgjegjen e njerëzve zbehen. Qëllimi i këtij punimi nuk është të trajtojë gjatë vështrimin historik të këtij instituti, por të krijojë një kuadër të qartë në lidhje me parashikimet ligjore për të, në historinë e ligjvënësit²¹.

Ky instituti i parashkrimit ka pësuar ndryshime ndaj po e analizojme sipas tre kodeve penale shqiptare të vitit 1952, 1977 dhe 1995.

Një rëndësi të veçantë ka dhe aspekti historik i cdo institute në të drejtën penale pasi vetëm në këtë mënyrë mund të bëhet një kuptim më i thellë i normave penale, zhvillimin e së drejtës, dhe se si shoqëria ka ndryshuar dhe kigjvënësi i është dashur ti përshtatet të gjitha këtyre rrethanave. Zhvillimi historik ndihmon juristët apo çdo zbatues të ligjit për të interpretuar më mirë normat, sidomos kur janë të paqarta dhe kanë nevojë për interpretim. Ndaj krahasimi i normave penale në kohë nuk është thjesht një analizë e të kaluarës por na shërben për të ndërtuar një sistem ligjor më të drejtë dhe garantues të të drejtave.

Referuar këtij institute, parashkrimi në të drejtën penale është njohur gjithmonë në dy forma: Parashkrimi i ndjekjes penale dhe parashkrimi i ekzekutimit të dënimit penal²².

Parashkrimi i ndjekjes penale parashikohej në nenin 52²³ të Kodit Penal të vitit 1952. Afati i parashkrimit llogaritej në bazë të kufirit maksimal të sanksionit që parashikonte ligji për veprën

²⁰ Hoxha, D., Kacupi, S., Haxhia, M., *E drejta penale Pjesa e Përgjithshme*, Botimet Jozef, 2019.

²¹ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

²² I. Elezi, "E drejta penale e Republikës së Shqipërisë, Pjesa e përgjithshme", vol III, fq. 68., 1976. Sipas këtij autori, parashkrimi i ndjekjes penale quhet shuarja ose përjashtimi i ndjekjeve penal për një krim të caktuar për shkak të kalimeve të afateve ligjore. ndërsa parashkrimi i vendimit të dënimit (në këtë mënyrë parashikohej nga neni 54 i K.P të kohës) kalimi i afateve për të vënë në ekzekutim një vendim dënimi.

²³ Neni 52 parashikonte se: " Ndjekjet penale parashkruhen në qoftë se kanë kaluar: a)-20 vjet për krimet për të cilat ligja parashikon dënim me vdekje; b)-10 vjet për krimet për të cilat ligja parashikon dënimin me heqje lirisë për një kohë prej më shumë se 5 vjet; c) -5 vjet për krimet për të cilat ligji parashikon dënimin me heqje të lirisë gjer në 5 vjet ; c)-3 vjet për krimet për të cilat ligja parashikon dënime të tjera.

penale të kryer dhe nuk konsideroheshin dënimet që jepte gjykata për personat fajtorë. Duke u respektuar parimi i humanizmit dhe llogjika e fuqisë prapavepruese të ligjit penal, edhe për afatet e parashkrimit do të aplikoheshin dispozitat me të favorshme për autorin e veprës penale²⁴. Këtu mund të përmendim një përjashtim, për vetë ideologjinë e sistemit, parashikohej që krimet kundër shtetit, ndjekjet penale nuk parashkruheshin, për shkak të rrezikshmërisë së madhe të tyre pasi këto godosnin themelet e pushtetit popullor.

Për të zbatuar parashkrimin e ndjekjes penale kërkohet të saktësohet një tjetër i rëndësishëm, siç është dhe koha e kryerjes së veprës penale. së veprës penale Ajo është elementi kyç, nga i cili fillojnë të ecin dhe afatet e parashkrimit pavarësisht se kur ka ardhur dhe pasoja dhe ky afat plotësohet me mbarimin e ditës së fundit të datës korresponduese të vitit të ardhshëm²⁵.

Në dallim nga KP aktual parashikohej dhe ndërprerja e afateve, në ato raste kur fillohej çështja penale ose kryheshin veprime të tjera proceduriale dhe fillonin pas perfundimit të çështjes. shkaqe këto proceduriale penale , që kanë një llogjike juridike të nevojshme dhe në dispozitat aktuale.

Edhe pse kanë kaluar kati 7 dekada, nga krijimi i KP të vitit 1975, ai parashikonte dyfishimin e afateve në ato raste kur i pandehuri u ishte fshehur hetimeve por në asnjë rast nuk kalonte afatin prej 25 vjetesh. Afati ndërpritej edhe kur personi kryente një krim të ri. Në këtë rast afati i parashkrimit për veprën penale të parë llogarrotej nga dita e kryerjes së krimit të ri dhe koha e kaluar gjer në momentin e kryerjes së krimit të ri nuk merrej parasysh. Pra, ndërpreja e parashkrimit që në atë kohë, për shkaqe të përcaktuara jo në KP, nuk konsideronte kohën e kaluar të afateve të parashkrimit, dhe kjo çontë që këto afate të fillonin nga zero²⁶.

Në dallim nga Kodi Penal i viti 1952, Kodi Penal i 1977 e ka kufizuar, siç shprehet dhe doktrina shqiptare, aplikimin e parashkrimit të ndjekjes penale dhe atë të ekzekutimit të dënimit vetëm në rastet e kundravajtjeve penale, duke përjashtuar të gjitha llojet e krimeve.

Ky konkluzion lidhje me faktin që për krimet, për shkak të shkallës më të madhe të rrezikshmërisë së tyre, shoqëria nuk mund të jetë e garantuar plotësisht se personi është përmirësuar, se është bërë i parrezikshëm, prandaj ndjekjet kundër tyre nuk parashkruhen. E drejta e asaj kohe dallonte çështjen e masës së dënimit që do të caktojë gjykata kundër fajtorëve për

²⁴ Elezi, E drejta penale e R.P.S. të Shqipërisë, 1976, fq. 69..

²⁵ Kështu, p.sh afati i parashkrimit konsiderohet i plotësuar më datën 25 Nëntor të vitit të fundit nëse krimi është kryer më datë 25 nëntor

²⁶ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësis dhe e praktikës*, Konferencë shkencore nderkombetare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

kryerjen e krimeve. Koha e kaluar që nga kryerja e tyre, qëndrimi i fajtorit pas kryerjes së veprës dhe rrethanat e tjera merreshin parasysh nga gjykata e asaj kohe. Sipas nenit 40 të Kodit Penal të vitit 1977 “Nuk mund të bëhen ndjekje penale, kur, nga dita e kryerjes së kundërvajtjes penale gjer në çastin e marrjes së personit si të pandehur, kanë kaluar pesë vjet”²⁷.

Parashikimi i ndjekjes penale, në këtë kohë, shihej si një nevojë pasi me kalimi e afateve relativisht të gjata, që nga koha e kryerjes së veprës penale, dhe kjo përcaktohej në bazë të rëndësisë së tij, dhe qëllimi i dënimit konsiderohej i plotësuar. Autori prezumohej që nuk paraqiste rrezikshmëri shoqërore, ishte përmirësuar dhe ishte kthyer në rrugë të drejtë. Reagimi me anën e dënimit, kundër veprës penale e humbiste humbet rëndësinë dhe forcën e tij për të ndikuar mbi anëtarët e tjerë të shoqërisë për shkak të shpërndarjes së pak a shumë të madhe në kohë nga krimi dhe të shlyerjes së pershtypjeve të shkaktuara²⁸.

Përveç kësaj, instituti i parashkrimit të ndjekjeve penale mbështetet edhe në faktin se, pas një kohe të gjatë, provat mund të pesojnë ndryshime, ngjarjet harrohen dhe pershtypjet e lëna në ndergjegjen e nierezve zbehen. Si rrjedhim dobësohen garancitë e duhura për saktësinë e njoftimeve dhe janë kusht i domosdoshëm për zbulimin e së vertetës dhe për dhënien e dënimeve të drejtë.

Në përcaktimin e afatit të parashkrimit merret parasysh kufiri maksimal i sanksionit që parashikonte ligji për krimin e kryer dhe jo dënime që mund të caktonte gjykata me vendimin që e deklaronte fajtor të pandehurin.

Për krimet e qëndrueshme ose permanente afati i parashkrimit fillonte nga dita e pushimit të gjendjes kriminale, duke thënë një shëmbull të kohës si në krimin e bashkëjetesës së ndaluar parashkrimi fillonte nga dita e shpërndarjes së lidhjeve faktike dhe ekonomike me grupin e bashkëjetuar; në krimin e mos kallzimit të krimit parashkrimi fillonte nga dita e pushimit të detyrimit për kallzim për shkak të zbulimit të krimit nga organet e ndjekjes.

²⁷ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Social and national Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023, 4.

²⁸ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Social and national Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023., fq 8

Ne krimet vazhduese afati i parashkrimit llogaritej nga nga dita e kryerjes se veprimit te fundit kriminal. Afatet e parashkrimit nderpriteshin me fillimin e çeshtjes penale ose me kryerjen e veprimeve te tjera proceduriale dhe rifillojnë pas përfundimit të çeshtjes.

Në KP të viti 1977 parashikohej në nënin 54 parashkrimi i ekzekutimit të vendimit penal, i cili ndahej ne tre kategori duke parashikuar edhe parashkrimin e denimit me vdekje ne 20 vjet, dhe ne 10 vjet per masa denimi me burgim 9termi heqje lirie perdorej ne ate kohe) deri ne 5 vjet dhe ne 5 vjet cdo lloj dënimi tjetër, ku perfshihej jo vetëm dënimi me gjobë por edhe dënime të tjera si alternativa të dënimit me burgim. Ky kod parashikonte institutin e ndërprerjes së parashkrimit, duke e rillogaritur fillimin e tij nga e para, nga dita që ishte verifikuar shkaku ligjor i ndërprerjes. Shkaqe ligjore konsideroheshin si arratisja e te denuarit nga vendi i vuajtjes së denimit, kryerja e nje tjetër veprë penale.

Në dallim nga praktika e sotme, ne llogaritjen e parashkrimit merrej parasysh edhe koha e amnistise dhe e faljes, pavaresisht se baza kryesore e llogaritjes se afateve, ishte denim ii dhene nga gjykata. Por ne rastet kur ky denim eshte i zbritur per amnisti ose falje, koha e parashkrimit, duhet te llogaritet mbi llojin ose masen e denimit qe rezulton, pas zbatimit te faljes dhe amnistise. Ne kete kuptim, amnistia dhe falja konkurron me parashkrimin, ne te kundert nga praktika shqiptare e cila ka mbajtur nje qendrim te kundert²⁹.

Ajo që të bën përshtypje ne kufizimet e zbatimit të parashkrimit është se nese per denimet me vdekje ka afate parashkrimi prej 20 vjetesh, per krimet kunder shtetit ku afat nuk ecen , pasi keto nuk mund te parashkruhen. Ky parashkrim, per shkak dhe te ideologjisë te kohes, i ka dhene nje peshe kaq te madhe krimeve te shtetit , te cilat jo te gjitha zbatonin denimin me vdekje, duke shkelur hapur parime te rendesishme, sic është dhe ai i barazise para ligjit. Per lloje denimesh me te renda zbatohesh parashkrimi dhe per denime te tjera me te buta, vetem per shkak te llojit te kimit te kryer, nuk mund te parashkruheshin.

5. Trajtimi juridiko penal i parashkrimit sipas kodit penal të vitit 1995 dhe ndryshimet përkatëse.

²⁹ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice* ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Në Kodin Penal aktual, dispozita e nenit 66 të Kodit Penal bën fjalë për parashkrimin e ndjekjes penale me të cilin duhet kuptuar ndalimi që ekziston me ligj për të bërë ndjekje penale, në qoftë se, nga koha kur është kryer vepra penale, deri në momentin e marrjes së të pandehur të autorit të saj, kanë kaluar afatet e parashikuara në këto dispozite.

Parashkrimi parashikohet në dy lloje në Kodin penal: parashkrimi i ndjekjes penale nën 66 i Kodit Penal dhe parashkrimi i ekzekutimit të dënimit nën 68 i Kodit Penal.

Neni 66 ka qënë objekt i ndryshimit, vetëm njëherë, me anë të ligjit nr. 36/2017 i cili e ka riformuluar në këtë mënyrë: *“Nuk mund të bëhen ndjekje penale kur nga kryerja e veprës deri në çastin e marrjes së personit si të pandehur kanë kaluar: a) dyzet vjet në rastin e krimeve që parashikojnë dënim me burgim të përjetshëm; b) njëzet vjet për krimet që parashikojnë dënim jo më të ulët se dhjetë vjet burgim ose dënim tjetër më të rëndë; c) dhjetë vjet për krimet që parashikojnë dënim nga pesë gjer në dhjetë vjet burgim; ç) pesë vjet për krimet që parashikojnë dënim gjer në pesë vjet burgim ose gjobë; d) tre vjet për kundërvajtjet penale që parashikojnë dënim gjer në dy vjet burgim; dh) dy vjet për kundërvajtjet penale që parashikojnë dënim me gjobë. Veprat penale të kreut II, seksionit I, nenet 76 - 79/c, nuk i nënshtrohen parashkrimit.”.*

Nga kjo dispozitë parashikojnë gjyshtë afate parashkruese (dyzet, njëzet, dhjetë, pesë, tre, dy vjet) ku secila prej tyre korrespondon në një kohëzgjatje duke patur si kriter masën e dënimit të parashikuar nga norma penale apo sanksionin në maksimum të parashikuar në Kodin Penal³⁰.

Neni 66 i Kodit Penal i referohet një kriteri të përgjithshëm për të përcaktuar *dies a quo* për fillimin e afateve pa specifikuar shprehimisht atë në tipologjinë e veprave penale³¹. Kodi Penal, në pajtim me Kushtetutën dhe normat ndërkombëtare të së drejtës penale, sanksionon nën 67 të tij se nuk i nënshtrohen parashkrimit të ndjekjes penale krimet e luftës dhe ato kundër njerëzimit, duke patur parasysh se këtu përfshihet edhe krimi i genocidit. Të tre këto krime formojnë kerun e parë të pjesës së posaçme të Kodit Penal me emërtimin “Krime kundër njerëzimit”³².

Neni 68 i Kodit Penal parashikon parashkrimi i ekzekutimit të dënimit e shuan dënimin, në kuptimin që e bën atë të paekzekutueshëm. Ekzekutimi i dënimit lidhet me afatet kohore të

³⁰ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Social and natural Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

³¹ Rregulli i përgjithshëm i referohet “kohës së kryerjes së veprës penale” por pa specifikuar shprehimisht se kur është kjo kohë në lidhje me veprat penale të ndërsjemesiçe parashikon edhe kodi italian në nënin 158 të Kodit Penal duke bërë një dallim për krimet vazhduese, ato të qëndrueshm, të konsumuara apo të tëntuara etj.

³²Idem.

caktuara në ligj, kalimi i të cilave shkakton humbjen e së drejtës të organit kompetent për të vënë në ekzekutim dënimin e dhënë kundër autorit të veprës penale³³.

Duke qënë se masat e dënimeve janë të ndryshëm për autorë të ndryshëm, ³⁴ligjvënësi i parashikon afatet e parashkrimit të tyre në bazë të masës së dënimit, këto afate përcaktohen në nenin 68 të Kodit Penal³⁵. Në fakt këto afate janë tejet sproporcionale dhe duke qënë se nuk është bërë asnjë hërë asnjë ndryshim, ka ngelur si mase dënimi maksimale masa prej 25 vjet.

Neni 68 i K.Penl parashiokon vetëm tre kategori masa dënimësh që nuk përputhen me ndryshimet e sotme ligjore. Pra, për parashkrimin e ekzekutimit të vendimit parashikohen tre lloj afate përkatësisht; njëzet, dhjetë dhe pesë vjet.

Në legjislacionin penal ligjvënësi, ndër të tjera, ka parashikuar edhe rastet në të cilat vendimet gjyqësore nuk ekzekutohen. Kështu, sipas nenit 68/a të KP-së parashikohet se “vendimi i dënimit nuk ekzekutohet kur nga dita që ka marrë formë të prerë kanë kaluar: a) njëzet vjet për vendimin që përmban dënim pesëmbëdhjetë gjer në njëzetepesë vjet burgim”. Sipas përcaktimit të kësaj dispozite vërehet se ligjvënësi ka parashikuar në të afatet, me kalimin e të cilave, vendimi i dënimit, dhënë ndaj një personi për vepra penale të kryera prej tij, nuk mund të ekzekutohet më. Në këtë rast ndodhemi para parashkrimit të së drejtës së organeve kompetente shtetërore, të ngarkuara me ekzekutimin e vendimeve të dënimit. Nga përmbajtja e kësaj dispozite konstatohet se qëllimi i ligjvënësit nëpërmjet kësaj dispozite ka qënë vendosja e një kufizimi kohor për organet kompetente shtetërore të ngarkuara me ekzekutimin e vendimeve të dënimit brenda të cilit këto organe kanë të drejtë të vënë në ekzekutim një vendim penal të formës së prerë. Duke pasur parasysh afatet e vendosura në nenin 68 të KP-së, kjo e drejtë e këtyre organeve shuhet me kalimin e këtyre afateve kohore³⁶.

³³ Muci, Sh. Ib. fq 403.

³⁴ E kundërta do të binte ndesh me të drejtën ndërkombëtare, të pranuar nga shteti shqiptar, e cila nuk lejon as parashkrimin e ndjekjes penale dhe as parashkrimin e dënimit të dhënë për kryerjen e tyre. Kështu në nenin IV të Konevntës mbi mosparashkrimin e krimeve të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit, parashikohet se shtetet palë në këtë Konventë angazhohen të marrin, në përputhje me procedurat e tyre kushtetuese, të gjitha masat legjislative a të tjera që do të jenë të nevojshme për të siguruar mosparashkrimin e neneve I dhe II të kësaj Konevente, si përsa u përket ndjekjeve ashtu dhe përsa i përket dënimit. Kjo dispozitë vendos që atje ku mund të ekzistojë një parashkrim në këtë fushë, me ligj a me një mënyrë tjetër, ai do të hiqet.

³⁵ Neni 68 i Kodit Penal parashikon: Vendimi i dënimit nuk ekzekutohet kur nga dita që ka marrë formë të prerë kanë kaluar: a) njëzet vjet për vendimin që përmban dënimin pesëmbëdhjetë gjer në njëzet e pesë vjet burgim; b) dhjetë vjet për vendimin që përmban pesë gjer në pesëmbëdhjetë vjet burgim; c) pesë vjet për vendime që përmbajnë dënim me burgim gjer në pesë vjet ose dënime të tjera më të lehta.

³⁶ Shih VGJLK Nr. 18/2016.

Ligji ashtu si dhe tek parashktimi i ndjekjes penale nuk vendos kushte të tjera, vec afateve, si mund të jenë shkaqe objektive apo të krijuara në mënyrë të qëllimshme nga i dënuari. Mjafton të kalojnë afatet ligjore, për çdo arsye qoftë, që të mos ekzekutohet vendimi i dënimit.

Parashkrimi nuk shtrihet në dënimin më burgim të përjetshëm. Neni 68 i Kodit Penal hesht në këtë drejtim, por konkluzioni i mosparashkrimit të tij del nga leximi i këtij neni që vendos në afate dënimin me burgim dhe dënime të tjera më të lehta, ku aktualisht në legjislacionin tonë penal dënim më i lehtë është vetëm gjoba, duke mos u shprehur për dënim më të rëndë.

Gjithashtu, ligji nuk shprehet as për mosparashkrimin e dënimeve për krime lufte, genocid, dhe krime kundër njerëzimit, por pavarësisht nga ky boshllëk, ekzekutimi i dënimeve për këto vepra nuk parashkruhen³⁷.

Ndryshimet në legjislacionin penal dhe atë procedural penal ndër vite kanë synuar të materializojnë sa më mirë parime të rëndësishme të procesit penal dhe procesit të ekzekutimit të vendimeve penale sikurse janë, parimi i humanizmit në procesin penal dhe parimi i natyrës riedukuese dhe rehabilituese, riintegruese të procesit të ekzekutimit të dënimeve me burgim në raport me synimin ndëshkues të tij. Materializimi i këtyre parimeve është diktuar dhe nga standartet ndërkombëtare të pranura dhe që burojnë kryesisht nga praktika e GJEDNJ. Ajo që konstatohet është se ndryshimet e kushteve ekonomike, sociale, historike etj., nuk kanë reflektuar në legjislacionin penal që rregullon afatet e parashkrimit. Neni 68 i Kodit Penal nuk ka pësuar asnjë ndryshim qysh me miratimin e tij në vitin 1995³⁸.

Kjo dispozite e pandryshuar në kohë nuk parashikon as institutin e nderprejes apo te pezullimit te afateve te parashkrimit, kur gjate ekzekutimit te tij mund te shfaqeshin rrethana qe ndërprisnin ekzekutimin e tij. Nga praktika rezulton se rrethanat historike politike bene qe ekzekutimii denimit te nderpritej duke krijuar kushte te paparashikuara nga ligjvenesia. Kjo solli jo pak probleme ne praktike ne lidhje me zbatueshmerin e drejte te kesaj dispozite, ne kushtet kur ekzekutimi nderpritej.

Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit e shuan dënimin, në kuptimin që e bën atë të paekzekutueshëm. Ekzekutimi i dënimit lidhet me afatet kohore të caktuara në ligj, kalimi i të

³⁷ Hoxha, Kacupi, Haxhia, E drejta penale, Pjesa e Pergjithshme, 2020.

³⁸ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice* ,Twenty sixth Conference on: "Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

cilave shkakton humbjen e së drejtës të organit kompetent për të vënë në ekzekutim dënimin e dhënë kundër autorit të veprës penale³⁹.

Duke qënë se masat e dënimeve janë të ndryshëm për autorë të ndryshëm, ⁴⁰ligjvënësi i parashikon afatet e parashkrimit të tyre në bazë të masës së dënimit, këto afate përcaktohen në nenin 68 të Kodit Penal⁴¹.

Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit penal, si çdo rast tjetër parashkrimi, përmban dy elemente: a) mosveprimin e shtetit për të realizuar një të drejtë e përmbushur një detyrim (ekzekutimin e vendimit të dënimit penal); b) afatin kohor pas kalimit të të cilit organi i ekzekutimit nuk mund të kryejë më veprime ekzekutimi. Pra, për parashkrimin e ekzekutimit të vendimit parashikohen tre lloj afate përkatësisht; njëzet, dhjetë dhe pesë vjet.

Ligji ashtu si dhe tek parashkrimi i ndjekjes penale nuk vendos kushte të tjera, vec afateve, si mund të jenë shkaqe objektive apo të krijuara në mënyrë të qëllimshme nga i dënuari. Mjafton të kalojnë afatet ligjore, për çdo arsye qoftë, që të mos ekzekutohet vendimi i dënimit. Llogaritja e afatit fillon nga dita që vendimi ka marrë formë të prerë dhe jo nga dita e shpalljes së tij, deri në ditën e plotësimit të tyre, të llogaritur sipas parimeve të përgjithshme me vite, muaj dhe ditë⁴².

Parashkrimi nuk shtrihet në dënimin më burgim të përjetshëm. Neni 68 i Kodit Penal hesht në këtë drejtim, por konkluzioni i mosparashkrimit të tij del nga leximi i këtij neni që vendos në afate dënimin me burgim dhe dënime të tjera më të lehta, ku aktualisht në legjislacionin tonë penal dënim më i lehtë është vetëm gjoba, duke mos u shprehur për dënim më të rëndë. Gjithashtu, ligji nuk shprehet as për mosparashkrimin e dënimeve për krime lufte, genocid, dhe krime kundër

³⁹ Muci, Sh. Ib. fq 403.

⁴⁰ E kundërta do të binte ndesh me të drejtën ndërkombëtare , të pranuar nga shteti shqiptar , e cila nuk lejon as parashkrimin e ndjekjes penale dhe as parashkrimin e dënimit të dhënë për kryerjen e tyre. Kështu në nenin IV të Konevntës mbi mosparashkrimin e krimeve të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit, parashikohet se shtetet palë në këtë Konventë angazhohen të marrin, në përputhje me procedurat e tyre kushtetuese, të gjitha masat legjislative a të tjera që do të jenë të nevojshme për të siguruar mosparashkrimin e neneve I dhe II të kësaj Konevente, si përsa u përket ndjekjeve ashtu dhe përsa i përket dënimit. Kjo dispozitë vendos që atje ku mund të ekzistojë një parashkrim në këtë fushë, me ligj a me një mënyrë tjetër, ai do të hiqet.

⁴¹ Neni 68 i Kodit Penal parashikon: Vendimi i dënimit nuk ekzekutohet kur nga dita që ka marrë formë të prerë kanë kaluar: a)njëzet vjet për vendimin që përmban dënimin pesëmbëdhjetë gjer në njëzet e pesë vjet burgim; b) dhjetë vjet për vendimin që përmban pesë gjer në pesëmbëdhjetë vjet burgim; c) pesë vjet për vendime që përmbajnë dënim me burgim gjer në pesë vjet ose dënime të tjera më të lehta.

⁴² Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023"*, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

njerëzimit, por pavarësisht nga ky boshllëk, ekzekutimi i dënimeve për këto vepra nuk parashkruhen.

6. Nevoja për ndërhyrjen e ligjvënësit në të dyja format e parashkrimit.

Instituti i parashkrimit, në të dyja format e tij, sic e shprehëm dhe në fillim të këtij punimi duhet të jetë në focus të ligjvënësit, për ta ndryshuar e formular atë pasi parashikimi aktual i tij është i pamjaftueshëm dhe jo koherent me ndryshimet e tjera në Kodin Penal, ku mund të shprehemi në lidhje me disa ndryshime thelbësore, sic është dhe ndryshimi i masës të dënimit kryesor në 35 vjet burgim.

Në lidhje me nenin 66 të K.Penal që parashikon “*Parashkrimin e ndjekjes penale*” ndërhyrjet janë të nevojshme që në strukturën e kesaj dispozite. Kjo dispozitë parashikon 6 kategori të afateve të parashkrimit, duke e lidhur ngushtë me masën e dënimit që parashikon cdo vepër penale. Ajo që vihet re është se këto afate nuk kanë një rritje progressive apo proporcionale sipas masës së dënimit. Ligjvënësi ka parashikuar me detaje dhe për tre forma afatesh parashkrimi 2,3,5 vjet për dënime deri në 10 vjet burgim, dhe një afat të vetëm për dënime mbi 10 vjet. Në kushtet kur dënimi maksimal është 35 vjet burgim do të ishte jo proporcionale që dënime nga 10-35 vjet të dënoheshin me 20 vjet burgim. Afati i parashkrimit duhet të jetë më i mdh për vepra penale që parashikojnë mbi 20 vjet burgim pasi kjo do të conte në një pabarazi, që një vepër penale që dënohet 10 vjet burgim të ketë një afat parashkrimi të barabartë me atë që dënohet 35 vjet burgim. Nje zgjidhje do të ishte që ligjvënësi për cdo vepër penale të parashikonte dyfishin e masës së dënimit që parashikohet sipas pjesës së posaçme për kundravajtjet dhe krimet⁴³.

Nuk është dhe e llogjikshme në fakt pasi në paragrafin b) dhe c) ligjvënësi ka parashikuar të njëjtin afat parashkrimi prej 10 dhe 5 vjet për dënime 10 deri në 5 vjet, ndërsa nuk ruan këtë standard në paragrafin a) duke parashikuar 20 vjet afat parashkrimi dhe për masa dënimi 35 vjet burgim, pasi shprehet: “*...ose dënim tjetër më të rëndë*”⁴⁴.

⁴³ Modeli Italian ka ndjekur kwtw llogjikw duke parashikuar pas reformws tw vitit 2005, ex-Cirielli, Parashkrimi shuan veprën penale pas kalimit të një periudhe kohe që përkon me maksimumin e dënimit të parashikuar nga ligji për atë vepër dhe, në çdo rast, jo më pak se gjashtë vjet nëse bëhet fjalë për krim (delitto) dhe katër vjet nëse bëhet fjalë për kundravajtje (contravvenzione), edhe kur këto të fundit sanksionohen vetëm me gjobë

⁴⁴ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësit dhe e praktikës*, Konferencë shkencore nderkombetare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

Në kushtet që dispozita shprehet për *dënim më të rëndë*, kjo nuk përjashton rastin e një lloji tjetër të dënimit me burgim siç është dhe burgimi i përjetshëm.

Një moment tjetër i rëndësishëm është dhe koha në të cilën fillon dhe mbaron afati i parashkrimit të ndjekjes penale. Ajo që është e domosdoshmë është që ligjvënësi duhet të parashikojë shprehimisht në një dispozitë konkrete, se kur konsiderohet e kryer vepra penale, duke përcaktuar qartë *il tempus commissi delicti*. Edhe pse në plan të parë duket e thjeshtë nuk është e tillë, nëse do të analizojmë llojet e veprave penale si ato të vazhdueshme apo të qëndrueshme. Këto janë nocione që janë trajtuar nga doktrina dhe unifikuar në praktikën gjyqësore, por ajo që është më rëndësi është që të trajtohen në rang ligjor⁴⁵.

Por edhe momenti i dytë që ka të bëjë me statusin e të pandehurit ka problematikat e saj. Sic dihet proceset gjyqësore, për shkak të procesit të vetingut kanë patur zvarritje dhe kjo ka bërë që dhe hetimet apo plotësimi i tyre ka zgjatur tej afateve dhe kjo ka cuar detyrimisht dhe mbarimin e afateve të parashkrimit, pasi dhe akuza nuk komunikohet në afatin e duhur. Në këtë rast duhen të bëhen ndryshime duke i vënë një afat kufizimi organit të prokurorisë apo gjykatës, në mënyrë që të respektohet procesi i rregullt ligjor. Autori i veprës penale mund të jetë një person nën hetim dhe komunikimi i vonuar i akuzës e “*shpëton*” atë nga përgjegjësia penale. Në këto raste do të ishte mjaft e vlefshme dhe praktika e huaj dhe legjislacioni bashkëkohor për të marrë modelin më të mirë që i përshtatet të drejtës tonë penale të brendshme⁴⁶.

Mendojmë që Kodi i Procedurës Penale duhet të parashikojë dhe mundësinë e heqjes dorë nga parashkrimi i ndjekjes penale kur personit të cilit, i atribuohet vepra penale beson tek pafajësia e tij. Kjo zgjedhje i takon vetëm atij dhe nuk mundet që organ i akuzës të vendosë parashkrimi e ndjekjes penale pa vullnetin e personit dhe analizes dhe provueshmërisë të elementëve të veprës penale⁴⁷.

Ligjvënësi duhet të parashikojë dhe institutin e ndërprerjes dhe të pezullimit të parashkrimit për të dyja format e tij, duke marrë dhe modelet më të mira bashkëhore. Kjo ka një arsye llogjike për të vetmen arsye për të mos rënë ndesh me vetë qëllimin e institutit të parashkrimit. Nëse do të jemi para rastit të një recidivisti, të cilësuar me vendim të fommës së prërë, nuk do të kishte kuptim

⁴⁵ Hoxha.D.,Kacupi S., Haxhia M., E drejta penale, Pjesa e Përgjithshme, Botimet Jozef, 2019.

⁴⁶ Xhuvani, D., Hoxha D., *Parashkrimi në të drejtën penale si një sfidë e ligjvënësit dhe e praktikës*, Konferencë shkencore nderkombetare “Krimi, shoqëria, e drejta penale dhe reforma në drejtësi”, Fakulteti i Drejtësisë, UT.

⁴⁷ Ky është një parashikim që është i detajuar nga vende të ndryshme.

të parashkruhej vepra e tij penale, pasi dhe afatet e parashkrimit në vetvete supozojnë që me kalimin e tyre autori i veprës penale të këtë arritur edukimin e tij⁴⁸.

Ndaj do të ishte me shumë vend një qasje e re e këtyre dispozitave dhe përshtatja e tyre në harmoni me ndryshimet e tjera të Kodit Penal por dhe me ndryshimet dhe qëndrimet unifikuuese të vendime të Gjykatës së Lartë dhe qëndrimeve të Gjykatës Kushtetuese.

Instituti i parashkrimit kërkon ndryshime nga ana e ligjvënësit dhe kjo do të harmonizonte nenin 66 dhe 68 të Kodit penal me të gjitha dispozita e këtij kodi por dhe burime të tjera të ligjit penal. Ndryshimet duhet të reflektojnë jo vetë afatet e parashkrimit por dhe elementë përbërës të strukturë stë këtyrë dispozitave. Qëndrimet e ndryshme nga ana e praktikës gjyqësore dhe të shpeshta në kohë, të lënë të kuptosh që këto dispozita janë të paqarta, të pamjaftueshme dhe konfuze në lidhje me zbatimin e tyre në praktikë⁴⁹.

Afatet e parashikuara mbi parashkrimin duhet të jenë proporcionale për cdo kategori dhe të respektohet paraimi i parazise dhe i proporcionalitetit sipas asave të dënimeve të parashikuara në cdo vepër penale dhe masave të dënimeve të dhëna nga gjykata. Një zgjidhje do të ishte dhe dyfishimi i afateve të parashkrimit në varësi dhe të asaj që parashikon Kodi Penal. Për të mos rënë në analogji duhet të parashikohet ndërprerja dhe pezullimi i këtyre afateve për raste të caktura dhe sit ë parashikohet në lidh dhe rastë të cilat praktika e GJL është shprehur ne vendime të saj sic është rasti i bashkimit të dënimeve apo veprave penale, konkurrimit më institute të tjera.

Me rëndësi është dhe përcatimi me një dispozitë të shprehur të Kodit Penal se kur kemi të bëjmë më kohë të kryerjes të veprës penale dhe për ta zbatuar atë drejt me nenin 66 të K.Penal. Ligjvënësi duhet të lerë të diskrezcion të autorit të veprë spenale nëse ai dëshiron të heqë dorë nga parashkrimi dhe të dëtyrojë akuzën të kryejë hetime të thelluara dhe të dalë në konkluzion nëse kemi të bëjmë më vepër penale apo jo.

⁴⁸ Mantovani, F., *Diritto penale, Parte generale*, CEDAM, fq. 854-855. Autori anazlizon rastet e nderprerjes dhe tw pezullimit te parashkrimit.tw ndjekjes penale ndwrsa pwr parashkrimin e dwnimit ajo nuk aplikohet. Ndodh pezullimi i afatit të parashkrimit, sipas nenit 159 të Kodit Penal (i ndryshuar nga ligjet nr. 320/1991 dhe 332/1995): në rastet kur kërkohet autorizimi për të proceduar (neni 313) ose kur çështja i është kaluar për shqyrtim një gjykimi tjetër (shih nenet 3 dhe 479 të Kodit të Procedurës Penale), duke qenë e natyrshme që, kur konsiderohet e arsyeshme të mos vazhdohet procedimi penal, parashkrimi të mbetet i pezulluar; në rastet kur pezullimi i procedimit penal ose i afateve të paraburgimit është i imponuar nga një dispozitë e veçantë ligjore (p.sh., neni 71 i Kodit të Procedurës Penale). Nw dallim nga pezullimi me ndwrrprejen e afateve fillojnw nga fillimi.

⁴⁹ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice* ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

7. A e riformulon drafti i ri i Kodit Penal rolin e parashkrimit në sistemin penal shqiptar?

Instituti i parashkrimit ka një funksion të dyfishtë: nga njëra anë, të garantojë sigurinë juridike për individin, dhe nga ana tjetër, të vendosë një kufi kohor mbi të drejtën e shtetit për të ndëshkuar.

Mirëpo, zhvillimet e fundit ligjore dhe nevoja për t'iu përafruar standardeve të së drejtës penale bashkëkohore kanë sjellë në qendër të debatit draftin e ri të Kodit Penal. Ky draft synon të rishikojë jo vetëm strukturën e dispozitave penale, por edhe të qartësojë rolin dhe kufijtë e parashkrimit në balancimin midis interesit publik për ndëshkimin e veprave penale dhe të drejtave themelore të të pandehurit.

Në këtë kuadër, pyetja që ngrihet është nëse drafti i ri i Kodit Penal sjell një reformulim të vërtetë të institutit të parashkrimit, duke ndryshuar funksionin e tij në drejtësinë penale shqiptare, apo nëse kemi vetëm një përshtatje teknike të normave ekzistuese. Ky diskutim merr rëndësi të veçantë për shkak të ndikimit të drejtpërdrejtë që ka parashkrimi në praktikën gjyqësore, në respektimin e parimeve të shtetit të së drejtës dhe në harmonizimin e sistemit penal shqiptar me standardet ndërkombëtare dhe evropiane.

Në këtë kapitull u trajtuan çështje që lidhen me nevojën e ndryshimeve të ligjvënimit në lidhje me nocione si pezullimi, ndërprerja, percaktimi i kohës së fillimit të afateve të parashkrimit, zgjatja e afateve dhe proporcionaliteti i tyre. Draft i ri i Kodit Penal ka parashikuar ndarjen e parashkrimit në dy llojet e tij, njësoj si ai aktual dhe nga ana tjetër ka plotësuar këto institute me nocione të domosdoshme për funksionalitetin e tij dhe të përshtatej me rrethanat e kohës.

❖ Cfarë propozon Kodi i ri Penal për parashkrimin e ndjekjes penale?

Drafti i ri i Kodit Penal (nenet 185–188) paraqet një rikonfigurim të dukshëm të parashkrimit të ndjekjes penale. Riset kryesore janë: dyfishimi i afateve për kategori të caktuara veprash (korrupsion, krime seksuale, krime ndaj të miturve, dhunë në familje, krime mjedisore dhe veprat që prekin interesat financiare të BE-së); shtyrja e fillimit të afatit kur viktimë është e mitur deri në mbushjen e moshës madhore; e drejta e të pandehurit për të mos përfituar nga parashkrimi dhe për të kërkuar gjykim për pafajësi ose heqja dorë nga parashkrimi; si dhe një regjim më i detajuar i

pezullimit dhe ndërprerjes, veçanërisht në kontekstin e ekstradimit. Ndërsa këto ndryshime afrohen me tendencat evropiane për forcimin e ndjekjes së krimeve të ndjeshme, ato ngrejnë edhe çështje të teknikës legislative (terminologjia “shuhet vepra penale”), proporcionaliteti dhe koherencë sistemike⁵⁰.

Qasja për dyfishimin e afateve për krimet që prekin integritetin seksual, të miturit, mjedisin, luftën kundër korrupsionit dhe interesat financiare të BE-së synon të japë kohë të mjaftueshme hetimit dhe gjykimit në fusha ku viktimat raportojnë vonë, provueshmëria është e vështirë ose veprimtaria e paligjshme është e sofistikuar dhe ndërkuftare. Ky drejtim përputhet me thelbin e instrumenteve ndërkombëtare që i kërkojnë shteteve të garantojnë afate të mjaftueshme ose të zgjeruara të parashkrimit në këto fusha. Këto formulime janë të drejta dhe të linjë të drejtë me një sërë detyrimesh që ne i kemi nxhërrë si konkluzionë dhe në kapitullin që trajton marrëveshjet ndërkombëtare dhe vakumët ligjore të legjislacionit tonë të brendshëm.

Shtyrja e dies a quo deri në mbushjen e moshës madhore u jep të miturve kohë reale për të raportuar, duke njohur pengesat psikologjike e sociale. Kjo përkon me linjën evropiane që kërkon që parashkrimi të mos mbarojë para se viktimat të bëhet madhore.

Ndërsa e drejta e të pandehurit për të mos përfutur nga parashkrimi e shndërron parashkrimin nga një institucion thjesht objektiv, në një instrument edhe dispozitiv: subjekti mund të kërkojë vendim për pafajësinë, duke shmangur etiketimin si “i shpëtuar proceduralisht”. Garancia është e rëndësishme, por kërkon kornizë procedurale të qartë për të evituar gjykime të pamundura faktikisht pas dekadash. Rregullimi i letërporosive, arratisë dhe ekstradimit, si dhe vendosja e kufirit maksimal të pezullimit, synon parandalimin e zvarritjeve dhe abuzimeve, duke ruajtur baraspeshën mes efikasitetit të ndjekjes dhe sigurisë juridike.

Jemi të mëndimit që formulimi “shuhet vepra penale” është terminologjikisht i gabuar: ajo që shuhet është e drejta e shtetit për ndjekje/lëshimi i ndjekjes penale, jo vetë vepra si fakt penal. Parashikimi i saktë duhet të flasë për “shuarje të ndjekjes penale” ose “paprannueshmëri

⁵⁰ Neni 185 përcakton afatet e parashkrimit sipas peshës së veprave. Jepetës dhe parashikon dyfishimin e tyre për kategori të caktuara veprash (fondet e BE-së, krimet seksuale, korrupsioni, krimet mjedisore, krimet ndaj të miturve dhe dhuna në familje); sanksionon mosparashkrueshmërinë e krimeve të luftës, të gjenocidit dhe të krimeve kundër njerëzimit; dhe hap mundësinë që i pandehuri të refuzojë përfitimin nga parashkrimi për të kërkuar një gjykim merititor.

Neni 186 rregullon fillimin e afateve, me theks te veprat e qëndrueshme/vazhduese dhe rastet kur viktimat është e mitur (afati fillon me mbushjen e moshës 18 vjeç). Neni 187 rendit shkaqet e pezullimit (ndalim ligjor i ndjekjes, letërporosi, arratia, ekstradimi) dhe vendos një kufi maksimal pezullimi prej “një të dytës” së afateve bazë. Neni 188 e lidh ndërprerjen me njoftimin e akuzës ose me kërkesën për gjykim nga viktimat akuzuese.

procedurale”. Saktësia terminologjike është e domosdoshme për koherencë doktrinare dhe praktike.

Dyfishimi i afateve sipas natyrës së veprës (dhe jo gjithnjë sipas peshës së dënimit) rrezikon proporcionalitetin dhe barazinë. Dy vepra me të njëjtin maksimum dënimi mund të kenë afate të ndryshme parashkrimi, pa një arsyetim të plotë lidhur me rrezikun konkret.

Për veprat e qëndrueshme/vazhduese dhe ato me pasojë të vonuar, fillimi i afatit kërkon kriterë të qarta objektive për të shmangur pasigurinë. Rekomandohet sqarim shprehës se *dies a quo* lidhet me një moment të konstatueshëm objektivisht dhe jo kur vjen pasoja por kryhet veprimi i fundit. Nëse koha e kryerjes së veprës penale është thelbësore për të respektuar dhe parimin e ligjshmërisë dhe të sigurisë juridike, cdo kush duhet të dije se kur fillon afati i parashkrimit dhe ta lidhe me përfundimin e pasojave, për të cilat në disa raste ai nuk ka asnjë lloj ndikimi se kur mund të vinë. Përfshirja e ekstradimit dhe letërporosive është pozitive, por kërkon standarde praktike për të shmangur pezullime të gjata *de facto*. Kufiri maksimal prej “një të dytës” së afatit është instrument i dobishëm, por duhet të qartësohet mënyra e llogaritjes në rast pezullimesh të shumëfishta.

Lidhja e ndërprerjes me njoftimin e akuzës shmang hapësirat gri. Megjithatë, duhen rregulluar pasojat nëse njoftimi shpallet i pavlefshëm, ose kur njoftimi i akuzës zëvendësohet nga forma të tjera akuzimi (p.sh., kërkesë për gjykim e prokurorit).

Konventa e OKB kundër Korrupsionit (UNCAC), kërkon që shtetet të parashikojnë afate të mjaftueshme dhe, kur është e nevojshme, mekanizma pezullimi/ndërprerjeje për veprat e korrupsionit. Dyfishimi i afateve dhe rregullimi i pezullimit në draft janë në përputhje me këtë kërkesë politike-kriminale.

Konventa e Këshillit të Evropës për parandalimin e dhunës ndaj grave (Istanbul), neni 58.

Neni 58 i kërkon shteteve të sigurojnë që afatet e parashkrimit të lejojnë ndjekjen penale brenda një periudhe të mjaftueshme pas arritjes së moshës madhore nga viktimat, për disa vepra të rënda. Rregulli shqiptar që e nis afatin në moshën 18 vjeç, përputhet me këtë frymë.

Konventa e Lanzarote (CETS 201) dhe opinioni i Komitetit të Lanzarote (2024). nxit zgjatjen e afateve dhe shmangien e skadimit para moshës madhore. Opinioni i vitit 2024 thekson se afatet nuk duhet të skadojnë para moshës 18 vjeç dhe se, në disa raste, parashkrimi mund të mos zbatohet kur kjo kërkohet nga efektiviteti i ndjekjes. Ky është një parashikim i drejtë, për të cilën jemi shprehur edhe gjatë këtij punimi, dhe është conform të drejtave penale bashkëkohore. Direktiva PIF harmonizon minimalisht afatet për veprat që prekin interesat financiare të Unionit dhe nxit

afate të mjaftueshme. Dyfishimi i afateve në draft për veprat që lidhen me fondet e BE-së përputhet me këtë qasje të forcimit të ndjekjes.

GJEDNJ ka pranuar se legjislacioni për parashkrimin bën pjesë në politikën penale të shtetit dhe gëzon një hapësirë vlerësimi; megjithatë, zgjerimi retrospektiv i afateve duhet të respektojë nenin 7 të KEDNJ (parimi i ligjshmërisë). Parimi i nxjerrë nga praktika është se zgjatja e afateve është e lejueshme nëse bëhet për çështje që ende nuk kanë përfituar nga parashkrimi (pra, para skadimit), ndërsa ringjallja e çështjeve tashmë të parashkruara bie ndesh me sigurinë juridike.

Në këtë dritë, çdo ndryshim i afateve në Shqipëri duhet të shoqërohet me dispozita kalimtare të qarta, që të shmangët ndikimi prapaveprues në dëm të subjekteve që kanë fituar përfundimisht nga parashkrimi edhe në përputhje me disa vende të tjera evropiane⁵¹.

Drafti shqiptar i ngjan një linje evropiane “të fortë” me theks te: (i) krimet seksuale dhe viktimat e mitura; (ii) krimet që prekin interesat financiare të BE-së; (iii) krimet mjedisore; dhe (iv) lufta kundër korrupsionit. Kjo e vendos Shqipërinë në rrymë me standardet bashkëkohore, por kërkon teknike shumë të pastër për të ruajtur baraspeshën ndërmjet efikasitetit dhe sigurisë juridike. do të rekomandonim si mëposhtë:

- 1) Zëvendësimi i frazës “shuhet vepra penale” me “shuhet ndjekja penale / çështja bëhet e papranueshme”.
- 2) Sqarim i *dies a quo* me kriterë objektive për veprat vazhduese, të qëndrueshme duke patur si kriter kohën e kryerjes së veprës penale.
- 3) Përcaktim i qartë i mënyrës së llogaritjes së kufirit maksimal të pezullimit në rast pezullimesh të shumta.
- 4) Dispozitë kalimtare që shmang efektin prapaveprues në dëm të subjekteve që kanë përfituar tashmë nga parashkrimi.

Drafti i ri ndërthur rritjen e efikasitetit të ndjekjes me rritjen e garancive për viktimat e cenueshme, por kërkon përmirësime terminologjike dhe dispozita kalimtare të kujdesshme për të

⁵¹ Franca ka rritur afatet për disa kategori veprash dhe ka parashikuar rregulla të veçanta për veprat kundër të miturve, ku afati nis të rrjedhë nga mbushja e moshës madhore. Ka gjithashtu rregulla të detajuara për pezullim/ndërprerje dhe për ndjekje të zgjatur të krimeve seksuale. Spanja dhe Portugalia ndjekin modele ku afatet lidhen me masën e dënimit, por me zgjerime për viktimat e mitura dhe për vepra me rrezik të lartë. Zhvendosja e *dies a quo* në momentin e mbushjes së moshës 18 vjeç për viktimat e mitura është e përhapur. Italia ka pasur reforma të shpeshta të parashkrimit dhe afateve të procedimit, me diskutim të thellë mbi koherencën, proporcionalitetin dhe mbrojtjen e të drejtave, si reforma Cartabia. Edhe atje shihet tendenca për forcimin e ndjekjes së krimeve të ndjeshme, por bashkëshoqëruar me debat intensiv mbi zgjatjen e proceseve dhe të drejtën për gjykim brenda një afati të arsyeshëm.

shmangur përplasjet me parimet e sigurisë juridike dhe të ligjshmërisë. Me këto rregullime, reforma mund të jetë një hap i qëndrueshëm drejt një sistemi penal më të drejtë dhe më funksional.

❖ Cfarë propozon Kodi i ri Penal për parashkrimin e ekzekutimit të vendimit penal ?

Drafti i ri i Kodit Penal sjell disa risi të dukshme në fushën e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, të cilat e diferencojnë atë qartë nga kuadri ekzistues ligjor. Këto ndryshime synojnë rritjen e efikasitetit të drejtësisë penale, shmangien e pandëshkueshmërisë dhe përafrimin me standardet ndërkombëtare.

Për herë të parë, drafti parashikon një afat prej 35 vitesh për parashkrimin e ekzekutimit të dënimit me burgim të përjetshëm. Kjo është një risi e rëndësishme, pasi më parë ky dënim nuk ishte i përcaktuar shprehimisht në dispozitat mbi parashkrimin. Kjo sjellje ligjore synon të vendosë një kufi kohor për ekzekutimin, duke ofruar qartësi më të madhe në praktikë.

Drafti i ri parashikon rritjen e ndjeshme të afateve krahasuar me legjislacionin aktual: nga 20 në 25 vjet për dënimet mbi 15 vjet burgim dhe nga 10 në 15 vjet për dënimet mbi 5 deri në 15 vjet burgim. Kjo është një përpjekje për të garantuar që krimet më të rënda të mos mbeten të paekzekutuara për shkak të kalimit të kohës.

Një element krejtësisht i ri është parashikimi që, nëse i dënuari është fshehur apo arratisur për t'i shpëtuar ekzekutimit të dënimit, afatet e parashkrimit dyfishohen për veprat që lidhen me prokurimin dhe përvetësimin e fondeve të BE-së, krimet seksuale dhe korrupsionin e zyrtarëve publikë. Ky rregullim reflekton një qëndrim të ashpër ndaj shmangies së drejtësisë dhe është në përputhje me praktikat e vendeve evropiane.

Dispozitat e reja lidhen ngushtë me nenet pasuese që parashikojnë fillimin, pezullimin dhe ndërprerjen e afateve (nenet 191–192), si dhe me nenin për mosparashkrimin (neni 193). Kjo sjell një qartësi më të madhe në teknikën legjislative dhe një sistem të plotë e të harmonizuar mbi institutin e parashkrimit.

Megjithatë, drafti nuk adreson disa aspekte që janë të pranishme në legjislacionet e huaja dhe dokumentet ndërkombëtare, siç janë⁵²:

- Parashikime jo bindëse dhe kundër praktikës gjyqësore në rastet e dënimeve alternative dhe jo në koherencë me standardin e Gjykatës Kushtetuese. Gjykata ka treguar një qasje të kujdesshme

⁵² Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

në interpretimin e momentit të fillimit të afatit të parashkrimit të ekzekutimit, duke marrë në konsideratë dallimin midis vendimit përfundimtar në themel dhe vendimeve të mëvonshme që ndikojnë në mënyrën e vuajtjes së dënimit. Diskutimi mbi natyrën juridike të lirimit me kusht apo cdo alternative tjetër, është i rëndësishëm, pasi përcaktimi nëse ky institucion përbën një formë alternative vuajtjeje apo një dënim të ri ka pasoja të drejtpërdrejta mbi afatin e parashkrimit. Në këtë drejtim, gjykata ka ruajtur koherencën me jurisprudencën e saj të unifikuar (vendimet nr. 7/2002 dhe nr. 2/2014) dhe me vendimin e Gjykatës Kushtetuese nr. 24/2023, duke reflektuar një interpretim të qëndrueshëm dhe të harmonizuar. Ky afat duhet të fillojë nga dita që vendimi i themelit ka marrë formë të prerë.

- ✚ Mekanizmat për mbrojtjen e viktimave në rastet kur dënimi nuk ekzekutohet brenda afateve.
- ✚ Lidhja eksplicite me konventa ndërkombëtare si Konventa e Këshillit të Europës për korrupsionin apo Konventa e Lanzarote për mbrojtjen e fëmijëve nga abuzimi seksual.
- ✚ Këto boshllëqe mund të krijojnë sfida praktike në aplikim dhe rrezikojnë të sjellin raste të mos-ekzekutimit të dënimeve.
- ✚ Mos parashkimin e ndërprerjes të rastet e recidivistit;

Në përmbledhje, risitë e draftit përfaqësojnë një hap përpara drejt forcimit të ekzekutimit penal dhe përputhjes me tendencat ndërkombëtare. Megjithatë, mbeten ende hapësira për përmirësim, sidomos në drejtim të përcaktimit të qartë të masave alternative dhe garantimit të ekuilibrit mes sigurisë juridike dhe interesit publik.

KAPITULLI I II

Marrëveshjet ndërkombëtare dhe e drejta ndërkombëtare penale në raport me institutin e parashkrimit penal

Hyrje

Ne te drejten penale nje rol shume te rendesishem luajne marrveshjte nderkombetare, me ane te te cilave behet e mundur bashkepunimi nderkombetar ne fushen penale, per vepra penale te cilat kane karakter transnacional ose nje rrezikshmeri te theksuar. Bashkepunimi midis shteteve eshte i nje rendesie te vecante pasi jo vetem qe shmanget pandeshkueshmeria por nga ana tjeter edhe drejtesia realizohet me lehte dhe shtete mes tyre garantojne nje sistem ligjor me eficient.

Marreveshjet nderkombetare sherbejne si mjete te domosdoshme per te realizuar ndjekjen penale, ekezekutimin e denimeve penale dhe nga ana tjeter per te shmager parashkrimin e ndjekjes penale apo te ekzekutimit te denimit penal. Shqiperia ka ratifikuar nje numer te konsiderueshem marreveshjes nderkombetare, dypaleshe ose shumepaleshe, dispozitat e te cilave shtrijne parashikimet e tyre edhe ndaj parashkrimit duke rregulluar kete institut te se drejtes penale edhe ne frymen e bashkepunimit midis shteteve.

Parashkrimipenal është parashikuar dhe trajtuar në forma të ndryshme sipas marrëveshjeve ndërkombëtare, duke patur parasysh nje sërë kriteresh si lloji i veprave penale që janë kryer dhe detyrimet që kanë pranuar shtete palë më nënshkrimin e tyre. Sic do e shohim, një pjesë prej tyre si është edhe Statuti i Romës kanë përjashtuar parashkrimin e krimeve të cilat paraqesin një rrezikshmëri shoqërore të madhe si genocide, krimet e luftes, kunder njerezimit etj. Ndërsa marreveshje të tjera që lidhen më bashkëpunimin ndërkombëtar e shohin parashkrimin si një pengesë për të transferuar apo dorëzuar autroin e veprës penale.

Ne keto dokumnta nderkombetare, parashkrimi ze nje rol te rendesishem, here duke percaktuar transferimin, ekstardimin apo ndalimin e parashkrimit per krime qe kane rrezikshmeri shoqerore te larte, per te respektuar dhe garantuar nje process te rregullt ligjor dhe mbrojtjen e te drejtave autorit te vepres penale. Në kapitullin e pare dhame nocionet mbi parashrkimin, ne te dyja format e tij, dhe ne kete kapitull te dyte do te analizojme parashkrimin ne kuader te veprave penale me natyre nderkombetare dhe vepra penale te posacme qe kane nje perhapje te gjere.

Do të analizojmë se di në frymën e ketyre marrëveshjeve shtet detyrohen që të mos zbatojnë afatet e parashkrimit, duke ndaluar zbatimin e këtij institute për rikime të rrezikshmerie të lartë shoqërore apo dhe për arsye se për shkak të rezervave ligjore të parashikuara në to shtetet detyrohen të ekstradojnë shtetas që për të drejtën tyre penale të brendshme janë parashkruar. Këtu do të shohim dhe përmes praktikës gjyqësore të GjL dhe GJK e cila është shprehur në disa raste konkrete që lidhen me shtetin Italian.

Në këtë kapitull do të analizojmë konventat me të rëndësishme dhe rastet e ndalimit të parashkrimit duke evidentuar se cilat janë problematikat në zbatim të tyre, cilat janë veprat penale që nuk duhet të parashkruhen dhe nëse në nivel të drejtës tone penale të brendshme respektohen apo jo dhe nëse janë zbatuar detyrimet ndërkombëtare që ato vete përmbajnë në dispozitat e tyre.

Gjithashtu do të trajtojmë edhe aspektet e drejtës ndërkombëtare penale që lidhen me parashkrimin. Qëllimi i drejtës ndërkombëtare është garantimi i drejtësisë efektive në ndëshkimin e krimeve me lemtë ndërkombëtare të parashikuara nga normat penale ndërkombëtare. Kjo e drejtë përbehet nga norma penale kombëtare që përcaktojnë veprat penale, juridiksionin penal të gjykatave dhe format e bashkëpunimit midis shteteve dhe normat penale me natyrë ndërkombëtare, të përfshira jo vetëm nga marrëveshje bilaterale dhe shumë palëshe që përcaktojnë format e bashkëpunimit midis shteteve në kufi kundër kriminalitetit ndërkombëtar.⁵³

Në këtë hap të parë mund të përmendim Konventën e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit (UNCAC), ku në nenin 29 u kërkojnë shteteve që të sigurojnë afate të mjaftueshme që mundësojnë ndjekjen e duhur të kësaj kategorie veprash penale. Po ashtu, Konventa për mosparashkrimin e krimeve të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit (1968), si dhe Statuti i Romës i Gjykatës Penale Ndërkombëtare (1998), parashikojnë se për krimet ndërkombëtare të një rrezikshmerie shoqërore të lartë parashkrimi nuk duhet të aplikohet.

Në kuadër të drejtës kushtetuese shqiptare, marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara përbëjnë pjesë të sistemit të brendshëm të drejtës juridik dhe në jehonë të burimeve, ato prevalojnë

⁵³ Bode, J. “*E drejta penale ndërkombëtare*”, shtëpia botuese GEER, 2008, fq.13. Sipas autores, ku trajtohet e drejta penale ndërkombëtare në tërësi, e drejta penale ndërkombëtare ka në përmbajtje ka në përmbajtje norma penale substanciale dhe procedurale. Normat substanciale rregullojnë veprat penale me elemente ndërkombëtare, rrethanat që përjashtojnë nga përgjegësia penale dhe në përgjithësi gjithë institutet dhe parimet e së drejtës penale të vlefshme për zbatimin e përgjegjësisë penale. Pjesë e së drejtës penale ndërkombëtare janë edhe të gjitha normat penale procedurale me anë të të cilave rregullohet procedimi penal dhe ndëshkimi i autorëve të veprave penale. Gjithashtu një vend të rëndësishëm zënë edhe normat penale ku bazohet ndihma e ndërsjelle dhe bashkëpunimi midis shteteve në parandalimin dhe ndëshkimin e veprave penale me elemente ndërkombëtarë. Tek normat substanciale trajtohen edhe institutet e parashkrimit.

ndaj ligjeve të zakonshme në rast mospërputhjeje (neni 122 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë). Ky parim i rendesishem kushtetues ndikon edhe në zbatimin e parashkrimit penal, i cili duhet të interpretohet nga organet ligjzbatuese në frymën e këtij parimi të rendesishem, veçanërisht në rastet kur legjislacioni i brendshëm mund të perplasë me të drejtën ndërkombëtare. GJK është shprehur në praktiken e saj se në rast kur marrëveshjet ndërkombëtare dhe në rastin konkret diapozitat e KPrP janë të papajtueshme, është e padiskutueshme që do të zbatohen dispozitat ndërkombëtare.

Ky kapitull ka për qëllim të analizojë marrëdhënien ndërmjet të drejtës ndërkombëtare penale dhe legjislacionit të brendshëm penal shqiptar, me fokus të veçantë, zbatimin e marrëveshjeve ndërkombëtare mbi institutin e parashkrimit dhe qëndrimin e praktikës gjyqësore. Do të analizohet

Duke analizuar përmbajtjen e marrëveshjeve ndërkombëtare të këtyre marrëveshjeve do të analizohet se si legjislacioni i brendshëm i përmbush detyrimet e këtyre standarteve, a ka nevojë legjislacioni për të përmbushur këto detyrime dhe nëse çfarë hapash është praktika gjyqësore, kryesisht ajo e GJL dhe GJK.

Legjislacioni do të analizohet përmes praktikës gjyqësore dhe interpretimeve të rendesishme që ka mbajtur GJK duke nxjerrë konkluzione të rendesishme. Në këtë kapitull nuk do të ketë një narrative të përmbajtjeve të dokumentave ndërkombëtare por analize kritike duke evidentuar detyrimet të cilat shteti shqiptar duhet të plotësojë në rang kombëtar dhe ndërkombëtar.

Një vend të rëndësishëm do të marrë dhe e drejta ndërkombëtare penale si tërësia e normave penale që përcaktojnë veprat penale me elementë ndërkombëtarë, mekanizmat mbi të cilat bazohet ndëshkimi i autorëve të tyre si dhe bashkëpunimi ndërmjet shteteve në luftë kundër kriminalitetit ndërkombëtar⁵⁴.

⁵⁴ Bode, J. “*E drejta penale ndërkombëtare*”, 2008. Sipas autores, në doktrinë ka patur debate të shumta në lidhje me përdorimin e termiut të drejtë penale ndërkombëtare apo e drejte ndërkombëtare penale. Doktrina në përgjithësi dallon të drejtën penale ndërkombëtare nga e drejta ndërkombëtare penale. Ka autorë që e konceptojnë të drejtën penale ndërkombëtare si tërësinë e normave penale nëpërmjet të cilave rendi juridik i brendshëm rregullon geshtjet që i shtrohen për zgjidhje një shteti nga fakti i bashkëekzistencës së tij me shtete të tjera sovranë. Në këtë rast, e drejta penale ndërkombëtare është një degezim i lëndës ndërkombëtare në të drejtën e brendshme, ndërsa të drejtën ndërkombëtare penale si tërësinë e normave ndërkombëtare, veçanërisht konventat, traktatet dhe statutet që sanksionojnë sjellje të caktuara si krime ndërkombëtare. Një tjetër përkufizim është edhe ai sipas të cilit e drejta penale ndërkombëtare përfshin norma: juridike që rregullojnë ndëshkimin e shkeljeve të së drejtës së brendshme me element ndërkombëtar, ndërkohë që e drejta ndërkombëtare penale rregullon ndëshkimin e shkeljeve penale në të drejtën ndërkombëtare.

Sipas të njëjtit autor, prezenca e elementit nderkombetar ne të drejtën penale nderkombëtare nuk percakton vetëm ligjin penal që do të aplikohet në rastin konkret dhe gjykatën kompetente, por ky element imponon edhe nevojën e bashkëpunimit midis shteteve si një instrument i domosdoshëm për të siguruar një sistem efikas ndëshkimi.

Ky i fundit ka marrë një rëndësi të veçantë në ditët e sotme kur aktet nderkombëtare duke u berë pjesë e sistemit juridik kanë çuar drejt një uniformiteti normativ në fushën penale me qëllim respektimin standarteve të perbashkëta të drejtësisë penale. Si pasojë e këtij progresi, e drejta penale nderkombëtare aktualisht ka në permbajtje përherë e me shumë norma nderkombëtare, ndërkohë që normat e brendshme kryesisht lidhen me organizimin e juridiksioneve penale të secilit shtet. Ky koncept modern për të drejtën penale nderkombëtare, i jep prioritet normave me natyrë nderkombëtare në percaktimin e permbajtjes së saj pa mohuar rolin e shteteve, veçanërisht gjykatave kombëtare mbështetur në këto argumente:

1 -Marreveshje nderkombetare te ratifikuara nga shteti Shqiptar dhe parashkrimi penal.

Shqipëria, ka ratifikuar një sërë marrëveshesh nderkombëtare që ndikojnë drejtpërdrejt mënyrën se si trajtohet parashkrimi penal në nivel kombëtar. Në përputhje me nenin 122 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, marrëveshjet nderkombëtare të ratifikuara janë pjesë përbërëse e sistemit të brendshëm juridik dhe, në rast mospërputhjeje me ligjin e zakonshëm, ato prevalojnë dhe autoritetet ligjzbatuese shqiptare duhet ti respektojnë⁵⁵.

Sic cdo e drejte qe eshte ne zhvillim dhe e drejta penale nderkombetare ka sjelle nevojën e pershtatjes te institutit te parashkrimit me vepra penale te cilat pervec rrezikshmerise shoqerore te larte qe ato paraqesin, kane nje perhapje shume te madh, te cilat cenojne rende sistemin juridik te brendshem. Ketu mund te permendim krim eme natyre transnacionale, krime te kryera nga funksionare te larte, per te cilet kalimi i afateve te parashkrimit nuk duhet te perbejne shkak per mos ndkejen e tyre penale. si rezultat i rrezikshmerise shoqerore qe sjellin keto vepra penale, dokumenta nderkombetare e kane para te domosdoshme qe te sanksionohet parimi i ndalimit te perdorimit te institutit te parashkrimit. ajo qe le te kuptosh nga analiza e dispozitave te marreveshjeve nderkombetare ehste te kuptosh qe ne nivel nderkombetar zbatimi i institutit te

⁵⁵ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice ,Twenty sixth Conference on: " Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.*

parashkrimit duhet te jete in je serioziteti me te larte, per te vetemen arsye, qe te mos shmanget denueshmeria e veprimeve te cilat rende cenojne te drejat qe kercenojne demokarcine e nje vendi apo pasojat e renda ekonomike⁵⁶.

- Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit, 2003 ratifikuar nga Shqipëria me ligjin nr. 9492, datë 13.03.2006.

Një prej dokumenteve me ndikim të drejtpërdrejtë është Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit, ratifikuar nga Shqipëria me ligjin nr. 9492, datë 13.03.2006. Në nenin 29 të kësaj konvente, theksohet qartë se shtetet palë duhet të përcaktojnë afate parashkrimi “të mjaftueshme”, një periudhe të gjatë parashkrimi, për ndjekjen penale të veprave të korrupsionit, dhe të konsiderojnë zgjatjen e këtyre afateve kur autori i veprës penale është funksionar publik që mund të ndikojë negativisht mbi hetimin. Gjithashtu kjo dispozita parashikon dhe nocioinn e pezullimi tte parashkrimit kur kyes ii prezumuar i veprës penale i është larguar dhënies së drejtësisë⁵⁷.

Kjo dispozitë, megjithëse nuk përjashton drejtpërdrejt parashkrimin, krijon interpretim për zgjerimin e kufijve kohorë në legjislacionin e brendshëm dhe shmangien e mbrojtjeve të padrejta procedurale për zyrtarët e lartë. Kjo ka për qëllim që keto krime të kryera prej tyre nuk duhen të kenë afat kohor për tu ndeshkurr dhe se keto subjekte nuk duhet të perfitojnë nga pozicioni i tyre apo nderhyrjet politike për të shmangur hetimin.

Një rast konkret i kësaj konvente është dhe **Teodorin Oboang Mangué**, në Francë, 2017 si zv/president i Guines. Gjykatat franceze zbatuan nenin 29 dhe 30 të kësaj konvente në mënyrë që të mos pengohet bashkëpunimi juridik ndërkombëtar me Guinenën Ekuatoriale.

Ky rast tregon forcën e konventës në luftën kundër korrupsionit ndërkombëtar dhe rëndësinë e heqjes së kufizimeve kohore për ndjekjen penale të zyrtarëve të lartë.

⁵⁶ *Fondacioni gjerman për bashkëpunimin ndërmombëtar në drejtësi*, Gjykatat ndërkombëtare, fq.139.

⁵⁷ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice* ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Neni 29 i kesaj konvente ka rendesi te madhe pasi shume raste korrupsioni shpesh per shkak dhe te ngarkeses se gjyqesorit dhe procesit te vetingut qe ka kaluar sistemi gjyqesor, kane cuar ne zvarritje te procesit dhe te hetimeve , qe detyrimisht me kalimin e afateve parashkruhen.

Por pavaresisht ratifikimit te kesaj marreveshjeje afatet e parashkrimit mbi korrupsionin nuk kane ndryshuar, dhe kjo lidhet ne menyre te drejteperdrejte me masat e denimit te tyre. Keshtu po te shohim KP ku i referohet veprave penale te korrupsionit, nryshimet e fundit jane bere ne vitin 2013 me ligjin nr, 43/2021, por qe masat e denimeve shkojne deri ne 5 vjet dhe qe afatet e parashkrimit jane te pa ndryshuara. Ligjvenesi shqiptar duhet qe te parashikojte afate parashkrimi te vecanta per keto vepra penale te korrupsionit ne menyre qe te mos ngelen te pa ndeshkueshme. Vetem ne rastin e nenit 260 te KP parashikohet “*Korrupsioni pasiv i funksionareve te larte shteterore ose it e zgjedhurve vendore*”, ku denimi me burgim shkon deri ne 12 vjet burgim, dhe per llogjike afatet e parashkrimit jane me te zgjatura.

Nga kjo analize kuptohet se ligjvenesi shqiptar nuk ka plotesuar detyrimet e kesaj konvente ne baze te nenit 29, pasi afatet e parashkrimit duhet te jene me te gjata. Po kjo konvenete analizon dhe nenin 26 mbi “*Pergjegjesine e personave juridike*” duke parashikuar si subjekte te vecanta edhe perosnat juridike te cilet jane te perfshire ne veprta penale te korrupsionit. Ligji i posacem i personave juridike nuk parashikon afate te parashkrimit por le te zbatohen afatet e pergjithsme te KP por qe ne fakt masat e denimit me burgim te tyre konvertohen ne gjobe, duke vesjtiresuar referimin ne kete rast se kush do te konsiderohet si mase denimi e dhene nga gjykata ne rastin kur jemi para nje vendimi fajesie. Do te konsiderohet masa e gjobes e konvertuar apo masa e dneimitme burgim qe me tej per arsye llogjike konvertohet ne nje lloj tjetere denimi.

Ky eshte nje boshllek ligjor pasi personat juridike publike dhe privat, pervec institucioneve shteterore, jane lehtesisht te justifikuar per zbatimin e afateve te parashkrimit dhe ne rastin kur ato jane te perfshira ne rastet e korrupsionit, mund te perfitojne nga afatet e shkurtera qe ka gjoba.

Ne respekt te kesaj konvenet shteti shqiptar duhet te modifikojte legjislacionin e brendshem ne lidhej te ngushte me keto dy dispozita sic eshte neni 26 dhe neni 29, ne harmoni me njera tjetren. Ne kete llogjike, ne respektim te dispozitave te kesaj konvente, ne kodin penal duhet te perfshihen shprehimisht afate parashkrimi te posacme per kete veper penale dhe parashkrimi i ndjekjes penale i personave juridike duhet te jete me vete me ate te individeve.

Synimi i kesaj konvente eshte qe te percaktohen standarte te qarta per te shmangur pengesat procedurale si parashkrimi ne lidhje me korrupsionin ne nje nivel te larte. kodi penal shqiptar ndjek

rregullin baze që lidh denimin maksimal të vepres penale të parashikuar nga ligjvëniesi dhe nuk paraqet ndonjë dinamizëm për vepra penale të kësaj rrezikshmerie shoqërore.

Në këtë frymë mund të konkludojmë se KP duhet të harmonizohet me dispozitat e kësaj konvente dhe të gjitha marrëveshjet ndërkombëtare. Përfshirjen e një dispozite të posaçme që përjashton ose zgjat parashkrimin e veprave penale të lidhura me korrupsionin, krimin e organizuar në përputhje me nenin 29 të kësaj konvente dhe nenin 29 të statutit të Romës. E nevojshme është dhe parashikimi i dispozitave të vecanta mbi afatet e parashkrimit për personat juridike sipas detyrimit të përcaktuar në nenin 26 të kësaj konvente⁵⁸.

Rastet si ai i “Ndrangheta” në Itali (Operacioni “Minotauro”) dhe procesi ndaj Teodorín Obiang në Francë për korrupsion, ashtu si edhe trajtimi penal i financimit të terrorizmit në kontekstin e Konventës së vitit 1999, ilustron në mënyrë të drejtpërdrejtë transformimin e konceptit të parashkrimit në të drejtën ndërkombëtare. Tradicionalisht një mekanizëm që mbyllte ndjekjen penale pas një periudhe kohore, sot, për kategori të caktuara të veprave, parashkrimi jo vetëm që nuk zbatohet, por konsiderohet pengesë për drejtësinë⁵⁹.

Konventa UNTOC dhe UNCAC vendosin qartazi që shtetet palë duhet të shmangin çdo dispozitë që mund të pengojë ndjekjen penale për vepra si korrupsioni, pastrimi i parave dhe krimi i organizuar. Neni 6 i UNTOC-së dhe Neni 30 i UNCAC kërkojnë legjislacion të posaçëm që siguron ose zgjat afatet e parashkrimit për veprat e rënda penale. Kjo ka një ndikim të drejtpërdrejtë në rastet si “Ndrangheta”, ku ndjekjet penale u bënë të mundura pikërisht për shkak të dispozitave që parandalonin parashkrimin.

Në mënyrë më të fortë, Konventa për Financimin e Terrorizmit (1999) e heq parashkrimin për veprat e përcaktuara në nenin 2, duke e sanksionuar këtë në nenin 7 si një detyrim absolut ndërkombëtar. Kjo është një qasje që reflekton modelin e ndjekur më parë nga Konventa për Gjenocidin (1948), Konventa për Krimet e Luftës dhe kundër Njerëzimit (1968), dhe Konventa për Zhdukjen me Forcë (2006), të cilat përjashtojnë në mënyrë të qartë aplikimin e çdo afati parashkrues për veprat përkatëse.

⁵⁸ Ky detyrim rrjedh nga neni 122 i Kushtetutës ku si GJL apo dhe GJK duhet ti japin prioritet zbatimit të ligjit penal të brendshme në përputhje me detyrimet ndërkombëtare. Në këtë kushte legjislacioni brendshëm duhet të ketë një qasje të re ndaj parashkrimit penal që të reflektonte standartet bashkëkohore të së drejtës penale ndërkombëtare dhe të forcojë kapacitetin e brendshme në zbatim të tyre.

⁵⁹ Paoli, Letizia, *Mafia brotherhoods: Organized Crime, Italian style*, Oxford University Press, 2003.

Rastet e lartpërmendura tregojnë se ndërsa e drejta ndërkombëtare i jep prioritet ndëshkueshmërisë pa kufizim kohor për veprat më të rënda, zbatimi kombëtar ngelet shpesh selektiv dhe i vonuar. Shqipëria, edhe pse është palë në shumicën e këtyre instrumenteve, ka pasur vështirësi në përafrimin e legjislacionit penal me detyrimet ndërkombëtare, veçanërisht në sigurimin që veprat e rënda penale të mos parashkruhen ose të ndëshkohen pa kufizim kohor.

Në këtë kuadër, nevojitet një rishikim i thelluar i legjislacionit penal shqiptar, me qëllim harmonizimin me standardet e reja ndërkombëtare dhe konventat ku vendi është palë, për të shmangur jo vetëm cenimin e drejtësisë, por edhe ndëshkimin simbolik të krimit transnacional e sistematik.

- Konventa e Palermos (Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar transnacional, 2000) (ratifikuar me ligjin nr. 8920, datë 11.07.2002),

Konventa e Palermos (Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar transnacional, 2000) (ratifikuar me ligjin nr. 8920, datë 11.07.2002), u kërkon shteteve që të ndërmarrin masa ligjore për t'i dhënë fund mosndëshkueshmërisë për krime të rënda transnacionale. Ndonëse ajo nuk përmban një nen specifik mbi parashkrimin, përmes dispozitave mbi bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekje penale dhe ekstradim, ajo nxit eliminimin e pengesave procedurale përfshirë edhe kufizimet e parashkrimit që pengojnë ekzekutimin e drejtësisë⁶⁰.

Në nenin 11 paragrafi i pestë parashikohet masat që duhet të marrin shtet pale në lidhje me periudhën e kufizimeve⁶¹. Kjo dispozitë, duke patur parasysh dhe veprat penale që joi referohet, ka vendosur detyrime për shtet pale për të rregulluar legjislacionin e brendshëm në lidhje me parashkrimin, duke i dhënë rëndësi të vecantë personi, i cili i është shmangur drejtësisë. Nga interpretimi i kësaj dispozite nu ka një unifikim të afateve të parashkrimit, por konventa ka vendosur një dyshme që këto afate duhet të jene *“te pershtatshme”* për të garantuar dënueshmërinë e personave të cilët kanë kryer vepra penale të një rrezikshmerie shoqërore të lartë.

⁶⁰ Konventa e Palermos (Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar transnacional, 2000) (ratifikuar me ligjin nr. 8920, datë 11.07.2002),

⁶¹ Neni 11/5 *“Nëse është e nevojshme, secili shtet palë, duhet të përcaktojë, në bazë të legjislacionit të tij të brendshëm, një rregullorë të gjatë, mbi periudhën e kufizimeve në të cilën të fillojë ndjekjen për një vepër penale që mbulohet nga kjo konventë dhe një periudhë më të gjatë nëse personi, që pretendohet se ka kryer veprën penale, i është shmangur organeve të drejtësisë.”*

Ky detyrim lidhet sigurish dhe më përhapjen e tyre në një karakter transnacional, por edhe nga subjekte te cilat mund të këtë cilësi të vecantë, si subjektë të posacëm. Nëse vendet anëtare do të parashikojnë afate të shkrtëra të parashkrimit, kjo do të silltë një dështim të drejtësisë dhe sigurisht një ndjekje penale apo ekzekutim të dënimimit te qëllimshëm⁶².

Nga kjo dispozitë kuptohen qartë detyrat e lëna por që Shqipëria akoma nuk i ka zbatuar pasi KP nuk ka pësuar ndryshimet e nevojshme për këto vepra penale specifike dhe aq më shumë në rastet kur personat i shmangen drejtësisë. Konventa kërkon të vendosë një standard tek shtetet palë, kryesisht për krimet që kanë karakter transnacional dhe duhet të bëhet një dispozitë më vetë në lidhje me tipologjinë e veprave penale të parashikuar nga ajo. Parimi i proporcionalitetit duhet të respektohet pikërisht në lidhje me masën e dënimit dhe afatet e parashkrimit dhe kjo detyron shtetet që të ndërmarrin këto masa të nevojshme. afate te shkurtëra parashkrimi , pezullim apo ndërprerja e tyre është e domosdoshme pasi drejtësia në të kundërt nuk do të realizohej dhe do të kishin shkelje të të drejtave të njeriut , kryesisht tek viktimat por dhe për shtetin në tërësi.

Për më tepër, Shqipëria ka miratuar ndryshime të rëndësishme legislative pas ratifikimit të Konventës së Palermos, duke forcuar dispozitat për ndjekjen penale të grupeve të strukturuar kriminale, hetimet financiare, sekuestrimet dhe konfiskimet, si dhe bashkëpunimin ndërkombëtar në fushën penale⁶³. Këto ndryshime përputhen me standardet e Konventës dhe janë përfshirë në Kodin e Procedurës Penale dhe ligje të veçanta si ai për masat kundër pastrimit të parave apo ligji për ekstradimin dhe ndihmën juridike ndërkombëtare. Gjithashtu, Shqipëria ka ngritur struktura të posaçme për hetimin e krimit të organizuar dhe ka rritur rolin e SPAK dhe BKH në ndjekjen e këtyre çështjeve.

Në vlerësimet e dhëna nga organizata ndërkombëtare si UNODC dhe GRECO⁶⁴, Shqipëria është konsideruar si një shtet që ka përmbushur në mënyrë të përgjithshme detyrimet e saj ligjore të burimit nga Konventa. Megjithatë, është theksuar nevoja për përmirësimin e zbatimit praktik dhe forcimin e ndjekjes penale efektive për të parandaluar mbylljen e çështjeve për shkak të parashkrimit. Disa rekomandime janë përqendruar në nevojën për të përmirësuar bashkëpunimin

⁶² Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice* ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

⁶³ Ministria e Drejtësisë (2022), *Raport për zbatimin e masave kundër krimit të organizuar dhe pastrimit të parave*.

⁶⁴ GRECO(2017), *Fourth evaluation round, Compliance report on alabnia*, Strasburg, Keshilli i Evropës.

mes institucioneve hetimore dhe gjyqësore, shkëmbimin e informacionit ndërkombëtar dhe ruajtjen e integritetit të procedurave.

Shqipëria ka ndërmarrë një sërë ndryshimesh legjislative në kuadër të përmbushjes së detyrimeve që burojnë nga Konventa e Palermos, përfshirë përforcimin e kuadrit ligjor kundër krimit të organizuar dhe përshtatjen e dispozitave mbi parashkrimin penal. Megjithatë, organizatat ndërkombëtare kanë ngritur shqetësime të vazhdueshme lidhur me efektivitetin e këtyre reformave dhe zbatimin real të tyre në praktikë.

Një nga kritikët kryesorë ka të bëjë me faktin se, ndonëse Kodi Penal shqiptar parashikon afate të gjata parashkrimi për krimet e rënda, përfshirë ato që mbulohen nga Konventa e Palermos, si dhe përjashtime nga parashkrimi për disa vepra shumë të rënda, ndjekja penale në praktikë ka qenë shpesh joefektive⁶⁵.

Në përmbledhje, Shqipëria ka ndërmarrë reforma të rëndësishme në përmbushje të Konventës së Palermos, përfshirë edhe përmirësimin e dispozitave për parashkrimin penal, por sfidat kryesore lidhen me zbatimin praktik të këtyre dispozitave. Institucionet shqiptare kanë nevojë për më shumë koordinim, burime dhe trajnime për të shmangur përdorimin e afateve të parashkrimit si rrugë për t'u shmangur përgjegjësisë penale nga autorët e krimeve të rënda.

- Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ)

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ) mbron të drejtat themelore të njeriut në të gjitha shtetet anëtare. Ndërsa KEDNJ nuk rregullon afatet e parashkrimit, parimet e saj ndikojnë ndjeshëm në mënyrën se si aplikohen këto afate në sistemet ligjore kombëtare. Kjo marrëdhënie

⁶⁵ Raportet e Komisionit Evropian (2022) dhe GRECO (2017) kanë theksuar se çështje të rëndësishme penale janë mbyllur për shkak të skadimit të afateve të parashkrimit, duke ngritur dyshime për zbatimin e dobët të ligjit apo ndërhyrje politike në sistemin penal.

Po ashtu, është vërejtur se ndryshimet ligjore nuk janë shoqëruar gjithmonë me kapacitete institucionale për të siguruar hetime të shpejta dhe ndjekje penale efektive. UNODC ka nënvizuar se institucionet shqiptare nuk kanë aplikuar sistematikisht hetimet financiare paralele dhe mekanizmat për ndalimin e parashkrimit në rastet që përfshijnë krim të organizuar, pastrim parash apo trafikim. MONEYVAL ka theksuar më tej se, edhe pse kuadri ligjor parashikon mundësinë për ndalimin e parashkrimit në raste të caktuara (p.sh. kur procedurat janë pezulluar për shkak të mungesës së të pandehurit), në praktikë këto mekanizma janë përdorur rrallë ose jo në mënyrë të njëtrajtshme nga gjykatat. Në disa raste, gjykatat nuk kanë arritur të justifikojnë zgjatjen e afateve në përputhje me natyrën e veprës dhe kompleksitetin e çështjes.

midis KEDNJ-së dhe afateve të parashkrimit fokusohet në ekuilibrin midis sigurisë juridike, të drejtave individuale dhe përgjegjshmërisë për krimet e rënda.

Afatet e parashkrimit kontribuojnë në sigurinë juridike, një parim thelbësor sipas KEDNJ-së. Ky parim siguron që individët të mos jenë subjekt i pasigurisë së pafundme ligjore në lidhje me akuzat e mundshme penale. Neni 6 i KEDNJ-së garanton të drejtën për një gjykim të drejtë, që përfshin afate të arsyeshme për procedurat ligjore.

Parandalimi i ndjekjes së pafundme nënkupton vendosjen e afateve të parashkrimit për të mbrojtur individët nga ndjekja penale për vepra të supozuara pas një kohe të paarsyeshme. Nxitja e hetimeve në kohë obligon shtetet të kryejnë hetime të shpejta dhe efektive, duke siguruar që çështjet të mos skadojnë për shkak të vonësive procedurale. Në rastet që përfshijnë shkelje serioze të të drejtave të njeriut, si gjenocidi, tortura dhe zhdukjet e detyruara, afatet e parashkrimit mund të bien ndesh me parimet e drejtësisë dhe përgjegjshmërisë të KEDNJ-së.

Kodi Penal i Shqipërisë, si anëtare e KEDNJ-së, ka miratuar ligje që sigurojnë që krime si gjenocidi dhe krimet kundër njerëzimit të mos jenë subjekt i afateve të parashkrimit, në përputhje me standardet ndërkombëtare.

Në kuptim të dispozitave të KEDNJ-së, neni 7, parashikon parimin e ligjshmërisë, ku parashikon nder të tjera edhe ndalimin e fuqisë prapaverues ete ligjit penal, duke vendosur një standard të ndalimit të veprimitpor duke ja lënë shteteve palë vullnetin në lidhje me dispozitat më të favorshme të ligjit penal.

Më pas do të trajtojmë dhe raste nga GJEDNJ që lidhen konkretisht më qëndrimin që ka mbajtur kjo gjykate dhe zbatimin e afateve të parashkrimit.

- Statuti i Romës i Gjykatës Penale Ndërkombëtare, të cilin Shqipëria e ka ratifikuar me ligjin nr. 9090, datë 26.06.2003.

Ndikimi më i drejtpërdrejtë vjen nga Statuti i Romës i Gjykatës Penale Ndërkombëtare, të cilin Shqipëria e ka ratifikuar me ligjin nr. 9090, datë 26.06.2003⁶⁶. Ky statut, siç përmendëm më parë, sanksionon qartë në nenin 29 mosparashkrimin e krimeve që janë në juridiksionin e GJPN –

⁶⁶ Republika e Shqipërisë është palë në Statutin e Gjykatës Ndërkombëtare Penale. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, ka vendosur se "Statuti i Gjykatës Ndërkombëtare Penale, krijuar me Traktatin e Romës, nënshkruar nga Republika e Shqipërisë në datën 18 korrik 1998, është në pajtim me Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë".

përkatësisht, krimet e gjenocidit, krimet kundër njerëzimit, krimet e luftës dhe krimi i agresionit. Edhe pse këto kategori nuk janë përfshirë gjerësisht në praktikën penale shqiptare, pranimi i këtij parimi e detyron Shqipërinë të mos aplikojë parashkrimin për veprat përkatëse, nëse dhe kur ato do të procedohen në juridiksionin kombëtar⁶⁷.

Në lidhje me marrëdhëniet e Gjykatës Ndërkombëtare Penale me sistemin gjyqësor shqiptar Gjykata Kushtetuese është shprehur se *"Shqyrtimi i çështjeve nga Gjykata Ndërkombëtare Penale, sipas nenit 20, pika 3, shkronjat "e", "a", dhe "b", në vetvete ka natyrën e një rishqyrtimi, të cilin sipas dispozites se sipërcituar te Kushtetutes, e ka ne kompetence gjykata më e lartë. Me këtë shprehje, Kushtetuta nuk ka parasysh institucionin e Gjykatës së Lartë, por gjykatën me të lartë sipas një renditjeje të caktuar. Kështu që Gjykata Ndërkombëtare Penale paraqitet në fakt si gjykata me e lartë për gjykimin e krimeve të caktuara"*.

Republika e Shqipërisë, në bazë të marrëveshjeve ndërkombëtare në të cilat është palë, u delegon organizmave ndërkombëtarë kompetenca shtetërore për gësjtje të caktuara. Statuti i Gjykatës Ndërkombëtare Penale renditet në sistemin e akteve normative të aplikueshme brenda territorit të Republikës së Shqipërisë pas Kushtetutës, por gëzon epërsi mbi ligjet dhe aktet e tjera normative të brendshme. Gjithashtu në këtë Kushtetutë është përcaktuar se *"normat e nxjerra prej një organizate ndërkombëtare kanë epërsi, në rast konflikti, mbi të drejtën e vendit, ku në marrëveshjen e ratifikuar nga Republika e Shqipërisë për pjesëmarrjen në atë organizatë, parashikohet shprehimisht zbatimi i drejpërdrejtë i normave të nxjerra prej saj"*.

Duke u mbështetur në nenin 12 (1) të Statutit të Gjykatës Ndërkombëtare Penale, sipas të cilit shtetet palë pranojnë juridiksionin e kesaj Gjykate, si dhe në nenin 17 të Statutit, sipas të cilit Gjykata ka të drejtë të kërkojë që çështja, në çdo fazë të hetimit ose të gjykimit, t'i kalojë asaj për hetim ose gjykim, mund të thuhet se Gjykata Ndërkombëtare Penale jo vetëm që nuk ndërhyr, në

⁶⁷ Idem, *Gjykatat ndërkombëtare*, fq 140. Gjykata nuk zëvendëson gjykatat kombëtare, por mbështet aktivitetin e tyre. Kjo nënkupton që Gjykata e ushtron juridiksionin e saj vetëm në rast se një shteti i mungon vullneti apo nuk është në gjendje që të ushtrojë juridiksionin penal mbi veprat penale të mësipërme.

Vonesat e pajustificuara në ndjekjen penale apo veprime të cilat synojnë thjesht që të mbrojnë individët nga përgjegjësia penale, nuk konsiderohen si raste të papranueshme përpara Gjykatës Penale Ndërkombëtare.

Sipas Statutit të Romës, shtetet palë janë të detyruara plotësisht që të bashkëpunojnë me Gjykatën në hetimin dhe ndjekjen penale të krimeve të parashikuara në Statut. Në këtë kuadër, shtetet palë duhet të krijojnë kanalet e duhura të komunikimit me Gjykatën, të sigurojnë që ekzistojnë procedura të vlefshme penale, në përputhje me legjisllacionin e tyre kombëtar, për të gjitha format e bashkëpunimit dhe të konsultimit me Gjykatën.

Siç u theksua më lart, Gjykata Ndërkombëtare Penale konsiderohet një organizatë ndërkombëtare e pavarur, e cila marrëdhëniet me Kombet e Bashkuara i ka rregulluar në bazë të një marrëveshjeje, e cila është miratuar nga Asambleja e shteteve palë të Statutit.

strukturën e brendshme gjyqësore të parashikuar në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë, por paraqitet si një Gjykatë me tepër që ka të drejtë të vendosë rigjykimin e çështjes.

Vlen për t'u nënvizuar fakti që Kuvendi i Shqipërisë ka miratuar ligjin "Për ratifikimin e Marrëveshjes ndërmjet Qeverisë së Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Shteteve të Bashkuara të Amerikës për dorëzimin e personave në Gjykatën Ndërkombëtare Penale",⁴²⁴ që nënkupton se në bazë të kësaj marrëveshjeje, Shqipëria angazhohet që të mos dorëzojë në Gjykatën Ndërkombëtare Penale gytetarët amerikanë që dyshohen për kryerjen e krimeve që bien brenda juridiksionit të kësaj Gjykate⁶⁸.

- Konventa Evropiane për Ekstradimin (1957) dhe protokollet shtesë të saj,

Një tjetër dokument me rëndësi është Konventa Evropiane për Ekstradimin (1957) dhe protokollet shtesë të saj, të cilat janë në fuqi për Shqipërinë. Këto instrumente i japin vendeve palë të drejtën që të mos pranojnë kërkesa për ekstradim nëse vepra penale konsiderohet e parashkruar sipas ligjit të tyre. Megjithatë, për veprat që përjashtohen nga parashkrimi sipas të drejtës ndërkombëtare (si krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit), kjo pengesë nuk zbatohet, duke e detyruar shtetin shqiptar të veprojë në përputhje me standardet ndërkombëtare për mosparashkrim.

Por në lidhje me efektet e parashkrimit të ndjekjes penale dhe të ekzekutimit të vendimit penal, duhet patur parasysh edhe marrëveshjet që ka Shqipëria me shtet pale, pasi sic do të analizojmë dhe në lidhje me protokollin shtesë të kësaj marrëveshjeje, rezulton që ka një klauzozë të cilën Shqipëria e ka nënshkruar dhe padyshim kjo lejon dhe ekstradimin e shtetasve shqiptarë kur kemi të bëjmë me vepra penale që sipas të drejtës penale shqiptare janë parashkruar.

Në një analizë më të detaktuar rezulton se kjo konventë ka parashikuar shprehimisht ndalimin e ekstradimit apo zbatimin e tij për vepra penale të cilat janë parashkruar sipas palës kërkuese.

Në nenin 19 të ligjit nr. 8322/1998 "Për ratifikimin e Konventës së Këshillit të Europës për ekstradimin dhe të dy protokolleve shtesë", parashikohet se: *Pala e kërkuar mundet, pasi të ketë vendosur për kërkesën e ekstradimit.- ta shtyjë dorëzimin e individit të kërkuar, në mënyrë që ky të mund të ndiqet prej saj ose, në rast se është dënuar me përpara, të mund të vuajë dënimin në territorin e saj kur ky dënim është dhënë për shkak të një veprë që nuk ka të bëjë me ekstradimin*

⁶⁸ Idem fq. 160.

e kërkuar. Në vend që të shtyjë dorëzimin, Pala e kërkuar mund, ta dorëzojë përkohësisht Palës kërkuuese individin e kërkuar, në kushte që përcaktohen me një marrëveshje të përbashkët të Palëve.

Sipas përmbajtjes së kësaj Konvente, kuptohet qartë që dorëzimi provizor lidhet me nevojën për të shmangur parashkrimin e ndjekjes penale apo dhe mosekzekutimi i dënimit ndaj te denuarit, që ka ardhur si pasojë e mos ushtrimit në kohë, të së drejtës dhe në mënyrat që i njeh ligji prokurorisë, për ekzekutimin e vendimeve penale të formës së prerë. Ndaj qëndrimi i gjykatës së Lartë, i ndryshuar, në lidhje me interpretimin se shtyrja e përkohshme e ekstradimit sjlle dhe ndërprerjen e parashkrimit, nuk mund të pranoët. Konventa e lartpërmendur me shtetin grek hedh poshtë qëndrimin se ky parashkim është në favor të arsyetimit të ndjekur.

Nëse do të ndiqnim këtë qëndrim do të binim ndesh me qëndrimin kanë mbajtur edhe Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë, në vendimin unifikues nr. 7, datë 01.10.2002 ndër të tjera është arsyetuar: “Në dispozitën e nenit 68 të KP, ligjvënësi ka parashikuar afatet, me kalimin e të cilëve, vendimi i dënimit i formës së prerë, dhënë ndaj një personi për vepra penale të kryera prej tij, nuk mund të ekzekutohet”. Vëtë ligjvënësi nuk ka parashikuar, por as ka lënë të nënkuptohet se ekzistojnë shkaqe apo faktorë që mund të sjellin si pasojë zgjatjen e afateve të parashkrimit, që janë parashikuar prej tij në lidhje me ekzekutimin e vendimit të dënimit.

Nëse do të vazhdohej kjo praktikë atëherë do t'i lihej vend analogjisë dhe shklejes së parimevë shumë të rëndësishëm në të drejtën penale si parimi i ligjshmerisë, procesi i rregullt ligjor apo parimi i sigurisë juridike. Ky qëndrim që po mban praktika bie ndesh dhe me vendimin unifikues të GJK me nr. 1/2022 sipas të cilët u diskutua për të ndryshuar vendimi unifikues Nr. 7/2002. Ndryshimi i VKBGJ nr. 7/2002 u shtrua si nevojë nga koha e gjatë e kaluar nga marrja e këtij vendimi, dhe se konteksti kohor në të cilin është marrë dhe ndryshimet e vrullshme legjislative të viteve të fundit, kjo praktikë gjyqësore e deritanishme duhet ndryshuar. Pretendimet qëndronin në faktin “se zbatimi i mëtejshëm nga gjykatat i vendimit njësuës të sipërcituar në këtë formë, nuk është në përputhje me përmbajtjen e nenit 68 të KP, dhe do të sillte rrezik për sigurinë në sistemin penitenciar. Në interpretimin krahasues të normave penale, Kolegji ka konstatuar tashmë se janë tejkaluar disa nga konceptet e vjetra të interpretimit të ngushtë të tyre, duke i dhënë legjislacionit material penal një kuptim më të gjerë e të kohës”⁶⁹.

⁶⁹ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Kjo analize nuk është e pranueshme dhe jo vetëm që nuk përbën interpretimin i zgjeruar por nga ana tjetër përmbajtja e nenit 68 të K.Penal është një dispozitë që nuk ka ndryshuar asnjëherë që ne vitin 1995. Nevoja për ta përshtatur atë me rrethanat e kohës nuk mund të bëhet as me vendimin unifikues apo njëhësues. Për të respektuar parimin e ligjshmerisë, *nullum crimen nulla poena sine legge*, një parashikim i ndryshëm ligjor duhet të bëhet vetëm në ligj penal apo procedural të miratuar me 3/5. Nuk mund të përdoren nocione si ndërprerja apo pezullimi i parashkrimit në të drejtën penale nëse ato nuk parashikohen në ligj, përbërshe do të binim në analogji. Vendi jonë ka tipratë e vendeve të *civil Law* dhe si i tillë nuk bazohet në precedentin e saj apo *stare decisis*, por në ligje të shkruara e të miratura konform kuadrit tonë ligjor. Ndaj ky qëndrim se është e nevojshme dhe nuk parashikohet në Kodin Penal, nuk mund të zgjidhet me praktike gjyqësore.

Pikërisht për këtë çështje GJL ka konstatuar se “*Jurisprudenca e vendeve të tjera të cilat kanë legjislacion penal material të ngjashëm me vendin tonë shkojnë në këtë frymë*”(VKBGJL nr. 1/2022) Praktika e vendeve të tjera shkojnë me frymën që argumenton dhe vendimi por që në parashikimet e tyre ligjore ata janë të ndryshëm nga në pasi në kodin e procedurë penale vendet si Italia, Spanja, Gjermania kanë parashikuar shprehimisht rastet e pezullimit dhe të ndërprerjes së parashkrimit. Një gjë e tillë nuk mund të pranohet të zbatohet në mungesë të dispozitave ligjore, të legjislacionit tone të brendshëm.

Me interes është edhe rasti kur Gjykata e Lartë ka trajtuar në jurisprudencën e saj edhe rastin kur personi që kërkohet të ekstradohet mund të gjykohej dhe në Shqipëri. Gjykata e Lartë ka bërë disa dallime të rasteve përkatëse kur personi kërkohet të ekstradohet për të njëtin fakt kriminal apo për fakte të ndryshme kriminale (Vendimi nr.3/2015 GJL). Nëse ekstradimi kërkohet për të njëtin fakt kriminal atëherë “Në këto kushte, shkronja “c” e nenit 491/1/ të Kodit të Procedurës Penale përbën një kusht pengues për lejimin e ekstradimit, vetëm nëse vepra penale bazohet në të njëjtat fakte mbi ato që kërkohet ekstradimi, për të cilat juridiksioni territorial i shtetit shqiptar është shprehur dhe do të zbatohet parimi i *ne bis in idem*, duke u disponuar moslejimi i ekstradimit”, ndërsa nëse kemi të bëjmë me vepra penale të ndryshme, atëherë “...në rastin e veprave penale të kryera në territor shqiptar mbi fakte të ndryshme nga ato për të cilat kërkohet ekstradimi, përparësi i duhet dhënë ushtrimit të juridiksionit penal shqiptar deri në përfundimin e ekzekutimit të vendimit shqiptar, por më pas, mundësi i duhet dhënë edhe shtetit kërkues të huaj të ushtrojë

juridiksionin e tij penal, duke i dhënë udhë dorëzimit të personit ndaj të cilit është kërkuar ekstradimi, dhe jo të rrëzohet kërkesa për ekstradim e autoriteteve të huaja gjyqësore.

Në temën që po trajtojmë një rëndësi të madhe ka dhe respektimi i parimit të reciprocitetit⁷⁰. Një rast me interes të vecantë është edhe çështja e një të dënuari i cili kërkohej për t'u ekstraduar nga shteti italian. Me ligjin nr. 8322, datë 2.4.1998, shteti shqiptar ka ratifikuar Konventën Evropiane të Ekstradimit (Konventa) dhe dy protokollet shtesë të saj. Sipas nenit 10 të kësaj Konvente *“ekstradimi nuk akordohet nëse parashkrimi i aktit ose i dënimit hyn në fuqi qoftë falë legjislacionit të palës që kërkon, qoftë nga ai i palës së kërkuar”*. Protokolli i Katërt Shtesë i Konventës Evropiane për Ekstradimin, është ratifikuar me ligjin nr. 117/2013. Me këtë akt, është ndryshuar neni 10 i saj, duke parashikuar: *“1. Ekstradimi nuk miratohet kur ndjekja penale ose dënimi i personit të kërkuar është parashkruar sipas ligjit të palës kërkuese. 2. Ekstradimi nuk refuzohet për arsye se ndjekja penale ose dënimi i personit të kërkuar do të parashkruhej sipas ligjit të palës së kërkuar”*.

Këto ndryshime të Konventës nuk u pasyruan në nënin 491, gërma “E” K.Pr.Penale, sipas të cilit, në kundërshtim me atë që parashikon Konventa, refuzon miratimi e ekstradimit nëse vepra penale është parashkruar sipas të drejtën tone penale të brendshme dhe konkretisht nenit 66 dhe 68 të K.Penal.

Ky rregullim del qartë nga përmbajtja e nenit 491, gërma “ë” e Kodit të Procedurës Penale, sipas të cilit *“Nuk mund të jepet ekstradimi: ... ë) kur është parashkruar ndjekja penale ose dënimi sipas ligjit të shtetit të kërkuar”*. Ndërkohë që referuar akteve të ratifikuara nga Shqipëria, rezulton se në Protokollin e Katërt shtesë të Konventës Evropiane “Për ekstradimin”, në nenin 1 të këtij Protokolli është parashikuar se *“...ekstradimi i shtetasve nuk lejohet nëse ndjekja penale ose dënimi i dhënë është parashkruar në bazë të ligjit të shtetit kërkuar”*. Ndërkohë në pikën 2 të nenit 1 të po këtij protokolli është parashikuar se ekstradimi nuk mund të refuzohet nëse ndjekja penale ose dënimi i personit të kërkuar është parashkruar sipas ligjit të shtetit të kërkuar.

Nga ana tjetër duke iu rikthyer ndryshimeve që pësoi Konventa Evropiane për Ekstradimin nga Protokolli i katërt shtesë i saj, rezulton se Shqipëria, nuk ka paraqitur asnjë rezervë ndaj zbatimit të nenit 10. Në të kundërt shteti si Italia ka refuzuar një klauzolë të tillë e cila nuk mund

⁷⁰ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education .Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

të refuzojë ekstradimin nëse vepra penale për të cilën kërkohet ekstradimi është parashkruar sipas të drejtës së saj të brendshme⁷¹.

Sipas rregullimeve të reja në nivel ndërkombëtar, ndërkohë që Shqipëria nuk mund të refuzojë dorëzimin e shtetasve të saj, bazuar në faktin se vepra penale për të cilin kërkohet ekstradimi është parashkruar në Shqipëri por jo në Itali, kjo e fundit, pra Italia, mund ta bëjë një refuzim të tillë, për shtetasin e saj, kur kërkohet që të ekstradohen në Shqipëri. Në fillim, Gjykata e Lartë, u shpreh që ky ndryshim midis Shqipërisë dhe Italisë, nuk përbënte problem për lejimin e ekstradimit të personit të kërkuar (Vendimi GJL 211/2022).

Duke risjelle rastin në fjalë çështja u bë objekt shqyrtimi nëse respektohej parimi i reciprocitetit ose jo në rastin kur Shqipëria ishte e detyruar të ekstradonte dhe Italia jo, kur vepra penale parashkruhej sipas të drejtave të tyre penal ete brendshme (Vendimi Nr.6/2021 GJK). Për të analizuar këtë parim Gjykata e Lartë sqaroi se *“Ekstradimi karakterizohet nga parimi i reciprocitetit, i shprehur në termat se: shteti i kërkuar jep ekstradimin vetëm në rast se shteti kërkuar, në rrethana të ngjashme ose të njëjta ose me palë të kundërta, është i detyruar të bëjë të njëjtën gjë. Parimi i reciprocitetit përveç garantimit të barazisë në marrëdhëniet ndërkombëtare në çështjet penale, ndihmon dhe në standardizimin e ligjeve mbi këtë temë e të favorizojë zhvillimin e një praktike ekstradimi tërësisht konvencionale”* (Vendim inr. 232/2022).

Në fakt çështja që diskutohet për diskutim nuk ka të bëjë aspak me respektimi e këtij parimi kur vetë palet mes tyre kanë vendosur ose jo klauzola të zbatimit e konventës mbi Ekstradimin. Në këto kushte Gjykata e Lartë ju drejtua Gjykatës Kushtetuese por që e kaloi në dhomë këshillimi pasi sipas saj nuk ishte përcaktuar saktë zbatueshmëria e cilit ligj pasi Gjykata e Lartë kërkoi shfuqizimin e nenit 491, gërma “ë” e Kodit të Procedurës Penale.

Por pasi reflektoi, Gjykata e Lartë me vendimin e datës 22 maj 2024, njehsoi praktikën gjyqësore duke mbajtur qëndrimin se *pranon kërkesën për ekstradimin e shtetasve shqiptar edhe në rast se ndjekja penale dhe dënimi janë parashkruar sipas ligjit penal shqiptar. Gjykata, në përputhje me nenin 122 të Kushtetutës, zbaton nenin 10, paragrafi i dytë, të Konventës Evropiane për Ekstradimin, ndryshuar me Protokollin e Katërt Shtesë të kësaj Konvente edhe nëse ndonjë nga shtetet palë në këtë marrëveshje kanë vendosur rezervë në normën ndërkombëtare*”. Ky

⁷¹ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

qëndrim i Gjykatës së Lartë pranon zbatimin e Konventës edhe pse bie ndesh me nenin 491 germa “ë” të K.Pr.Penale⁷².

Shqipëria nuk duhet të shkelë detyrimet e saj ndërkombëtare ku mund të përmendim Konventën Evropiane për ekstartimin e viti 1957, pasi janë pjesë të rendit juridik shqiptar me ratifikimin e tyre dhe kanë fuqi mbi ligjin e brendshëm sipas nenit 122 të Kushtetutës. Nëse do të mbahej ky qëndrim shtete të tjera si Italia mund të refuzojë ekstradimin, bashkëpunimin gjyqësor ose njohjen e vendimeve penale të huaja. Në këtë mënyrë do dëmtohej besimi duke e bërë Shqipërinë një vend “jo të besueshëm” në bashkëpunimin ndërkombëtar.

Bashkëpunimi juridik ndërkombëtar është një nga kritëret kryesore të kapitullit të drejtësisë në procesin e integritetit të BE dhe kjo do të ndikonte negativisht në ecurinë e negociatave. Kjo sigurisht që do të ishte mbi të gjitha një hap prapa për vetin e së drejtës në Shqipëri.

-Konventa për parandalimin dhe ndëshkimin e krimeve të gjenocidit, 1948⁷³.

Konventa e vitit 1948 për Parandalimin dhe Ndëshkimin e Krimit të Gjenocidit përbën një nga instrumentet më të hershme dhe më të rëndësishme të së drejtës ndërkombëtare penale. Ajo u miratua menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore, si përgjigje ndaj mizorive të Holokaustit, duke shënuar për herë të parë në historinë juridike ndërkombëtare një përkufizim të saktë të gjenocidit si krim i ndaluar absolutisht, i cili sjell përgjegjësi penale për kryerësit e tij, pavarësisht nga statusi zyrtar apo rrethanat politike.

Në përmbajtjen e saj, Konventa e përkufizon qartë në nenin 2, verpimet që përbëjnë gjenocid, duke përfshirë vrasjen, dëmtimet serioze trupore ose mendore, imponimin e kushteve të rënda të jetesës për të shkaktuar shkatërrimin fizik të një grupi, pengimin e lindjeve dhe transferimin me forcë të fëmijëve, kur këto kryhen me qëllim zhdukjen, tërësore ose pjesërisht, të një grupi kombëtar, etnik, racor ose fetar.

Edhe pse Konventa nuk përmend drejtpërdrejt shprehjen “*moszbatimi i parashkrimit*”, interpretimi juridik i nenit 6 dhe i përmbajtjes së përgjithshme të Konventës është i qartë se

⁷² Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

⁷³ Konventa për Parandalimin dhe Ndëshkimin e Krimit të Gjenocidit (1948) është instrumenti i parë ndërkombëtar që përcakton gjenocidin si krim dhe kërkon përgjegjësi penale për autorët e tij. Në lidhje me parashkrimin, Konventa thekson se gjenocidi nuk duhet të jetë i parashkrueshëm, duke shmangur çdo afat kohor për ndjekjen penale të këtij krimi, të kësaj rrezikshmërie shoqërore. Kjo qasje ka për qëllim të sigurojë që krimet e tilla të mos mbeten pa ndëshkuar pavarësisht kalimit të kohës, duke promovuar kështu përgjegjësinë ndërkombëtare dhe drejtësinë për viktimat.

përgjegjësia penale për gjenocidin është e pashmangshme dhe e pandryshueshme në kohë. Praktika ndërkombëtare ka konsoliduar qëndrimin se ky krim nuk parashkruhet, duke përjashtuar çdo mundësi që kalimi i kohës të sjellë imunitet penal për autorët. Kjo qasje është përforcuar edhe nga konventa të mëvonshme, si ajo e vitit 1968 për moszbatimin e afateve të parashkrimit për krimet më të rënda, dhe nga jurisprudenca e gjykatave ndërkombëtare.

Konventa për gjenocidin ka shërbyer si bazë ligjore për ndjekjen penale të krimeve të gjenocidit në kontekste të ndryshme, duke përfshirë rastin simbolik të Adolf Eichmann-it në vitin 1961, por edhe për gjykimet në Tribunalin Ndërkombëtar për Ruandën pas gjenocidit të vitit 1994, në Tribunalin për ish-Jugosllavinë, si dhe në punën e Gjykatës Penale Ndërkombëtare, që bazohet në Statutin e Romës. Në të gjitha këto raste, koncepti i moszbatimit të parashkrimit ka qenë themelor për të garantuar se drejtësia penale ndërkombëtare nuk kufizohet nga vështirësitë e kohës apo mungesa e veprimit të hershëm nga autoritetet.

Mbi 150 shtete janë aktualisht palë në Konventë, ndërsa dhjetëra vendime të rëndësishme gjyqësore janë nxjerrë duke e pasur atë si referencë normative. Në përfundim, Konventa për Gjenocidin mbetet një nga shtyllat kryesore të sistemit të drejtësisë ndërkombëtare penale. Ajo afirmon njëherësh rëndësinë e mbrojtjes së grupeve të cenueshme dhe parimin universal të moszbatimit të parashkrimit për krimet më të rënda, duke vendosur një standard të detyrueshëm për të gjitha shtetet që kanë pranuar ta zbatojnë në legjislacionin dhe në praktikën e tyre gjyqësore⁷⁴.

- Konventa për moszbatimin e afatit të parashkrimit për krimet e luftës dhe krimet kundër njërëzimit, e viti 1968, OKB.

Një nga konventat më të rëndësishme mbi ndalimin e zbatimit të afatit të parashkrimit është dhe Konventa për moszbatimin e afatit të parashkrimit për krimet e luftës dhe krimet kundër njërëzimit, e viti 1968, OKB. Miratimi i kësaj konvente lidhet dhe me kushtet historike që detyruan OKB të hartonte një dokumnt të tillë të rëndësishëm pas luftes së dytë botërore, për të mos ngelur pa ndëshkuar krimet kundër njërëzimit dhe krimet e luftës që u zbuluan nga periusha naziste apo dhe vend etë tjera të cilët nxitën komunitetin nsërkombëtar për ndëshkimin e autorëve të këtyre veprave penale. Qëllimi kryesor lidhet me shmangien e pandëshkueshmërisë së autorëve të beprave

⁷⁴ Schabas, William A., *Genocide in International Law: The Crime of Crimes*, Cambridge University Press, 2009, Bassiouni, M. Cherif, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, Kluwer Law International, 1999, Cryer, Robert et al., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press, 2014.

penale, për shkak të parashkrimit, për krimë kaq të rënda të cilat tronditën njërëzimin. Me anë të kësaj konventë do të bëhëj e mundur shfuqezimi në plan ndërkombëtar të zbatimit të parimit të lidhshmërisë në lidhje me vepra penale të cilat mund të kishin si mbrojtje juridikë shuarjen e ndjekjen penale për shkak të parashkrimit. Shprehimisht konventa parashikon që krimet e luftës dhe krimet kundër njërëzimit nuk parashkruhen pavarësisht nga moment i kryerjes së tyre apo dhe gjendjes juridike të autorëve të tyre.

Në nenin 1 të kësaj konventë parashikohet shprehimisht se “*Krimet kundër liftës dhe krimet kundër njërëzimit pavarësisht kur janë kryer, nuk i nënshtrohen afateve të parashkrimit*”. Me anë të kësaj dispozite do të arrihej që ndëshkimi i autorëve të këtyre krimeve të mos shmangej për shkak të kalimi të afateve të parashkrimit dhe të mos përdorej si një mjet ligjor nga shtetet për të mos zbatuar ligjin penal. Një mbrojtje të vecantë duhej dhënë edhe ndaj viktimave të cilët duhet t’u jepej dëmshperblim dhe të vihej drejtësi. Në këtë konventë parashikohen një sërë parimesh që lidhen me parimin e juridiksionit universal, parimi i specialitetit, mosmarrja parasysh e pozitës zyrtare. Kjo konventë nuk parashikon krime të reja por zgjeron hapësirën kohore të zbatimit penal të ligjit penal.

Kjo konventë ka fuqi detyruese për të gjitha shtetet palë në të drejtën ndërkombëtare penale, për të gjitha vendet të cilat e kanë ratifikuar. Përtej përmbajtjes së saj, kjo konventë parashikohet si pjesë e të drejtës ndërkombëtare zakonore, në vecanti me mosparashkrimin e krimeve kundër njërëzimit.

Edhe sipas teorisë shqiptare, mbështetur në parimin *nulla crimen sine lege, nulla poena sine lege* drejta penale ndërkombëtare synon të jetë një e drejtë e mbështetur në burime shkruara të së drejtës. Ndonëse në kontekstin historik roli i zakonit ka qenë mjaft i rëndësishëm, në zhvillimin e së drejtës penale ndërkombëtare, aktualisht vendi i tij në sistemin e burimeve të së drejtës ndërkombëtare në përgjithësi dhe asaj penale në veçanti, është i diskutueshëm. Rëndësia e zakonit lidhet kryesisht me ndikimin e tij në krijimin e koncepteve të mirëfillta të së drejtës. Kështu nocione të rëndësishme të së drejtës si, ekstradimi, e drejta e azilit, çeshtja e imuniteteve, e kanë prejardhjen nga drejta zakonore⁷⁵.

Në kushtet e një të drejte që synon gjithnjë e më shumë drejt proceseve kodifikuese dhe normave të shkruara, roli i zakonit si burim i së drejtës është mjaft i kufizuar. Nëse i referohemi

⁷⁵ Bode., Jola, *E drejta penale ndërkombëtare*, fq. 30, 2008, A. Puto, *E Drejta Nderkombetare Publike*, Albin Tiranë 2002 fq 17, si dhe I. Salihi, *E Drejta Nderkombetare Penale*, LEOPRINT Prishtine 2005, fq 50.

praktikës se gjykatave kombëtare dhe atyre ndërkombëtare, ato nuk mund t'i referohen të drejtës zakonore për të ndjekur penalisht sjellje të ndryshme nga kategoria e krimeve që gjenden në legjislacionet penale të shteteve apo në instrumentat ndërkombëtarë. Por është e vërtetë gjithashtu, që referimi në të drejtën zakonore mund të bëhet në rastet kur kerkohet të sqarohen koncepte të caktuara të së drejtës, për të cilat e drejta e shkruar ka boshllëqe ose është e paqartë.

Në doktrinë mbizotëron mendimi që për njohjen e zakonit si burim i së drejtës duhet të përmbushen dy elemente thelbësore: a) praktika e përgjithshme, çka do të thotë, përsëritja e zgjidhjeve të caktuara për raste të njëjta; b) elementi subjektiv që lidhet me bindjen e brendshme në pranimin e një zgjidhjeje të tillë⁷⁶.

Duke kaluar analizën sërish tek konventa, me kalimin e kohës janë konstatuar disa Kritika në lidhje me zbatimin e saj. Duke parë kontëktin historik, dhe konventave të tjera të nënshkruar më vonë, si ajo e Palermos, Statuti i Romës, ajo është nënshkruar nga një numër i kufizuar dhe që disa nga shtete palë kanë zbatuar dhe amnistinë për të shmangur zbatimin e kësaj konvente. Këtu mund të përmendim dhe disa raste të cilat do i analizojmë në këtë punim si çështja, *Varnava kundë turqiaq, 2009, Barbie në France, 1983, etj*,

Kjo konventë është nënshkruar nga 55 vende pale dhe ka hyrë në fuqi më 11 nëntor 1970 dhe ka krijuar një kornizë të sigurt juridike për ndjekjen penale të autorëve të veprave penale të rënda duke shmangur pandëshkueshmërinë e tyre. Në nënin 1 të saj përcaktohet mosparashkrimi i krimeve të njëjzimit dhe krime të luftës pavarësisht nga koha e kryerjes së tyre, duke përfshirë jo vetëm kohën e luftës por dhe atë të paqes.

Duke ju referuar shteteve të cilat e kanë ratifikuar atë, rezulton se vende si SHBA, Kina dhe disa vende të tjera evropiane duke e kanë ratifikuar atë, dhe kjo të lë të kuptosh që vende kaq të mëdha të cilat kanë refuzuar ta ratifikojnë e ul ndikimin e kësaj konventë në rang botëror apo universal. Për ta bërë këtë konventë më të zbatueshme do të kërkohej që të krijohet një gjykatë e posacme për ndjekjen e këtyre krimeve në mënyrë që të shmangej dhe moszbatimi i saj duke u ndikuar nga faktorë politikë.

Debate të shumta ka patur dhe në lidhje me diskutimin që kjo konventë mund të cënontë parimin e ligjshmërisë dhe të sigurisë juridike dhe cënimin e të drejtave të të pandehurit në një proces penal, duke qënë se kjo sjell dhe pengesa kushtetuese, apo përplasje më të drejtën penale të brendshme. Por kjo mund të justifikohet me rrezikshmerinë shoqërore dhe dëmet fatale dhe të

⁷⁶ Idem, Bode.J. fq. 30.

përmasavë shumë të mëdha të kohës. Vetë konventa i referohet Kartës së Nurembergut për të përcaktuar nocione të krimeve të luftës dhe të njerëzimit, që nu kanë qënë shumë të qarta në atë kohe. dhe përkufizimi i tyre u bë më i saktë me statutin e Romes në vitin 1998.

Referimi i kësaj konvente, Kartës së Nurembergut për përcaktimin e krimeve seksuale në luftë, krimeve ekologjike apo mënyra të tjera të spastrimit etnik, kanë bërë për kohën që të mos ishin të mjaftueshme. Po të analizojmë këtë konventë dhe Statutin e Romës edhe pse kanë përputhje, ajo nuk është harmonizuar më ndryshimërt e reja modern të të drejtës penale ndërkombëtare. Në këto kushte duhet të shihet e nevojshme që të bëhën anekse apo protokolle shtesë për tu përditësuar me të gjitha dokumentat ndërkombëtarë që janë më të mëvonshëm. Megjithatë kjo konventë ka ndikuar në praktine e GJEDNJ sin ë cështjet *Varnava kunder Turqisë*, *Kolk&Kislyiy kundër Estonisë*, etj.

Me vend është dhe praktika ndërkombëtare duke patur parasysh edhe përmbajtje e kesaj konvente si Klaus Barbie në Francë⁷⁷, viti 1987, Adolf Eichmann ë Izrale, 1961, John Demjanuk, në Gjermani viti 2011, Augusto Pinochet, në Spanjë, Mbreti e Bashkuar , 1998 deri ne vitin 2000.

Në rastin e *Klaus Barbie*, në Francë, në procesin penal ndaj tij, Franca zbatoi drejtpërdrejt Konventën e OKB-së të vitit 1968 për Moszbatimin e parashkrimit për krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit. Duke patur parasysh nenin 1 të kësaj kësaj konvente, ajo përcakton se krimet e luftës dhe ato kundër njerëzimit nuk i nënshtrohen parashkrimit. Veprimet e *Barbie*, që përfshinin tortura sistematike, deportime dhe zhdukje të detyruara, u cilësuan si krime kundër njerëzimit. Ndërkohë, neni 2 i Konventës detyron shtetet të ndërmarrin të gjitha masat ligjore për ndjekjen penale të autorëve, ku Franca e përmbushi, duke mundësuar ekstradimin dhe ndjekjen e tij, pas më shumë se katër dekadash.

Në arsyetimin e saj, gjykata franceze interpretoi se këto krime, për shkak të natyrës së tyre flagrante dhe sistematike, përbënin shkelje të normave të *jus cogens*, që ishin tashmë pjesë e së drejtës ndërkombëtare edhe përpara vitit 1945. Në aspektin praktik, rasti përbën një shembull konkret të zbatimit efektiv të detyrimeve ndërkombëtare që burojnë nga Konventa e vitit 1968. Në

⁷⁷ Klaus Barbie ishte një oficer i lartë i Gestapos gjermane gjatë Luftës së Dytë Botërore, i cili kreu krime të rënda në qytetin e Lyonit, Francë, përfshirë arrestime, tortura, deportime dhe ekzekutime të civilëve, ndër ta edhe fëmijë hebrej dhe pjesëtarë të Rezistencës franceze. Pas luftës, ai u arratis në Amerikën Latine dhe qëndroi në Bolivi për më shumë se 30 vjet, derisa u ekstradua në Francë në vitin 1983. Kjo çështje mori rëndësi për të vlerësuar nëse parimi i mosparashkrimit mund të zbatohet pavarësisht kalimit të një kohe kaq të gjatë.

aspektin cilësor, ai nënvizoi rëndësinë e drejtësisë tranzicionale, të së drejtës për të vërtetën dhe për ndëshkimin e autorëve të krimeve çnjerëzore, duke theksuar se drejtësia nuk duhej të kushtëzohej nga kalimi i kohës. Në aspektin teorik, u përcaktuan 842 viktimë, dëshmuar mbi 100 dëshmitarë dhe procesi zgjati më shumë se gjashtë javë, duke përfunduar me dënimin e *Barbie* me burgim të përjetshëm.

Ky çështje përbën një precedent të rëndësishëm në të drejtën penale ndërkombëtare, pasi ishte një nga rastet e para ku një shtet zbatoi Konventën për mosparashkrimin në mënyrë të drejtpërdrejtë. Rasti vendosi qartë ndarjen midis krimeve të zakonshme dhe atyre që, për shkak të përmasave dhe rrezikshmërisë së tyre, janë të pandëshkueshme në kohë. Sipas këtij vendimi, krimet kundër njerëzimit nuk duhen dhe nuk mund të përfitojnë nga parashkrimi dhe se ndëshkimi i tyre mbetet një detyrim moral dhe ligjor për çdo shtet.

Çështje tjetër, që mun dtë trajtohet në zbatim të kësaj konventë është dhe rasti *John Demjanjuk* në Gjermani, viti 2011⁷⁸. Rasti gjyqësor ndaj John Demjanjuk përfaqëson një nga shembujt më kuptimplotë të zbatimit praktik të parimit të mosparashkrimit në të drejtën penale ndërkombëtare dhe shërben si model për mënyrën se si shtetet mund të përmbushin detyrimet e tyre ndërkombëtare, edhe pas kalimit të shumë dekadave nga kryerja e veprave penale.

Ky ndryshim qasjeje në ndjekjen penale të krimeve të luftës, nga një fokus mbi autorët e drejtpërdrejtë në një fokus mbi funksionin dhe rolin ndihmës në strukturat e shfarosjes, përbën një zhvillim të rëndësishëm në teorinë e përgjegjësisë penale individuale. Gjermania, duke u mbështetur në nenin 1 dhe 2 të Konventës së OKB-së për Moszbatimin e Afatit të Parashkrimit të vitit 1968, argumentoi se:” *Asnjë kufizim kohor nuk mund të ndalojë ndjekjen penale të veprave të tilla, duke përfshirë edhe ata persona që kanë ushtruar role të dorës së dytë në kryerjen e krimeve të luftës apo të krimeve kundër njerëzimit*” Ky ishte një akt i rëndësishëm simbolik dhe ligjor që tregoi qartazi përkushtimin e shtetit gjerman për t’u përballur me të kaluarën e tij historike dhe për të çuar përpara standardet e drejtësisë ndërkombëtare.

Gjykimi i Demjanjuk vërtetoi se drejtësia penale ndërkombëtare nuk ka nevojë për prova individuale të veprës së drejtpërdrejtë për të ngarkuar individin me përgjegjësi, por se kontributi

⁷⁸ Në këtë çështje, Demjanjuk, ishte një shtetas ukrainas me banim afatgjatë në Shtetet e Bashkuara, i cili u akuzua për pjesëmarrje si roje në kampin e përqendrimit Sobibor gjatë Holokaustit. Megjithëse nuk pati prova direkte që ai të kishte kryer vrasje personale, gjykata gjermane e shpalli fajtor për bashkëpërgjegjësi në vdekjen e mbi 28,000 personave në bazë të funksionit të tij në aparatin nazist të shfarosjes.

funksional në një sistem kriminal të organizuar është i mjaftueshëm për të ngritur aktakuza për krime të luftës.

Ky zhvillim ligjor është në përputhje me frymën e Konventës së vitit 1968, e cila jo vetëm që përjashton parashkrimin, por edhe përcakton qartësisht se të gjithë pjesëmarrësit në krimet ndërkombëtare janë përgjegjës penalisht, pavarësisht funksionit apo gradës së tyre⁷⁹.

Neni 11 i projekt-neneve është thelbësor për këtë diskutim, pasi ai sanksionon qartë se asnjë formë parashkrimi, qofte edhe nëpërmjet dispozitave të legjislacionit kombëtar apo marrëveshjeve ndërkombëtare, nuk mund të zbatohet për krimet kundër njerëzimit. Ky nen shpreh në mënyrë të prerë idenë që asnjë individ, pavarësisht nga pozita apo funksioni që ka ushtruar, nuk mund të përjashtohet nga ndjekja penale apo dënimi me argumentin e kalimit të kohës.

Për më tepër, në nenin 2 parashikohet përgjegjësia individuale për të gjitha format e pjesëmarrjes në krime, duke përfshirë autorët kryesorë, ndihmësit, bashkëpunëtorët apo planifikuesit, ndërsa neni 3 e detyron secilin shtet që të përfshijë këtë standard në legjislacionin e tij të brendshëm.

Keto nene përfaqësojnë jo vetëm një kontribut teknik në zhvillimin e së drejtës ndërkombëtare, por edhe një përpjekje të qartë për të garantuar një qasje koherente dhe të unifikuar ndaj ndëshkimit të krimeve më të rënda që cenojnë dinjitetin njerëzor dhe paqen ndërkombëtare. Ato synojnë të sanksionojnë moszbatimin e parashkrimit si një normë të së drejtës zakonore ndërkombëtare, të afirmuar tashmë në jurisprudencën e gjykatave penale ndërkombëtare dhe në praktikat e shteteve. Në këtë kontekst, ato reflektojnë dhe thellojnë mesazhin që lë rasti *Demjanjuk*, ku drejtësia për krimet kundër njerëzimit nuk është peng i kohës dhe nuk mund të komprometohet nga pengesa procedurale si parashkrimi⁸⁰.

⁷⁹ Në të njëjtën linjë konceptuale dhe normative, Komisioni i së Drejtës Ndërkombëtare i Kombeve të Bashkuara ka ndërmarrë një nismë të rëndësishme për të kodifikuar dhe sistemuar të drejtën për krimet kundër njerëzimit përmes hartimit të një projekti për këtë kategori krimesh, të publikuara në vitin 2019. Këto projekt-nenë synojnë të përmbushin një boshllëk të rëndësishëm në të drejtën ndërkombëtare, pasi për krimet kundër njerëzimit, ndryshe nga krimet e luftës dhe gjenocidi, nuk ka një instrument të vetëm ndërkombëtar të detyrueshëm për shtetet që të rregullojë në mënyrë gjithëpërfshirëse ndjekjen penale dhe moszbatimin e parashkrimit.

⁸⁰ Sipas një studimi të përbashkët nga UNODC dhe Geneva Academy, mbi 80 përqind e shteteve që kanë reformuar legjislacionin penal në dekadën e fundit kanë përfshirë në mënyrë të shprehur përjashtimin nga parashkrimi për krimet kundër njerëzimit, çka dëshmon se parimi në fjalë ka fituar statusin e një standardi të pranuar në praktikën ndërkombëtare. Rëndësia e këtij zhvillimi është e shumëfishtë: ajo jo vetëm forcon llogaridhënien për krimet më të rënda, por gjithashtu përmbush kërkesën morale për të mos lejuar harresën, për të mbrojtur dinjitetin e viktimave dhe për të nxitur ndërtimin e një kulture të fortë të sundimit të ligjit.

Si përfundim, si rasti Demjanjuk, dhe në rastet e tjera, dëshmojnë se të drejtës penale ndërkombëtare po i jepet gjithnjë e më shumë karakter universal dhe i qëndrueshëm përmes normave që nuk tolerojnë asnjë formë të amnistisë apo parashkrimit për krimet që tronditin ndërgjegjen e njerëzimit. Ato nuk janë vetëm shprehje e një ideali të drejtësisë globale, por mjete konkrete në duart e shteteve për të vepruar me përkushtim dhe përgjegjësi përballë krimeve që nuk duhen harruar dhe nuk mund të mbeten të pandëshkuara.

Në çështjen *Adolf Eichmann* në Izrael, 1961, përfaqëson një nga rastet më të hershme dhe të rëndësishme që shfaqën në praktikë parimin se krimet kundër njerëzimit nuk i nënshtrohen parashkrimit. Eichmann, si një prej drejtuesve kryesorë të aparatit nazist për shfarosjen e hebrenjve, u arrestua në Argjentinë dhe u transferua në Izrael, ku u gjykua për krimet e kryera dekada më parë gjatë Luftës së Dytë Botërore. Megjithëse në atë kohë nuk ekzistonte ende një instrument ndërkombëtar i kodifikuar si Projekt-Nenet e ILC-së të vitit 2019, gjykata izraelite i dha formë juridike parimit themelor që asnjë krim kundër njerëzimit nuk mund të fshihet nga kalimi i kohës.

Procesi kundër tij forcoi konceptin e përgjegjësisë penale individuale dhe legjitimoi ndjekjen penale të krimeve ndërkombëtare të pavarura nga statusi zyrtar i autorëve. Po ashtu, bashkëpunimi ndërkombëtar për ta sjellë Eichmannin përpara drejtësisë ishte një përpjekje për të siguruar ndëshkimin e veprave që trondisin ndërgjegjen e njerëzimit. Rasti i tij shërbeu si precedent për raste të ngjashme më vonë, duke krijuar bazën për një zhvillim të qëndrueshëm të jurisprudencës ndërkombëtare për moszbatimin e afateve të parashkrimit për krimet më të rënda.

Rast tjetër studimor është dhe *Thomas Lubanga Dyilo*, 2012 i Gjykates Penale Ndërkombëtare. Rasti i Thomas Lubanga Dyilo, i ndjekur penalisht nga Gjykata Penale Ndërkombëtare në vitin 2012, shënon një pikë kthese në jurisprudencën ndërkombëtare për sa i përket zbatimit praktik të parimit të moszbatimit të parashkrimit për krimet e luftës dhe ato kundër të drejtave të njeriut⁸¹.

I akuzuar për rekrutimin e fëmijëve nën moshën 15 vjeç për pjesëmarrje aktive në konflikte të armatosura në Republikën Demokratike të Kongos, Lubanga u shpall fajtor në bazë të nenit 8 paragrafi 2, pika të Statutit të Romës, ndërsa neni 29 i po këtij Statuti përforcon se këto krime nuk i nënshtrohen asnjë afati parashkrimi. Vendimi i gjykatës në këtë rast e konkretizon parimin e

⁸¹ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

ndjekjes penale pa kufizim kohor, duke vendosur një standard të ri për ndëshkimin e rekrutimit të fëmijëve ushtarë si krim ndërkombëtar.

Në të njëjtën linjë qëndron edhe përvoja e Gjykatës Penale Ndërkombëtare për ish-Jugosllavinë, e cila, përmes Statutit të saj të vitit 1993, afirmon në mënyrë të prerë se krimet e luftës, krimet kundër njerëzimit dhe gjenocidi nuk parashkruhen. Neni 7 paragrafi i dytë i këtij Statuti deklaron qartësisht se asnjë afat parashkrimi nuk gjen zbatim për shkeljet e përfshira në juridiksionin e gjykatës. Kjo dispozitë ka qenë themelore në ndjekjen e figurave kyçe të përfshira në masakra dhe krime sistematike në territorin e ish-Jugosllavisë, përfshirë rastet e gjenocidit në Srebrenicë dhe përndjekjet masive të popullsisë civile.

Si në rastin Lubanga, ashtu edhe në jurisprudencën e Gjykatës Penale Ndërkombëtare për ish-Jugosllavinë, vihet re një qëndrim konsistent dhe i harmonizuar i drejtësisë penale ndërkombëtare për refuzimin e çdo lloj mbrojtjeje që bazohet në kalimin e kohës, prapëseparmi parashkrimi. Përmes këtyre rasteve, është konsoliduar një regjim ligjor ku moszbatimi i parashkrimit nuk është vetëm një formulim doktrinar, por një mekanizëm funksional që mbështet ndëshkimin e krimeve më të rënda dhe mbron dinjitetin e viktimave, pavarësisht nga kohëzgjatja që ndan krimin nga ndjekja penale.

Këto praktika gjyqësore jo vetëm që e kanë forcuar këtë parim si pjesë e normës së *jus cogens*, por kanë ushtruar ndikim të drejtpërdrejtë në harmonizimin e legjislacioneve kombëtare, duke nxitur shumë shtete të integrojnë në të drejtën e tyre dispozita që përjashtojnë parashkrimin për krimet ndërkombëtare. Si të tilla, këto raste përbëjnë referenca thelbësore për çdo analizë mbi zhvillimet bashkëkohore në fushën e ndjekjes penale ndërkombëtare dhe raportin e saj me institutin e parashkrimit.

Gjykimi i Radovan Karadžić nga Gjykata Penale Ndërkombëtare për ish-Jugosllavinë dhe puna e Gjykatës për Ruandën, përfaqësojnë dy nga shembujt më kuptimplotë të aplikimit të parimit të moszbatimit të parashkrimit për krimet më të rënda ndërkombëtare. Megjithatë, ndërsa nga pikëpamja doktrinare dhe ligjore këto gjykata avancuan kuadrin normativ ndërkombëtar, praktika e tyre ka ngritur edhe pikëpyetje të rëndësishme në lidhje me koherencën, efektivitetin dhe zbatimin real të këtij parimi në mënyrë të barabartë për të gjithë të akuzuarit.

Rasti Karadžić është shpesh përshkruar si një triumf i drejtësisë ndërkombëtare, si një lider politik i nivelit më të lartë u dënua për gjenocid dhe krime kundër njerëzimit, përfshirë masakrën në Srebrenicë, mbi bazën e një statuti që sanksiononte qartë mungesën e parashkrimit për këto

krime (neni 7(2) i Statutit të Romës). Ndërsa nga njëra anë ky vendim dëshmoi se drejtësia mund të vihet në vend edhe dekada pas kryerjes së veprave, ai njëkohësisht ekspozoi problematikat e natyrës politike dhe selektive të ndjekjes penale në gjykatat ad hoc.

Në mënyrë të ngjashme, gjykata, përmes nenit 6 paragrafi i parë të Statutit të saj, sanksionoi një qasje të rreptë ndaj moszbatimit të parashkrimit për gjenocidin dhe krimet kundër njerëzimit. Ajo gjykoi autorët e krimeve të vitit 1994 në Ruandë, duke vendosur disa standarde thelbësore për ndëshkimin e gjenocidit në nivel ndërkombëtar. Megjithatë, edhe në këtë rast, është kritikuar fakti që shumë nga autorët me ndikim të këtyre krimeve u ndëshkuan vetëm pjesërisht ose fare, për shkak të kufizimeve politike dhe burimore të gjykatës.

Nga krahasimi i praktikave të kësaj gjykate dhe asaj të Ruandës del në pah se ndonëse parimi i moszbatimit të parashkrimit u aplikua me konsistencë formale, ai u përball në mënyrë të përsëritur me sfida të mëdha strukturore dhe politike. Për shembull, ndjekja penale shpesh u kushtëzua nga bashkëpunimi politik i shteteve të rajonit, gjë që vonoi ose pamundësoi kapjen e shumë të akuzuarve, përfshirë vetë Karadžić-in për më shumë se një dekadë.

Në Gjykatën e Ruandës, kritikën janë përqendruar në përzgjedhjen selektive të të akuzuarve (shpesh ekskluzivisht nga njëra palë në konflikt), gjë që krijoi perceptimin e mungesës së neutralitetit gjyqësor dhe e minoi fuqinë e saj simbolike.

Në konkluzion, edhe pse Statutet e të dyja gjykatave përfaqësojnë një standard të lartë juridik në drejtësinë penale ndërkombëtare, duke afirmuar në mënyrë të pakundërshtueshme moszbatimin e parashkrimit për gjenocidin dhe krimet kundër njerëzimit, mënyra e zbatimit të këtij parimi ka qenë shpesh e ndikuar nga realitete politike, burimore dhe strategjike.

Rasti Karadžić, me gjithë rëndësinë e tij, është po aq dëshmi e mundësisë së vonuar për drejtësi, sa edhe një tregues i kufijve të saj praktikë. Po ashtu, përvoja e Gjykatës së Ruandës ka dëshmuar se moszbatimi formal i parashkrimit nuk mjafton për të garantuar ndëshkimin e plotë e të barabartë të autorëve të krimeve, nëse nuk ekziston një sistem ndërkombëtar më koherent dhe më i pavarur për zbatimin e drejtësisë penale.

Për këto arsye, mbetet ende e hapur sfida për ta përkthyer në mënyrë efektive këtë normë themelore të drejtësisë në një praktikë që është jo vetëm ligjërish e drejtë, por edhe moralisht e barabartë dhe politikisht e qëndrueshme.

Rasti i ish-diktatorit *Efraín Ríos Montt* në Guatemala përfaqëson një ndër rastet e rralla ku një gjykatë vendase zbatoi në mënyrë të qartë parimin e moszbatimit të parashkrimit për krimet e

zhdukjes me forcë, në përputhje me Konventën Ndërkombëtare për Mbrojtjen nga Zhdukja me Forcë, 2006. Ky veprim përbën një hap përpara në zbatimin e drejtësisë tranzicionale nga vetë shtetet, në vend që të delegohet vetëm tek gjykatat ndërkombëtare⁸².

Nga këndvështrimi juridik, zhdukja me forcë është përkufizuar si një krim i vazhdueshëm, që zgjatose konsiderohet i kryer sipas parimit *tempus commisi delicti* deri në momentin kur zbulohet pasoja. Kjo e bën të pamundur aplikimin e parashkrimit, pasi vetë fakti i “mosnjohjes” ose “fshehjes” e pengon zbulimin e saj. Ky interpretim është thelbësor në rastet ku viktimat janë zhdukur prej dekadash dhe autorët mund të përpiqen t’i shmangen përgjegjësisë duke u mbështetur te kalimi i kohës.

Por, në analizë kritike, ndonëse gjykata e shpalli fillimisht fajtor Montt-in në vitin 2013, vendimi u anulua për shkaqe procedurale dhe ai vdiq përpara se të përfundonte rigjykimi. Ky zhvillim ngre pikëpyetje të thella mbi efektivitetin e drejtësisë vendase për krime ndërkombëtare dhe në veçanti për zbatimin e parimeve të Konventës për Zhdukjen me Forcë. Rruga drejt ndëshkimit të krimeve të së kaluarës rezultoi të jetë e ngadaltë, e politizuar dhe e pasigurt, duke vënë në diskutim sa e “pa kohë” është realisht ndjekja penale për krime të tilla në një kontekst ku institucionet janë të dobëta⁸³.

-Konventa për Krimin e Apartheidit (1973).

Konventa për Apartheidin është një prej instrumenteve të para që identifikon strukturat shtetërore të diskriminimit racor si krime kundër njerëzimit, duke vendosur bazën për ndjekje penale pa afate kufizuese. Ajo trajton koncepte kyçe që më pas do të institucionalizoheshin në Statutin e Romës të ICC-së (1998), duke konfirmuar që krimet strukturore dhe sistematike nuk duhet të fshihen pas mekanizmave formale si parashkrimi.

Megjithatë, Konventa ka mbetur kryesisht deklarative dhe simbolike. Ndryshe nga konventat për gjenocidin apo torturën, ajo nuk është përdorur gjerësisht si bazë për ndjekje penale dhe nuk ka rezultuar në krijimin e një trupi të mirëformuar të jurisprudencës. Shumë vende, përfshirë disa

⁸² Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

⁸³ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

demokraci perëndimore, nuk e kanë ratifikuar këtë konventë, gjë që ka reduktuar fuqinë e saj detyruese dhe zbatimin efektiv të parimit të moszbatimit të parashkrimit për krimet e apartheidit.

Në kontekstin e Afrikës së Jugut, drejtësia për krimet e apartheidit u zëvendësua me një qasje pajtuese (truth and reconciliation), pa ndëshkime penale. Kjo ka prodhuar një debat të gjatë mbi nevojën për balancë midis paqes dhe drejtësisë – dhe sfidon drejtpërdrejt idenë se moszbatimi i parashkrimit është gjithmonë i garantuar edhe në rastet kur shteti vendos për një amnisti faktike.

Në krahasim me rastin Montt, Konventa për Apartheidin ka pasur më pak ndikim praktik, megjithëse ajo vendosi bazat teorike të rëndësishme për kriminalizimin e diskriminimit racor në shkallë shtetërore. Në rastin e Guatemalës, u vu në lëvizje një mekanizëm konkret ndjekjeje; ndërsa për krimin e apartheidit, zbatimi mbeti i kufizuar dhe kryesisht në duart e shoqërisë civile dhe organizmave të të drejtave të njeriut.

Të dy rastet, si ai i zhdukjes me forcë dhe ai i apartheidit, tregojnë se parimi i moszbatimit të parashkrimit është një standard juridik i avancuar, por jo gjithmonë i realizuar në praktikë.

Ndërsa legjislacioni ndërkombëtar e njeh qartë këtë parim për krimet më të rënda, pengesat politike, institucionale dhe procedurale në nivel kombëtar apo ndërkombëtar shpeshherë bëjnë që drejtësia të mbetet simbolike⁸⁴.

Rasti i Guatemalës vërteton fuqinë e mekanizmave vendorë, por edhe brishtësinë e tyre. Konventa për Apartheidin mbetet një akt moral me ndikim të kufizuar praktik. Kjo tregon se për të garantuar realisht moszbatimin e parashkrimit, kërkohet jo vetëm një bazë ligjore, por edhe një vullnet politik dhe kapacitete gjyqësore të qëndrueshme, pa të cilat drejtësia ndërkombëtare mbetet selektive dhe shpesh e pamjaftueshme.

-Konventa për financimi e terrorizmit, 1999

Shqipëria është palë e Konventës Ndërkombëtare për Luftimin e Financimit të Terrorizmit që prej vitit 2002, duke ndërmarrë detyrime për të kriminalizuar veprimet e financimit të terrorizmit dhe për të përjashtuar ato nga çdo kufizim kohor për ndjekje penale. Neni 7 i Konventës parashikon qartazi se “*Nuk zbatohet asnjë afat parashkrimi për veprat e përcaktuara në nenin 2*”, duke vendosur kështu një detyrim ndërkombëtar për moszbatimin e parashkrimit për këto vepra.

⁸⁴ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

Megjithatë, legjislacioni penal shqiptar ka hasur vështirësi në harmonizimin e plotë me këtë standard. Neni 287/a i Kodit Penal (i futur pas ratifikimit të konventës) kriminalizon në mënyrë të qartë financimin e terrorizmit. Por deri në vitin 2025, afatet e përgjithshme të parashkrimit të ndjekjes penale (të përcaktuara në nenin 66 të Kodit Penal) janë aplikuar edhe për këto vepra, duke krijuar një mospërputhje të theksuar midis së drejtës ndërkombëtare dhe së drejtës së brendshme.

Kjo mospërputhje ka ngritur shqetësime jo vetëm në nivel doktrinar dhe akademik, por edhe në praktikën gjyqësore, veçanërisht në rastet e bashkëpunimit ndërkombëtar, ekstradimit dhe hetimeve të krimeve financiare me natyrë terroriste. Rreziku që ndjekja penale të pengohet për shkak të parashkrimit është në kundërshtim me frymën e Konventës dhe me standardet që aplikohen në vendet e BE-së.

Qasja e Shqipërisë, megjithëse e angazhuar në mënyrë formale përmes ratifikimit të Konventës, ka qenë deri vonë më shumë deklarative sesa efektive. Vetëm me ndryshimet e propozuara në projektligjet e reformës në drejtësi dhe në Kodin Penal pas vitit 2021 është hapur diskutimi për ndarjen e kategorive të veprave penale që nuk duhet t'i nënshtrohen parashkrimit, përfshirë këtu edhe krimet që bien nën juridiksionin e Konventës së 1999-ës.

Ajo që duhet të bëjë ligjvënësi shqiptar është që të bëjë ndryshimet e nevojshme për veprat penale që lidhen me terrorizmin duke ju pershtatur nenit 7 të konventës Forcimin e mekanizmave të bashkëpunimit ndërkombëtar, sipas nenit 8 të Konventës, që kërkon ndihmë të ndërsjellë për hetim, ndjekje dhe ekstradim në mënyrë të pakushtëzuar nga dispozitat e brendshme të parashkrimit.

Përfundimisht, ndonëse Shqipëria është nominalisht palë në këtë konventë dhe ka ndërmarrë disa hapa drejt përafrimit, mungesa e përputhjes materiale në normat vendase për parashkrimin mbetet një mangësi thelbësore që dobëson luftën efektive kundër financimit të terrorizmit dhe dëmton besueshmërinë ndërkombëtare të sistemit të drejtësisë penale shqiptare.

Në këtë punim zgjedhem të trajtonim konventat më të rëndësishme në lidhje me parashkrimin por në mënyrë të përgjithshme mun dtë përmendim dhe dis atë tjera të cilat, për veprat penale që parashikojnë, kanë vendsour afate të pakapërcyeshme nga ana e parashkrimit sipsh. : Konventa Evropiane për trafikimin e qënive njerëzore, 2005, në nenin 18 ka përcaktuar një rregull të qartë në lidhje me parashkrimin e këture veprave penale me qëllim ndëshkimin e tyre dhe mbrojtjen e

vitimave penale. Neni 18 i kësaj konvente parashikon që vendet palë duhet të vendosin afate parashkrimi efektivë në lidhje me format e trafikimit⁸⁵

2-Parimi i ndalimit të parashkrimit për krime sipas të drejtës ndërkombetare penale dhe të drejtës penale të brendshme. A ka cënim të parimit të sigurisë juridike?

Kodi penal shqiptar ka parashikuar shprehimisht në nenin 67 të se” *nuk i nënshtrohen parashkrimi të ndjekjes penale krimet e luftës dhe kundër njëërëzimit*”. Krimet kundër njëërëzimit përfshijnë genocidin, krimet kundër njëërëzimit, shpërndarja kompjuterike e materialeve për genocid ose krimeve kundër njëërëzimit, krimet e luftës. Ky parashkrim përkon tërësisht me dokumnetat ndërkombëtrë të cilët i referojnë këtyre krimeve. Kjo është një dispozitë e cila është parashikuar që në Kodin Penal të vitit 1995 dhe në apësuar ndryshime.

Këto ndryshime janë të detyrueshme duke e lidhur me ato vepra penale të cilat duhet të parashikohen nga Shqipëria si vepra penale të cilat nuk duhen të parashkruhen. Siç trajtuam dhe më lart, rezulton se për disa vepra penale, duhet të vendoset një rregull i vetëm që nuk mund të parashkruhen, pasi do të çonin jo vetëm bashkëpunimin ndërkombëtar por nga ana tjetër dhe shkeljen e detyrimeve që rrjedhin nga marrëveshjetë ratifikuara nga Shqipëria.

Me ligjin nr. 36/2017 datë 30.03.2017 kodi penal ka pësuar një sërë ndryshimesh të cilat lidhen me nenin 66 të Kodit penal. Ligjvënësi ka parashikuar në një paragraf të vetëm një listë krimesh të cilat nuk mund të parashkruhen duke e përcaktuar ato në Kreun II, seksioni i parë, nenet 76-79/c. Kjo kategori e vecantë veprash penale të cilat përjashtohen nga parashkrimi i ndjekjes penale është një vecori e legjislacionit shqiptar, sepse zgjeron kuadrin e krimeve ndërkombetare, duke përfshirë edhe krime të cilat janë të një rrezikshmërie shoqërore të rëndë dhe kundër jetës. Ky sigurisht që është një hap shumë i rëndësishëm i ligjvënësit shqiptar, i cili nuk i hap më rrugë mosndëshkimi të autorëve të veprave penale. Në planin historik është dhe *Konventa e Gjenevës të vitit 149 dhe protokollet shtese*, të saj ku Shqipëria ka qënë palë që në vitin 1957, ku parashikn krimet e luftës si shkelje të rënda dhe që nuk parashkruhen⁸⁶.

⁸⁵ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

⁸⁶ Sipas Kapitullit 23 ‘Gjyqësori dhe të drejtat themelore’ në kuadër të negociatave, Shqipëria është angazhuar të minimizojë përdorimin e parashkrimit në çështjet penale, në përputhje me standardet e BE-së dhe praktikën gjyqësore evropiane.

Në lidhje mos parashkrimin e veprave penale, e drejta ndërkombëtare penale është ndërtuar mbi një parim themelor që dallon ndjeshëm nga e drejta penale kombëtare: parimin e mosparashkrimit të krimeve më të rënda që cenojnë interesat themelore të njerëzimit. Ky parim është konsoliduar gradualisht pas Luftës së Dytë Botërore, si pjesë e reagimit të bashkësisë ndërkombëtare ndaj krimeve të rënda të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit, të kryera nga regjime totalitar. Refuzimi për të lejuar parashkrimin e këtyre krimeve u bë jo vetëm një nevojë praktike për drejtësi vonuar, por edhe një domosdoshmëri etiko-juridike për të mos lejuar që koha të fshijë përgjegjësinë penale të individëve për veprimet më të rënda të mundshme⁸⁷.

Instrumentet ndërkombëtare që afirmojnë këtë parim janë të shumta.

Konventa për mosparashkrimin e krimeve të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit (1968) e miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së është një prej dokumenteve të para që formalizon këtë normë në të drejtën ndërkombëtare. Ajo parashikon qartë se këto kategori krimesh “nuk i nënshtrohen afateve të parashkrimit, pavarësisht se kush i ka kryer ato.” Në të njëjtën frymë, Statuti i Romës i Gjykatës Penale Ndërkombëtare (1998), në nenin 29, përcakton se “krimet që i nënshtrohen juridiksionit të kësaj gjykate nuk parashkruhen.”

Ky zhvillim përfaqëson një ndryshim paradigmatic në të drejtën penale: nga një sistem i ndërtuar mbi suverenitetin kombëtar dhe kufizimet procedurale drejt një sistemi universalist, ku krimet më të rënda nuk mund të fshihen nga kalimi i kohës. Në të njëjtën kohë, ky parim është i lidhur ngushtë me idenë e përgjegjësisë penale individuale ndërkombëtare, e cila nuk mund të zhbëhet nga amnistitë kombëtare, aktet e faljes apo parashkrimi procedural.

E rëndësishme për kontekstin shqiptar është të theksohet se ky parim nuk ka të bëjë vetëm me krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit në kuptimin klasik, por ka gjetur zbatim gjithnjë e më shumë në lidhje me krimet financiare, korrupsionin e nivelit të lartë dhe krimin e organizuar. Instrumente si Konventa e Palermos për krimin e organizuar transnacional (2000) dhe Konventa e OKB-së kundër korrupsioni, nxisin qartë vendet palë të shqyrtojnë rritjen ose përjashtimin nga

⁸⁷Mëposhtë do të paraqesim një listë të konventave për krimet ndërkombëtare që nuk parashkruhen mbi krimet e luftës, gjenocid dhe kundër njerëzimit:

Konventa për Parandalimin dhe Ndëshkimin e Krimit të

Gjenocidit (1948), Statuti i Romës i Gjykatës Penale Ndërkombëtare (1998),

Statuti i Gjykatës Penale Ndërkombëtare për ish-Jugosllavinë (ICTY, 1993),

Statuti i Gjykatës Penale Ndërkombëtare për Ruandën (ICTR, 1994),

Statuti i Gjykatës Speciale për Sierra Leonen (SCSL, 2002),

Konventa Ndërkombëtare për Mbrojtjen e të Gjithë Personave nga Zhdukja me Forcë (2006), Konventa për Parandalimin dhe Ndëshkimin e Krimit të Apartheidit (1973)

parashkrimi për kategori të caktuara veprash që për nga natyra kanë pasoja të rënda për rendin juridik dhe interesin publik ndërkombëtar⁸⁸.

Kjo lëvizje drejt një standardi më të rreptë për ndëshkueshmërinë është shoqëruar me debate teorike dhe politike, sidomos përballë tensionit midis të drejtave të të pandehurit dhe nevojës për ndëshkim efektiv. Megjithatë, konsensusi ndërkombëtar ka vazhduar të anojë në favor të moslejimit të shmangies së përgjegjësisë përmes kalimit të kohës, veçanërisht kur bëhet fjalë për zyrtarë të lartë apo figura me pushtet politik dhe ekonomik.

T'i rikthehemi ndryshimeve të ligjvënësive dhe veprat penale të përcaktuar dhe tiparët e tyre, për të analizuar pse ligjvënësi ka zgjedhur këtë kategori të veprave penale. Veprat penale të neneve 76-79.c janë: Vrasja me dashje, Vrasja me paramendim, vrasja për gjakmarrje, vrasja në rrethana të tjera cilësuese, vrasja e funksionareve publike, vrasja e punonjësve të policisë së shtetit, vrasja për shkak të marrëdhënieve familjare.

Tipari kryesor i këtyre krimeve, përveç vrasjes me dashje dhe paramendim, është se parashikojnë një sanksion alternativ, burgim ose burgim të përjetshëm. Lloji i dënimit të burgimit si alternativë, mund të vlerësohet si një zgjidhje e ligjvënësive për të krijuar këtë kategori të veprave penale, të cilat nuk mund të parashkruhen.

Është e padiskutueshme që këto krime çënojnë marrëdhënie të rëndësishme, që kanë në qendër të tyre jetën, dhe kërkohet mbrojtje maksimale duke përfshirë dhe pandëshkueshmërinë e tyre.

Pyetja që mund të lindë natyrshëm është që a ka krime të tjera të cilat parashikojnë në sanksionin e tyre alternativ burgimin e përjetshëm dhe që nuk parashkruhen. Sigurisht që ka dhe mund të rendisim: Marrëdhënie seksuale ose homoseksuale me të mitur nën 100/3, Rrëmbimi ose mbajtja peng e personit 109/3, Rrëmbimi ose mbajtja peng e personit nën 109/3, Shtrëngimi me anë të kanosjes ose dhunës për dhënien e pasurisë nën 109/b/3, zhdukja me forcë 109/3/3, Trafikimi i të miturve 128/b/4, Vjedhja me pasojë vdekjen 141, Atentati 219, Vepra me qëllime terroriste nën 230, Financimi i terrorizmit 230/a, Ndihma për kalim të paligjshëm të kufinjve nën 298/4, Kryerja e veprave penale nga organizata kriminale dhe grupi i strukturuar kriminal, nën 334/2.

Nga tërësia e të gjitha këtyre krimeve, rezultojnë se dhe ato në sanksionet e tyre parashikojnë si alternativë të sanksionit dënimin me burgim të përjetshëm. Neni 66 i k.P ka përcaktuar si të

⁸⁸ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

paparashkrueshem disa nga krimet e jetës, duke përjashtuar krime të cilat një pjesë e tyre cenojnë jo vetëm jeten por dhe objekte të tjera të rëndësishme që mbrohen nga Kodi penal⁸⁹.

Në radhë të parë kjo ndarje cënon parimin e barazisë duke vendosur në kushte të papabarabarta autorët e krimeve. Për krime që kanë rrezikshmëri shoqërore të njëjtë disa aparashkruhen dhe disa jo.

Neni 18 i Kushtetutës së Shqipërisë parashikon që “Të gjithë janë të barabartë para ligjit dhe askush nuk mund të diskriminohet...”

Nëse dy persona kryejnë krime të ngjashme për nga rrezikshmëria dhe pasoja (p.sh. vrasje me dashje ose vjedhje me pasje vdekjen), por vetëm njëri ndëshkohet pa u parashkuar krimi, sepse vepra e tij është përmendur në nenin 76–79/c, ndërsa tjetri përfiton parashkrim, kjo krijon pabarazi në trajtim penal dhe nuk ka llogjike juridike.

Nga ana tjetër cënohet edhe parimi i sigurisë juridike dhe qartësisë së ligjit penal. Ky parim kërkon që ligji penal të jetë i qartë, i saktë dhe i parashikueshëm, në mënyrë që qytetarët dhe gjykatat të kenë siguri juridike. Ligji që përjashton nga parashkrimi disa krime të përmendura nominalisht, por jo të tjera me të njëjtin dënim maksimal dhe me dashje, krijon pasiguri dhe interpretime të ndryshme në praktikën gjyqësore.

Por edhe parimi i drejtësisë materiale është një parim themelor që kërkon që ligji të zbatohet në mënyrë të drejtë dhe të arsyeshme, jo vetëm formalisht. Një sistem që lejon ndëshkimin e përhershëm për një kategori vrasjesh, por lejon skadimin për krime më të rënda si gjenocidi apo terrorizmi (nëse nuk përmenden shprehimisht), është materialisht i padrejtë.

Sipas nenit 122 të Kushtetutës, konventat ndërkombëtare kanë përparësi ndaj ligjeve vendore kur janë ratifikuar dhe në këtë rast nuk do të kishim përputhshmëri më të drejtën ndërkombëtare.

Nëse për disa nga krimet ka parashikime ligjore në rang ndërkombëtar do të ishte efikase dhe detyruese që dispozitat që parashikoheshin mbi parashkrimin në konventa, të përmbahen dhe në kodin tone penal⁹⁰.

Nëse do të marrim një shembull në lidhje me veprën penale të financimit të terrorizmit të parashkuar nga neni 230/a, ku sipas Konventës Ndërkombëtare për Luftën e financimit të

⁸⁹ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Socila and national Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

⁹⁰ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

Terrorizmit, 1999, ky krim nuk parashkruhet duke ja lënë këtë detyrë edhe shteteve palë, pasi edhe pse nuk ka nje dispozitë që ta parashikojë shprehimisht ajo e konsideron si një krim shumë të rëndë dhe ndërkombëtar.

3. Raste nga praktika e GJEDNJ dhe Gjykata e Drejtësisë së BE.

Pas trajtuam disa nga marrëveshjet ndërkombëtare dhe dispozitave të tyre përkatëse ligjore, që lidhen me parashkrimin, është e rëndësishme të shqyrtohen edhe disa vendime të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ) dhe Gjykatës së Drejtësisë së Bashkimit Evropian. Ashtu sic e përmenda dhe më lart, KEDNJ nuk permban dispozita të shprehura mbi parashkrimin, megjithatë ajo ka mbajtur një qëndrim në lidhje me zbatimin e tij nga shtetet anëtare.

Në këtë drejtim, veçanërisht i rëndësishëm është rasti “Taricco” (C-105/14 Taricco dhe të tjerë), një vendim themelor i Gjykatës së Drejtësisë së BE-së, i cili trajton çështjen e afateve të parashkrimit penal në kuadër të veprave penale të rënda, konkretisht në lidhje me mashtrimet ndaj fondeve të BE-së dhe evazionin e TVSH-së. Në këtë rast, që daton më 9 gusht 2015, u shtrua për diskutim, nëse parimi i efektivitetit të së drejtës së BE-së do të duhej të mbizoteronte ndaj dispozitave të Kodit Penal Italian mbi parashkrimin. Ky rast juridik, në thelb trajton raportin midis të drejtës penale italiane dhe të drejtës të BE. Ky raport analizohet përmes nenit 325 të traktatit të funksionimit të BE dhe parimit të ligjshmerisë në të drejtën italiane.

Në këtë rast kishte filluar procedimi penal ndaj shtetasit Taricco dhe dis atë pandehur të tjerë të cilët akuzoheshin për veprat penale të fshehjes së ardhurave dhe TVSH-se. Ata kishin krijuar një shoqëri fiktive italiane dhe kishin krijuar skemen mashtruese me pretekstin se blinin shishe shampanje. Në fakt kjo veprimtari ushtrohej nga dy shtete të Bashkimit Evropian dhe kjo ishte realizuar për të përfituar konkretisht nga Direktiva e Këshillit Nr. 112/2006, sipas të cilës aktivitete të tilla përjashtoheshin nga TVSH. Në këtë mënyrë këto shishe ju shiteshin shoqerive të tjera me faturë fiskale, jashtë Italisë, dhe të gjitha shitblerjet deklaroheshin nga shoqeria italiane, për të përfituar rimbursimi në TVSH-së. Kjo skemë mashtrimi bëhej për të deklaruar TVSH të rreme.

Gjykata e Luksemburgut theksoi se, nëse dispozitat kombëtare të parashkrimit (si ato të neneve 160 dhe 161 të Kodit Penal Italian) pengojnë ndëshkimin efektiv të veprave penale që dëmtojnë interesat financiare të BE-së, atëherë ato nuk janë në përputhje me të drejtën evropiane. Shtetet anëtare janë të detyruara të garantojnë se ndëshkimi për këto vepra nuk pengohet nga

dispozita që bien në kundërshtim me parimet themelore të BE-së, si efektiviteti dhe proporcionaliteti i ndëshkimit penal.

Megjithatë, kjo çështje u shoqërua me debate të mëdha juridike në Itali, ku Gjykata Kushtetuese italiane në vendimin nr. 115/2018 vendosi se, për të respektuar parimin e ligjshmërisë penale, dispozitat mbi parashkrimin sipas ligjit penal kombëtar nuk mund të abrogohen ose tejkalohen nga interpretimet evropiane nëse kjo cenon parimet themelore kushtetuese italiane. Ky vendim theksoi nevojën për një ekuilibër ndërmjet sovranitetit penal kombëtar dhe detyrimeve që burojnë nga rendi juridik i BE-së. Pra, në kushtet ëe afatet e parashkrimit Italian janë më të vogla dhe nuk përputhen me ato të BE-së, kjo e fundit nuk mund të mbizotërojë ndaj parime kushtetuese të së drejtës italiane, si parimi i ligjshmërisë.

Gjykata Kushtetuese e Italisë, me vendimin nr. 115/2018, u shpreh se ky rregull nuk mund të zbatohet për vepra të kryera përpara datës 8 shtator 2015. Kjo për arsye se ndalimi i zbatimit të fuqisëprapavepruese e ligjit penal në dëm të të pandehurit, i njohur si parimi “in malam partem”, është një garanci kushtetuese themelore e mbrojtur nga neni 25, paragrafi i dytë i Kushtetutës italiane, dhe nga neni 49 i Kartës së të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian.

Për më tepër, Gjykata Kushtetuese shprehet se gjyqtarët kombëtarë kanë detyrën për të vlerësuar nëse rregulli Taricco është ose jo në përputhje me parimin e përcaktueshmërisë së ligjit penal, një parim që është njëkohësisht themel i rendit kushtetues italian dhe pjesë integrale e së drejtës së BE-së. Nëse gjykata, në përputhje me Kushtetutën dhe nenin 49 të Kartës së BE-së, arrin në përfundimin se rregulli Taricco nuk përmbush kriteret e qartësisë dhe parashikueshmërisë, atëherë ai nuk mund ta zbatojë atë⁹¹.

Në përmbyllje, Gjykata Kushtetuese konkludon se moszbatueshmëria e çështjes Taricco buron jo vetëm nga Kushtetuta italiane, por edhe nga vetë e drejta e Bashkimit Evropian, në kuptimin që interpretimi i tillë nuk mund të përfshihet në një rend kushtetues që kërkon qartësi dhe siguri në të drejtën penale. Për pasojë, të gjitha çështjet e ngritura u konsideruan të pabazuara, pasi, pavarësisht nga argumentet e tjera të mundshme për antikushtetutshmëri, shkelja e parimit të përcaktueshmërisë në të drejtën penale pengon në mënyrë absolute zbatimin e rastit Taricco në rendin juridik italian.

⁹¹ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

Në çështjen Taricco, Gjykata Kushtetuese italiane rikonfirmoi se e drejta penale shkruhet nga legjislatori, dhe çdo ndërhyrje në institutin e parashkrimit që lidhet drejtpërdrejt me mundësinë për të ndëshkuar penalisht një individ, duhet të mbështetet në një normë të qartë, të parashikueshme dhe të përcaktuar qartë. Në këtë mënyrë, ajo vendosi kufirin mes së drejtës penale kombëtare dhe së drejtës së Bashkimit Evropian, duke mbrojtur parimet themelore të rendit kushtetues, veçanërisht atë të ligjshmërisë materiale.

Gjykata nuk e konsideroi parashkrimin si objektin thelbësor të debatit, por të drejtën themelore për të mos u ndjekur penalisht për një kohë të pacaktuar, dhe, mbi të gjitha, zbatimin e ligjit të shkruar dhe dhenien e rëndësisë si një parim thelbësor kushtetues.

Kjo çështje çoi në një vendim të ri evropian më të moderuar (Taricco II), ku edhe vetë Gjykata e BE-së pranoi rëndësinë e parimit të përcaktueshmërisë dhe të parashikueshmërisë në të drejtën penale, në përputhje me nenin 49 të Kartës së BE-së dhe nenin 7 të KEDNJ.

Gjykata Kushtetuese italiane, në vendimin nr. 115/2018, e mbylli përfundimisht këtë debat, duke sqaruar se “rregulli Taricco” ishte i papajtueshëm me parimin e ligjshmërisë materiale penale dhe nuk mund të zbatohet as përpara dhe as pas datës 8 shtator 2015, për shkak të mungesës së përcaktimit normativ dhe mungesës së bazës së mjaftueshme ligjore. Për më tepër, ajo konfirmoi se vetëm Gjykata Kushtetuese ka kompetencë për të gjykuar mbi përplasjen mes së drejtës së BE-së dhe parimeve themelore kushtetuese, ndërsa gjykatat e zakonshme duhet t’i drejtohen asaj nëse ekziston dyshim mbi legjitimitetin kushtetues⁹².

Kështu, çështja Taricco nuk përfaqësoi një mbyllje të derës ndaj së drejtës penale evropiane, por përkundrazi një thirrje për ndërtimin e saj mbi baza të sigurta, të shkruara dhe të parashikueshme, duke respektuar jo vetëm efektivitetin, por edhe garancitë themelore të shtetit të së drejtës dhe të drejtave të individit.

Ky është një konkluzion i cili vlen dhe për Shqipërinë në të ardhmen, pasi pavarësisht rëndësisë që ka e drejta e BE-së, ajo kurrë nuk mund të shkëlë parime kushtetuese penale. Në këtë rast, Gjykata Kushtetuese italiane e mbylli çështjen për shkak të parashkrimit të veprës penale, duke respektuar jerarkinë e brendshme ligjore. Sigurisht që ngel një detyrim për të gjitha vendet që të

⁹²Cupelli. C, “*L’epilogo del caso Taricco: l’attivazione indiretta dei controlimiti e gli scenari del diritto penale europeo*”, Criminal Justice Network.

harmonizojë legjislationin e brendshme dhe atë të BE-së , por duke respektuar zbatimin e drejte të tij⁹³.

Në nivel të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, është me rëndësi vendimi “**Varnava dhe të tjerë kundër Turqisë**” (2009). Rasti lidhet me zhdukjet e dhunshme gjatë konfliktit në Qipro në vitet 1970 dhe ngriti çështje themelore mbi parashkrimin dhe shkeljet e vazhdueshme të të drejtave të njeriut. GJEDNJ konkludoi se kalimi i kohës nuk e përjashton përgjegjësinë shtetërore për hetimin e zhdukjeve me dhunë dhe se mosveprimi i shtetit turk për të hetuar rastet përbën një shkelje të nenit 2 (e drejta për jetë) dhe nenit 13 (e drejta për mjet juridik efektiv) të Konventës. Gjykata sqaroi se në rastet e zhdukjeve me dhunë, parashkrimi nuk aplikohet, pasi shkelja konsiderohet e vazhdueshme derisa fati i viktimës të zbardhet.

Çështja u ngrit nga nëntë qytetarë greko-qipriotë, të afërm të personave të zhdukur gjatë pushtimit ushtarak turk të Qipros në vitin 1974. Ata akuzuan Turqinë për shkelje të disa neneve të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, përfshirë nenet 2 (e drejta për jetën), 3 (ndalimi i torturës), dhe 5 (e drejta për lirinë dhe sigurinë).

Neni 3 u konsiderua i shkelur për shkak të vuajtjeve të mëdha mendore të shkaktuara familjarëve, të cilët për dekada nuk kishin asnjë informacion për fatin e të afërmeve të tyre. Neni 5 u shkel për shkak të mungesës së hetimeve efektive nga autoritetet turke për fatin e personave që dyshohet se ishin marrë nën kontroll ushtarak. Neni 2 u shkel gjithashtu për shkak të mungesës së hetimeve rreth rrezikut të lartë për jetën e personave të zhdukur gjatë operacioneve ushtarake.

Gjykata hodhi poshtë pretendimin e Turqisë për moszbatimin e ligjit penal në kohë (ratione temporis), duke theksuar se shkeljet ishin të vazhdueshme dhe për këtë arsye GJEDNJ kishte juridiksion edhe mbi fakte të ndodhura para datës së pranimit të kompetencës nga Turqia. Vendimi konfirmon se mungesa e hetimeve në raste zhdukjesh përbën shkelje të të drejtave themelore, dhe thekson rëndësinë e obligimeve pozitive të shtetit për të garantuar hetime efektive dhe të vazhdueshme.

Në këtë linjë logjike, rasti “**Janoieci dhe të tjerë kundër Rusisë**” (2013) përforcoi më tej këtë standard. Rasti kishte të bënte me refuzimin nga autoritetet ruse për të hetuar krime të rënda të kryera gjatë Luftës së Dytë Botërore. Edhe pse kishin kaluar mbi 60 vjet nga ngjarjet, Gjykata

⁹³ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

theksoi se shteti nuk mund të justifikojë mosveprimin mbi bazën e parashkrimit, kur kemi të bëjmë me shkelje të rënda të të drejtave të njeriut si ekzekutimet jashtëgjyqësore dhe zhdukje të detyruara. Këto veprime përbëjnë shkelje të vazhdueshme dhe nuk mbulohen nga afate kohore.

Në nivel kombëtar, Gjykata Kushtetuese e Shqipërisë ka mbajtur një qëndrim të qartë mbi respektimin e parimit të sigurisë juridike dhe moszbatimin me efekt prapaveprues të ndryshimeve në parashkrim. Në vendimin nr. 42, datë 29.05.2024, Gjykata konstatoi se ndryshimet e bëra me ligjin nr. 36/2017, të cilat prekin nenin 66 të Kodit Penal, nuk mund të zbatohen për vepra që në momentin e hyrjes në fuqi të ligjit ishin tashmë të parashkruara⁹⁴. Ky qëndrim u përforcua edhe në vendimin nr. 6, datë 16.02.2021, ku Gjykata Kushtetuese analizoi ndërveprimin mes ekstradimit dhe përfundimit të afateve të parashkrimit.

Dispozitat e Kodit Penal që lidhen me parashkrimin duhet të riformulohen duke marrë parasysh praktikat e vendeve me kodifikime moderne dhe ndarjen e qartë të veprave penale me rrezikshmëri të lartë shoqërore, si korrupsioni, krimi i organizuar dhe pastrimi i parave.

Afatet e tanishme të parashkrimit nuk janë proporcionale me natyrën dhe rrezikshmërinë e veprës penale dhe mund të sjellin hapësira për abuzim subjektiv, mungesë transparence dhe impunitet për vepra të rënda.

Ligji duhet të parashikojë qartë rastet e pezullimit dhe ndërprerjes së parashkrimit, si dhe përjashtime për veprat penale më të rënda, duke u harmonizuar me standardet ndërkombëtare.

Ndryshimet e vitit 2017 përjashtuan nga parashkrimi disa krime kundër jetës (nenet 76–79/c), por e njëjta logjikë duhet të zgjerohet edhe në nenin 68 të Kodit Penal për të garantuar barazi para ligjit dhe jo selektivitet penal.

Duhet të sigurohet që zbatimi i parashkrimit të mos cenojë parimin e gjykitimit brenda një afati të arsyeshëm (neni 6 i KEDNJ-së), por gjithashtu të mos përdoret për të shmangur ndëshkimin e veprave të rënda, në përputhje me parimet e drejtësisë efektive dhe mbrojtjes së viktimave.

⁹⁴ Xhuvani, E., *Statute limitations in Albanian criminal law: Balancing national legislation and international standards*, academic Journal of business administration, law and social sciences, vol., 11, no., 1, march 2025, Sciendo.

KAPITULLI III

Parashkrimi penal në praktikën gjyqësore shqiptare. Një vështrim mbi qëndrimet gjyqësore dhe vakumet normative.

Hyrje.

Instituti i parashkrimit penal përbën një nga nyjet më delikate të së drejtës penale materiale dhe procedurale, pasi prek drejtpërdrejt marrëdhënien midis interesit të shtetit për ndjekjen dhe ekzekutimin e vendimeve gjyqësore dhe të drejtës së individit për siguri juridike. Në të drejtën shqiptare, ky institut është rregulluar në mënyrë të qartë nga nenet 66–68 të Kodit Penal, por interpretimi dhe zbatimi i tyre në praktikën gjyqësore ka sjellë shpesh debat, qasje të ndryshme dhe nevojën për ndërhyrje unifikuese nga Gjykata e Lartë.

Në praktikën shqiptare, një vëmendje e veçantë i është kushtuar parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, të parashikuar në nenin 68 të Kodit Penal. Ky nen vendos afate të rrepta kohore brenda të cilave organet kompetente shtetërore kanë të drejtë të ekzekutojnë vendimet penale të formës së prerë. Mbarimi i këtyre afateve shuan përfundimisht të drejtën e shtetit për të zbatuar vendimin, duke e vënë individin në një situatë juridike të mbrojtur. Kjo logjikë lidhet drejtpërdrejt me parimin e sigurisë juridike dhe me parimin e barazisë përpara ligjit (neni 18 i Kushtetutës), pasi parashkrimi garanton një kufizim të qartë kohor ndaj fuqisë represive të shtetit.

Megjithatë, praktika gjyqësore shqiptare ka treguar se zbatimi i nenit 68 nuk ka qenë gjithmonë i njëtrajtshëm. Një nga çështjet më të diskutuara është ajo e ndërprerjes dhe pezullimit të afateve të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, një koncept që legjislatori nuk e ka parashikuar shprehimisht, por që në disa raste gjykatat kanë tentuar ta adaptojnë duke iu referuar parimeve të së drejtës civile. Kjo ka sjellë tension mes parimit të legalitetit penal (neni 1/c i Kodit Penal, që ndalon analogjinë në të drejtën penale) dhe nevojës për zgjidhje praktike në situata konkrete. Në këtë pikë, Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë kanë ndërhyrë përmes vendimeve unifikuese, ndër të cilat spikasin vendimi nr. 7/2002 dhe vendimi nr. 1/2022, duke përcaktuar qartë se parashkrimi i ekzekutimit nuk mund të ndërpritet dhe se afatet nuk mund të zgjaten për asnjë shkak.

Në mënyrë të ngjashme, problematika të tjera të rëndësishme janë shfaqur edhe në lidhje me: bashkimin e dënimeve dhe ndikimin e tij në llogaritjen e afateve të parashkrimit; konkurimin e amnistisë, faljes dhe parashkrimit, ku është dashur të sqarohet nëse parashkrimi i referohet masës së mbetur për t'u vuajtur apo masës së dënimit të caktuar në vendimin gjyqësor të formës së prerë; trajtimin e dënimeve kumulative (burgim dhe gjobë); efektet e vendimeve të huaja penale dhe procedurën e njohjes së tyre në Shqipëri në raport me parashkrimin; si dhe raportin e parashkrimit me institute të tjera si lirimi me kusht apo përsëritja e veprave penale (recidiva).

Në të gjitha këto çështje, Gjykata e Lartë ka pasur rolin e qendror në ndërtimin e një jurisprudence unifikuese, që shpesh ka plotësuar boshllëqet normative dhe ka siguruar një interpretim të harmonizuar të ligjit. Megjithatë, përtej përpjekjeve të saj, mbeten ende vakume ligjore dhe çështje të hapura që tregojnë se sistemi penal shqiptar ka nevojë për rishikim të mëtejshëm, sidomos në lidhje me përcaktimin e qartë të dies a quo të afateve, efektin e vendimeve procedurale të mëvonshme dhe rregullimin e posaçëm të situatave të recidivistëve.

Ky kapitull synon të analizojë në mënyrë të hollësishme praktikën gjyqësore shqiptare mbi parashkrimin penal, me fokus tek qëndrimet e ndryshme të gjykatave, vendimet unifikuese të Kolegjeve të Bashkuara dhe qëndrimet e Gjykatës Kushtetuese, duke theksuar njëkohësisht boshllëqet normative që mbeten të pazgjidhura. Përmes këtij shqyrtimi, synohet jo vetëm paraqitja e një panorame të qartë të evolucionit të jurisprudence shqiptare, por edhe nxitja e një debati për nevojën e harmonizimit ligjor dhe forcimin e garancive për një ekzekutim të drejtë dhe proporcional të vendimeve penale.

Në këtë kontekst, jurisprudence shqiptare ka qenë mjaft më e rreptë krahasuar me disa sisteme të tjera evropiane. Italia, për shembull, në nenin 172 të Kodit të saj Penal parashikon shprehimisht ndërprerjen e afateve të parashkrimit të ekzekutimit në rastet kur i dënuari kryen një vepër tjetër penale, duke shmangur kështu përfitimin e recidivistëve nga kalimi i kohës. Franca, nga ana tjetër, njeh pezullimin e afateve në rrethana të veçanta, si kur ekzekutimi pengohet nga shkaqe të forcës madhore ose nga veprime të qëllimshme të të dënuarit për të shmangur vuajtjen e dënimit. Edhe Gjermania, në §79 të StGB, lidhet fort me konceptin e vendimit përfundimtar si res judicata, duke përcaktuar afatet sipas natyrës së dënimit, por gjithashtu parashikon raste të pezullimit kur ndalimi i ekzekutimit është rezultat i procedurave ligjore. Në të gjitha këto sisteme, ligjvënësi ka ofruar zgjidhje më të nuancuara për situata të veçanta, ndërsa legjislacioni shqiptar ka preferuar një formulim më strikt dhe pa hapësira për ndërhyrje interpretative.

Ky krahasim nxjerr në pah boshllëqet e legjislacionit tonë. Mungon një përgjigje e qartë për raste të tilla si ekzekutimi i pjesshëm i dënimit dhe ndërprerja e tij për shkak të arratisjes së të dënuarit, ndikimi i amnistisë ose faljes mbi afatet e parashkrimit, trajtimi i recidivistëve apo mënyra e llogaritjes së afateve në rastet e bashkimit të disa vendimeve. Për më tepër, problematika shitesë ngrihet edhe në lidhje me procedurat e njohjes së vendimeve të huaja penale, ku shpesh është dashur të përcaktohet nëse bashkimi i dënimeve të vendosura jashtë shtetit ndikon ose jo mbi momentin e fillimit të parashkrimit sipas nenit 68 të Kodit Penal.

Në këtë mënyrë, parashkrimi penal në praktikën gjyqësore shqiptare ka shfaqur njëkohësisht funksionin e tij si garanci juridike dhe kufizim i pushtetit shtetëror, por edhe mangësitë që burojnë nga vakumet ligjore. Vendimet unifikuese të Gjykatës së Lartë dhe qëndrimet e Gjykatës Kushtetuese kanë kontribuar në krijimin e një linje të qëndrueshme interpretimi, por në shumë raste ato kanë treguar kufijtë e jurisprudencës përballë mungesës së dispozitave të posaçme. Prandaj, ky kapitull synon të analizojë në mënyrë të hollësishme praktikën gjyqësore shqiptare mbi parashkrimin, të shqyrtojë arsyetimet e gjykatave në çështjet kryesore, të krahasojë këtë praktikë me zgjidhjet e sistemeve të tjera evropiane dhe të evidentojë boshllëqet ligjore që kërkojnë ndërhyrje për të siguruar një zbatim më të drejtë, më të qartë dhe në përputhje me standardet ndërkombëtare.

1. Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit dhe qëndrimi i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë.

Në lidhje me këto dispozite Gjykata e Lartë e Kolegjeve të Bashkuara ka dashur të ndërhyrje përmes vendimeve unifikuese ku mund të përmendim vendimin nr. 7 datë 11.10.2002 dhe 01.28.10.2022⁹⁵. Ky rregullim njësues i bërë me vendimin nr.7/2002 në vetvete do të zgjidhte situatën kaotike sociale e politike dhe nevojën për të zhbllokuar sistemin gjyqësor nga pamundësia e ndryshimit të nenit 68 të Kodit Penal.

Nga përmbajtja e nenit 68 të Kp dispozite, del se vendimi i dënimit nuk ekzekutohet kur nga dita që ka marrë formë të prerë kanë kaluar : njëzet vjet për vendimin që përmban dënim

⁹⁵ Vendimi nr. 7 datë 11.10.2002 i Kolegjeve të Bashkuara ka parashikuar rastet se kur është kur është i zbatueshëm instituti i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, duke parashtruar tre mundësi a) vetëm në rast se vendimi penal nuk është vënë asnjëherë në ekzekutim; b) apo edhe në rastet kur vendimi është vënë në ekzekutim dhe nuk është përmbushur plotësisht; c) a do të pranohet koncepti i ndërprerjes dhe i pezullimit të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit?

pesëmbëdhjetë gjer në njëzetepesë vjet; dhjetë vjet për vendimin që përmban dënim pesë gjer në pesëmbëdhjetë vjet dhe pesë vjet për vendime që përmbajnë dënim më burgim gjer në pesë vjet ose dënime të tjera më të lehta⁹⁶.

Duket qartë së, ligjvënësi, nëpërmjet kësaj dispozitë, ka vënë përpara organeve kompetentë shtetërore të ngarkuara me ekzekutimin e vendimeve të dënimit një kufizim kohor brënda të cilit këto organë kanë të drejtë që të vënë në ekzekutim një vendim penal të formës së prerë. Ky kufizim kohor, përbën në të njëjtën kohë edhe një ndalim të shprehur për këto organe, i cili nuk u lejon atyre që të ekzekutojnë vendime penale tej afateve të përcaktuara, sipas rastit, në shkronjat “a”, “b” dhe “c” të dispozitës së nenit 68 të Kodit Penal.

Nga leximi i vete tekstit të dispozitës së nenit 68 të Kodit Penal shihet fare qarte që ligjvënësi jo vetëm që nuk ka parashikuar, por as ka lene të nenkuptohet se ekzistojnë shkaqe apo faktore që mund të sjellin si pasoje zgjatjen e afateve të parashkrimit që janë parashikuar prej tij në lidhje me ekzekutimin e vendimit të dënimit.

Vendimi unifikues gjen të pamabeshtetur në ligj, ndërprejen e ekzekutimit të dënimit pasi ai nuk gjen mbështetje në asnjë dispozitë ligjore të së drejtës penale. Në Kodin Penal dhe në Kodin e Procedurës Penale nuk parashikohet ndërprerja e ekzekutimit të vendimeve.

Në shkëlqje të parimit të ligjshmerisë dhe një nën parimim të tijin që ndalon aplikimin e analogjise, vendimi unifikues shprehet se referimi i parimeve të përgjithshme të së drejtës e sidomos të drejtës civile që e parashikon ndërprerjen si një institut ligjor, vjen në kundërshtim me parimet e Kodit Penal shqiptar⁹⁷.

Siç shihet menyrë e arsytimit që mbështetet në disa parime të përgjithshme për të nxjerrë përfundime të njëjta është kategorikisht e ndaluar për të drejtën penale. Për këtë arsye ligjvënësi ka sanksionuar në Kodin Penal parimin e moszbatimit të ligjit penal me analogji (neni 1/c i Kodit Penal)⁹⁸.

⁹⁶ Në dispozitën e nenit 68 të Kodit Penal ligjvënësi ka parashikuar afatet, më kalimin e të cilëve, vendimi i dënimit, dhënë ndaj një personi për vepra penale të kryera prej tij, nuk mund të ekzekutohet më dhe ndodhemi para parashkrimit të së drejtës së organeve kompetente shtetërore, të ngarkuara me ekzekutimin e vendimeve të dënimit për të ekzekutuar këto vendime.

⁹⁷ Nëse kjo do të aplikohet atëherë do të kishim të benim me analogji.

⁹⁸ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë arrijnë në përfundim se edhe duke u nisur nga interpretimi logjik i shprehjes së përdorur nga ligjvënisi në dispozitën e këtij neni ku thuhet: “Vendimi i dënimit nuk ekzekutohet kur nga dita që ka marrë formë të prera kanë kaluar...”, nuk mund të ketë zgjatje të afatëve të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit për asnjë shkak. Kjo vlen si për rastet kur vendimi i dënimit nuk është vendosur fare në ekzekutim, ashtu edhe për rastet kur ky vendim është vendosur në ekzekutim dhe pasi i denuari ka filluar të vuajë dënimin, vuajtja e metejshme e tij nderpritet për çfarëdo shkak, sikurse mund të jetë edhe largimi i të denuarit nga vuajtja e dënimit.

Me të drejtë vendimi shprehet se fakti që i denuari ka vuajtur një pjesë të dënimit nuk mund ta vendosë atë në pozitë më të favorshme në raport me çdo të denuar tjetër, vendimi penal ndaj të cilit nuk është vendosur ende në ekzekutim.

Nisur nga parimi i barazisë para ligjit (neni 18 i Kushtetutës) instituti i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit duhet të zbatohet njëjlojtë për të gjithë të denuarit, si për ata ekzekutimi ndaj të cilëve nuk ka filluar si dhe për ata ekzekutimi ndaj të cilëve nuk është përmbushur plotësisht. Është e padrejtë që të përfitojë një person që nuk ka vuajtur asnjë ditë burg dhe të mos përfitojë një person që ka vuajtur një pjesë të dënimit. Në favor të këtij konkluzioni shkon edhe fakti se qëllimi i institutit të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit është i njëjtë për të gjithë shtetasit, të cilët janë denuar penalisht me burgim⁹⁹.

Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë vendosi nisjen e procedurës për ndryshimin e këtij vendimi njësoj, lidhur me llogaritjen e afatëve të parashkrimit në kushtet kur ekzekutimi i dënimit ka filluar dhe për shkak të ndryshme nderpritet. Ajo që duhet të mbahet në konsideratë është se vendimet gjyqësore dhe, për më tepër, vendimet njësoje duhet të ndryshohen vetëm për rrethanat jashtëzakonshme, kjo duke u argumentuar në respekt të ruajtjes së stabilitetit jurisprudencial. Nëse praktika gjyqësore e ka zbatuar për një periudhë të gjatë një normë ligjore, referuar një qëndrimi njësoj, padyshim që kjo situatë nuk mund të mos vlerësohet si një rrethanë e rëndësishme për stabilitet jurisprudencial¹⁰⁰.

⁹⁹ Një vendim të ngjashëm shih edhe vendim i gjykatës së Apelit me nr. 204, datë 24.02.2012, i cili në të njëjtën mënyrë nuk parashikon rastet e ndërprerjes së ekzekutimit të parashkrimit të dënimit duke e konsideruar si antiligjore aplikimin me analogji, qofshin këto edhe parime të përgjithshme *analogia legis*.

¹⁰⁰ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Sipas vendimit nr. 1/2022 të Kolegjeve të Gjykatës së Lartë, gjykata verën se në praktikën gjyqësore nuk është verifikuar një problematikë e tillë dhe nuk ekzistojnë rrethanat e ndryshimit të qëndrimit të mëparshëm.

Arsyetimi i Kolegjeve të Bashkuara respekton edhe legjitimitetin institucional por sikurisht dhe në koherencë me qëndrimin që ka mbajtur Gjykata Kushtetuese në rastet e ngjashme. Në disa vendime të saj si vendimi Nr.5/2011, 20/2011, 84/2016 gjykata është shprehur se: *“Moszbatimi i dispozitave penale në kontekstin e fakteve të pranuar, ka cenuar kërkuesin në të drejtat e tij kushtetuese të parashikuara nga nenet 27 dhe 42 të Kushtetutës, si pasojë e një gjykimi jo të drejtë, duke i kufizuar atij lirinë dhe duke cenuar kështu edhe sigurinë juridike”* dhe se *“arsyetimi i gjykatave të faktit e ka vendosur kërkuesin në situatën ku atij i duhet të vuajë një dënim i cili është parashkruar. Këto shkelje të bëra nga gjykatat e faktit nuk janë konstatuar as nga Gjykata e Lartë...”*.

Në këto kushte kur arsyetimi i Gjykatës Kushtetuese ka fuqi detyruese, ajo ka forcën e ligjit dhe është autoriteti i këtij organi i cili duhet të thotë fjalën e fundit në çështjet për të cilët të tjerët janë shprehur. Cdo qëndrim i kundërt krijon një precedent të rrezikshëm në marrëdhëniet institucionale¹⁰¹.

Kolegjet e Bashkuara i kanë dhënë përgjigje dhe çështjes objekt shqyrtimi, nëse në lidhje me faktin nëse i dënuari mund të përfitojë nga parashkrimi i ekzekutimit të dënimit në rastet kur ky dënim është bashkuar me një dënim tjetër, Kolegjet e Bashkuara, vlerësojnë se disponimi i gjykatës për bashkimin e dënimeve nuk mundet të konsiderohet një vendim dënimi. Ky disponim përfaqëson rezultatin e aplikimit të një teknike zbatimi të dënimit në rastet kur ka më shumë se një të tillë. Për këtë arsye ky disponim është i aplikueshëm dhe në rastin kur individ është gjykuar e dënuar në një kohë për dy ose më shumë vepra penale ashtu dhe në rastin kur këto dënime janë dhënë në kohë të ndryshme. Në këtë kuptim, neni 68 i KP, në rastet kur flet për parashkrim të ekzekutimit të dënimit nënkupton dënimin e caktuar si rezultat i gjykimit të një çështje penale të mirëfilltë, ku në përfundim të tij për veprën penale të gjykuar, është akorduar një dënim i caktuar. Si rrjedhim diskutimi mbi parashkrimin merr për bazë datën kur vendimi për dënimin e personit

¹⁰¹ Ky qëndrim është i drejtë pasi në respektim dhe të ndarjes së pushteteve, krijimi dhe zhvillimi i praktikës gjyqësore, nëpërmjet zgjidhjes së çështjeve gjyqësore e dallon Gjykatën e Lartë nga pushteti normativ i ligjvënësit, i cili sa herë vlerëson mospërshtatjen e tij me situatën apo rrethanat e krijuara, ia nënshtrohet ligjin procedurës parlamentare për ndryshim. Respektimi i kufijve kushtetues të interpretimit gjyqësor të normës juridike është detyrë e Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, duke mos marrë kompetencat e ligjvënësit, por duke kryer një zhvillim gjyqësor të së drejtës

për një vepër penale të caktuar, ka marrë formë të prerë në mënyrë individuale dhe jo mbi bazën e vendimit të formës së prerë që ka bashkuar dy a më shumë vendime. Kjo, pasi ligjvënësi, duke përcaktuar afate të ndryshme për masa të ndryshme dënimesh, e lidh afatin e parashkrimit me dënimin për veprën penale të kryer¹⁰².

Në lidhje me faktin nëse ndodhemi para “gjësë së gjykuar” në rastin kur në shqyrtimin e kërkesës për bashkim dënimesh nuk është shqyrtuar dhe disponuar për parashkrimin e ekzekutimit të një prej vendimeve, ku qëndrimi i mbajtur nga gjykatat më të ulta, është se fakti që parashkrimi nuk është konstatuar kryesisht nga Gjykata, në rastin e vendimmarrjes për bashkimin e dënimeve, përbën, në mënyrë të tërthortë, një disponim prej saj edhe për mosparashkrimin e ekzekutimit, Kolegjet e Bashkuara vlerësojnë se ky arsyetim bie ndesh me kuptimin e drejtë të konceptit “res judicata”. Teoria dhe praktika gjyqësore kanë pranuar se do të ndodhemi përpara parimit të “gjësë së gjykuar” nëse janë të pranishme tre elemente: - personi i njëjtë;- fakti i shqyrtuar i njëjtë; - disponimi i njëjtë. Në rastin konkret konstatohet se edhe pse kërkuesi është i njëjtë, faktet e shqyrtuara dhe disponimet janë të ndryshme¹⁰³.

-Konkurimi i amnistisë/faljes dhe parashkrimit gjatë ekzekutimit të dënimit¹⁰⁴.

Instituti i amnistisë dhe ai i parashkrimit përfaqësojnë dy mekanizma të veçantë të së drejtës penale, të cilët çojnë në të njëjtin rezultat praktik, shuarjen e veprës penale ose të dënimit, por kanë bazë, natyrë dhe funksione të ndryshme. Amnistia është një akt me karakter politik dhe kolektiv, i miratuar nga Parlamenti, ndërsa parashkrimi është një institut juridik i lidhur me kalimin e kohës dhe me nevojën për siguri juridike. Kuptimi i dallimeve mes tyre është thelbësor për të

¹⁰² Shih vendimin NR. 1/2022 fq. 16 pika 36.

¹⁰³ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

¹⁰⁴ Në jurisprudencën italiane është bërë e qartë se amnistia dhe parashkrimi përbëjnë dy institute të ndryshme juridike me natyrë dhe funksion të pavarur. Gjykata e Kasacionit, me vendimin e *Sezioni Unite nr. 1963 të datës 24 janar 1996*, ka theksuar se amnistia nuk është pjesë e parashkrimit, por një shkak i veçantë shuarjeje që buron nga vullneti politik i legjislatorit dhe që prodhon efekt për të gjithë. Po kështu, me vendimin e *Sezioni Unite nr. 18821 të datës 24 mars 2004*, është bërë dallimi mes parashkrimit, i cili është një shkak natyror-juridik i lidhur me kalimin e kohës, dhe amnistisë, që është një shkak politik-juridik i pavarur nga afatet kohore. Gjykata ka saktësuar se në rast se një vepër përfshihet në ligjin e amnistisë, çështja shuhet menjëherë pavarësisht nga parashkrimi. Ky pozicion është forcuar edhe nga Gjykata Kushtetuese me vendimin *nr. 394 të vitit 2006*, ku u konfirmua se parashkrimi dhe amnistia kanë natyrë të ndryshme si në planin kushtetues ashtu edhe në atë funksional, pasi amnistia lidhet me politikën kriminale të momentit dhe kërkon miratim nga Parlamenti me shumicë të cilësuar, sipas nenit 79 të Kushtetutës.

kuptuar jo vetëm mënyrën e funksionimit të së drejtës penale, por edhe arsyet e politikës penale që qëndrojnë pas këtyre instituteve.

Dispozita e Kodit Penal nuk parashikon rastet të cilat lidhen ngushtësisht me dënimin dhe llojet e tij. Për të qënë më të qartë çfarë do të ndodhë nëse dënimi me burgim i dhënë, në një pjesë të tij është amnistuar, sa do të konsiderohet koha e parashkrimit? A konkuron instituti i amnistisë dhe ai i parashkrimit në ekzekutimin e dënimit?¹⁰⁵.

Jemi të mendimit që në këtë rast duhet të kihet parasysh dënimi i dhënë konkretisht në vendimin e formës së prerë në total, pa marrë parasysh faktin sesa ulje ka përfituar në këtë rast i dënuari pasi dhe vëtë dispozita thotë: ...”*për vendime që përmbajnë dënim*”..duke iu referuar shprehimisht përmbajtjes së vendimit dhe jo se çfarë mund të ketë ndodhur në të ardhmen.

Po të shohim dhe praktiken gjyqësore dhe konkretisht vendimin Nr. 214 datë 16.12.2015 mbahet i njeiti qëndrim pavaresisht dhe mendimit të pakices. sipas këtij vendimi vlerësohet se “*Instituti i parashkrimit të ekzekutimit të vendimit nuk ka të bëjë me çfarë ndodh gjatë fazës së ekzekutimit të dënimit me burgim ndaj të dënuarit në mungesë, i cili mund të përfitojë ulje të dënimit për shkak të institutit të faljes apo të amnistisë, por me masën e dënimit të shprehur në vendimin përfundimtar të formës së prerë*” duke konkluduar se afatet për parashkrimin e ekzekutimit të dënimit, i referohen vendimit të dënimit të formës së prerë dhe jo përfitimeve të tjera që mund të ketë i dënuari për shkak të institutit të faljes apo amnistisë¹⁰⁶.

Në interpretimin literal të nenit 68 të Kodit Penal shqiptar, siç vëren gjykata, shprehja “vendimi që përmban” dënim tregon se referenca është pikërisht vendimi gjyqësor i formës së prerë. Ky interpretim është në përputhje me parimin e sigurisë juridike, pasi lidh afatet e parashkrimit me aktin përfundimtar që sanksionon përgjegjësinë penale të individit. Në doktrinën italiane ky qëndrim është mbështetur gjerësisht, duke u konsideruar vendimi i formës së prerë si pikënisja më e sigurt për çdo llogaritje të mëvonshme të afateve të parashkrimit¹⁰⁷.

¹⁰⁵ E drejta penale njeh dy instrumente të ndryshëm, amnistinë dhe parashkrimin, të cilët, megjithëse me natyrë dhe funksione të veçanta, prodhojnë në praktikë të njëjtin efekt: shuarjen e përgjegjësisë penale ose të dënimit. Amnistia paraqitet si një masë politike me karakter të përgjithshëm, e miratuar nga Kuvendi, ndërsa parashkrimi lidhet ngushtë me kalimin e kohës dhe me kërkesën për stabilitet juridik. Të dallosh mes këtyre dy instituteve është thelbësore për të kuptuar jo vetëm mënyrën se si operon sistemi penal, por edhe parimet e politikës penale që i mbështesin ato.

¹⁰⁶ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

¹⁰⁷ Giovanni Fiandaca e Enzo Musco, *Diritto penale. Parte generale* (Zanichelli 2020) fq. 871.

Nga një këndvështrim logjik, ky interpretim shmang pasiguritë që do të lindnin nëse afatet e parashkrimit do të lidhnin veten me “pjesën e mbetur” të dënimit. Një qasje e tillë do të krijonte relativizim të sigurisë juridike, pasi masa e dënimit të mbetur ndryshon në varësi të kohës së vuajtjes ose vendimeve ndërmjetëse. Për këtë arsye, vendimi gjyqësor shihet si akti i vetëm i përshtatshëm për të garantuar stabilitet juridik dhe për të ruajtur koherencën e normave penale.

Nga perspektiva sistematike, gjykata shqiptare ka arritur në të njëjtin përfundim si praktika italiane, duke mbajtur qëndrueshmëri terminologjike ndërmjet nenit 68 të K.Penal, nenit 71 mbi amnistinë dhe neneve 464–465 të K.Pr.Penale¹⁰⁸. Ky harmonizim gjuhësor e konceptual është një element i rëndësishëm, pasi në të drejtën penale koherenca e brendshme e normave është kriter interpretues me peshë të madhe. Madje edhe Ligji nr. 22/2014 “Për dhënie amnistie” përdor të njëjtën gjuhë, duke treguar vazhdimësi të politikës penale.

Në një plan kritik, megjithatë, ngrihet pyetja nëse kjo qasje është gjithmonë më e favorshme për realizimin e drejtësisë materiale. Në disa raste, lidhja ekskluzive me vendimin gjyqësor mund të injorojë rrethanat individuale të ekzekutimit të dënimit, duke krijuar mospërputhje me parimin e individualizimit të dënimit. Kjo dilemë është diskutuar edhe në jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, ku është nënvizuar rëndësia e qartësisë dhe parashikueshmërisë së normave në përcaktimin e afateve, si pjesë e së drejtës për një proces të rregullt¹⁰⁹.

Nga ana tjetër, doktrina italiane ka ngritur idenë se një interpretim më fleksibël, që do të merrte parasysh edhe kohën reale të mbetur për ekzekuti, mund të shërbente më shumë drejtësisë materiale, por kjo qasje shihet me skepticizëm për shkak të rrezikut që sjell në cenimin e sigurisë juridike dhe krijimin e trajtimeve të pabarabarta. Për pasojë, mbizotëron qëndrimi se lidhja vetëm me vendimin gjyqësor të formës së prerë është zgjidhja më koherente dhe më e pranueshme si në të drejtën kombëtare, ashtu edhe në të drejtën krahasuese¹¹⁰.

Ndërkohë, neni 71 i K.Penal parashikon se, ndër të tjera, me aktin e amnistisë organi kompetent përjashton nga vuajtja tërësisht ose pjesërisht e dënimit, çka do të thotë se nuk ndryshon masën e dënimit me burgim të caktuar në vendimin gjyqësor të formës së prerë por llogaritet mbi të, duke nxjerrë në konkluzion masën e dënimit që mbetet për t’u vuajtur fizikisht. Pra masa e dënimit me burgim është po ajo e caktuar në vendimin e gjykatës, por, fizikisht i dënuari duhet të vuajë më

¹⁰⁸ Francesco Mantovani, *Diritto penale. Parte generale* (Cedam 2019) 945.

¹⁰⁹ Shih, *Varnava and Others v Turkey*.

¹¹⁰ Corte di Cassazione, Sezioni Unite, sentenza n. 1021/2000, in *Cass. pen.* 2000, 2113.

pak, njësoj si i zbritet periudha e qëndrimit nën masën e sigurimit apo çdo përfitim tjetër, të cilat zbriten nga masa e dënimit e caktuar duke bërë që koha e mbetur për t'u vuajtur fizikisht të jetë e ndryshme. Ky është arsyetimi që gjykata e larte nuk ka pranuar kërkesën e kërkuarit.

Ulja e masës së dënimit që duhet të vuajë i dënuari për shkak të amnistisë, vjen si pasojë e vullnetit të legjislatorit dhe nuk lidhet me kalimin e ndonjë afati të parashikuar në ligj, siç është rasti i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit. Është e vërtetë se, ashtu siç ka pretenduar kërkuari, Ligji Nr. 22/2014 “Për dhënie amnistie” nuk ka përjashtuar nga veprimi i tij personat për të cilët nuk ka filluar ekzekutimi i dënimit me burgim, por kjo nuk do të thotë se ajo ndryshon vendimin gjyqësor të formës së prerë në kuadër të llogaritjes për efekt të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, por ashtu siç është vepruar edhe në rastin konkret, llogaritet në bazë të nenit 465/1 për efekt të kohës së dënimit që i mbetet kërkuarit për t'u vuajtur¹¹¹.

Dhe një herë ky Kolegj çmon të theksojë se neni 68 i K.Penal i referohet shprehimisht masës së dënimit të caktuar në vendimin gjyqësor të formës së prerë dhe jo asaj të mbetur për t'u vuajtur nga kërkuari. Nëse do t'i bëhej një interpretim “a contrario” kësaj dispozite, pra nëse do të pranohej se neni 68 i K.Penal llogaritet dhe zbatohet mbi masën e dënimit të mbetur për t'u vuajtur, atëherë do të duhet të pranohej se për efekt të parashkrimit, do të llogaritej dhe masa e dënimit e vuajtur në paraburgim apo nën masën e sigurimit arrest në shtëpi, të cilat llogariten prej prokurorit njëjloj si zbritjet për efekt amnistie, në kuadër të nxjerrjes së urdhrit të ekzekutimit, arsyetim ky, i cili është në kundërshtim me përmbajtjen e kësaj dispozite.

- Në lidhje me dënimet kumulative (edhe pse të shfuqzuara).

Neni 68 i Kodit Penal parashikon se në çfarëdo lloj masë qofshin gjobat, vendimet e dhëna për të parashkruhen në 5 vjet pasi pika c) e nenit 68 shprehet: “pese vjet për vendime që përmbajnë dënim me burgim në pesë vjet ose *dënime të tjera më të lehta*” duke patur parasysh në këtë rast gjobën. Në rast se kemi të bëjmë me dënime kumulative, që parashikojnë njëkohësisht dënimin me gjobë dhe me burgim, jemi të mendimit që, në mungësë të një parashikimi të shprehur nga ligjvënësi, për shuarjen e të dyjave duhet të kihet parasysh vetëm afati i plotësuar për dënimin me

¹¹¹ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

burgim dhe jo dhe ai me gjobë, duke qene se afati me burgim është gjithmonë i barabartë ose më i madh se ai me gjobë dhe e përfshin atë . Pavarësisht faktit se jemi shprehur dhe më lart, se dënimet kumulative janë shfuqëzuar.

-Në lidhje me bashkimin e disa dënimeve;

Një nga kushtet e nenit 68 të Kodit Penal përcakton edhe atë që quhet *dies a quo*, e cila korrespondon edhe me ditën që vendimi ka marrë formë të prerë duke e konsideruar si “*titull ekzekutiv*” në këtë rast pët të aplikuar parashkrimin.

Duke iu referuar përsëri nenit 68 të Kodit Penal parashikohet se: “*Vendimi i dënimit nuk ekzekutohet kur nga dita që ka marrë formë të prerë*”,. Duke patur parasysh vendimin e Kolegjeve të Bashkuara rezulton se në këtë rast nuk do të konsiderohet dënimi i bashkimit të veprave penale apo i dënimeve¹¹². Gjykata e Lartë shprehet me te drejte që bashkimi i dënimeve nuk mund të konsiderohet një vendim dënimi.

Në lidhje me faktin nëse i dënuari mund të përfitojë nga parashkrimi i ekzekutimit të dënimit në rastet kur ky dënim është bashkuar me një dënim tjetër, Kolegjet e Bashkuara, vlerësojnë se disponimi i gjykatës për bashkimin e dënimeve nuk mundet të konsiderohet një vendim dënimi. Ky disponim përfaqëson rezultatin e aplikimit të një teknike zbatimi të dënimit në rastet kur ka më shumë se një të tillë. Për këtë arsye ky disponim është i aplikueshëm dhe në rastin kur individ i është gjykuar e dënuar në një kohë për dy ose më shumë vepra penale ashtu dhe në rastin kur këto dënime janë dhënë në kohë të ndryshme.

Në këtë kuptim, neni 68 i KP, në rastet kur flet për parashkrim të ekzekutimit të dënimit nënkupton dënimin e caktuar si rezultat i gjykimit të një çështje penale të mirëfilltë, ku në përfundim të tij për veprën penale të gjykuar, është akorduar një dënim i caktuar. Si rrjedhim diskutimi mbi parashkrimin merr për bazë datën kur vendimi për dënimin e personit për një vepër penale të caktuar, ka marrë formë të prerë në mënyrë individuale dhe jo mbi bazën e vendimit të formës së prerë që ka bashkuar dy a më shumë vendime. Kjo, pasi ligjvënësi, duke përcaktuar afate të ndryshme për masa të ndryshme dënimesh, e lidh afatin e parashkrimit me dënimin për veprën penale të kryer.

¹¹² Shih vendimin Nr. 1/2002 të Kolegjeve të Bashkuara, fq 17.

Në lidhje me faktin nëse ndodhemi para “gjësë së gjykuar” në rastin kur në shqyrtimin e kërkesës për bashkim dënimesh nuk është shqyrtuar dhe disponuar për parashkrimin e ekzekutimit të një prej vendimeve, ku qëndrimi i mbajtur nga gjykatat më të ulta, është se fakti që parashkrimi nuk është konstatuar kryesisht nga Gjykata, në rastin e vendimmarrjes për bashkimin e dënimeve, përbën, në mënyrë të tërthortë, një disponim prej saj edhe për mosparashkrimin e ekzekutimit, Kolegjet e Bashkuara vlerësojnë se ky arsyetim bie ndesh me kuptimin e drejtë të konceptit “res judicata”¹¹³.

Teoria dhe praktika gjyqësore kanë pranuar se do të ndodhemi përpara parimit të “gjësë së gjykuar” nëse janë të pranishme tre elemente: - personi i njëjtë;- fakti i shqyrtuar i njëjtë; - disponimi i njëjtë. Në rastin konkret konstatohet se edhe pse kërkuksi është i njëjtë, faktet e shqyrtuara dhe disponimet janë të ndryshme.

Vendimi i Kolegjit Penal të Gjykatës së Lartë Nr. 257/2022 sanksionon një rregullim të qartë ligjor se parashkrimi i ekzekutimit në procedurat shqiptare të njohjes së vendimeve penale të huaja nis nga data kur vendimi i huaj ka marrë formë të prerë (res judicata) dhe jo nga data e mëvonshme e bashkimit të dënimeve (*cumulo*), të bërë në fazën e ekzekutimit nga autoriteti italian. Ky pozicion, i mbështetur në konventa, ligjin e posaçëm shqiptar dhe praktikën unifikuese, çon në përfundimin se vendimi italian nr. 8905, datë 14.02.2006 (i formës së prerë më 06.06.2006) ishte i parashkruar në kuptim të nenit 68 të Kodit Penal shqiptar në kohën kur kërkohej njohja, ndaj dhe nuk mund të njihej¹¹⁴.

Kjo qëndrim përforcohet nga dy arsye: 1. vendimit përfundimtar/res judicata si kusht paraprak për çdo zbatim të dënimit; dhe 2. bashkimi i dënimeve thjesht në fazën e ekzekutimit, është pa efekt “rigjykues” mbi masën e dënimit apo mbi fillimin e afatit të parashkrimit¹¹⁵.

Pyetjes nëse mund të konsiderohet urdhri i ekzekutimit të bashkimit të dënimeve në një vendim gjyqësor themeli, nuk duhet të pranohet. Bashkimi i dënimeve është akt ekzekutiv i

¹¹³ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

¹¹⁴ Raporti shpjegues i Konventës së Hagës sqaron se një vendim është “final” kur ka marrë fuqinë res judicata, domethënë kur nuk ka më mjete të zakonshme ankimi ose ato janë konsumuar, ky është edhe kriteri i dies a quo për vlerësime si parashkrimi.

¹¹⁵ Gjykata me të drejtë i referohet si kornizë ligjore Konventën e Këshillit të Evropës për Transferimin e Personave të Dënuar (1983), Konventën Evropiane mbi Vlefshmërinë Ndërkombëtare të Gjykimeve Penale (Hagë 1970), si dhe ligjin shqiptar nr. 10193/2009 “Për marrëdhëniet juridiksionale me autoritetet e huaja”, krahas dispozitave të K.Pr.Penale dhe K.Penal.

autoritetit përkatës (në Itali realizohet nga Prokuroria e Përgjithshme pranë Gjykatës së Apelit), i dobishëm për teknikën e zbatimit (për të shmangur vuajtjen njëkohësisht të disa dënimeve), por nuk është vendim gjyqësor që ndryshon masën e dënimit të dhënë apo që krijon një res judicata të re. Si i tillë, nuk mund të jetë pika e nisjes së parashkrimit në kuptimin e nenit 68 K.Penal, as për të drejtën penale shqiptare.

Vlefshmëria juridike e urdhrit të bashkimit të dënimeve në procedurën shqiptare të njohjes, përcillet si pjesë e akteve shoqëruese, për të sqaruar dinamikën e ekzekutimit dhe pjesën e mbetur për t'u vuajtur pas njohjes gjyqësore në Shqipëri. Mirëpo, ky akt nuk barazohet me vendimin penal të huaj për qëllime të konvertimit dhe nuk ndikon tek fillimi i afateve të parashkrimit.

Data e saktë (*dies a quo*) për llogaritjen e parashkrimit është data kur vendimi italian nr. 8905 u bë *res judicata*. Prej këtij momenti nis llogaritja e parashkrimit sipas nenit 68 K.Penal dhe nga kjo rezulton se bashkimi i datës 23.12.2009 nuk e ndryshon këtë rregull.

A ndikon te parashkrimi “pjesa e pavuajtur” pas faljes apo uljeve? Jemi të mendimit që jo. Neni 68i K.Penal lidhet me dënimin e dhënë në vendimin e formës së prerë, jo me mbetjen e pavuajtur të dënimit pas faljeve/uljeve. Këto të fundit i përkasin fazës së ekzekutimit dhe shërbejnë, ndër të tjera, për të kontrolluar kushtin që koha e mbetur të mos jetë nën 6 muaj (një kriter tjetër refuzimi), por që nuk prekin fillimin e parashkrimit¹¹⁶.

Konventën e Hagës për Vlefshmërinë Ndërkombëtare të vendimeve njeh si përfundimtar vetëm vendimin *res judicata*, ndërsa lejon refuzimin kur sanksioni është parashkruar sipas ligjit të shtetit zbatues, prandaj, Shqipëria, duke zbatuar ligjin nr. 10193/2009, mund të refuzojë njohjen kur parashkrimi ka ndodhur sipas nenit 68 K.Penal.

Në lidhje me arsyetimin e Gjykatës së Lartëmun dtë konkludojmë se:

Së *pari*, procedura e njohjes nuk është ndryshim i vendimit përfundimtar pasi gjykata shqiptare nuk rigjykon faktet, por verifikon kushtet e nenit 514 K.Pr.Penale dhe konverton dënimin sipas ligjit shqiptar. Zbatohet parimi se në Shqipëri ekzekutohet një vendim i huaj i dhënë *res judicata*, jo një vendim shqiptar.

Së *dyti*, vendimit *res judicata* është i domosdoshëm për zbatimin dhe zgjerimi e juridiksionit te vendit që ka dhënë vendimin. Raporti shpjegues i Konventës, e përkufizon qartësisht “vendimin

¹¹⁶ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

final”, duke e ndërlidhur me parevokueshmërinë dhe kjo është arsyeja pse data 06.06.2006 e vendimit shërben si dies a quo.

Së *treti*, Gjykata bën dallimin funksional mes konvertimit (kompetencë e gjykatës shqiptare gjatë njohjes) dhe ekzekutimit (ku luajnë rol bashkimi, vlerësimi i paraburgimit,). Urdhri i bashkimit ka vlerë vetëm ekzekutive, nuk është “vendim penal i huaj” që mund shtyjë afatet e parashkrimit.

Së *katërti*, Gjykata thekson se parashkrimi lidhet me masën e dënimit të vendosur me formë të prerë, jo me kohën e pavuahtur. Ky interpretim është në harmoni me vendimin unifikues nr. 02, datë 03.11.2014 (pika 44).

Së *pesti*, bashkimi i dënimeve shërben për të shmangur konkurrimin e disa vendimeve të ekzekutueshme, por nuk mund të bëjë një “ripërlllogaritje” të afateve të parashkrimit.

Po të bëjmë një krahasim me sistemin italian, bashkimi i dënimeve (*cumulo*) për procedime të ndryshme ndaj të njëjtit person bëhet nga Prokuroria e Përgjithshme pranë gjykatës së Apelit (autoritet ekzekutiv), e jo nga gjykatat si në modelin shqiptar. Është ky organ që llogarit kohën e pavahtur të dënimit pas bashkimit të dënimit.

Megjithatë, në procedurën shqiptare të njohjes të vendimeve penale të huaja, ky bashkim nuk e zëvendëson vendimin gjyqësor të huaj dhe nuk ripërcakton *dies a quo* të parashkrimit. Roli i tij është tregues për pjesën e mbetur pas njohjes, por nuk sjell rifillimin e afateve¹¹⁷.

Për pasojë, edhe pse në Itali, Prokuroria e Përgjithshme lëshon një urdher “bashkimi” që sjell një masë të re të zbatimit të dënimit, standardet shqiptare të njohjes kërkojnë të ekzekutojnë vetëm vendimin gjyqësor *res judicata* për konvertim dhe për parashkrim. Cdo tjetër akt qëndron në fazën e ekzekutimit dhe nuk prodhon pasojë mbi *res judicata* apo mbi parashkrimin në kuptimin e nenit 68 të K.Penal.

A do të kishte kuptim praktik që çdo bashkim i dënimeve në kohë të “rriste” pafundësisht afatin e parashkrimit? Nëse kjo do të zbatohet, do të bënte të pavlefshëm institutin e parashkrimit dhe do ta delegonte vendimarrjen mbi afatet, që janë të së drejtës penale materiale, tek një akt ekzekutiv jo-gjyqësor, gjë që do binte ndesh me hierarkinë e burimeve dhe garancitë e *res judicata*.

¹¹⁷ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Pikërisht për këtë arsye, Gjykata e Lartë e konsideron alogjike dhe praktikisht të pazbatueshme zgjatjen e afateve përmes bashkimit të dënimeve.

Po sikur “pjesa e mbetur” pas faljeve të jetë nën 6 muaj – a refuzohet njohja për këtë arsye? Mund të refuzohet, por ky është një kusht tjetër i ndarë nga parashkrimi pasi ai lidhet me mungesën e interesit të ekzekutimit kur mbetet një pjesë e pavuajtur e dënimit dhe nuk duhet ngatërruar me parashkrimin e nenit 68 të K.Penal, i cili lidhet me masën e dënimit në *res judicata*. Nga kjo arrijmë në përfundimin se njohja mbështetet vetëm mbi vendime gjyqësore të huaja të formës së prerë (res judicata)/ përfundimtare dhe parashkrimi llogaritet nga data e res judicata e atij vendimi, jo nga urdhëra të mëvonshme ekzekutiv si bashkimi i dënimeve¹¹⁸.

Vendimi i Gjykatës së Lartë i bën këto kufij të padiskutueshëm dhe i rreshton në vijë të drejtë me konventat, ligjin nr. 10193/2009 dhe jurisprudencën unifikuese.

Me interes është dhe vendimi Nr. 236/2023 i GJL, i cili në arsyetimin e tij ka qartësuar se bashkëmi i dënimeve në kontekstin e njohjes së vendimeve penale të huaja, nuk mund të shkelë afatet e parashkrimit.

Vendimi nr. 236/2023 i Kolegjit Penal të Gjykatës së Lartë përbën një shembull domethënës të interpretimit të dispozitave të Kodit të Procedurës Penale dhe Kodit Penal shqiptar në lidhje me njohjen dhe ekzekutimin e vendimeve penale të huaja, në veçanti kur ekziston çështja e bashkimit të dënimeve dhe kufizimeve që vijnë nga instituti i parashkrimit¹¹⁹. Gjykata e Lartë është vendosur përballë një kërkesë të Prokurorisë për njohjen e disa vendimeve italiane të formës së prerë ndaj të dënuarit, si dhe për bashkimin e dënimeve të dhëna nga gjykatat italiane, duke bërë të mundur ekzekutimin e tyre në territorin shqiptar. Në këtë proces, Gjykata ka sqaruar se si duhet të veprohet kur disa prej vendimeve kanë kaluar afatet e parashkrimit sipas legjislacionit penal shqiptar, ndërsa të tjera janë ende të ekzekutueshme¹²⁰.

Arsyetimi i Gjykatës së Lartë është ndërtuar mbi disa shtylla kryesore.

Së pari, ajo ka konfirmuar se procedura e njohjes së vendimeve penale të huaja nuk është një rigjykim i çështjes në themel, por një kontroll formal dhe substancial mbi kushtet ligjore të njohjes,

¹¹⁸ Krahasoni me Italinë e forcon këtë konkluzion edhe nëse bashkimi i dënimeve bëhet nga Prokuroria e Përgjithshme dhe sjell një “ulje” të re ekzekutimi, në Shqipëri ai nuk prodhon efekt material-penal mbi parashkrimin.

¹¹⁹ Vendimi nr. 236/2023 i Kolegjit Penal të Gjykatës së Lartë, shih për më shumë arsyetimin e këtij vendimi.

¹²⁰ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

sipas neneve 512 e vijues të Kodit të Procedurës Penale, ligjit nr. 10193/2009 “Për marrëdhëniet juridiksionale me autoritetet e huaja në çështjet penale” dhe marrëveshjeve ndërkombëtare të ratifikuara nga Shqipëria. Në këtë kuptim, Gjykata ka mbështetur qasjen se për çdo vendim penal të huaj që kërkohet të njihet dhe ekzekutohet në Shqipëri, duhet të verifikohet edhe mosparashkrimi i ekzekutimit në bazë të afateve të nenit 68 të Kodit Penal shqiptar, pavarësisht afateve të mundshme të legjislacionit të huaj.

Së dyti, në raport me bashkimin e dënimeve, Gjykata ka theksuar se ky veprim juridik ka kuptim vetëm kur të gjitha vendimet që synohet të bashkohen janë të ekzekutueshme në përputhje me ligjin shqiptar. Duke qenë se tre nga katër vendimet italiane ndaj të dënuarit ishin të parashkruara sipas afateve të nenit 68 të Kodit Penal, ato nuk mund të njiheshin dhe për rrjedhojë nuk mund të bëheshin pjesë e një bashkimi dënimesh. Kjo është një pikë kyçe e vendimit, pasi Gjykata nuk ka pranuar logjikën e Prokurorisë që bashkimi të bëhej duke marrë si të vlefshme edhe vendime të cilat ligjërisht nuk mund të ekzekutohen më në Shqipëri.

Së treti, Gjykata e Lartë ka analizuar vendimin e fundit të Gjykatës së Apelit të Torinos (2015) për veprën e “Shfrytëzimit të prostitucionit”, duke e konvertuar atë sipas nenit 114/1 të Kodit Penal shqiptar, por gjithashtu duke respektuar frymën e vendimit të huaj për dhënien e një mase dënimi nën minimumin ligjor të parashikuar nga ligji italian. Në këtë pikë, Gjykata ka theksuar rëndësinë e harmonizimit të masës së dënimit me standardet shqiptare, por duke ruajtur proporcionalitetin dhe mos rëndimin e pozitës së të dënuarit përtej asaj që është vendosur nga gjykata e huaj. Ky interpretim bazohet edhe në praktikat unifikuese të Kolegjeve të Bashkuara, veçanërisht vendimin unifikues nr. 154/2000, si dhe në nenin 10 të Konventës Evropiane “Për transferimin e personave të dënuar”.

Qëllimi kryesor i këtij vendimi është të qartësojë se instituti i bashkimit të dënimeve në kontekstin e vendimeve penale të huaja nuk mund të shkelë kufijtë që vendos parashkrimi i ekzekutimit sipas ligjit shqiptar, si dhe të garantojë që procesi i njohjes të jetë në përputhje me marrëveshjet ndërkombëtare dhe parimet themelore të rendit juridik të brendshëm. Në këtë mënyrë, Gjykata e Lartë vendos një standard interpretimi që siguron se njohja dhe ekzekutimi i vendimeve penale të huaja nuk shndërrohet në një mekanizëm për të anashkaluar kufizimet e parashikuara në të drejtën kombëtare.

Nga shqyrtimi i plotë i vendimit, rezulton se Gjykata e Lartë nuk ka bërë një ndryshim të drejtpërdrejtë të linjës së saj të deritanishme mbi njohjen e vendimeve penale të huaja, por ka

thelluar interpretimin mbi marrëdhënien mes këtij procesi dhe parashkrimit të ekzekutimit, duke e lidhur ngushtë këtë të fundit me mundësinë ose pamundësinë e bashkimit të dënimeve. Në këtë kuptim, vendimi konfirmon një qasje kufizuese ndaj bashkimit të dënimeve kur disa prej tyre nuk mund të njihen, dhe forcon idenë se parashkrimi është një barrierë absolute për ekzekutimin e vendimeve të huaja në Shqipëri¹²¹.

-Në lidhje me persona perserites (recidiviste);

Jemi të mendimit që neni 68 i Kodit Penal nuk duhet të aplikohet në rastet e personave recidiviste të veprave penale pasi kjo do të kompromentonte dhe vetë qëllimin e këtij instituti, i cili perkon me atë të dënimit, që ka të bëjë me parandalimin e posacëm të autorit të veprës penale, e parshikuar kjo shprehimisht nga legjislacionet e disa vendeve të ndryshme por më me rëndësi është për t'u përmendur Kodi Italian në nenin 172 paragrafi i fundit, i cili ndalon shprehimisht rastet nga përfitimi i parashkrimit të dënimit¹²². Ky duhet të jetë një ndryshim i nevojshëm nga ligjvënisi.

Sigurisht që, në rastin e recidivistit, gjykata duhet të jetë shprehur me vendim për këtë cilësi të tijën, pasi në të kundërt, ajo nuk mund të sjellë asnjë pasojë juridike nëse nuk është pranuar dhe deklaruar ligjërisht si rrethanë rënduese apo cilësuese¹²³.

✓ Në lidhje me VUGJL nr. 2/2014;

Me rëndësi tek instituti i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit është edhe VUGJL nr. 2/2014. Kolegjet e gjykatës së Lartë u kanë dhënë shpjegim disa çështjeve të cilat lidhen me zbatueshmërinë e vetë nenit 68 të K.Pena, duke shpjeguar nocione të tilla si “*vendim i formës së prerë*” dhe aspekte të së drejtës procedurale penale. Koncepti i formës së prerë në doktrinën juridike lidhet, në pamje të parë, me pandryshueshmërinë dhe forcën detyruese të një vendimi gjyqësor, çka është efekt i drejtpërdrejtë i parimit të sigurisë juridike Gjykata e Lartë me vendimin nr. 2/2014 ka konstatuar se “forma e prerë” paraqitet në kuptim tjetër (ose më saktë jo në përputhje me konceptin e gjësë së gjykuar) në pjesë të tjera të Kodit të Procedurës Penale. Kjo “kontradiktë”

¹²¹ Nga një këndvështrim kritik, vendimi ngre disa çështje të hapura. *Së pari*, mund të diskutohet nëse parashkrimi duhet të jetë një pengesë absolute për njohjen e një vendimi penal të huaj, veçanërisht kur ai është ende i vlefshëm në shtetin e origjinës dhe kur qëllimi i marrëveshjes ndërkombëtare është pikërisht ekzekutimi ndërkufitar i dënimeve. *Së dyti*, në raport me bashkimin e dënimeve, praktika shqiptare, ashtu si del nga ky vendim, ka një natyrë më kufizuese se ajo italiane, e cila lejon përfshirjen e dënimeve që mund të ekzekutohen pjesërisht, edhe kur disa pjesë të dënimit kanë parashkruar.

¹²² Ronco, fq 904.

¹²³ Manzini, fq 394.

në dukje e shprehjes “formë e prerë” lidhet, në kuptimin e Kolegjeve të Bashkuara, me vetë zgjedhjen e ligjvënësit, i cili ka parashikuar se një vendim dënimi mund të vihet në ekzekutim pa marrë ky i fundit domosdoshmërisht statusin *e res judicata*. Vendimi i gjykatës së apelit është i ekzekutueshëm, por nuk përbën gjë të gjykuar. E thënë ndryshe, çdo vendim dënimi që është gjë e gjykuar është gjithnjë i ekzekutueshëm, por jo anasjelltas, pasi jo çdo vendim i ekzekutueshëm është gjë e gjykuar¹²⁴.

Në rastin kur palët në procesin penal për pjesën e gjykimit që ka lidhje me fajësinë ushtrojnë ankim (rekurs) në Gjykatë e Lartë, dhe kjo e fundit e ndryshon vendimmarrjen për efekt të parashkrimit të dënimit, cili do të konsiderohet vendim i formës së prerë për efekt të llogaritjes së afatit kohor të parashikuar nga neni 68 i Kodit Penal?

Mund të ndodhë që masa e dënimit të caktuar nga Gjykata e Lartë të jetë e ndryshme, më e lartë ose më e ulët se dënimi i caktuar nga vendimi kundër të cilit është ushtuar rekurs. Me këtë vendimmarrje të Gjykatës së Lartë, shterohen mjetet e zakonshme të palëve për të kundërshtuar vendimin, duke u kthyer kështu vendimi i dënimit në gjë të gjykuar.

Nëse gjatë shqyrtimit të rekursit në Gjykatën e Lartë do të ketë filluar ekzekutimi i dënimit, atëherë natyrisht që vendimi i Gjykatës së Lartë do të mbahet parasysh në llogaritjen e vuajtjes së dënimit pasi vetëm ky vendim (i cili shteron mjetet e zakonshme të ankimit) përcakton në mënyrë përfundimtare masën e dënimit për personin e dënuar. I njëjti arsyetim vlen edhe nëse vendimi i gjykatës së apelit nuk është vënë ende në ekzekutim gjatë shqyrtimit apo dhënies së vendimit nga Gjykata e Lartë. Vetëm pasi të përcaktohet në mënyrë definitive se cila do të jetë masa e dënimit që duhet të vuhet nga i dënuari, do të bëhet e mundur edhe llogaritja e nisjes së afatit për efekt të parashkrimit të vendimit të dënimit.

Në analizë të nenit 68 të K.Penal, me rëndësi për të bërë të mundur llogaritjen e afatit të parashkrimit të dënimit, është përcaktimi i saktë i masës së dënimit, i cili përkon me marrjen vendimit të statusit të gjësë së gjykuar. Sipas legjislacionit shqiptar, vendimi i gjykatës së apelit (i cili është i ekzekutueshëm) nuk përbën gjë të gjykuar dhe si i tillë është i cënueshëm në Gjykatën e Lartë për shkaqe nga ato të parashikuara nga neni 432 i K.Pr.Penale.

¹²⁴ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Për sa kohë që masa e dënimit me burgim e dhënë nga gjykata e apelit mund të ndryshohet nga Gjykata e Lartë, nuk mundet që të kemi zbatim të nenit 68 të K.Penal, pasi shprehja “formë e prerë” e përdorur nga ky nen i K.Penal lidhet pandashmërisht me masën e dënimit e cila duhet të jetë përfundimtare dhe e pandryshueshme. Natyrisht, kjo nuk do të thotë se prokurori duhet të presë deri në vendimmarrjen e Gjykatës së Lartë për të nxjerrë urdhrin e ekzekutimit të vendimit penal në bazë të nenit 462 të K.Pr.Penale. Përkundrazi, organi përgjegjës për ekzekutimin e dënimeve penale ka detyrimin për të vënë në ekzekutim menjëherë vendimet e ekzekutueshme të gjykatave të apelit¹²⁵.

Kolegjet e Bashkuara kanë vlerësuar se shprehja “*formë e prerë*” e përdorur nga neni 68 i K.Penal duhet të kuptohet në formën e “*gjësë së gjykuar*” dhe llogaritja e afateve për parashkrimin e vendimit të dënimit duhet filluar nga momenti që vendimi i dënimit të jetë kthyer në “gjë të gjykuar”. Pra, kur Gjykata e Lartë ka ndryshuar vendimin kundër të cilit është bërë ankimi (ka ndryshuar masën e dënimit), vendimi i Gjykatës së Lartë do të jetë vendimi i cili do të merret për bazë për efekt të llogaritjes së afatit kohor të parashikuar nga neni 68 i Kodit Penal.

Llogaritja e afatit kohor të parashikuar nga neni 68 i Kodit Penal në rastin kur Kolegji Penal disponon sipas nenit 441, paragrafi i parë, germa “d” i K.Pr.Penale duke prishur vendimin e gjykatës së apelit dhe lënien në fuqi vendimin e gjykatës së shkallës së parë fillon nga vendimi i Gjykatës së Lartë.

-Ne lidhje me lirimin parakohe me kusht

Aspekte të rëndësishme ka dhe zbatimi i parashktimit në lidhje dhe më një nga mënyrat e vujatjes së dënimit që është lirimi para kohe me kusht, parashikuar nga neni 64 i K.Penal. Vendimi i GJL, Nr. 208/2024 ka analizuar aspekte të rëndësishme¹²⁶.

¹²⁵ Gjithashtu, Gjykata e Lartë ka theksuar se përdorimi i shprehjes “*nuk ekzekutohet nga dita që ka marrë formë të prerë ... kanë kaluar ...*” nga neni 68 i K.Penal nuk lidhet me nxjerrjen e urdhrin të ekzekutimit nga prokurori, por me momentin e fundit që ligji lejon “kapjen” fizike të të dënuarit për të bërë të mundur vajtjen e dënimit që ka marrë formë të prerë në kuptimin e gjësë së gjykuar, si pasojë e kalimit të afatit të paraqitjes së ankimit në apel, ose në rast rekursi në Gjykatën e Lartë.

¹²⁶ Me vendimin nr. 32, datë 01.06.2000, Gjykata e Rrethit Pukë shpalli fajtor Petrit P.P për veprat penale të “vjedhjes me pasojë vdekjen” në bashkëpunim dhe “armëmbajtjes pa leje”, duke i caktuar dënimin 15 vite burgim. Ky vendim u la në fuqi nga Gjykata e Apelit Shkodër (15.09.2000) dhe Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë (11.01.2001), duke marrë formën *res judicata* në këtë datë. Pas vajtjes së 13 vjetëve, 1 muaji e 12 ditësh, i dënuari kërkoi lirimin me kusht për pjesën e mbetur të dënimit. Gjykata e Rrethit Mat e rrëzoi kërkesën (11.10.2010), por Gjykata e Apelit Tiranë e pranoi (30.03.2011), duke e vendosur në shërbim prove për tre vjet.

Me rekurs të Prokurorisë, Gjykata e Lartë (16.11.2011) prishi vendimin e Apelit dhe la në fuqi vendimin e shkallës së parë, duke detyruar vajtjen e pjesës së mbetur në burg. Megjithatë, vendimit nuk u ekzekutua dhe kërkuesi e përfundoi periudhën e provës më 29.03.2014. Në vijim, ai kërkoi konstatimin e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, duke

Vendimi i Gjykatës së Lartë në çështjen që lidhet me kërkesën e , për konstatimin e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, trajton disa çështje të rëndësishme si në planin teorik të së drejtës penale ashtu edhe në atë praktik të ekzekutimit të vendimeve penale. Një nga çështjet kryesore është përcaktimi i momentit nga i cili fillon të llogaritet afati i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit. Diskutimi fokusohet në dilemen nëse ky afat duhet të fillojë nga data e vendimit përfundimtar në themel (*res judicata*), në kuptimin e nenit 68 të Kodit Penal, apo nga data e një vendimi të mëvonshëm që ndryshon mënyrën e vuajtjes së dënimit, siç ndodh në rastin e heqjes së lirimit me kusht.

Një tjetër problem juridik i ngritur është natyra juridike e lirimit me kusht. Gjykata shqyrton nëse lirimi me kusht duhet të konsiderohet si një dënim i ri apo si një mënyrë alternative e vuajtjes së dënimit me burgim. Ky përcaktim ka rëndësi thelbësore për të kuptuar nëse vendimi mbi lirin me kusht mund të ndikojë mbi fillimin ose ndërprerjen e afatit të parashkrimit të ekzekutimit.

Vendimi trajton gjithashtu dallimin ndërmjet parashkrimit të ekzekutimit të dënimit dhe vuajtjes së plotë të tij. Gjykata sqaron se: “ *Parashkrimi mund të aplikohet vetëm kur dënimi nuk është ekzekutuar ose kur ekzekutimi i tij është ndërprerë, ndërsa në rastet kur dënimi është ekzekutuar plotësisht, qoftë edhe në formë alternative, nuk mund të ketë vend për aplikimin e këtij instituti*”. Ky dallim konceptual është i rëndësishëm për të ndarë saktë fushën e zbatimit të nenit 68 të Kodit Penal nga situatat që lidhen me faktin material të përfundimit të vuajtjes së dënimit.

Një tjetër çështje e rëndësishme është përcaktimi i kompetencës për konstatimin e kryerjes së dënimit. Gjykata analizon nëse ky verifikim i takon vetë gjykatës apo prokurorit të ekzekutimit. Në këtë drejtim, vendimi riafirmon rolin e prokurorit për të llogaritur kohën e vuajtjes dhe për të nxjerrë vendimin mbi përfundimin e dënimit, duke përfshirë edhe format alternative të vuajtjes së tij. Vendimi diskuton edhe pasojat juridike të moszbatimit të vendimeve gjyqësore nga organet e ekzekutimit. Gjykata ngre çështjen e përgjegjësisë shtetërore kur autoritetet nuk zbatojnë një vendim të saj dhe analizon nëse një situatë e tillë duhet të interpretohet në dëm të të dënuarit apo

argumentuar se afati duhet të llogaritet nga vendimi përfundimtar në themel (11.01.2001) dhe se dënimi ishte kryer tërësisht, pjesërisht me shërbim prove.

Gjykata e Rrethit Pukë (01.07.2021) dhe Gjykata e Apelit Shkodër (10.11.2021) rrëzuan kërkesën, duke arsyetuar se parashkrimi nuk aplikohet kur ekzekutimi ka nisur dhe nuk është ndërprerë. Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë (17.09.2024) saktësoi se afati i parashkrimit, sipas nenit 68 të Kodit Penal, nis nga data e vendimit përfundimtar në themel, por kërkesa e paraqitur nuk lidhet me parashkrimin, por me konstatimin e vuajtjes së plotë të dënimit – kompetencë që i takon prokurorit të ekzekutimit. Edhe pse me arsyetim të ndryshëm nga gjykatat e faktit, Gjykata e Lartë la në fuqi vendimin e Apelit, duke konkluduar se nuk kishte vend për zbatimin e institutit të parashkrimit në këtë rast.

në ngarkim të shtetit. Këtu bëhet referim edhe tek jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, e cila ka theksuar se gabimet e autoriteteve nuk mund të rëndojnë pozitën e individit¹²⁷.

Së fundi, vendimi merr në konsideratë ndikimin e praktikës unifikuese dhe vendimeve kushtetuese, duke iu referuar vendimeve unifikuese nr. 7/2002 dhe nr. 2/2014 të Kolegjit të Bashkuar të Gjykatës së Lartë, të cilat qartësojnë kuptimin e “formës së prerë” dhe aplikimin e nenit 68 të Kodit Penal, si dhe vendimit nr. 24/2023 të Gjykatës Kushtetuese mbi ekzekutimin e plotë të dënimit alternativ. Kjo tregon rëndësinë e koherencës së interpretimit gjyqësor në sigurimin e një zbatimi uniform dhe të drejtë të së drejtës penale materiale dhe procedurale¹²⁸.

Gjykata ka treguar një qasje të kujdesshme në interpretimin e momentit të fillimit të afatit të parashkrimit të ekzekutimit, duke marrë në konsideratë dallimin midis vendimit përfundimtar në themel dhe vendimeve të mëvonshme që ndikojnë në mënyrën e vuajtjes së dënimit. Diskutimi mbi natyrën juridike të lirimit me kusht është i rëndësishëm, pasi përcaktimi nëse ky institucion përbën një formë alternative vuajtjeje apo një dënim të ri ka pasoja të drejtpërdrejta mbi afatin e parashkrimit. Në këtë drejtim, gjykata ka ruajtur koherencën me jurisprudencën e saj të unifikuar (vendimet nr. 7/2002 dhe nr. 2/2014) dhe me vendimin e Gjykatës Kushtetuese nr. 24/2023, duke reflektuar një interpretim të qëndrueshëm dhe të harmonizuar.

Megjithëse vendimi i jep përgjigje dilemave të ngritura në rastin konkret, ai nxjerr në pah boshllëqe ligjore të dukshme. Së pari, mungon një përcaktim i qartë normativ mbi efektin e vendimeve që heqin lirimin me kusht mbi afatin e parashkrimit të ekzekutimit. Kjo lë hapësirë për interpretime të ndryshme nga gjykatat dhe prokuroritë, duke rrezikuar uniformitetin e praktikës gjyqësore. Së dyti, trajtimi i përgjegjësisë së shtetit për moszbatimin e vendimeve gjyqësore është bërë kryesisht në plan parimor, pa ofruar një udhëzues praktik për pasojat procedurale dhe

¹²⁷ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

¹²⁸ Vendimi i Gjykatës së Lartë në çështjen që po analizojmë, për konstatimin e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, përbën një rast me rëndësi të veçantë si në planin teorik të së drejtës penale materiale, ashtu edhe në atë procedural, duke sjellë në vëmendje problematika të ndjeshme të zbatimit të nenit 68 të Kodit Penal.

materiale ndaj autoriteteve që shkelin detyrimin ekzekutiv. Mungesa e sanksioneve të qarta dhe të efektshme për këto raste tregon një boshllëk që duhet adresuar në legjislacion¹²⁹.

Jemi të mendimt se Gjykata ka mbajtur një qëndrim të drejtë dhe të justifikuar në raport me parimin e mosrëndimit të pozitës së të dënuarit për shkak të gabimeve apo mosveprimeve të autoriteteve, duke qenë në përputhje me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Ky është një standard i rëndësishëm në garantimin e të drejtave themelore dhe në shmangien e veprimeve arbitrare nga shteti. Megjithatë, fvendimi kufizohet në interpretimin e rastit konkret duke lënë vend nevojës për ndryshime ligjore, për t'i dhënë më shumë siguri juridike këtij institute.

Me të drejtë, ky qëndrim i GJL përforcon disa parime themelore të së drejtës penale dhe procedurale, por gjithashtu paraqet boshllëqe që kërkojnë ndërhyrje ligjore. Konkretisht:

- ✚ duhet të përfshihet në Kodin Penal një dispozitë e posaçme që qartëson efektin e vendimeve mbi lirin me kusht në raport me parashkrimin e ekzekutimit.
- ✚ duhet të parashikohen sanksione të qarta dhe procedura efektive për organet që nuk zbatojnë vendimet gjyqësore, në mënyrë që të shmanget përsëritja e situatave të ngjashme.
- ✚ Praktika unifikuese e Gjykatës së Lartë duhet të shoqërohet me udhëzime, që ndihmojnë organet e ekzekutimit dhe gjykatat e shkallëve më të ulëta të zbatojnë në mënyrë të njëtrajtshme ligjin.

Ky vendim duhet të shihet si një pikënisje për reformë ligjore dhe jo si një zgjidhje përfundimtare e problematikave të evidentuara.

-Ne lidhje me fillimin e afateve të parashkrimit të ndjekjes penale.

Me vendimin Nr.44/2016, GJL ka vendosur se kur fillojnë afatet e parashkrimit të ndjekjes penale, pasi gjykatat e zakonshme kanë zbatuar gabim fillimin e ketyre afateve, edhe pse dispozita e nenit 67 e K.P është e qartë¹³⁰.

¹²⁹ Në thelb ky vendim, zgjidh çështjen se nga cili moment duhet të llogaritet afati i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit se si ndikon lirimi me kusht në këtë afat, duke përcaktuar se gabimet ose mosveprimet e autoriteteve, nuk mund të rëndojnë, pozitën e të dënuarit, në përputhje me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të drejtave të njeriut.

¹³⁰ Në shkallën e parë, Gjykata e Rrethit Gjyqësor Lushnjë deklaroi fajtor të pandehurin A për këtë vepër, duke e dënuar fillimisht me pesë vjet burgim dhe duke ia ulur dënimin në tre vjet e katër muaj për shkak të gjykimit të shkurtuar. Gjykata u mbështet në prova materiale, sidomos identifikimin daktiloskopik, dhe nuk e konsideroi të parashkruar ndjekjen penale, duke vlerësuar se për këtë vepër afati i parashkrimit është 20 vjet.

Vendimi i Gjykatës së Lartë trajton një mosmarrëveshje mbi interpretimin e nenit 66 të Kodit Penal që lidhet me afatet e parashkrimit të ndjekjes penale, në lidhje me nenin 139 të Kodit Penal që parashikon veprën e “Vjedhjes me dhunë”.

Gjykata e Lartë, argumentoi se, neni 66 i Kodit Penal kërkon referim tek maksimumi i dënimit të parashikuar nga dispozita që tipizon veprën penale. Për nenin 139, i cili parashikon burgim nga pesë deri në pesëmbëdhjetë vjet, maksimumi mbi dhjetë vjet e përfshin automatikisht në pikën “a” të nenit 66 me afat parashkrimi 20 vjet. Ky interpretim, sipas gjykatës, ruan balancën midis interesit publik për ndjekjen e krimeve të rënda dhe të drejtës së individit për siguri juridike. Gjykata e Lartë vlerësoi se Apeli kishte gabuar duke ngatërruar parashkrimin e ndjekjes penale me atë të ekzekutimit të dënimit, si dhe duke mos aplikuar kriterin e maksimumit të dënimit¹³¹.

Mendimi i pakicës, edhe pse pranuan se Apeli kishte bërë një gabim në referencën për nenin 68, mbrojtën përfundimin e tij mbi parashkrimin. Sipas tyre, interpretimi i nenit 66 duhet të nisë nga minimumi i dënimit të parashikuar, për të garantuar proporcionalitetin dhe sigurinë juridike. Në rast se ka përplasje mes pikës “a” dhe “b”, duhet zbatuar dispozita më e favorshme për të pandehurin, sipas parimit *in dubio pro reo* dhe jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Për një vepër me minimum pesë vjet, afati i parashkrimit do të ishte dhjetë vjet dhe ky afat ishte kaluar, ndaj ndjekja penale duhej pushuar.

Neni 67 i Kodit Penal, që përjashton parashkrimin për krime të caktuara si krimet kundër njerëzimit, gjenocidi apo krimet e luftës, nuk u zbatua në këtë rast, pasi “Vjedhja me dhunë” nuk bën pjesë në këtë kategori. Megjithatë, interpretimi i shumicës mbi nenin 66 lidhet indirekt me frymën e nenit 67, duke e pozicionuar këtë vepër në një nivel më të lartë rëndësie se veprat me dënim deri në dhjetë vjet, dhe duke i dhënë një afat më të gjatë ndjekjeje. Në përfundim, shumica e Gjykatës së Lartë vendosi se duhej zbatuar pika “a” e nenit 66 dhe afati 20-vjeçar, duke lënë në fuqi dënimin e dhënë nga Gjykata e Shkallës së Parë, ndërsa pakica do të kishte mbajtur në fuqi vendimin e Apelit dhe pushimin e çështjes.

Gjykata e Apelit Vlorë prishi vendimin dhe pushoi çështjen duke arsyetuar se nga data e kryerjes së veprës më 30 mars 2003 deri në momentin kur i pandehuri u mor si i tillë më 7 tetor 2013 kishin kaluar mbi dhjetë vjet. Ajo aplikoi pikën “b” të nenit 66 të Kodit Penal, duke konsideruar se kufiri minimal i dënimit në nenin 139 është pesë vjet dhe për këtë arsye vepra bën pjesë në këtë kategori, duke interpretuar dispozitën në mënyrë të favorshme për të pandehurin sipas parimit *in dubio pro reo*.

¹³¹ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Qëndrimi i Gjykatës së Lartë është i qartë, pasi çështja nuk ishte e parashkruar dhe Gjykata e Apelit kishte zbatuar gabim ligjin penal e procedural. Shumica nis nga identifikimi i gabimit themelor të Apelit, ngatërrimi i parashkrimit të ndjekjes penale (neni 66 KP) me parashkrimin e ekzekutimit të dënimit (neni 68 KP).

Kjo është arsyeja pse GjL konstaton “*zbatim të gabuar të ligjit penal e procedural*” dhe e sheh konkluzionin e Apelit për pushim të çështjes, si i dalë nga një trajtesë e pasaktë e institutit të parashkrimit të ndjekjes penale.

Për interpretimin e nenit 66 KP, Gjykata e Lartë i referohet një leximi tekstual e sistematik: shprehja “parashikojnë dënim” i referohet hapësirës së dënimit në dispozitën e posaçme dhe, për efekt të kategorizimit në shkronjat “a–d”, kriteri përcaktues është maksimumi i dënimit të parashikuar për veprën, jo minimumi ose masa konkrete e dhënë në rast.

Prandaj, për vjedhjen me dhunë (neni 139 KP), e cila ka marzh nga 5 deri në 15 vjet, veprapenale në fjalë, duhet të trajtohet nën shkronjën “a” të nenit 66 (sepse maksimumi i saj është mbi 10 vjet) dhe afati i parashkrimit të ndjekjes është 20 vjet deri në çastin e marrjes si i pandehur.

Kolegji e shpjegon këtë me funksionin e marzhit penal: kufijtë minimum–maksimum shërbejnë jo vetëm për individualizimin e dënimit, por edhe për të matur “maksimumin e sakrifikimit të lirisë personale” dhe për të balancuar interesin publik të ndjekjes me sigurinë juridike të individit. Rrjedhimisht, kriteri i maksimumit është ai që garanton këtë baraspeshë dhe unifikon zbatimin e nenit 66 të K.P.¹³².

Në planin doktrinar, Gjykata sqaron edhe pse nuk mund të ndërtohet kategorizimi mbi minimumin: nëse do merrej minimumi, rezultati do të ishte i paqëndrueshëm dhe kontradiktor midis shkronjave “b” dhe “c”, duke krijuar konfuzion për vepra me marzh që shtrihet në dy kategori dhe duke e bërë afatin e parashkrimit të varur nga masa e dënimit të kërkuar apo të dhënë në çështje të veçanta, jo nga rëndësia abstrakte e veprës. Pikërisht për të shmangur këtë arbitraritet, ligjvënësi ka ndërtuar një shkallëzim ku maksimumi është ura lidhëse midis pjesës së posaçme dhe nenit 66 të K.Penal.

¹³² E aplikuar në faktet konkrete, kjo do të thotë se për veprën e ndodhur më 30.03.2003 dhe me marrjen si i pandehur më 07.10.2013, afati 20-vjeçar i shkronjës “a” nuk kishte skaduar. Për më tepër, rifillimi i hetimeve më 08.07.2013 u bazua në identifikim daktiloskopik të gjurmës papilare (AFIS/APIS Papillon 7) më 03.06.2013, çka i dha procedimit drejtim material të mjaftueshëm për të shkruar në gjykim. Prandaj, logjika e Apelit për aplikimin e shkronjës “b” (10 vjet) bie poshtë, sepse ajo vlen vetëm për vepra me maksimum deri në 10 vjet, gjë që nuk është rasti i nenit 139 KP.

Në përfundim, arsyetimi i Gjykatës së Lartë për zgjidhjen e çështjes konsiston në: (i) dallimin e saktë ndërmjet parashkrimit të ndjekjes dhe atij të ekzekutimit; (ii) interpretimin e nenit 66 KP sipas maksimumit të dënimit të parashikuar për veprën; (iii) klasifikimin e vjedhjes me dhunë (5–15 vjet) në nenin 66/a me afat 20-vjeçar; (iv) aplikimin e këtij standardi në rrethanat konkrete, duke çuar në mosparashkrim të ndjekjes.

Sipas nenit 66 të Kodit Penal, ndjekja penale nuk mund të kryhet kur nga momenti i kryerjes së veprës deri në marrjen e personit si të pandehur ka kaluar një afat i caktuar kohor, i cili ndryshon në varësi të kategorisë së veprës penale dhe masës së dënimit të parashikuar për të. Konkretisht, për krimet që parashikojnë dënim jo më të ulët se dhjetë vjet burgim ose një dënim tjetër më të rëndë, ky afat është njëzet vjet; për krimet me dënim nga pesë deri në dhjetë vjet, afati është dhjetë vjet; për ato me dënim deri në pesë vjet ose gjobë, pesë vjet; për kundërvajtjet penale me dënim deri në dy vjet burgim, tre vjet; dhe për kundërvajtjet që parashikojnë vetëm gjobë, dy vjet¹³³.

Në rastin konkret, i pandehuri akuzohet për “Vjedhje me dhunë”, sipas nenit 139 të Kodit Penal, ku dënimi parashikohet nga pesë deri në pesëmbëdhjetë vjet burgim. Kjo situatë krijon një pikë të diskutueshme, pasi shkronja “a” e nenit 66 i referohet krimeve me dënim jo më të ulët se dhjetë vjet, ndërsa shkronja “b” përfshin krime me dënim nga pesë deri në dhjetë vjet. Duke qenë se vepra ka një minimum prej pesë vjetësh dhe maksimum prej pesëmbëdhjetë, ajo nuk përshtatet në mënyrë të qartë në njërin prej dy kategorive¹³⁴.

Ligjvënësi ka vendosur afate të ndryshme të parashkrimit, duke i lidhur ato me rëndësinë e veprës dhe nevojën për ndërhyrje penale.

Në një interpretim sistematik të nenit 66, sipas mendimit të pakicës, bazuar në qëllimin e ligjvënësit (*ratio legis*), afati përcaktohet duke u nisur nga minimumi i dënimit të parashikuar, me idenë që veprat me dënim minimal më të ulët janë më pak të rënda dhe kërkojnë një periudhë më të shkurtër ndjekjeje. Kjo logjikë bazohet në faktin se, për shkak të ndryshimeve të mundshme në

¹³³ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

¹³⁴ Kjo paqartësi përforcohet nga fakti se dispozita është interpretuar ndryshe nga gjykata të ndryshme, duke treguar nevojën për një interpretim të zgjeruar. Në doktrinën penale, parashkrimi i ndjekjes penale bazohet në parimin e ekonomisë së sistemit gjyqësor dhe në të drejtën e të pandehurit për një mbrojtje efektive. Me kalimin e kohës, interesi i shtetit për ndjekjen e veprave penale zvogëlohet, pasi edhe nevoja për mbrojtje penale bie në raport me funksionin riedukues të dënimit. Njëkohësisht, kohëzgjatja e tepruar e procedimit bie ndesh me të drejtën për një proces të rregullt gjyqësor, duke e vështirësuar ushtrimin e mbrojtjes dhe administrimin e provave.

politikat penale dhe në rrethanat shoqërore, ligjvënësi nuk mund të parashikojë gjithmonë kufij maksimal të njëtrajtshëm, ndaj minimumi i dënimit shihet si tregues i mjaftueshëm i rrezikshmërisë së veprës.

Kjo qasje, sipas këtij vendimi, mbështetet edhe nga dispozita të tjera të Kodit Penal, si nenet 68 dhe 69, dhe është e qëndrueshme në interpretimin historik të parashkrimit në legjislacionin shqiptar. Për më tepër, në një këndvështrim krahasimor me legjislacionin e vendeve të tjera, rezulton se përcaktimi i afatit të parashkrimit lidhet zakonisht me minimumin e parashikuar të dënimit.

Në interpretimin literal të nenit 66, shprehja “jo më të ulët se dhjetë vjet” në shkronjën “a” tregon qartë kufirin minimal të dënimit përfshirës. Duke qenë se neni 139 parashikon një minimum prej pesë vjetësh, kjo veprë përjashtohet nga kategoria e shkronjës “a” dhe nuk mund të trajtohet njësoj me veprat që kanë si minimum dhjetë vjet. Logjikisht, barazimi i veprave me minimum pesë vjet me ato me minimum dhjetë vjet do të ishte i papranueshëm, pasi ato kanë rrezikshmëri të ndryshme.

Një tjetër element është zbatimi i parimit *in dubio pro reo*, që kërkon përdorimin e normës më të favorshme për të pandehurin në rast paqartësie. Ky parim, i sanksionuar edhe në jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut (p.sh., çështja Kokkinakis kundër Greqisë, 25 maj 1993), ndalon interpretimin e zgjeruar të ligjit penal në dëm të të pandehurit. Nëse dispozita është e paqartë dhe ekziston një përplasje midis përmbajtjes së shkronjave “a” dhe “b”, atëherë duhet zbatuar ajo më e butë¹³⁵.

Ky arsyetimi pakicës nuk qëndron për disa arsye kryesore, të cilat lidhen si me mënyrën e leximit të nenit 66 të Kodit Penal, ashtu edhe me parimet e interpretimit të ligjit penal dhe qëllimin e dispozitës.

Së pari, neni 66 nuk mund t’i merret si kriter përcaktues vetëm minimumi i dënimit të parashikuar për veprën penale. Teksti ligjor është ndërtuar në mënyrë që kategoria e shkronjës “a” të përfshijë të gjitha krimet që kanë maksimum mbi dhjetë vjet, pavarësisht minimumit. Kjo del nga vetë logjika e ndarjes: pika “a” përfshin veprat më të rënda (maksimum mbi 10 vjet), pika “b”

¹³⁵ Në rastin konkret, nga kryerja e veprës penale deri në momentin kur shtetasi është marrë i pandehur kanë kaluar më shumë se dhjetë vjet. Duke aplikuar pikën “b” të nenit 66, ndjekja penale konsiderohet e parashikuar. Prandaj, vendimi i Gjykatës së Apelit Vlorë për prishjen e vendimit të shkallës së parë dhe pushimin e çështjes është marrë në përputhje me ligjin material dhe procedural dhe, në këtë interpretim, duhej lënë në fuqi.

veprat mesatare (maksimum deri në 10 vjet), e kështu me radhë. Nëse do merrej vetëm minimumi, atëherë shumë vepra që kanë maksimum mbi dhjetë vjet por minimum më të ulët do të përfundonin padrejtësisht te pika “b”, duke i përjashtuar nga afati më i gjatë i parashkrimit edhe pse objektivisht janë më të rënda.

Së dyti, përfshirja e një vepre me maksimum 15 vjet (si “Vjedhja me dhunë” –neni 139) në pikën “b” krijon kontradiktë të brendshme. Pikërisht për të shmangur këtë, ligjvënësi ka vendosur që fjala “parashikojnë dënim” në nenin 66 të lexohet në kuptimin e intervalit të plotë të dënimit të parashikuar nga dispozita e veprës, duke marrë për bazë maksimumin e shkallës së dënimit, si tregues i rrezikshmerise shoqerore të krimit në. Kjo është edhe arsyeja pse gjykata e lartë thekson rëndësinë e “kriterit të maksimumit” si element përcaktues për kohëzgjatjen e parashkrimit.

Së treti, argumenti i pakicës se dispozita duhet lexuar vetëm në bazë të minimumit nuk qëndron edhe nga pikëpamja teleologjike. Qëllimi i ligjvënësit nuk është të barazojë në afat parashkrimi veprat shumë të rënda (me maksimum mbi 10 vjet) me veprat më të lehta vetëm sepse minimumi i tyre është i njëjtë. Kjo do të sillte një ulje të pajustificuar të afateve të ndjekjes penale për krime të rënda që objektivisht dëmtojnë rëndë rendin juridik dhe interesat e mbrojtura nga ligji penal.

Së katërti, parimi *in dubio pro reo* nuk mund të përdoret këtu në mënyrë të zgjatur për të anashkaluar interpretimin sistematik të dispozitës. Ky parim zbatohet në rast të një paqartësie reale dhe të pazgjidhshme të ligjit, por kur teksti dhe logjika e sistemit tregojnë qartë se qëllimi është kategorizimi mbi bazën e maksimumit të dënimit, atëherë nuk ka vend për të aplikuar normën më të favorshme në dëm të koherencës së ligjit. Përndryshe, çdo dispozitë që përmban një interval dënimi do të mund të interpretohej në mënyrë të ndryshme vetëm për të përfituar i pandehuri, gjë që çon në mungesë të unifikimit të praktikës gjyqësore.

Së pesti, një lexim krahasimor i legjislacioneve të tjera penale, të cilat shpesh i referohen pikërisht maksimumit të dënimit për efekt të parashkrimit, mbështet qasjen e shumicës së Gjykatës së Lartë dhe jo atë të pakicës. Kjo tregon se standardi ndërkombëtar i harmonizimit të dispozitave të parashkrimit lidhet më shumë me peshën maksimale të dënimit sesa me minimumin e tij.

Në përfundim, arsyetimi i bazuar vetëm në minimumin e dënimit bie ndesh me tekstin, logjikën sistematike të nenit 66, qëllimin e ligjvënësit dhe standardet krahasimore, si dhe rrezikon të ulë padrejtësisht afatet e ndjekjes penale për krime të rënda, duke cenuar interesin publik për ndëshkimin e autorit.

Instituti i parashkrimit të ndjekjes penale përbën një nga mjetet më të rëndësishme të sigurimit juridik në të drejtën penale, duke kufizuar në kohë të drejtën e shtetit për të ndjekur penalisht një person. Ai mbështetet në parimin se kalimi i një periudhe të gjatë kohore nga kryerja e veprës penale e bën më pak të nevojshme dhe më pak të drejtë reagimin penal, për arsye të zbehjes së rrezikshmërisë shoqërore të autorit dhe vështirësive të provimit. Megjithatë, çështja bëhet komplekse kur legjislatori vendos të ndryshojë afatet e parashkrimit, sidomos duke i zgjatur ato ose duke përjashtuar disa vepra nga parashkrimi, pasi shtrohet pyetja thelbësore nëse këto ndryshime kanë fuqi prapavepruese dhe si ndikojnë në çështjet ku afatet e mëparshme janë tashmë të plotësuar.

Nga këndvështrimi teorik, parashkrimi është një normë e natyrës materiale dhe jo thjesht procedurale. Si normë materiale, ai i nënshtrohet parimit kushtetues dhe penal të mosprapaveprimit të ligjit më të rëndë (lex gravior), të sanksionuar nga neni 29 i Kushtetutës së Shqipërisë dhe neni 7 i KEDNJ-së. Ky parim ndalon që një ligj i ri, që zgjat afatet ose përjashton nga parashkrimi vepra të caktuara, të zbatohet për fakte të kryera përpara hyrjes së tij në fuqi, nëse kjo përkeqëson gjendjen e të pandehurit. Kjo do të thotë se, nëse afati i parashkrimit është plotësuar sipas ligjit të vjetër, ndërhyrja e ligjit të ri nuk mund të “ringjallë” ndjekjen penale. Në këtë kuptim, Gjykata e Lartë në vendimin e saj ka mbajtur një qëndrim të harmonizuar me parimin e ligjshmërisë dhe mosprapaveprimit, duke theksuar se ndryshimet e vitit 2017 në nenin 66 të Kodit Penal, të cilat e bënë “Vrasjen” vepër të paparashkrueshme, nuk mund të shtrinin efekt mbi një çështje ku afati 20-vjeçar ishte konsumuar në dhjetor 2015. Ky interpretim përputhet me natyrën shuarëse të parashkrimit: kur afati është përmbushur, ndjekja penale shuhet përfundimisht dhe asnjë ndryshim ligjor i mëvonshëm nuk mund ta ringjallë të drejtën e shtetit për të ndjekur autorin¹³⁶.

Ky standard mbështetet edhe nga jurisprudenca e Gjykatës Kushtetuese të Shqipërisë, e cila në disa vendime ka theksuar se ligji penal më i rëndë nuk ka efekt retroaktiv dhe se parashkrimi si institut material mbron të drejtat themelore të individit ndaj ndëshkimit penal të vonuar. Gjykata Kushtetuese ka pranuar se mund të ketë raste kur siguria juridike tërhiqet përpara interesit publik për ndëshkimin e krimeve të rënda, por vetëm nëse ligjvënësi vepron përpara konsumimit të afatit të parashkrimit dhe duke respektuar parimet e proporcionalitetit. Në të njëjtën linjë, Gjykata

¹³⁶ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Evropiane e të Drejtave të Njeriut ka trajtuar raste të ngjashme, duke theksuar se, sipas nenit 7 të KEDNJ-së, zgjatja e afateve të parashkrimit ose heqja e tyre nuk mund të aplikohet për veprat për të cilat parashkrimi ka skaduar tashmë. Në çështje si Coëllho e të tjerë kundër Portugalisë dhe Scoppola kundër Italisë, GJEDNJ ka sqaruar se ligji i ri që rrit përgjegjësinë penale ose zgjat afatet nuk ka efekt mbi fakte të kryera më parë nëse kjo do të përkeqësonte pozitën e të pandehurit. Përfundim bëjnë vetëm rastet kur ligji i ri hyn në fuqi përpara përmbushjes së afatit dhe përbën një ligj më të butë (lex mitior) ose kur ka konsensus ndërkombëtar për mosparashkrimin e disa veprave të jashtëzakonshme (si gjenocidi apo krimet kundër njerëzimit).

Përvoja italiane është veçanërisht e pasur në këtë fushë. Gjykata e Kasacionit në Itali ka vendosur se, kur një ligj i ri zgjat afatet e parashkrimit, ai zbatohet vetëm mbi çështjet ku afati nuk ka skaduar ende në momentin e hyrjes në fuqi. Nëse parashkrimi është konsumuar, ndjekja penale nuk mund të rifillojë. Ky qëndrim është i qëndrueshëm si me parimet e ligjshmërisë në të drejtën penale italiane, ashtu edhe me standardet e KEDNJ-së. Po ashtu, jurisprudenca italiane e lidh këtë parim me konceptin e efektit shuarës të parashkrimit si një “pengues procedural me efekt material”, pra një rrethanë që jo vetëm ndalon vazhdimin e procesit, por shuan vetë të drejtën e shtetit për të ndjekur veprën. Në planin praktik, kjo do të thotë se, në rast se një ligj i ri hyn në fuqi përpara se të ketë përfunduar afati i parashkrimit sipas ligjit të vjetër, afati i ri ose përjashtimi nga parashkrimi do të zbatohet. Kjo, megjithatë, duhet të bëhet duke respektuar parimin e mosprapaveprimit në dëm të të pandehurit. Në rastin e një ligji më të ashpër, ai do të zbatohet vetëm për veprat e kryera pas hyrjes në fuqi, ose për ato të kryera më parë por ende jo të parashkruara. Në këtë mënyrë, ndërhyrja ligjore mund të ketë efekt të menjëhershëm mbi çështjet “ende të hapura” pa cenuar të drejtat e atyre për të cilët ndjekja është shuar përfundimisht¹³⁷.

Zgjidhja e dhënë nga Gjykata e Lartë shqiptare është, pra, e mbështetur si në doktrinën penale, ashtu edhe në standardet kushtetuese dhe ndërkombëtare: parashkrimi, kur plotësohet, ka fuqi shuarëse dhe nuk mund të cenohet nga ligje të mëvonshme më të ashpra. Kjo ruan parimin e sigurisë juridike dhe parandalon përdorimin arbitrar të ndryshimeve ligjore për të ringjallur çështje të mbyllura. Nga ana tjetër, vendimi i lë hapësirë për aplikimin e ligjeve të reja më të rënda vetëm në ato çështje ku afatet nuk janë konsumuar ende, duke garantuar një balancë ndërmjet interesit publik për ndëshkimin e krimeve të rënda dhe mbrojtjes së të drejtave themelore të individit. Në

¹³⁷Shih nenin 3/3 të K.P.

këtë kuptim, rasti përbën një shembull të rëndësishëm të harmonizimit të praktikës gjyqësore shqiptare me parimet e së drejtës penale evropiane dhe kushtetuese.

Fuqia prapavepruese e ndryshimeve ligjore mbi afatet e parashkrimit është një nga temat më delikate të së drejtës penale materiale, sepse prek drejtpërdrejt parimin themelor të ligjshmërisë (“*nullum crimen, nulla poena sine lege*”) dhe sigurinë juridike. Ky debat merr rëndësi të posaçme kur legjislatori vendos të ndryshojë afatet e parashkrimit – duke i zgjatur, duke i shkurtuar, ose duke i përjashtuar krejtësisht për disa vepra – dhe lind pyetja nëse këto ndryshime mund të ndikojnë mbi ngjarje të kryera në të kaluarën.

Nga këndvështrimi teorik, parashkrimi i ndjekjes penale ka natyrë materiale, sepse përcakton një kufi kohor brenda të cilit shteti ka të drejtë të veprojë për të vënë para përgjegjësisë një person të dyshuar. Për këtë arsye, ai i nënshtrohet parimit të mosprapaveprimit të ligjit më të rëndë. Ky parim, i sanksionuar në nenin 29 të Kushtetutës së Shqipërisë dhe nenin 7 të KEDNJ-së, ndalon që një ligj penal që rëndon pozitën e të pandehurit për shembull, duke zgjatur afatin e parashkrimit ose duke e përjashtuar nga parashkrimi, të zbatohet për fakte të kryera para hyrjes së tij në fuqi¹³⁸.

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ) ka qenë konsekuente në këtë drejtim. Në çështjen Coëllho e të tjerë kundër Portugalisë u konstatua shkelje e nenit 7 të KEDNJ-së pasi u zgjat afati i parashkrimit dhe kjo u aplikua mbi një çështje ku afati ishte tashmë i plotësuar. Po ashtu, në çështjen Scoppola kundër Italisë u theksua se ligjet e reja që rëndojnë pozitën e të pandehurit nuk mund të kenë efekt retroaktiv. Italia ka një traditë të qartë në këtë fushë. Gjykata e Kasacionit ka vendosur se kur ndryshimet ligjore zgjatin afatet e parashkrimit, ato zbatohen vetëm nëse afati nuk është përfunduar ende në momentin e hyrjes në fuqi të ligjit të ri. Në të kundërt, kur afati ka përfunduar, ndjekja penale nuk mund të rifillojë. Një shembull është jurisprudenca për krimet e rënda të viteve '70, ku në disa raste, edhe pse ligji i ri i shpalli të paparashkrueshme disa

¹³⁸ *Shembull praktik*: Një vepër penale e kryer në vitin 1990 ka një afat parashkrimi prej 15 vitesh sipas ligjit të atëhershëm. Në vitin 2000, legjislatori ndryshon ligjin dhe e rrit afatin në 25 vjet. Nëse në momentin e hyrjes në fuqi të ligjit të ri (2000) kanë kaluar vetëm 10 vjet nga kryerja e veprës, atëherë afati i ri (25 vjet) do të zbatohet dhe parashkrimi do të përfundojë në vitin 2015. Por nëse në momentin e hyrjes në fuqi të ligjit të ri (2000) afati i vjetër (15 vjet) ka përfunduar tashmë, atëherë ndjekja penale është shuar dhe ligji i ri nuk mund të “ringjallë” procesin. Ky është edhe thelbi i vendimit të Gjykatës së Lartë shqiptare në rastin e vrasjes së shtetasit Arben Varfi: ligji i ri i vitit 2017, që e bënte vrasjen të paparashkrueshme, nuk mund të aplikohet pasi afati 20-vjeçar kishte skaduar në dhjetor 2015. Gjykata theksoi se ndërhyrja ligjore nuk mund të veprojë në kohë mbi një të drejtë procedimi tashmë të shuar. Në jurisprudencën e Gjykatës Kushtetuese shqiptare është pohuar se parashkrimi përbën një institucion material dhe se zgjatja e tij përbën një ligj më të rëndë në kuptimin e nenit 29 të Kushtetutës. Ajo ka pranuar se ndonjëherë interesi publik për ndëshkimin e krimeve të rënda mund të jetë i tillë që justifikon heqjen e parashkrimit (p.sh., për krimet ndërkombëtare), por gjithmonë me kusht që ligji të hyjë në fuqi përpara plotësimit të afatit sipas ligjit të vjetër.

vepra, Gjykata nuk lejoi ndjekjen sepse afati ishte mbyllur. Nga ana tjetër, kur ligji i ri hyn në fuqi përpara përfundimit të afatit, ai zbatohet edhe për veprat e kryera më parë. Kjo për shkak se në momentin e hyrjes në fuqi, ndjekja penale ende ekziston si e drejtë e shtetit dhe nuk ka ndodhur “shuarja” e saj. Në këtë rast nuk kemi prapaveprim në dëm, por një ndryshim të ligjit që ndikon mbi një marrëdhënie juridiko-penale ende aktive¹³⁹.

Në përfundim, fuqia prapavepruese e ndryshimeve ligjore mbi parashkrimin është e kufizuar rreptësisht nga parimi i mosprapaveprimit të ligjit penal më të rëndë. Ndryshimet mund të veprojnë mbi çështje ende të hapura, por jo mbi ato ku ndjekja është shuar përfundimisht. Ky standard garanton balancën mes interesit publik për ndëshkimin e krimeve dhe mbrojtjes së sigurisë juridike si themel i shtetit të së drejtës, duke harmonizuar të drejtën shqiptare me jurisprudencën e KEDNJ-së dhe përvojën gjyqësore të vendeve si Italia¹⁴⁰.

Duke vazhduar trajtimin e argumentit më sipër, mun dte konkludojmë dhe dis nociione të rëndësishme sipas vendimit Nr. 123/2023 të GJL Instituti i parashkrimit të ndjekjes penale është një element themelor i sistemit penal, që vendos kufirin kohor brenda të cilit shteti mund të ndjekë penalisht një person për një vepër penale. Ai bazohet në parimin se, pas një periudhe të gjatë nga kryerja e veprës, rrezikshmëria e autorit zbehet, provat bëhen të vështira për t’u siguruar dhe nevoja për ndëshkim dobësohet. Megjithatë, natyra materiale e parashkrimit e bën atë të lidhur ngushtë me parimin e mosprapaveprimit të ligjit penal më të rëndë, të sanksionuar në nenin 29 të Kushtetutës dhe nenin 7 të KEDNJ-së, duke e vendosur përballë një pyetjeje të ndërlikuar: çfarë ndodh kur ligjvënësi ndryshon afatet, i zgjat ato ose përjashton vepra të caktuara nga parashkrimi?

Në doktrinë dhe praktikë është e pranuar gjerësisht se parashkrimi ka natyrë materiale dhe, si i tillë, nuk mund të zgjatet ose të hiqet në mënyrë që të veprojë mbi vepra për të cilat afati i mëparshëm është përmbushur. Efekti i tij është shuarës: një herë i plotësuar, parashkrimi mbyll përfundimisht të drejtën e shtetit për të ndjekur penalisht autorin dhe asnjë ligj i mëvonshëm nuk mund ta ringjallë këtë të drejtë. Kjo logjikë u ndoq nga Gjykata e Lartë në vendimin për çështjen e vrasjes së shtetasit Arben Varfi, ku ndryshimet e vitit 2017 në nenin 66 të Kodit Penal, që e

¹³⁹ Shembull tjetër: një vepër penale e kryer në vitin 2010 ka afat parashkrimi 10 vjet. Në vitin 2018, ligji ndryshon dhe e rrit afatin në 15 vjet. Nëse deri në vitin 2018 kanë kaluar vetëm 8 vjet, atëherë afati i ri 15-vjeçar do të zbatohet dhe parashkrimi do të përfundojë në vitin 2025. Por nëse në vitin 2018 kishin kaluar 10 vjet, pra afati i vjetër ishte përmbushur, atëherë ndjekja penale është e shuar dhe nuk ka asnjë efekt ligji i ri.

¹⁴⁰ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

shpallnin “Vrasjen” të paparashkrueshme, nuk u zbatuan sepse afati 20-vjeçar kishte përfunduar në dhjetor 2015.

Ky standard mbështetet nga jurisprudenca e Gjykatës Kushtetuese shqiptare, e cila ka theksuar se ligji penal më i rëndë nuk mund të ketë efekt retroaktiv dhe se ndryshimet në parashkrim nuk mund të përdoren për të legjitimuar rifillimin e ndjekjes penale kur kjo është shuar. Gjykata Kushtetuese pranon mundësinë e përjashtimeve për krime të veçanta (p.sh., krimet ndërkombëtare), por vetëm nëse ligji hyn në fuqi përpara konsumimit të afatit të vjetër dhe duke respektuar parimin e proporcionalitetit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mban të njëjtin pozicion¹⁴¹.

Në përvojën italiane, Gjykata e Kasacionit ka qenë konsekuente: ligji i ri që zgjat afatet e parashkrimit zbatohet vetëm mbi çështje ku afati nuk ka përfunduar ende në momentin e hyrjes së tij në fuqi. Nëse afati është përmbushur, ndjekja penale konsiderohet e shuar dhe nuk ka rikthim të mundshëm. Ky interpretim lidhet me konceptin e parashkrimit si “pengues procedural me efekt material”, që shuan jo vetëm procesin por edhe vetë të drejtën e ndjekjes. Nëse ligji i ri hyn në fuqi përpara përfundimit të afatit sipas ligjit të vjetër, ai zbatohet mbi veprat e kryera më parë, me kusht që të mos jetë më i rëndë në mënyrë retroaktive. Kjo bazohet në faktin që, deri në përmbushjen e afatit të vjetër, ndjekja penale ekziston ende si e drejtë e shtetit dhe ndryshimi i afatit thjesht ndikon mbi një marrëdhënie juridiko-penale aktive. Shembuj konkretë ilustrojnë këtë dallim:

- ✚ Nëse një vepër ka afat parashkrimi 15 vjet dhe ligji i ri e rrit në 25 vjet përpara plotësimit të afatit, ky i fundit do të aplikohet dhe parashkrimi do të përmbushet më vonë.
- ✚ Nëse afati 15-vjeçar është përmbushur përpara ligjit të ri, ndjekja penale është e shuar dhe nuk mund të rihapet.

Ky parim, i zbatuar në vendimin e Gjykatës së Lartë shqiptare, siguron harmonizimin e të drejtës sonë me jurisprudencën e GJEDNJ-së dhe përvojën gjyqësore të vendeve si Italia, duke ruajtur balancën mes interesit publik për ndëshkimin e krimeve të rënda dhe mbrojtjes së sigurisë juridike. Ai pranon zbatimin e ligjeve të reja më të rënda vetëm në ato çështje ku afatet nuk janë

¹⁴¹ Në vendime si Cowellho e të tjerë kundër Portugalisë dhe Scoppola kundër Italisë, ajo ka sqaruar se zgjatja e afateve ose heqja e parashkrimit nuk mund të aplikohet mbi çështje të parashkruara tashmë, sepse kjo do të përbënte shkelje të nenit 7 të KEDNJ-së. Përjashtim bëjnë vetëm rastet ku ligji i ri hyn në fuqi përpara plotësimit të afatit dhe, sipas natyrës së tij, nuk është më i rëndë ose ka bazë në detyrime ndërkombëtare të posaçme për mosparashkrimin e disa veprave.

konsumuar ende, duke respektuar kufijtë e parashikuar nga parimi i mosprapaveprimit dhe duke garantuar që ndërhyrjet ligjore të mos përdoren për të ringjallur çështje të mbyllura.

Në vendimin nr. 42, datë 29.05.2024 (V-42/24), Gjykata Kushtetuese ka trajtuar me një analizë të thelluar çështjen e parashkrimit të ndjekjes penale në lidhje me nenin 3 të Kodit Penal dhe efektet e ndryshimeve ligjore në këtë fushë. Ajo e vendos diskutimin brenda kuadrit të parimit të kohëzbatimit të ligjit penal (“lex temporis”) dhe të parimit të ligjit më të favorshëm (“lex mitior”), duke theksuar se këto janë garanci kushtetuese të sigurisë juridike dhe kufizime të fuqisë prapavepruese të ligjit penal më të rëndë. Gjykata e ka përcaktuar qartë se parashkrimi i ndjekjes penale ka natyrë materiale, jo thjesht procedurale. Si normë materiale, ai është pjesë e së drejtës penale substanciale dhe kufizon të drejtën e shtetit për të ndjekur penalisht një autor të dyshuar pas kalimit të një periudhe të caktuar kohe. Efekti i tij është shuarës: një herë i plotësuar afati, ndjekja penale shuhet përfundimisht dhe nuk mund të ringjallet nga asnjë ndryshim i mëvonshëm ligjor. Ky koncept lidhet drejtpërdrejt me nenin 3 të Kodit Penal, i cili ndalon prapaveprimin e ligjit më të rëndë dhe lejon vetëm aplikimin e ligjit më të favorshëm për autorin e veprës penale.

Gjykata Kushtetuese ka arsyetuar se ndryshimet e vitit 2017 në nenin 66 të Kodit Penal, të cilat përjashtuan nga parashkrimi disa vepra kundër jetës, nuk mund të veprojnë për ngjarje ku afati i parashkrimit sipas ligjit të vjetër ka përfunduar para hyrjes në fuqi të këtyre ndryshimeve. Ky interpretim nuk është vetëm rezultat i nenit 3 të Kodit Penal, por edhe një zbatim i drejtpërdrejtë i parimeve të nenit 29 të Kushtetutës dhe nenit 7 të KEDNJ-së.

Në këtë pikë, Gjykata Kushtetuese është mbështetur edhe në jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Në çështje si Coellho e të tjerë kundër Portugalisë dhe Scoppola kundër Italisë, GJEDNJ ka theksuar se zgjatja e afateve të parashkrimit ose heqja e tyre nuk mund të aplikohet mbi vepra për të cilat afati ka skaduar tashmë, pasi kjo do të përbënte shkelje të nenit 7 të Konventës. Gjykata ka bërë dallimin midis rasteve kur ligji i ri hyn në fuqi përpara përfundimit të afatit – ku zgjatja mund të aplikohet, pasi e drejta e shtetit për ndjekje ende ekziston – dhe rasteve kur afati është përmbushur, ku ligji i ri nuk mund të ringjallë ndjekjen penale. Ky qëndrim është i qëndrueshëm edhe me vendime të mëparshme të Gjykatës Kushtetuese shqiptare. Në disa raste ndër vite (p.sh., vendimet mbi ndryshimet e afateve të parashkrimit për veprat e korrupsionit), ajo ka theksuar se parashkrimi është pjesë e së drejtës materiale penale dhe se çdo ndryshim i tij që rëndon pozitën e autorit nuk mund të ketë efekt prapaveprues. Në këto vendime është bërë e

qartë se ligji i ri zbatohet vetëm mbi çështje ku afatet nuk janë konsumuar ende, në përputhje me parimin “tempus regit actum” të modifikuar nga rregulli i lex mitior¹⁴².

Gjykata Kushtetuese, si në këtë vendim ashtu edhe në të tjera më të hershme, ka shpjeguar se ky rregull është thelbësor për sigurinë juridike: qytetarët duhet të kenë mundësinë të parashikojnë pasojat ligjore të veprimeve të tyre sipas ligjit të kohës së kryerjes së veprës. Ky parim mbron nga arbitrariteti dhe garanton që shteti nuk do të ndryshojë rregullat në dëm të individit pasi ngjarja të ketë ndodhur dhe afatet të jenë mbyllur. Nga ana tjetër, vendimi i 2024-s e njeh se kur afati i parashkrimit nuk është plotësuar ende, ligji i ri që zgjat afatet ose përjashton veprën nga parashkrimi mund të zbatohet. Kjo është përputhje me standardet e GJEDNJ-së dhe të jurisprudencës ndërkombëtare, si dhe me përvojën e Gjykatës së Kasacionit italiane, e cila prej vitesh ka vendosur se ndryshimet në afatet e parashkrimit veprojnë mbi çështje ende aktive, por jo mbi ato të mbyllura.

Në thelb, Gjykata Kushtetuese ka konsoliduar një parim të rëndësishëm: parashkrimi i plotësuar është një pengesë absolute dhe e pakapërcyeshme për ndjekjen penale, ndërsa parashkrimi i paplotësuar mund të ndikohet nga ndryshimet ligjore vetëm brenda kufijve të nenit 3 të Kodit Penal dhe në respektim të parimit të mosprapaveprimit. Ky është një standard që harmonizon të drejtën shqiptare me të drejtën evropiane dhe që synon të ruajë ekuilibrin ndërmjet interesit publik për ndjekjen e krimeve dhe mbrojtjes së sigurisë juridike të individit. Arsyeja pse Gjykata Kushtetuese (dhe më herët edhe Gjykata e Lartë) zgjodhi këtë zgjidhje lidhet me disa parime themelore të së drejtës penale, të cilat i bëjnë të pamundur zbatimin prapaveprues të ligjit të ri të vitit 2017 për një vepër ku afati i parashkrimit ka përfunduar përpara hyrjes së tij në fuqi.

Së pari, parashkrimi i ndjekjes penale ka natyrë materiale dhe jo thjesht procedurale. Kjo do të thotë që ai bën pjesë në normat që përcaktojnë vetë ekzistencën e të drejtës së shtetit për të ndjekur penalisht. Kur afati është përmbushur, kjo e drejtë shuhet përfundimisht – njësoj sikur të ishte shuar vepra penale nga amnistia ose falja. Ky efekt shuarës e bën parashkrimin të paprekshëm nga ligje të mëvonshme më të ashpra.

Së dyti, neni 3 i Kodit Penal dhe neni 29 i Kushtetutës ndalojnë prapaveprimin e ligjit penal më të rëndë. Një ligj që zgjat afatet ose përjashton vepra nga parashkrimi është ligj më i rëndë për

¹⁴² Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

autorin, sepse zgjat periudhën gjatë së cilës ai mund të ndiqet penalisht. Nëse ky ligj zbatohet mbi çështje ku afati ishte përfunduar, do të thoshte të “ringjallje” ndjekjen penale, gjë që do të cenonte sigurinë juridike dhe parashikueshmërinë ligjore.

Së treti, ky qëndrim është në përputhje të plotë me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Në raste si Coëllho e të tjerë kundër Portugalisë dhe Scoppola kundër Italisë, GJEDNJ ka theksuar se zgjatja e afateve të parashkrimit nuk mund të zbatohet për krime tashmë të parashkruara, sepse kjo do të shkelte nenin 7 të KEDNJ-së, i cili ndalon vendosjen e një dënimi ose përgjegjësie penale mbi bazën e një ligji të ri më të ashpër për fakte të së shkuarës.

Së katërti, përfundimi i afatit përpara hyrjes në fuqi të ligjit të ri do të thotë se pengesa ligjore (shuarja e ndjekjes) ka ndodhur tashmë. Në momentin që kjo pengesë është bërë fakt juridik i plotë, nuk mund të hiqet me veprim prapaveprues të ligjit të ri, sepse kjo do të cenonte jo vetëm parimin e mosprapaveprimit, por edhe parimin e “res judicata” në kuptimin material të mbylljes së një të drejte shtetërore.

Prandaj, logjika e vendimit është ky: nëse afati ka përfunduar para hyrjes në fuqi të ligjit të vitit 2017, ndjekja penale është shuar dhe nuk mund të ringjallet. Nëse afati nuk ka përfunduar, ligji i ri që zgjat afatin ose e përjashton nga parashkrimi vepron menjëherë dhe ndikon edhe mbi veprat e kryera më parë, sepse e drejta e shtetit për të ndjekur ende ekziston dhe nuk kemi përmbushur pengesën absolute. Kjo zgjidhje mban një balancë të dyfishtë: respekton parimin e ligjshmërisë dhe sigurisë juridike për ato çështje që janë mbyllur sipas ligjit të vjetër, por i lejon ligjit të ri të ketë efekt mbi çështjet ende të hapura në momentin e hyrjes së tij në fuqi.

-Ne lidhje me fillimin e afateve të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit.

Sipas sistemit shqiptar, *dies a quo* lidhet me momentin kur vendimi merr formë të prerë për subjektin konkret. Kodi i Procedurës Penale në nenin 462 përcakton se një vendim bëhet i formës së prerë kur nuk është ushtruar ankim brenda afateve të ligjshme ose pas përfundimit të shqyrtimit të ankimit në shkallë të dytë (dhe, nëse ka rekurs, edhe në Gjykatën e Lartë). Ky moment është strikt personal për çdo të dënuar dhe nuk ndikohet nga zhvillime procedurale të bashkëgjykuarve, pasi ndryshe do të cenohej parimi i res judicata dhe ai i sigurisë juridike¹⁴³.

¹⁴³ Ky interpretim është mbështetur qartësisht nga Gjykata e Lartë me vendimin Nr. 132/2012, e cila ka theksuar se rivendosja në afat e së drejtës së ankimit për një bashkëgjykuar nuk ka efekt mbi momentin e formës së prerë të vendimit për të tjerët. Një qasje e tillë ruan qëndrueshmërinë e vendimeve gjyqësore dhe parashikueshmërinë e afateve të parashkrimit, duke e mbrojtur individin nga pasiguria e zgjatur në kohë

Në të drejtën italiane, instituti i parashkrimit të ekzekutimit (*prescrizione della pena*) është i parashikuar në nenin 172 të Codice Penale. Afati fillon nga data kur vendimi ka marrë formë të prerë (*passaggio in giudicato*), duke qenë qartësisht i pavarur për çdo të dënuar. Jurisprudenca e Gjykatës Kushtetuese ka përcaktuar se rivendosja në afat ose rihapja e procesit për një bashkëgjykuar nuk ka efekt mbi fillimin e afatit të parashkrimit për të tjerët, përveçse nëse vendimi është shpallur i përbashkët dhe është shfuqizuar në tërësi. Ky standard, i mbështetur mbi parimin e sigurisë juridike, ngjan shumë me qasjen e ndjekur nga Gjykata e Lartë shqiptare¹⁴⁴.

Në të drejtën franceze, parashkrimi i ekzekutimit të dënimit (*prescription de la peine*) rregullohet nga nenet 133-2 e vijues të Code pénal. Afati fillon nga data e vendimit përfundimtar (*décision définitive*) dhe llogaritet individualisht për secilin të dënuar. Gjykata e Kasacionit franceze ka mbrojtur parimin se vendimi përfundimtar ndaj një subjekti mbetet i paprekur nga procedurat e palëve të tjera, edhe kur ato kanë qenë fillimisht të gjykuara bashkë. Përgjithësisht bëhet vetëm në rastet kur vendimi për bashkëgjykuarin ka prodhuar efekte automatike procedurale që përfshijnë të gjithë (p.sh. një vendim i gjykatës më të lartë që shfuqizon procesin në tërësi për shkelje të rëndë procedurale).

Nga ky krahasim rezulton se qasja shqiptare, ashtu si ajo italiane dhe franceze, e koncepton afatin e parashkrimit të ekzekutimit si një institut me karakter personal dhe të pavarur nga zhvillimet procedurale të subjekteve të tjera. Kjo është një garanci e rëndësishme për të ruajtur proporcionalitetin ndërmjet autoritetit ndëshkimor të shtetit dhe të drejtave themelore të individit, si dhe për të shmangur zgjatjen artificiale të afateve përmes procedurave të palëve të treta.

Jemi të mendimit se qëndrimi i Gjykatës së Lartë është në harmoni të plotë me standardet evropiane dhe me traditën juridike të vendeve të Europës kontinentale. Duke refuzuar idenë se afati i parashkrimit mund të shtyhet për shkak të procedurave të një bashkëgjykuari, gjykata mbron parimin e sigurisë juridike dhe stabilitetin e vendimeve gjyqësore. Ky interpretim përputhet me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, e cila ka theksuar se rivendosja e mjeteve të ankimit pas afateve të ligjshme përbën cenim të pritshmërisë legjitime të individit (*Xheraj kundër Shqipërisë*).

¹⁴⁴ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Në përfundim, ky standard interpretativ duhet konsideruar si pikë referimi për praktikat e ardhshme gjyqësore, duke garantuar që parashkrimi i ekzekutimit të dënimit penal të funksionojë si një kufi i qartë, i parashikueshëm dhe personal, në përputhje me parimet kushtetuese dhe me orientimet e së drejtës ndërkombëtare.

Në këtë çështje, Gjykata e Lartë shqyrtoi kërkesën për shpalljen e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit penal, duke u fokusuar në interpretimin e nenit 68 të Kodit Penal dhe nenit 416 të Kodit të Procedurës Penale, në dritën e vendimeve unifikuese dhe parimeve procedurale. Thelbi i debatit ishte përcaktimi i momentit nga i cili nis afati i parashkrimit: nga data e vendimit të gjykatës së apelit (kur për të pandehurin nuk është ushtruar rekurs personal) apo nga data e vendimit të Gjykatës së Lartë në rastet kur çështja është shqyrtuar për shkak të rekursit të prokurorisë ose të një bashkëpandehuri¹⁴⁵.

Praktika e Gjykatës Kushtetuese shqiptare ka përcaktuar se interpretimi i rregullave të procedurës duhet të garantojë barazinë e palëve dhe sigurinë juridike, duke shmangur çdo pasiguri mbi afatet e parashkrimit. Vendimi nr. 24, datë 23.06.2017, theksoi se interpretimi i rregullave procedurale, sidomos kur lidhen me afate dhe parashkrime, duhet të jetë i parashikueshëm dhe i konsistent, duke nënvizuar se zgjerimi i kuptimit të afateve nga gjykatat e zakonshme, pa mbështetje të qartë ligjore, cenon parimin e sigurisë juridike (neni 42 i Kushtetutës). Vendimi nr. 17, datë 14.05.2015, trajtoi drejtpërdrejt çështjen e efekteve të mjeteve të ankimit të një bashkëpandehuri mbi të tjerët, duke theksuar se ky efekt duhet të jetë i qartë dhe i justifikuar, përndryshe zgjatja e procedurës në dëm të një të pandehuri që nuk ka ushtruar rekurs cenon të drejtën e tij për një gjykim brenda një afati të arsyeshëm. Vendimi nr. 35, datë 10.12.2009, theksoi se çdo interpretim i dispozitave të parashkrimit duhet të bëhet në favor të të pandehurit (in dubio pro reo) kur ka pasiguri mbi momentin e nisjes së afatit, duke qenë se parashkrimi është një institucion që lidhet me kufizimin e fuqisë ndëshkuese të shtetit.

Në jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, çështja *Coëme dhe të tjerë kundër Belgjikës* (vendimi 22.06.2000, nr. 32492/96 e të tjerë) ka theksuar se normat mbi parashkrimin bëjnë pjesë në garancitë e nenit 7 të KEDNJ dhe çdo zgjatje e tyre pas skadimit të

¹⁴⁵ Gjykata theksoi se zbatimi i vendimit unifikues nr. 2/2014 duhet të shoqërohet me një arsyetim të plotë mbi efektet e rekursit të bashkëpandehurit ose të prokurorisë, në raport me nenin 416 KPP. Kjo dispozitë ka karakter përjashtimor dhe parashikon që ankimi i një të pandehuri, kur nuk është vetëm për motive personale, mund të prodhojë efekte edhe për të tjerët, me kusht që të jetë i suksesshëm dhe të mos rëndojë pozitën e tyre. Në mungesë të këtij vlerësimi, vendimi i apelit është konsideruar i paplotë dhe është kthyer për rigjykim.

afatit cenon parimin “nulla poena sine lege”, duke kërkuar që afatet të jenë të qarta, të parashikueshme dhe të aplikohen në mënyrë të konsistente. Në çështjen *Del Río Prada kundër Spanjës* (vendimi i madh, 21.10.2013, nr. 42750/09), Gjykata ka theksuar se çdo ndryshim i interpretimit të ligjit penal ose procedurës që ka efekt prapaveprues në dëm të të dënuarit bie ndesh me nenin 7 të KEDNJ. Po kështu, në çështjen *Scoppola kundër Italisë* (nr. 2) (vendimi i madh, 17.09.2009, nr. 10249/03), Gjykata ka nënvizuar parimin lex mitior dhe nevojën që çdo dispozitë për parashkrimin apo ekzekutimin të interpretohet në mënyrën më të favorshme për të dënuarin kur ka dyshime. Vendimi *Stögmüller kundër Austrisë* (10.11.1969) lidhet me nenin 6 të KEDNJ dhe të drejtën për gjykim brenda një afati të arsyeshëm, duke lidhur këtë standard edhe me ekzekutimin e vendimeve penale dhe duke theksuar se zvarritja pa arsye e procedurave cenon të drejtën e individit dhe nuk mund të justifikojë shtyrjen e parashkrimit.

Në situata si ajo e vendimit Nr. 196/2024 të GJL, duhet të përcaktohet me qartësi momenti i fillimit të afatit duke analizuar nëse mjetet e ankimit të të tretëve (prokuroria apo bashkëpandehurit) kanë prodhuar efekte për të dënuarin, sipas kritereve të nenit 416 KPP dhe duke iu referuar vendimeve të Gjykatës Kushtetuese nr. 17/2015 dhe nr. 24/2017. Po ashtu, ato duhet të aplikojnë standardin e parashikueshmërisë të vendosur nga GJEDNJ në çështjet *Coëme, Del Río Prada dhe Scoppola*, duke shmangur çdo interpretim prapaveprues ose zgjerues të afateve në dëm të të dënuarit, si dhe të zbatojnë parimin *in dubio pro reo*, siç është theksuar si nga Gjykata Kushtetuese ashtu edhe nga GJEDNJ, kur ka pasiguri mbi datën e nisjes së parashkrimit. Në këtë mënyrë, vendimmarrja jo vetëm që do të jetë në përputhje me ligjin e brendshëm, por edhe me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, duke garantuar sigurinë juridike dhe mbrojtjen e të drejtave procedurale të të dënuarit¹⁴⁶.

Sipas vendimit Nr. 181/2023 i GJL, çështja e përcaktimit të momentit të fillimit të këtij afati është një pikë nevralgjike e interpretimit gjyqësor, sidomos në rastet kur i dënuari është gjykuar në mungesë dhe ekzistojnë pasiguri mbi datën e njoftimit të vendimit. Vendimi i Gjykatës së Lartë që analizojmë ofron një qartësim të rëndësishëm në këtë drejtim. Neni 68 i Kodit Penal përcakton në mënyrë të qartë afatet e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, duke nisur nga dita që vendimi ka marrë formë të prerë. Për dënimet nga 15 deri në 25 vjet burgim, afati është 20 vjet. Dispozita

¹⁴⁶ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

nuk përmend asnjë rast për ndërprerje apo shtyrje të këtij afati, çka nënkupton se çdo interpretim që synon ta zhvendosë momentin e fillimit nga data e formës së prerë drejt një date të mëvonshme, përbën një kufizim shtesë jo të parashikuar nga ligji¹⁴⁷.

Një nga gabimet më të shpeshta në praktikë, siç u reflektua edhe në gjykatat e faktit në këtë rast, është barazimi i momentit të formës së prerë të vendimit me momentin e lëshimit të urdhrin të ekzekutimit nga prokuroria. Forma e prerë është statusi juridik i vendimit penal kur ai nuk mund të ankimohet më, ose kur afati i ankimit ka kaluar pa u ushtruar. Në këtë moment vendimi bëhet i detyrueshëm dhe i ekzekutueshëm. Ekzekutimi: është faza e mëvonshme, që lidhet me zbatimin praktik të vendimit nga organet e ngarkuara. Ligji nuk e kushtëzon fillimin e afatit të parashkrimit me fillimin e ekzekutimit, por me formën e prerë, çka e bën të papranueshme lidhjen e afatit me akte administrative të vonuara.

Në çështjen e *Kadri Liko Rustemit (Kasnica)*, vendimi i dënimit u shpall më 26.12.1996 dhe nuk u ankua nga asnjëra palë. Gjykata e Lartë konstatoi se, sipas rregullave procedurale të kohës, ai kishte marrë formë të prerë më 5.01.1997 (15 ditë pas shpalljes). Gjykatat e faktit kishin marrë si pikënisje datën 19.12.2003 – kur prokuroria lëshoi urdhrin e ekzekutimit – duke zhvendosur artificialisht momentin e fillimit të afatit. Kolegji Penal, duke u mbështetur në nenin 4 të KPP (interpretimi në favor të të pandehurit), e hodhi poshtë këtë qasje dhe theksoi se: *Mungesa e një shënimi të saktë mbi datën e formës së prerë nuk mund të interpretohet në dëm të të dënuarit. Nëse vendimi nuk është apeluar, afati fillon nga momenti kur ai ligjërisht ka marrë formë të prerë, pavarësisht nga veprimet e mëvonshme të organeve të ekzekutimit.*

Ky interpretim harmonizohet me praktikën e shteteve që e lidhin parashkrimin e ekzekutimit me forcën juridike të vendimit dhe jo me fazën e ekzekutimit fizik. Nga analiza ligjore dhe jurisprudenca e konsoliduar, përfundimi është i qartë: *Afati i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit fillon të llogaritet nga data kur vendimi penal merr formë të prerë ligjërisht, sipas afateve dhe rregullave procedurale, dhe jo nga momenti kur ndërmerren veprime për ekzekutimin e tij*¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Jurisprudenca e konsoliduar e Gjykatës së Lartë, e mishëruar në vendimin unifikues nr. 7/2002 dhe të ripohuar nga vendimi unifikues nr. 1/2022, ka sanksionuar se: Afati i parashkrimit është absolut. Ai fillon të rrjedhë menjëherë nga data kur vendimi merr formë të prerë. Nuk parashikohet asnjë përjashtim për arsye si moskapja e të dënuarit, mospërmblidhja e urdhrin të ekzekutimit, apo veprime të tjera të vonuara nga autoritetet. Ky interpretim është në linjë me parimet e sigurisë juridike dhe proporcionalitetit në të drejtën penale.

¹⁴⁸ Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ), ndonëse nuk ka një dispozitë të drejtpërdrejtë për parashkrimin penal në Konventën EDNJ, e ka trajtuar çështjen në kontekstin e nenit 5 (liria dhe siguria) dhe nenit 6 (e drejta për gjykim brenda një afati të arsyeshëm). Në disa vendime, si Varnava dhe të tjerë kundër Turqisë (2009) dhe Del Río Prada kundër Spanjës (2013), GJEDNJ ka vendosur disa parime që ndikojnë edhe në interpretimin e

Çështja e përcaktimit të momentit kur fillon të llogaritet afati i parashkrimit të ekzekutimit të një vendimi penal të huaj është një pikë kyçe në marrëdhëniet juridiksionale ndërkombëtare, veçanërisht kur shteti shqiptar njihet me një vendim të dhënë nga një gjykatë e huaj. Vendimi i Gjykatës së Lartë Nr. 267/2022 është ilustrues për këtë debat, pasi përcakton se ky afat nis nga data e marrjes formë të prerë të vendimit të huaj në shtetin që e ka dhënë, dhe jo nga data e njohjes së tij nga gjykata shqiptare¹⁴⁹.

Gjykata Kushtetuese shqiptare, në jurisprudencën e saj mbi ekzekutimin e vendimeve të huaja, ka theksuar se njohja nga gjykata shqiptare nuk krijon një vendim të ri penal, por shërben thjesht si mjet procedural për të bërë të mundur ekzekutimin e vendimit të huaj në territorin shqiptar. Prandaj, efektet juridike të vendimit lidhen me statusin e tij si “res judicata” në vendin e origjinës. Nëse afati i parashkrimit do të fillonte nga data e njohjes nga gjykata shqiptare, kjo do të zgjaste artificialisht ekzekutueshmërinë e një vendimi që në shtetin e tij burimor mund të ishte tashmë i parashkruar, duke cenuar parimin e sigurisë juridike dhe mbrojtjen e të drejtave themelore të individit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut ka vendosur në disa raste (si në çështjet Coëley kundër Mbretërisë së Bashkuar dhe Scoppola kundër Italisë) se parashkrimi përbën një garanci thelbësore kundër ndjekjes ose ekzekutimit arbitrar, duke qenë pjesë e parimit të shtetit të së drejtës. Në kuadër të ekzekutimit të vendimeve të huaja, GJEDNJ ka theksuar se çdo shtet duhet të respektojë kufijtë kohorë të përcaktuar nga ligji i shtetit që ka dhënë vendimin, përndryshe rrezikon të ndërhyjë në mënyrë disproporcionale në të drejtat e të dënuarit sipas nenit 6 dhe nenit 7 të KEDNJ.

Bazuar në parimin e reciprocitetit dhe respektit të sovranitetit gjyqësor, vendimi i huaj që njihet nga gjykata shqiptare ruan të njëjtin karakter dhe të njëjtën datë “formë e prerë” që ka në shtetin burimor. Konventa Evropiane “Për Transferimin e Personave të Dënuar” (neni 9/3) dhe ligji shqiptar nr. 10193/2009 (neni 54 e 59) parashikojnë që ekzekutimi kryhet sipas ligjit të shtetit zbatues, por kushti paraprak është që vendimi të jetë ende i ekzekutueshëm në shtetin e origjinës. Nëse do të merrej si pikënisje data e njohjes nga gjykata shqiptare, do të krijohej një periudhë e re parashkrimi, duke e zgjatur dënimin përtej kufijve të përcaktuar nga legjislacioni i vendit që e ka

parashkrimit: Mospërgjegjësia për vonesat institucionale: nëse shteti nuk vepron brenda afatit, individit nuk mund të mbajë pasojat.

¹⁴⁹ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

dhënë. Kjo do të përbënte një formë “rishkrimi” të vendimit nga ana e shtetit shqiptar, gjë që bie ndesh me rolin formal të procedurës së njohjes¹⁵⁰.

Pasojat nëse do të merrej si pikënisje data e njohjes në Shqipëri do të qëndronin në cenimi i sigurisë juridike, pasi i dënuari do të përballej me zgjatje të paarsyeshme të periudhës së ekzekutimit, pavarësisht se në vendin e origjines, dënimi ishte parashkruar. Rreziku i shkeljes së nenit 7 të KEDNJ, për shkak të vendosjes retroaktive të një gjendjeje më të rëndë juridike. Dëmtimi i parimit të proporcionalitetit duke e bërë ekzekutimin më të ashpër se sa parashikohej fillimisht. Mosrespektimi i parimit të ndërsjellësisë në marrëdhëniet juridiksionale pasi vendi shqiptar do të trajtonte vendimin e huaj si një vendim të ri të vetin.

Zgjidhja e dhënë nga Gjykata e Lartë, që afati i parashkrimit fillon nga data e marrjes formë të prerë të vendimit të huaj, është në përputhje me parimet e së drejtës ndërkombëtare, me standardet e GJEDNJ, me praktikën e shteteve të tjera europiane dhe me parimet themelore të sigurisë juridike dhe proporcionalitetit. Kjo qasje siguron që shteti shqiptar të respektojë karakterin origjinal të vendimit të huaj dhe të shmangë çdo formë të shtyrjes artificiale të afatit të ekzekutimit, duke mbrojtur në të njëjtën kohë të drejtat e individit dhe integritetin e marrëdhënieve gjyqësore ndërkombëtare¹⁵¹.

Në këtë kuptim, ky vendim mund të shihet si një pikë referimi për njësimin e praktikës gjyqësore shqiptare dhe si një hap drejt harmonizimit të plotë me jurisprudencën ndërkombëtare dhe me modelet më të avancuara të shteteve të BE-së.

Vendimi i Gjykatës së Lartë mbi çështjen “Lirim Lani” është i rëndësishëm për konsolidimin e parimit se afati i parashkrimit fillon nga data e formës së prerë të vendimit të huaj në vendin e origjinës. Ky interpretim garanton respektimin e sovranitetit gjyqësor të shtetit që ka dhënë vendimin dhe harmonizohet me detyrimet ndërkombëtare të Shqipërisë.

¹⁵⁰ Në Itali, sipas jurisprudencës së Gjykatës së Kasacionit (p.sh., vendimet Antoszek, Sez. 6, nr. 21627/2014), afati i parashkrimit për ekzekutimin e vendimit të huaj fillon nga data e formës së prerë në shtetin e origjines. Gjermania ndjek një parim të ngjashëm: § 79 i StGB përcakton se parashkrimi i ekzekutimit lidhet me datën e hyrjes në fuqi të vendimit të huaj, ndërsa procedura e njohjes ka vetëm funksion formal. Edhe në Francë, sipas Code de Procédure Pénale, afati i ekzekutimit llogaritet mbi bazën e vendimit origjinal, duke respektuar parashkrimin sipas ligjit të vendit burimor, përveç rasteve kur ligji francez parashikon një afat më të shkurtër, që është më i favorshëm për të dënuarin.

¹⁵¹ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

Megjithatë, analiza kritike tregon se zbatimi i këtij standardi pa dallim mund të krijojë boshllëqe në ekzekutimin e vendimeve, të kufizojë mbrojtjen e interesit publik dhe të çojë në rezultate të pafavorshme në çështje me rëndësi të lartë penale. Për këtë arsye, legjislacioni shqiptar mund të pasurohet me dispozita që:

- ✚ parashikojnë pezullimin e afatit të parashkrimit gjatë procedurës së njohjes;
- ✚ lejojnë përdorimin e afatit më të shkurtër midis dy juridiksioneve;
- ✚ krijojnë përjashtime për vepra të caktuara me interes publik të lartë.

Këto masa do të siguronin një balancë më të mirë ndërmjet respektimit të vendimit të huaj dhe garantimit të interesave të shtetit shqiptar, duke afruar kështu praktikën vendase me standardet më të avancuara të vendeve të BE-së dhe me jurisprudencën e GJEDNJ.

2. Pasojat praktike për sistemin penal

Instituti i parashkrimit, i konceptuar si një mekanizëm i së drejtës penale për të garantuar sigurinë juridike dhe proporcionalitetin e ndëshkimit, ka sjellë një sërë pasojash praktike për sistemin penal shqiptar. Ai ndikon drejtpërdrejt në funksionimin e gjykatave, në efikasitetin e organeve të ndjekjes dhe ekzekutimit të vendimeve, në perceptimin e publikut mbi autoritetin e drejtësisë, si dhe në raportin ndërmjet shtetit dhe individit. Për këtë arsye, ndikimi i tij shtrihet përtej kuadrit teknik, duke u bërë një element thelbësor në debatin mbi reformën e drejtësisë dhe politikën penale.

Një nga pasojat më të dukshme lidhet me mbingarkesën e gjykatave me çështje të cilat, pas një procesi shpesh të gjatë dhe të kushtueshëm, përfundojnë me pushim për shkak të parashkrimit. Kjo ndodh për shkak se organet e ndjekjes penale dhe gjykatat, për arsye të ndryshme objektive dhe subjektive, nuk arrijnë të përfundojnë gjykimin brenda afateve ligjore. Një situatë e tillë jo vetëm që e rëndon sistemin me çështje të kota, por edhe konsumon burime njerëzore e financiare që mund të përdoren për trajtimin e rasteve më prioritare¹⁵². Kjo gjendje përbën një tregues se parashkrimi shpesh funksionon jo si një garanci juridike, por si një mekanizëm që nxjerr në pah mangësitë e administrimit të drejtësisë.

Një pasojë tjetër e rëndësishme është cenimi i sigurisë juridike. Për individin e dënuar, mungesa e qartësisë ligjore dhe boshllëqet në rregullimin e rasteve të veçanta, si bashkimi i

¹⁵² Vendimi Unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë nr. 1, datë 28.10.2022

dënimeve, efektet e faljes apo amnistisë dhe rastet e recidivës, krijojnë pasiguri mbi pozitën e tij juridike. Në disa raste, individët kanë vuajtur dënime që në fakt kishin qenë të parashkruara, çka është konstatuar edhe nga Gjykata Kushtetuese, e cila ka pranuar se vuajtja e një dënimi të tillë përbën shkelje të të drejtave themelore të individit, përfshirë lirinë personale dhe të drejtën për një proces të rregullt¹⁵³. Nga ana tjetër, për shoqërinë, pushimi i ndjekjes ose moszbatimi i një vendimi për shkak të kalimit të afateve shpesh perceptohet si dështim i shtetit për të vendosur drejtësi dhe si një cenim i besimit të gjykatat.

Nga këndvështrimi i politikës penale, parashkrimi ka një funksion të paqarte. Në një anë, ai nxit organet e drejtësisë që të veprojnë brenda një afati të arsyeshëm, duke përfunduar parimin e efektivitetit të procesit penal. Në anën tjetër, kur ky objektiv nuk arrihet, instituti kthehet në një mekanizëm që i lejon autorët e veprave penale të shmangin përgjegjësinë jo për shkak të pafajësisë, por vetëm për shkak të kalimit të kohës¹⁵⁴. Kjo situatë dobëson funksionin parandalues të së drejtës penale, pasi i dërgon shoqërisë një mesazh të gabuar se krimi nuk ndëshkohet gjithmonë, dhe kjo mund të rrisë ndjesinë e mosndëshkueshmërisë. Në këtë mënyrë, parashkrimi, i cili synon të shërbejë si një mjet i drejtësisë, mund të perceptohet si një faktor që e minon atë.

Një pasojë tjetër lidhet me autoritetin e vendimeve gjyqësore. Një vendim penal i dhënë nga gjykata humbet forcën e tij detyruese nëse nuk ekzekutohet brenda afatit të përcaktuar nga ligji. Në këtë mënyrë, fuqia e vendimit gjyqësor relativizohet dhe vihet në pikëpyetje autoriteti i vetë gjykatës. Ky fenomen është veçanërisht i rrezikshëm në kontekstin shqiptar, ku besimi i publikut te gjyqësori është i brishtë dhe çdo tregues i dobësisë së sistemit e dëmton edhe më shumë legjitimitetin e tij. Në këtë kuptim, jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut ka theksuar se pasiguria juridike dhe mosrespektimi i afateve të arsyeshme janë elemente që cenojnë parimin e sundimit të ligjit dhe të drejtën për një proces të rregullt ligjor¹⁵⁵.

Krahas këtyre pasojave, parashkrimi ka prodhuar edhe probleme praktike në fazën e ekzekutimit të vendimeve penale. Prokuroritë dhe gjykatat shpesh interpretojnë ndryshe momentin e fillimit të afateve apo ndikimin e vendimeve të mëvonshme procedurale, si në rastin e lirimit me kusht apo bashkimit të dënimeve. Ky pluralizëm interpretimesh krijon pasiguri dhe vonesa në

¹⁵³ Gjykata Kushtetuese, vendimi nr. 84, datë 16.02.2016; vendimi nr. 20, datë 23.05.2011.

¹⁵⁴ Idem, Hoxha, Haxhia, Kacupi.

¹⁵⁵ GJEDNJ, çështja Del Río Prada kundër Spanjës, vendimi i 21 tetorit 2013. GJEDNJ, çështja Scoppola kundër Italisë (nr. 2), vendimi i 17 shtatorit 2009.

ekzekutim, duke sjellë shpesh edhe konflikt institucional ndërmjet autoriteteve të ndryshme. Një situatë e tillë jo vetëm që cënon efikasitetin, por shpesh përfundon edhe në shkelje të të drejtave të individit, pasi gabimet e autoriteteve nuk duhet të rëndojnë mbi të dënuarin, ashtu siç ka theksuar edhe GJEDNJ.

Në plan krahasues, praktikat e huaja tregojnë një qasje më të balancuar. Italia, për shembull, parashikon në Kodin Penal përjashtimin e recidivistëve nga përfitimi i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, duke shmangur kështu cenimin e funksionit parandalues të ndëshkimit.⁶ Franca dhe Gjermania, nga ana tjetër, lejojnë pezullimin e afateve të parashkrimit në raste të veçanta, siç është pengesa për shkak të forcës madhore ose e një procedure ligjore të detyrueshme, duke e ruajtur kështu balancën mes interesit të shtetit dhe të drejtave të individit.⁷ Shqipëria, duke zgjedhur një formulim më strikt dhe pa hapësira për ndërhyrje të tilla, gjendet shpesh në situata ku jurisprudenca përpiket të mbushë boshllëqet ligjore, duke rrezikuar të shkelë parimin e ligjshmërisë dhe ndalimin e analogjisë në të drejtën penale¹⁵⁶.

Në përfundim, pasojat praktike të parashkrimit tregojnë se ky institut, ndonëse është i domosdoshëm për të mbrojtur individin nga përgjegjësia e pakufizuar penale, shfaqet njëkohësisht si një sfidë madhore për sistemin penal shqiptar. Ai imponon domosdoshmërinë e një kuadri normativ të qartë, të një praktike gjyqësore të qëndrueshme dhe të një administrimi efikas të drejtësisë. Në mungesë të këtyre elementeve, parashkrimi rrezikon të perceptohet jo si një mjet i drejtësisë, por si një tregues i dështimit të saj. Për këtë arsye, reforma ligjore dhe përafrimi me standardet evropiane janë të domosdoshme për të garantuar që parashkrimi të shërbejë realisht si një mekanizëm i drejtësisë dhe jo si një pengesë për të.

¹⁵⁶ Xhuvani, E, Pitaku V., Hoxha, D., *Statute limitations cooperation and education. Legal framework. Case Laws and Awareness*, Journal of education and social research, vol 15, no 5, September 2025, research article, Ritchman publishing.

KAPITULLI IV

Analizë krahasimore mbi parashkrimin penal sipas sistemeve të ndryshme ligjore.

Dallime midis sistemit *common Law* dhe *Civil Law*.

Hyrje¹⁵⁷

Sisteme të ndryshme ligjore parashikojnë mënyra të ndryshme për rregullimin e parashkrimit të ndjekjes penale. Shqipëria, si pjesë e familjes së së drejtës civile, paraqet ngjashmëri me disa shtete të tjera të Europës kontinentale, por njëkohësisht evidentohet edhe me dallime të dukshme, të cilat lidhen si me përmbajtjen, ashtu edhe me formën e rregullimit të këtij institucioni.

Sistemi *common Law* përfaqëson një sistem ligjor të veçantë, i cili në themel të tij ka precedentin gjyqësor dhe praktikën gjyqësore. Ky element e dallon qartësisht nga sistemi i së drejtës civile (*civil Law*), që mbështetet kryesisht mbi ligjin e shkruar si burimin themelor të normave juridike. Në këtë studim do të trajtohet sistemi *common Law* me tiparet e tij kryesore dhe burimet përkatëse, duke u ndalur në mënyrë të posaçme të mënyra se si ky sistem e rregullon institutin e parashkrimit në të drejtën penale.

Burimi kryesor i sistemit *common Law* janë precedentët gjyqësorë (*stare decisis*). Kjo nënkupton se i gjithë sistemi juridik mbështetet mbi vendimet e mëparshme të gjykatave, të cilat kanë forcë detyruese për instancat më të ulëta gjyqësore. Interpretimi gjyqësor luan një rol kyç në këtë sistem, pasi ka efekt të detyrueshëm dhe orientues për zhvillimin e praktikës gjyqësore. Kjo paraqet një ndryshim të dukshëm nga e drejta shqiptare, ku interpretimi gjyqësor nuk ka efekt të tillë detyrues, dhe ku burim themelor mbeten ligjet e miratuara me shumicë të cilësuar nga Kuvendi, në respektim të parimit të ligjshmërisë.

Ky studim synon të evidentojë mënyrën sesi ndryshon rregullimi i parashkrimit nga një sistem juridik në tjetrin, duke analizuar rrishtë, efektet pozitive dhe ato negative. Në sistemin

¹⁵⁷ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCCL).

common Law, në shumicën e juridiksioneve si Shtetet e Bashkuara të Amerikës apo Mbretëria e Bashkuar, ekzistojnë rregulla të qarta përjashtuese që ndalojnë aplikimin e parashkrimit për disa vepra penale të rënda, siç janë vrasja, terrorizmi, krimet kundër njerëzimit dhe krimet seksuale. Këto përjashtime theksojnë rëndësinë që këto sisteme i japin ndjekjes dhe dënimit të veprave penale me rrezikshmëri të lartë shoqërore.

Nga ana tjetër, në sistemin civil Law, parashkrimi ka një rol të konsoliduar si instrument juridik, i cili përcakton kufijtë kohorë brenda të cilëve një person mund të ndiqet penalisht ose të ekzekutohet një dënim. Ky mekanizëm është i lidhur ngushtë me sigurinë juridike dhe parimin e stabilitetit të marrëdhënieve juridike. Vendosja e afateve kohore shërben për të krijuar një ekuilibër në sistemin e drejtësisë, duke shmangur ndjekjen e pafund të çështjeve dhe duke ofruar siguri për subjektet e së drejtës.

Në këtë kuadër, studimi do të analizojë konceptin e parashkrimit në të drejtën penale civil Law, duke trajtuar format e tij, bazat ligjore të këtij mekanizmi, afatet kohore të parashikuara si dhe përjashtimet. Krahas kësaj, do të paraqitet një krahasim i shkurtër me sistemin common Law, me synim theksimin e dallimeve kryesore ndërmjet këtyre dy modeleve juridike dhe ndikimit që këto dallime sjellin në funksionimin e drejtësisë penale.

1. Parashikimi ligjor i parashkrimit sipas sistemit në *Civil Law*

Në sistemin Civil Law, ku përfshihet edhe e drejta penale shqiptare, parashkrimi penal ndahet në dy kategori kryesore: parashkrimi i ndjekjes penale, i cili kufizon periudhën kohore brenda së cilës një person mund të akuzohet për një vepër penale, dhe parashkrimi i ekzekutimit të dënimit, i cili kufizon periudhën kohore brenda së cilës një dënim penal mund të vihet në zbatim pas dhënies së vendimit gjyqësor të formës së prerë¹⁵⁸.

Sipas këtij sistemi, në këtë mënyrë respektohet parimi i sigurisë juridike, duke garantuar se pas një periudhe të caktuar kohore një person nuk mund të ndiqet penalisht ose të vuajë dënimin për një krim të kryer shumë kohë më parë. Arsytet e parashikimit të institutit të parashkrimit në të

¹⁵⁸ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCCL).

drejtën penale lidhen me një sërë parimesh. Në radhë të parë, nuk është vetëm parimi i sigurisë juridike, por edhe vështirësitë në procesin penal, pasi me kalimin e kohës provat mund të zhduken ose të bëhen të pasakta, ndërsa dëshmitarët mund të mos i kujtojnë saktësisht ngjarjet.

Me kalimin e kohës edhe qëllimi i dënimit e humbet vlerën e tij, përderisa i dënuari apo autori i veprës penale nuk ka kryer më vepra të tjera në të ardhmen. Duke marrë në konsideratë vendet e ndryshme të sistemit Civil Law, afatet e parashkrimit ndryshojnë në varësi të rëndësisë së veprës penale. Në shumicën e vendeve me sistem Civil Law, afatet përcaktohen nga ligji penal i brendshëm dhe mund të ndryshojnë nga një shtet në tjetrin. Në përgjithësi ka një ndarje të fakteve penale në vepra penale të lehta, të rënda dhe shumë të rënda. Në këto tre kategori variojnë afatet nga 1 deri në 30 vjet, ndërsa për një kategori të caktuar si krimet kundër njerëzimit (gjenocidi, krimet e luftës, krimet kundër njerëzimit) nuk parashkruhen. Nëse i referohemi të drejtës penale franceze¹⁵⁹, reforma më e fundit mbi rregullat e parashkrimit penal është realizuar me Ligjin nr. 2017-242, datë 27 shkurt 2017, i cili hyri në fuqi më 1 mars 2017. Sipas këtij sistemi, veprat penale ndahen në tre kategori: “crimes” (vepra penale të rënda, të dënueshme me 15 vjet burgim ose më shumë), “délits” (kundërvajtje penale, të dënueshme nga dy muaj deri në dhjetë vjet burgim), dhe “contraventions” (shkelje, të dënueshme me gjobë dhe/ose masa të tjera si pezullim i lejes së drejtimit apo detyrim për ndjekjen e kurseve, por jo me burgim).

Në lidhje me historikun e këtij institucioni, rregullat tradicionale parashikonin se krimet mund të ndiqeshin penalisht vetëm nëse procedimi penal niste brenda dhjetë vjetëve nga kryerja e tyre; kundërvajtjet vetëm nëse procedimi fillonte brenda tre vjetëve; dhe shkeljet vetëm brenda një viti. Reforma e vitit 2017 solli një ndryshim substancial: aktualisht, krimet parashkruhen brenda njëzet vjetëve nga data e kryerjes së tyre, ndërsa kundërvajtjet brenda gjashtë vjetëve. Për shkeljet, afati mbetet një vit nga kryerja e tyre. Risia më e rëndësishme që solli ligji i ri është eliminimi i kushtit që hetimi ose procedimi të niste brenda afatit përkatës. Heqja e këtij detyrimi e ka thjeshtuar ndjeshëm llogaritjen e afateve të parashkrimit, duke e bërë institutin më të qartë dhe më të parashikueshëm.

¹⁵⁹ Johan Dechepy-Tellier, “Dobësimi i institutit të parashkrimit në të drejtën penale franceze”. Sipas përkufizimit juridik, parashkrimi është një “metodë për të fituar ose për të shuar një të drejtë pas kalimit të një periudhe të caktuar kohore dhe në përputhje me kushtet e përcaktuara nga ligji”.

Ate qe shihet ne kete sistem vihet re nje dyfishim i afateve te parashkrimit te ndjekjes penale, nje ndryshim qe ka ndjekur dhe sistemi Italian¹⁶⁰.

Edhe ne Kodin Penal te Frances jane parashikuar dy lloj parashkrimesh si ne te drejten tone penale¹⁶¹. Parashkrimi i ndjekjes penale parashikohet shprehimishte ne nenin 7 dhe parashkrimi i ekzekutimit te denimit ne nenin 133/2 e vijues. Momenti i fillimit te afateve lidhen ne nje rast me ditën e kryerjes se vepres penale dhe ne rastin tjetër ditën e shpalljes se vendimit te forms se prere. Edhe ne kete te drejte qellimi i ketij institute lidhet me faktin qe parashkrimi i ndjekjes penale nuk ben te mundur fillimin e ndjekjes penale dhe ne rastin tjetër pengon zbatimin e nje denimi tte dhene. Ne neni n213-5 denimet e dhena per krime parashkrhen pas njezet vjetesh nga data kur vendimi ka marre forme te prere.

Si ne shumicen e vendeve te huaja edhe Franca ka parashikuar nderprerjen dhe pezullimin e afateve te parashkrimit te ndjekjes penale. Sic e kemi analizuar edhe me lart reuzlton se i vetmi vend qe nuk ka parashikuar shprehimisht ne Kodin Penal nderprerjen dhe pezullimin eshte Shqiperia. Nje nderhyrje e domosdoshme duke qene se vete arsyet e nderprerjes dhe te pezullimit do te lejonin nje zbatim me te drejte dhe efikas per vete kete institut. Dallimi midis nderprerjes dhe pezullimit te parashkrimit te ndjekjes penale qendron ne faktin se nderprerja e ben afatin qe te filloje nga e para, pas ndodhjes se nje akti ose veprimi qe nderpret rrjedhen normale te tij ndersa pezullimi e ndalon perkoheisht dhe rifillon me pas nga ku ka mbetur, pasi gjate kohes qe eksistojne keto rrethana pengojne vazhdimin e procedurave.

Ne Kodin e Procedures Penale Franceze se shkaqet kryesore te nderprerjes te parashkrimit te ndjekjes penale sipas nenit 9/2 detajohen rastet specifike.

Duke iu referuar nenit 9/2 të KPP-së, ndërprerja mund të ndodhë nga: cdo akt hetimi ose ndjekjeje penale që tregon një përpjekje zyrtare për të ndjekur çështjen, duke përfshirë: parashtrimin e një ankese me padi civile (*plainte avec constitution de partie civile*); njoftimin

¹⁶⁰N eni 7 i KPP-së, "Ndjekja publike për krime parashkruhet pas njëzet vjetësh nga dita kur është kryer vepra penale. Ndjekja publike për krimet e përmendura në nenet 706-16, 706-26 dhe 706-167 të këtij Kodi, në nenet 214-1 deri në 214-4 dhe 221-12 të Kodit Penal dhe në Librin IV bis të të njëjtit Kod do të parashkruhet pas tridhjetë vjetësh nga dita në të cilën është kryer vepra penale. Ndjekja publike për krimet e përmendura në nenin 706-47 të këtij Kodi, kur kryhen kundër të miturve, parashkruhet pas tridhjetë vjetësh nga data e moshës madhore të këtij të fundit; megjithatë, në rastin e përdhunimit, në rast të kryerjes së një përdhunimi të ri, sulmi seksual ose sulmi seksual ndaj një të mituri tjetër nga i njëjti person para skadimit të kësaj periudhe, afati i parashkrimit për këtë përdhunim zgjatet, aty ku është e aplikueshme, deri në datën e parashkrimit për veprën e re penale. Veprimi publik për Krimet e përmendura në nenet 211-1 deri në 212-3 të Kodit Penal janë të papërshkrueshme nga ligji.

¹⁶¹ Mantovani, M., *La prescrizione della pena. Spunti comparatistici per la rimeditazione di uno istituto negletto*, Giappichelli, Torino, fq. 31-37.

akuzes (*mise en examen*) ose paraqitjen para një gjyqtari; hetimet policore të urdhëruara nga një prokuror; cdo veprim procedural i ndërmarrë nga autoritetet gjyqësore; njohja e veprës penale nga i dyshuari, siç është një rrëfim, gjithashtu mund të kontribuojë në ndërprerje. Pasi të ndërpritet, afati i parashkrimit fillon nga data e aktit që shkaktoi ndërprerjen. Pezullimi i Statutit të Parashkrimit në të Drejtën Penale në Francë synon të ndalojë ecjen e afatit të parashkrimit, por nuk fshin kohën që ka kaluar tashmë. Pasi të mbarojë pezullimi, koha e mbetur vazhdon të ecë. Shkaqet e Pezullimit duhet të jenë forca madhore, paaftësia ligjore e viktimës, fshehja e veprës penale, ndjekja penale në vazhdim në rastet përkatëse.

Rastet e parashikuara për pezullimin lidhen me mospraninë e te pandehurit, pasi ai mund të jete leshuar deklarimi i ikjes pasi nuk mund të gjendet, për shkak dhe të imunitetit që mund të kenë subjekte të posacme, jo vetëm paralamneter por cdo lloj imuniteti, për forca madhore, sic ndodhi dhe Covid 19 ku cdo veprimtari ishte e pezulluar, apo dhe vendime gjyqësore që janë në gjykim dhe pritet një vendim marrje e tyre. Në kodin francez kjo parashikohet në nenin 9/3 të tij.

Nëse do të analizojmë shkaqet e ndërprerjes dhe të pezullimit të parashkrimit ndjekjes penale, në vendet si Italia, Spanja, Gjermania, do të verifikojmë se shkaqet, janë deridiku të ngjashme dhe lidhen me procedimin penal¹⁶².

Po të shohim të drejtën penale italiane parashikohet një dyfishim i afateve të parashkrimit sipas masave të denimit të dhena apo të parashikuara sipas llojit të parashkrimit.

Sipas këtij kodi parashkrimi ndahet në dy lloje, parashkrimi i ndjekjes penale apo i veprës penale sipas nenit 157 të K.Penale dhe parashkrimi i denimit parashikuar nga neni 172 i Kodit penal Italian. Parashkrimi i ekzekutimit është i qartë duke parashikuar një afat sa dyfishi i denimit të dhënë, por në cdo rast jo më shumë se 30 vjet dhe as më pak se 10 vjet. Edhe për denimi me gjobe parashikohet një denim prej 10 vjetësh.

Një vecori e këtij neni është se në paragrafin 6 parashikohen edhe rasti i konkurimit të veprave penale dhe të denimeve të dhena prej saj. Pavarësisht se gjykata mund të ketë dhënë një denim të vetëm në bashkimin e denimeve, afati i ecjes së parashkrimit është individual për secilin prej tyre. Një parashikim i tillë është i nevojshëm për të drejtën penale shqiptare pasi një qëndrim i tillë është

¹⁶² Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCCL).

mbajtur nga gjykata e Larte ne praktiken e saj, duke lejuar qe afatet e parashkrimit jane individuale pavaresisht se eshte bere bashkimi i denimeve. Ne keto raste ka ndodhur qe dhe denimiet te jene faluar apo te jene aminstuar, kjo nuk perben asnje dallim mes tyre.

Ne dallim nga Italia, ne France afatet e parashkrimit te denimit per ekzekutimin e denimit jane 20 vjet per krimet nenei 133-2, 5 vjet per kundravajtet, neni 133-3, dhe veprat penale te vogla me je afat prej tre vjetesh neni 133-4.

Ne punimin tone e kemi parashikuar disa here dhe qendrimi qe duhet te mbahet ne lidhje me parashkrimin dhe personat recidiviste apo perserites. Do te humbte qellimin e tij vete institutii parashkrimit nese do te zbatohej dhe per personat recidiviste. Neni 172 i K.Penal Italian ka parashikuar shprehimisht ne paragrafin e fundit qe shuarja e denimit nuk ka vend nese kemi e bejme me nje perserites apo raste te tjera te parashikuara nga ky paragraph qe grupohen ne sjellje te kundraligjshme kriminale ng ai njejti subject.

Nje dallim qe vihet re mes dy llojeve te parashkrimit eshte se ne vendet civil Law nuk parashikojne nderprerjen apo pezullimin e denimit¹⁶³. Ne analize te nenit 172 te K.Penal Italian nuk parashikohet ne ansje rast qe te beje te mundur nderprerjen apo pezullimin me asnje lloj akti as ne ato raste kur denimi mund te jete pezulluar perkohesisht per tu ekzekutuar. K.Pr.Penale italiane e ka parashikuar shprehimisht ne nenin 660 paragrafi i trete qe edhe ne rastin e konvertimit te gjobes ne denim me burgim, i gjithe afati kohor i kaluar per te permbushur te gjithe kete process, nuk mund te llogaritet si nje kohe per te pezulluar parashkrimin e denimit penal.

Ajo qe mbahet ne vemendje dhe nga praktika, eshte qe per te llogaritur denimin per efekt te parashkrimit te ekzekutimit, duhet te mbahet parasysh masa e denimit e dhene nga gjykata dhe jo uljeve qe mund te kete perfutur autori i vepres penale per shkak te faljes dhe amnistise, pasi ato nuk mund te konkurojne me njera tjetren. Sic e permendem dhe me lart ne rastin e konkurimit te veprave penale, duhet te kihet ne vemendje denimi i dhene per secilen per veprave penale¹⁶⁴.

¹⁶³ Codice Penale Commentato, fondato da Emilio Dolcini e Giorgio Marinucci, tomo 1, edizione V, 2021. sipas ketyre autoreve vlet te theksohet se pavaresisht pasojave penale te parashkrimit penal, denimi i shuar nuk mund te beje pengese per te mos konsideruar autorin e vepres penale si recidivist, kur ai ka kryer nje veper penale pas shuarjes se denimit te para per efekt te parashkrimit.

¹⁶⁴ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative anaylisis of prescription in different legal systems. Differences between the commo law and civile law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, Internationa institute for private commercial and competition law (IIPCCL).

Ne analize te parashkrimit eshte e nevojshme qe te behet nje dallim mdis denimit kryesor dhe denimeve plotesuese. Po te analizojme dispozitat ne kodin penal shqiptar por dhe ate Italian, nuk ka nje parashikim te mirefillte ne lidhje me denimet plotesuese pasi dispozita eshte e qarte dhe kur shprehet per denimet te dhena “*me burgim*” ose “*gjobe*” duke i referuar vetem nje lloj denimi me burgim sic eshte edhe denimi kryesor. Megjithate ky qendrim do te shkelte parimin e barazise para ligjit, ku ne baze te llojit dhe te menyres se vuajtjes se denimit, subjektet e veprave penale te diskriminohen. Pra, do te ishte pa kuptim qe te parashkruhet nje veper penale me burgim, qofte kjo dhe ne zbatim te nenit 59 te K.Penal dhe mos te parashkruhen denimet plotesuese, kur mund te jepen me vete. Perfundimi, ne respektim edhe te parimit te barazise para ligjit, do te ishte jo e drejte qe te parashkruhen denime me te renda dhe te mos parashkruhen denime te tjera me te lehta¹⁶⁵.

Ne te drejten penale Italiane parashikohen dhe nje sere krimesh te cilat nuk mun dte parashkruhen sic jane krimet kunder njerezimit sic jane dhe genocisi, krimet e luftes apo krime te cilat ja nete lidhura me terrorizmin dhe mafian dhe denohen me burgim te perjetshem.

Instituti i parashkrimit penal ka qenë gjithmonë një nga çështjet më të ndjeshme të së drejtës penale italiane, duke u vendosur në qendër të reformave ligjore dhe të debatit doktrinar. Pas ndryshimeve të ndërmarra me të ashtuquajturën “*Reforma Bonafede*” të vitit 2019, ku u parashikua pezullimi i pakufizuar i afateve të parashkrimit pas dhënies së vendimit të shkallës së parë, sistemi gjyqësor italian u përball me kritika të ashpra për cenimin e sigurisë juridike dhe për rrezikun e proceseve të pafundme. Një mënyrë e tillë, që parashikonte pezullim pa kufij kohorë, u cilësua i papajtueshëm me standardet e nenit 6 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, i cili garanton të drejtën për gjykim brenda një afati të arsyeshëm, dhe për këtë arsye u konsiderua si një ndërhyrje disproporcionale, më shumë e orientuar nga ideja e dënimit sesa nga garantimi i një procesi të drejtë.

Reforma Cartabia¹⁶⁶ ndërhyri për të korrigjuar këtë problematikë, duke sjellë një model të ri të lidhur ngushtësisht me konceptin e “improcedibilità”. Për disa krime të rënda, si ato të lidhura me organizatat mafioze, terrorizmin apo korrupsionin e rëndë, ligjvënësi italian ka parashikuar afate më të gjata, përkatësisht deri në tre vjet për apel dhe deri në një vit e gjysmë për Kasacion. Nëse këto afate nuk respektohen, çështja nuk mund të vazhdojë dhe shpallet “e pamundur të

¹⁶⁵ ANTOLISEI, *Concorso di persone nel reato ed effete della sospensione e interruzione*, Gpen, 1958, II, 229.

¹⁶⁶ Sipas Dekretit Legjislativ nr. 150, datë 10 tetor 2022, që hyri në fuqi në dhjetor të po atij viti, pas dhënies së një vendimi në shkallën e parë, procedimi penal duhet të përfundojë në apel brenda dy vjetësh dhe në Kasacion brenda një viti.

ndiqet” (improcedibile), edhe nëse parashkrimi material, sipas nenit 157 e vijues të Kodit Penal Italian, ende nuk ka përfunduar. Kështu, reforma nuk ndryshon natyrën klasike të parashkrimit penal, por vendos një mekanizëm procedural paralel, i cili lidhet drejtpërdrejt me kohëzgjatjen e fazave të gjyqimit. Ky model është vlerësuar si një kompromis midis nevojës për të garantuar kohëzgjatje të arsyeshme të procesit dhe detyrimit për të ndëshkuar veprat penale të rënda. Nga njëra anë, të pandehurit përfitojnë nga një garanci e re që i mbron nga proceset e stërzgjatura dhe nga pasiguria juridike që shoqëron gjykimet e pafund. Nga ana tjetër, ekziston rreziku që viktimat dhe shoqëria të ndihen të pambrojtura kur çështje penale serioze përfundojnë pa një vendim përfundimtar, vetëm për shkak të kalimit të afateve të procedimit. Kjo ka hapur një debat të gjerë në doktrinë mbi balancën midis efikasitetit procedural dhe drejtësisë materiale, duke e bërë të qartë se reformat e këtij lloji mbartin tensione të brendshme që nuk zgjidhen lehtësisht. Në planin krahasues, modeli italian pas Reformës Cartabia afrohet me disa përvoja evropiane ku janë parashikuar kufizime kohore për fazat e gjyqimit në instancat e larta. Megjithatë, risia qëndron në faktin se në Itali ky mekanizëm është konceptuar si një “improcedibilità absolute”, e lidhur ngushtësisht me garancitë kushtetuese dhe ndërkombëtare për një proces të drejtë. Në Shqipëri, për shembull, ende nuk ekziston një mekanizëm i tillë procedural: parashkrimi vijon të rregullohet në mënyrë klasike, duke u ndarë në parashkrim të ndjekjes penale dhe parashkrim të ekzekutimit të dënimit, pa një kufizim të posaçëm mbi kohëzgjatjen e fazave të apelimit apo kasacionit. Kjo tregon se e drejta shqiptare ruan një qasje më tradicionale, ku afatet llogariten mbi bazën e natyrës së veprës dhe masës së dënimit, por pa ndikuar drejtpërdrejt mbi ecurinë procedurale të procesit. Në këtë kuptim, ndërhyrja italiane ofron një model që mund të merret në konsideratë edhe nga legjislacioni shqiptar, veçanërisht në kuadër të reformave gjyqësore dhe të angazhimeve ndaj standardeve të Këshillit të Evropës. Në planin ndërkombëtar, reforma italiane shihet si një hap i domosdoshëm për të shmangur dënimet e përsëritura nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut, e cila ka konstatuar në shumë raste shkelje të nenit 6 të Konventës për shkak të proceseve të tejzgjatura. Në të njëjtën kohë, kjo reformë u konsiderua e nevojshme për të përmbushur angazhimet e Italisë ndaj Bashkimit Evropian për reduktimin e kohëzgjatjes së procedimeve gjyqësore, një kriter i rëndësishëm për funksionimin e shtetit të së drejtës dhe besueshmërinë e sistemit gjyqësor¹⁶⁷.

¹⁶⁷ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: “Social and natural sciences-Global

Në përfundim, Reforma Cartabia nuk ndryshon në themel konceptin e parashkrimit penal në të drejtën italiane, por e plotëson atë me një instrument të ri që shërben për të disiplinuar kohëzgjatjen e gjykimeve. Ky zhvillim mbart pasoja të rëndësishme praktike dhe teorike, pasi nga njëra anë përforcon garancitë procedurale të të pandehurve, ndërsa nga ana tjetër mund të dobësojë pritshmërinë e viktimave për drejtësi materiale. Në çdo rast, reforma përfaqëson një hap të rëndësishëm në përpjekjet për modernizimin e sistemit penal italian dhe për përafrimin e tij me standardet evropiane, duke treguar se parashkrimi penal mbetet një fushë ku ndërthuren parimi i sigurisë juridike, kërkesa për efikasitet dhe nevoja për drejtësi.

Në të drejtën penale gjermane, parashkrimi (Verjährung) ndahet në dy kategori kryesore:

1. Parashkrimi i ndjekjes penale nenet 78 dhe 78c (Verfolgungsverjährung): ky lloj parashkrimi përcakton afatin kohor brenda të cilit autoritetet mund të fillojnë procedurat penale kundër një personi të dyshuar për kryerjen e një veprë penale. Pas kalimit të këtij afati, ndjekja penale nuk mund të iniciohet ose vazhdohet.
2. Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit të kodit penal gjerman neni 79 dhe 79b (Vollstreckungsverjährung): ky lloj parashkrimi lidhet me afatin kohor brenda të cilit një dënim i dhënë duhet të ekzekutohet. Nëse ky afat kalon pa u ekzekutuar dënimi, atëherë ekzekutimi i tij nuk mund të realizohet më¹⁶⁸

Po te analizohet neni 78 i kodit Penal gjerman rezulton se ai ka parashikuar 5 afate parashkrimi perkatesisht 30, 20, 10, 5, 3 vjet. Ne rastin e dënimit me burgim te perjetshem rezulton se ai parashkruhet ne 30 vjet. Ne lidhje me parashkrimin e ndjekjes penale sipas nenit 78 c ajo mund te nderpritet ne keto raste te cilat ngjasojne me te drejten franceze dhe ate italiane: *marrja e parë në pyetje e të akuzuarit, njoftimi se ka filluar një hetim paraprak kundër të akuzuarit, ose urdhri për një ekzaminim të tillë ose njoftimi për një ekzaminim të tillë, 2. çdo ekzaminim gjyqësor i të akuzuarit ose urdhri për një ekzaminim gjyqësor të të akuzuarit, 3. çdo caktim i një eksperti*

Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, Internationa institute for private commercial and competition law (IIPCCL).

¹⁶⁸ Neni 78 i Kodit Penal Gjerman. Vendosija e një dënimi dhe urdhërimi i masave (neni 11 (1) nr. 8) përjashtohen pas skadimit të afatit të parashkrimit. Neni 76a (2) mbetet i paprekur. (2) Veprat penale të rënda sipas nenit 211 (vrasje në rrethana specifike rënduese) nuk i nënshtrohen statutit të parashkrimit. (3) Kur ndjekja penale i nënshtrohet parashkrimit, afati i parashkrimit është 1. 30 vjet në rastin e veprave penale që dënohen me burgim të përjetshëm, 2. 20 vjet në rastin e veprave penale që dënohen me një dënim maksimal prej më shumë se 10 vjetësh, 3. 10 vjet në rastin e veprave penale që dënohen me një dënim maksimal prej më shumë se pesë vjetësh, por jo më shumë se 10 vjetësh, 4. pesë vjet në rastin e veprave penale që dënohen me një dënim maksimal prej më shumë se një vit, por jo më shumë se pesë vjetësh, 5. tre vjet në rastin e veprave të tjera penale. (4) Periudha përcaktohet në përputhje me dënimin e kërcënuar sipas ligjit i cili përcakton elementët e veprës penale të kryer, pavarësisht nga rrethanat rënduese ose lehtësuese të parashikuara në dispozitat e Pjesës së Përgjithshme ose të rasteve të rënduara ose më pak serioze sipas Pjesës së Posaqme.

nga gjyqtari ose prokurori publik nëse i akuzuari është marrë më parë në pyetje ose është njoftuar për fillimin e një hetimi paraprak, 4. çdo urdhër sekuestrimi ose kontrolli gjyqësor dhe vendimet gjyqësore që i mbështesin ato, 5. një urdhër arresti, një urdhër i përkohshëm për vendosje, një urdhër për t'u sjellë para një gjyqtari për ekzaminim dhe vendimet gjyqësore që i mbështesin ato, 6. përparësia e akuzave publike, 7. hapja e procedurës kryesore, 8. caktimi i çdo date për seancën kryesore dëgjimore, 9. një urdhër dënimi përmbledhës ose një vendim tjetër ekuivalent me një vendim gjyqësor, 10. ndërprerja e përkohshme gjyqësore e procedurës për shkak të mungesës së të akuzuarit të akuzuar, si dhe çdo urdhër i gjyqtarit ose prokurorit publik i lëshuar pas një ndërprerjeje të tillë të procedurës ose në procedurat në mungesë për të përcaktuar të akuzuarin e akuzuar. aty pranë ose për të siguruar prova, 11. ndërprerjen e përkohshme gjyqësore të procedurave për shkak se i pandehuri është i papërshtatshëm për t'u gjykuar dhe çdo urdhër i gjyqtarit ose prokurorit publik i lëshuar pas ndërprerjes së tillë të procedurave me qëllim shqyrtimin e aftësisë së të pandehurit për t'u gjykuar ose, 12. çdo kërkesë gjyqësore.

Pezullimi i afateve të parashkrimit të ndjekjes penale sipas nenit 78 b parashikon një sërë rastesh të cilat lidhen kryesisht me natyrën e veprave penale por dhe të subjekteve që janë viktimat dhe nuk kanë mbushur moshën madhore për veprat penale seksuale etj, kur ka një pezullim të shprehur ligjor, për shkak të imunitetit, kur autori i veprës penale është jashtë shtetit dhe ka një kërkesë formale për ekzadim, deri në dorëzimin e autorit të veprës penale në një gjykatë ndërkombetare. Kjo dispozitë e ka parashikuar në mënyrë të detajuar pezullimin e parashkrimit dhe për më shumë mund të shikohet neni 78b¹⁶⁹.

Në ngjashmëri dhe me sistemet e tjera të *civil law*, neni 79 parashikon parashkrimin e denimit duke parashikuar afate të ndryshme sipas masës së denimit të dhënë. Ky nen parashiçon 5 grupe nga 25, 20, 10, 5, 3 për denime me shumë se 10 vjet, më pak se 10 vjet, 1-5 vjet, 1-30 ditë. Në rastin e parashkrimit të denimit, neni 79a ka parashikuar dhe pezullimin në dallim nga e drejta italiane në këto raste: a. kur vendimi nuk mund të ekzekutohet pasi e ka parashikuar ligji; b. përderisa i denuari është garantuar në rastet e ndërprerjes së parashkrimit; pezullohet nga autoriteti

¹⁶⁹ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCCL).

gjyqesor ose ndonje kat si falja apo amnistia; me pagen e gjobes apo te konfiskimit; c. derikur i denuari mbahet ne nje institucion me nje urdher zyrtar ne gjermani ose jashte.

Ajo qe e dallon kete te drejte nga vendet e tjera eshte se ne baze te nenit 79b, gjykata mund te zgjase afatin e parashkrimit para se ajo te perfundoje, me gjysmen e afateve te parashikuar sipas denimit te dhene, kur i denuari qendron ne nje vend ng ai cili ekstradimi apo transferimi nuk mund te realizohet.

Ne perfundim te analizes te vende te civil Law rezulton se parashkrimi ndahet ne dy grupe kryesore, ai eshte i ndare ne disa kategori sipas masave te denimeve te parashikuar ne kod dhe masave te denimeve te dhena nga gjykata. Afatet kane nje luhatje nga njeri vend ne tjetrin megjithate te gjitha parashikojne nje grup te veprave penale te cilat nuk parashkruhen. Kodi penal Italian dhe francez rezultojne se kane bere nje reforme te fundit ne kete institute dhe kryesosht tek ndjekja penale duke dyfishuar aftet e tyre por duke vendosur nje minimum dhe nje maksimum i cili nuk mund te kapercehet.

Kodi Italian ka parashikuar nderprejen dhe pezullimin e parashkrimit vetem per ndjekjen penale ndersa vendet e tjera si franca dhe gjermania kane parashikua ne rast ete vecanta dhe pezullimin dhe nderprerjen per parashkrimin e denimit. Ajo qe eshte me rendesi ne te drejten gjermane eshte se ne dallim nga vendet e tjera , gjykates i jepet e drejta qe te zgjase afatin e parashkrimit te cilat lidhet kryesisht ne bashkepunimet nderkombetare si ekstradimi apo transferimi, pasi per shkak te procedurave dhe formaliteteve mund te veshtiresojne kapjen e afateve te shurajes se denimit.

2. Parashikimi ligjor i parashkrimit sipas sistemit në *Common Law*.

Nje nga vendet e qe ben pjese ne sistemin *Common Law* jane dhe Shtete e Bashkuara te Amerikes. Ne keto vende parashikimi penal ka te njejtin qellim dhe percakton afatete kohore brenda te cilave autoritetet mund te ndjekin penalisht nje person per nje veper ose disa vepra penale. Ketu parashkrimi ka parashikime te ndryshme duke e patur parasysh ne nivel federal apo shteteror. Ajo qe parashikojne te dyja nivelet jane se disa krime nuk parashkruhen si vrasja, krimet e luftes, terrorizmi, apo abuzimi seksual i femijeve.

“*Statute of Limitations*” in USA permbahen ne *United states Code* ku percaktohen dhe afatet kohore brenda te cilave autoritetet mund te ndjekin penalisht nje individ, por keto afate

ndryshojnene varesi te llojit te vepres penale dhe juridiksionit federal apo shteteror. Precedenti gjyqesor eshte nje element i rendesishem ne sistemet ligjore qe ndjekin parimin e jurisprudences sic jane pikerisht dhe vendet anglosaksone si ShBA dhe Mbreteria e Bashkuar, duke beret e detyrueshme zbatimin e vendimeve te gjykatave me te larta te cilat trajtojne raste te ngjashme. Pra ne kete sistem precedent eshte i detyrueshem per zbatim, duke u bazuar ne *doctrina stare decisis*, qe nenekupton se gjykatat duhet te respektojne vendimet e meparshme per t'u siguruar qe ligji zbatohet ne menyre te qendrueshme.

Megjithate ka nje lidhje midis precedentit gjyqesor dhe kodit pasi ai mund te ndihmoje ne nje kuptim te drejte te elementeve te parashkrimit sic mund te jete dhe afati kohor se kur fillon afati i parashkrimit, si zbatohet ai ne rastet e krimeve vazhduese etj.

Zakonisht afati i parashkrimit eshte 5 vjet por kjo varion ne varesi te rrethanave dhe te parashikimit per secile veper penale. Psh, nese do te te merrnim per baze nje veper penale si vjedhja, percaktimi i afateve te parashkrimit varet nga disa faktore si faktin nese kemi tebejme me krim federal apo shteteror dhe rrethanave qe ajo eshte kryer. Per percaktimin e ketij afati mund ti orientohemi ne kodin e shteteve te Bashkuara Seksioni 3282 por ne nivel shteteror afati mund te ndryshoje nga njeri vend ne tjetrin.

Nese ne sistemin *civil Law* analizuam qe afatet kohore jan ete percaktuar nga Kodet penale, ne sistemi *common Law* ndryshon nga juridiksioni i shtetit dhe case Law, shpesh jane te ndryshueshem dhe varen nga interpretimi gjyqesor. Kjo sjell qe gjykata ka me shume diskrecion ne interpretimin e tyre dhe vendim marrjen e bazojne ne rregullat e meparshme, si rrjedhoje gjykata luan nje rol kyc ne percaktimin e afateve permes case Law dhe precedentin gjyqesor.

Edhe ne Mbreterine e Bashkuar burimi ligjor per te percaktuar parashkrimin jane statutet, precedent gjyqesor dhe praktikat e gjykatave, afatet e parashkrimit ndryshojne ne varesi te krimit dhe gjykata luan nje rol te madh ne interpretimin.

Në Mbretërinë e Bashkuar, koncepti i parashkrimit nuk zbatohet për të drejtën penale në të njëjtën mënyrë siç zbatohet për juridiksione të tjera. Në përgjithësi, nuk ka afate kohore për ndjekjen penale të shumicës së veprave penale, që do të thotë se krimet e rënda si vrasja mund të ndiqen penalisht në çdo kohë që ka kaluar që nga kryerja e veprës penale¹⁷⁰.

¹⁷⁰ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCL).

Akti i parashkrimit i vitit 1980 është një pjesë kyçe e legjislacionit në Mbretërinë e Bashkuar që konsolidon dhe riformulon ligjet ekzistuese në lidhje me periudhat e parashkrimit dhe krimet e rënda, që nuk i nënshtrohen këtyre afateve, duke mos u zbatuar që të drejtat duhet të jenë të kufizuara në kohë, për më tepër raste të veprave penale me pasoja të rënda të vogla si për vepra të shkurtra penale. Keto krime mund të jenë një afat kohor parashkrimi prej të gjashtë muajsh nga të dhënat e kryerjes së krimit. Sipas Aktit të Gjykatave të Magjistratëve të vitit 1980, afati i parashkrimit për ndjekjen penale të veprave penale me procedurë të shkurtër është përgjithësisht gjashtë muaj nga data e veprës penale të supozuar. Megjithatë, mund të zbatohen përjashtime të caktuara, veçanërisht për veprat penale ku përfshihet një akt i vazhdueshëm.

Ndryshe nga veprat penale me procedurë të shkurtër, nuk ka statut parashkrimi për veprat penale të paditura, që do të thotë se individët mund të ndiqen penalisht në çdo kohë, pavarësisht se sa kohë ka kaluar që nga kryerja e krimit. Ky dispozitë siguron që krimet e rënda, veçanërisht ato të dhunshme ose ato që përfshijnë dëme të konsiderueshme për individët ose shoqërinë, nuk përjashtohen nga ndjekja penale për shkak të kalimit të kohës.

Disa vepra penale mund të klasifikohen si me procedurë të shkurtër ose të paditura, pavarësisht nga rrethanat. Për këto vepra penale hibride, Shërbimi i Prokurorisë Croën (CPS) mund të zgjedhë gjykatën më të përshtatshme për gjykim. Afati i parashkrimit përgjithësisht ndjek udhëzimet për veprat penale me procedurë të shkurtër, përveç nëse çështja ndiqet si një vepër penale e paditur. Në mënyrë të pashmangshme, ka përjashtime nga periudhat standarde të parashkrimit. Disa vepra penale, veçanërisht ato me natyrë serioze, mund të kenë rregullore specifike të diktuar nga statute të tjera. Për shembull, veprat penale seksuale, duke përfshirë përdhunimin dhe abuzimin seksual me fëmijë, shpesh nuk kanë afat parashkrimi, duke u mundësuar të mbijetuarve të kërkojnë drejtësi shumë vite pasi ka ndodhur krimi.

Kjo dispozitë pasqyron një njohje në rritje të kompleksiteteve të përfshira në raste të tilla, ku trauma dhe frika mund të pengojnë aftësinë e një individi për t'u paraqitur në kohën e duhur. Për shembull, sipas Aktit të Veprave Penale Seksuale të vitit 2003, nuk ka afate kohore për ndjekjen penale të veprave penale seksuale kundër fëmijëve.

Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCL).

Si përfundim, afatet e parashkrimit në të drejtën penale në Mbretërinë e Bashkuar luajnë një rol jetësor në balancimin e nevojës për ndjekje penale në kohë me ndjekjen e drejtësisë për veprat penale serioze. Ndërsa veprat penale me afat të shkurtër janë të kufizuara nga një afat kohor prej gjashtë muajsh, mungesa e kufizimeve për veprat penale të padisë siguron që edhe krimet më të rënda mund të adresohen pa kufizim kohor. Të kuptuarit e këtyre kufizimeve është thelbësore për të lundruar në kompleksitetet e sistemit ligjor të Mbretërisë së Bashkuar dhe për të siguruar që drejtësia të zbatohet.

3. Dallimet Kryesore midis Civil Law dhe Sistemin Common Law

Sistemi civil Law ndryshon nga common Law në disa aspekte kryesore të cilat lidhen me elemente perberes të parashkrimit. Nëse do të referoheshim afatetve kohore të parashkrimit, pavarësisht se ka ndryshime nga një vend të tjetrit rezulton se në sistemin *civil Law* këto afate janë të qarta dhe të mirepërcaktuara nga kodet penale, duke mos i lene asnjë diskrecion gjyqësor. Në kundërt ndodh në sistemin *common Law* jo vetëm që mund të ndryshojnë nga njëri juridiksion në tjetrin (edhe nga niveli federal në atë shtetëror) por ato përcaktohen dhe janë në interpretim të gjyqësor në bazë të case Laws dhe precedentit gjyqësor.

Nëse në sistemin *civil Law* afati i fillimit të ndjekjes penale fillon nga koha e kryerjes së veprës penale në sistemin *common Law* ky afat mund të fillojë dhe nga koha e zbulimit të krimit. Në common Law, për krime të caktuara si vrasja dhe përdhunimi, nuk ka parashkrim në shumicën e rasteve apo për krime dhe me të rënda ndërsa në civil Law, parashkrimi ekziston për shumicën e krimeve, përveç disa përjashtimeve. Në common Law, ekzekutimi i dënimeve zakonisht nuk ka parashkrim pavarësisht vepres penale të cilat është kryer.

Në analizën që trajtuam më lart konstatuam se parashkrimi në Common Law ndodh në disa raste kjo do të thotë që për krimet e rënda që nuk parashkruhen as nuk mund të diskutohet Nocioni i pezullimit apo i ndërprerjes së parashkrimit edhe pse ato mund të ndodhin në rrethana të caktuara¹⁷¹

¹⁷¹ Xhuvani E., Kocaqi A., *A comparative analysis of prescription in different legal systems. Differences between the common law and civil law systems*, Fortieth international conference on: "Social and natural sciences-Global Challenge 2025, ICSNS XXXX- Brussels 19 april 2025, International institute for private commercial and competition law (IIPCCL).

Krahasimi i dy sistemeve na sherben per te kuptuar vecorite dhe nevojat e secilit sistem per disa arsye thelbesore. Ne radhe te pare duke analizuar vecorite e secilit sistem arrijme te analizojme dhe sistemin tone te brendshem dhe te kuptojme nevojat e parashikimeve te ndryshme te bera nga vendet e tjera dhe cili eshte qellimi i ketij parashikimi, sic ndodh me nderprerjen dhe pezullimi e parashktimit te ndjkjes penale ne shume vende te sistemit *civil Law*. Kjo shihet si nje mangesi e kodit tone penal dhe procedural penal, i cili ne menyre taksative duhet te parashikoje keto dy institute per te zbatuar drejt parashkrimin dhe per te mos perfituar nga zvarritjet gjyqesore apo se si dhe kur mund te humbase nje pale te drejten per te ndjekur nje ceshtje penale.

Ne kuader te bashkepunimit nderkombetar ne fushen penale duhen te njihen te gjitha vecorite e secilit sistem dhe duhen te dihen rregullat e parashkrimit per te mos humbur zbatimin e instituteve si ekstradimi apo transferimi.

Duke krahasuar parashikimet ligjore te vendeve qe u moren ne analize rezulton se per institutin e parashkrimit te ekzekutimit te denimit duhen rivleresuar afatet e parashkrimit pasi ato nuk ruajne nje ekuilibër midis afateve te parashktimit dhe masave te denimeve te dhena nga gjykata.

KAPITULLI V

Parashkrimi i ndjekjes penale dhe i ekzekutimit te denimit penal ne raport me ekstradimin dhe njohjen e vendimeve penale te huaja.

Hyrje

Ekstradimi, njohja e vendimeve penale te huaja dhe parashkrimi edhe pse janë institute të ndara të së drejtës kanë një lidhje mes tyre. Lidhja qëndron në ndikimin që ka parashkrimi mbi mundësinë për të kërkuar ose për të pranuar ekstradimin e një personi i cili akuzohet për një vepër penale apo për të ekzekutuar një dënim apo për të njohur një dënim të formës së prerë.. Kjo marrëdhënie mes tyre gjen rregullim ligjor jo vetem në rangun e legjislacionit të brendshëm por edhe në atë ndërkombëtar, në sajë të marrëveshjeve që Shqipëria është palë dhe i ka ratifikuar ato.

Në dekadat e fundit, zgjerimi i kriminalitetit ndërkufitar dhe thellimi i bashkëpunimit ligjor ndërkombëtar kanë sjellë një vëmendje të re mbi marrëdhënien midis parashkrimit dhe ekstradimit apo sic do të shihim dhe në kapitujt në vijim edhe me njohjen së vendimeve penale të huaja. Ndërsa shtetet përpiqen të forcojnë mekanizmat e tyre për të luftuar krimin transnacional, dallimet në sistemet ligjore – veçanërisht në lidhje me afatet e parashkrimit – janë bërë një pengesë e përsëritur për bashkëpunim efektiv.

Në Shqipëri, këto sfida thellohen nga bashkëjtesa e një kornize ligjore të brendshme të bazuar në të drejtën e kodifikuar dhe një numër në rritje detyrimesh ndërkombëtare sipas traktateve bilaterale dhe multilaterale. Ndërsa instrumentet ndërkombëtare shpesh ofrojnë mekanizma fleksibël për të shmangur pandëshkueshmërinë, dispozitat e brendshme mund të vendosin kufizime procedurale të ngurta. Ky tension bëhet veçanërisht i dukshëm në rastet kur rregullat e parashkrimit përcaktojnë nëse ekstradimi mund të vazhdojë, nëse një dënim mund të ekzekutohet ose nëse një vendim penal i huaj mund të njihet.

Çështja nuk është thjesht procedurale, por prek parime themelore si ligjshmëria, reciprociteti dhe siguria juridike. Interpretimet e ndryshme në praktikën gjyqësore, veçanërisht në Gjykatën e Lartë, zbulojnë kompleksitetin e përputhjes së së drejtës së brendshme me detyrimet e traktateve, duke mbrojtur njëkohësisht të drejtat individuale. Kuptimi dhe zgjidhja e këtyre tensioneve është thelbësore që Shqipëria të sigurojë koherencë, të përmbushë detyrimet e saj ndërkombëtare dhe të ruajë besueshmërinë si partnere në drejtësinë globale.

Duke patur parasysh afatet e parashkrimit, ekstradimi mund të refuzohet ose jo, dhe Shqipëria mund t'a pranojë ose jo ta ekstradojë personin e kërkuar, por edhe me problematiken që shtrohet në praktikën gjyqësore në lidhje me këtë institute. Cështjet që ngrihen për diskutim në këtë institute ka të bëjë kryesisht me përcaktimin e momentit se kur fillon të ecë afati i parashkrimit, në rastet e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit.

Ky kapitull do të analizojë edhe aspekte të bashkëpunimit ndërkombëtar, të cilat kanë rregulla të qarta se nëse një krim është parashkruar atëherë ai nuk mund të parashkruhet, por jo gjithëmonë. Trajtimi do të përfshijë dhe aspekte që lidhen me të drejtën procedurale penale, si dhe do të analizohen një sërë vendimesh të Gjykatës Kushtetuese dhe Gjykatës së Lartë. Përmes kësaj analize do të qartësohen konceptet themelore, duke sqaruar se si funksionojnë ato në kuadër të ligjit penal shqiptar, të identifikojë sfidat dhe zgjidhjet për rastet konkrete si dhe të vlerësojë rëndësinë e bashkëpunimit ndërkombëtar.

Në një shoqëri të bazuar mbi shtetin ligjor, garantimi i drejtësisë dhe respektimi i të drejtave themelore të individëve janë shtylla thelbësore të sistemit juridik. Dy koncepte të rëndësishme që luajnë një rol kyç në funksionimin e sistemit të drejtësisë janë parashkrimi dhe ekstradimi. Parashkrimi përcakton afatin kohor brenda të cilit një vepër penale mund të ndiqet ligjërisht ose të zbatohet një dënim. Ekstradimi është procedurë juridike përmes të cilit një shtet dorëzon një person të dyshuar ose të dënuar për ndjekje penale ose ekzekutimin e një vendimi penal në një shtet tjetër.

Në të drejtën tonë të brendshme, këto dy koncepte rregullohen nga Kodi Penal, Kodi i Procedurës Penale dhe marrëveshjet ndërkombëtare për bashkëpunimin juridik. Lidhja e parashkrimit në procesin e ekstradimit është e dukshme, pasi në shumicën e rasteve një vepër e parashkruar nuk mund të ndiqet apo të përbëjë bazë për ekstradim. Megjithatë, për krimet më të rënda, si ato kundër njerëzimit, nuk ekziston kufizim kohor, duke reflektuar angazhimin e Shqipërisë ndaj drejtësisë globale.

Kjo marrëdhënie e ndërlikuar midis parashkrimit dhe ekstradimit ka ngritur jo pak problematikanë praktikë gjyqësore dhe në bashkëpunimin ndërkombëtar. Qëllimi i këtij kapitulli është të analizojë në mënyrë të hollësishme parashkrimin dhe ekstradimin në Shqipëri duke analizuar bazën ligjore, marrëdhënien mes tyre, dhe qëndrimin e praktikës gjyqësore. Ajo që ka rëndësi në këtë punim është propozimi i disa masave të nevojshme për përmirësimin e këtij procesi në përputhje me detyrimet ndërkombëtare.

Lidhja midis parashktimit dhe njohjes së vendimeve penale të gjykatve të huaja kanë problematikat e tyre në praktikë dhe ndaj ka një sërë vendimesh të GJL dhe GJK të cilat kanë qënë të detyruara që të njehësojnë shpesh praktikën e tyre. Në këtë punim do të trajtohen qëndrimet e GJL dhe zgjidhjen e problemeve praktike gjyqësore në Shqipëri por nga ana tjetër dhe nevojën për të harmonizuar legjislacionin e brendshëm me atë ndërkombëtar.

1. Ekstradimi si institucion i së drejtës penale materiale dhe procedurale. Roli i tij në shmangien e pasojave të parashkrimit.

Një nga format më të vjetra dhe vitale të këtij bashkëpunimi, e parashikuar jo vetëm nga e drejta materiale por dhe ajo procedurale, por edhe nga shumë konventa ndërkombëtare dy apo shumë palëshe, është ekstradimi¹⁷². Ky bashkëpunim ndërkombëtar në luftën kundër kriminalitetit është një aspekt i së drejtës penale ndërkombëtare. Përkufizimi e ekstradimit jepet nga neni 488 i K.Pr.Penale në këtë mënyrë : *“Dorëzimi i një personi një shteti të huaj për ekzekutimin e një vendimi me burgim ose të një akti që vërteton procedimin e tij për një vepër penale, mund të bëhet vetëm nëpërmjet ekstradimit”*¹⁷³.

Instituti i ekstradimit si një ndër format e bashkëpunimit gjyqësor ndërkombëtar me autoritetet e huaja në fushën e marrëdhënieve juridiksionale dhe gjen parashikim në Kushtetutën Shqiptare N.39/2, në marrëveshjet ndërkombëtare, në nenin 11 të Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë dhe rregullohet edhe nga Kodi i Procedurës Penale, në nenet 488- 504, Kreu I i Titullit X, ku rregullohen në këndvështrimin procedural marrëdhëniet juridiksionale me autoritetet e huaja. Në nenin 488 të kodit përcaktohet ekstradimi për jashtë shtetit si, dorëzim i një personi një shteti të huaj për ekzekutimin e një vendimi me burgim ose të një akti që vërteton procedimin e tij për një vepër penale. Një ndër instrumentat ligjorë të një rëndësie të vecantë mbi ekstradimin është edhe ligji nr.10 193, datë 3.12.2009 “Për marrëdhëniet juridiksionale me autoritet e huaja në çështjet penale” . Instituti i ekstradimi parashikohet në kreun e tretë (nenet 31-52) të këtij ligji i cili përveç kufizimeve të nenit 11 të K.Penal dhe atyre të K.Pr.Penale ka vendosur kushte të tjera.

Në të drejtën penale dhe atë procedurale vlen parimi *“aut dedere aut punire”* që do të thotë “dorëzoje ose ndëshkoje”. Kodi penal shqiptar ka parashikuar në nenin 11 të tij institutin e

¹⁷²Hoxha, Kacupi, Haxhia, *E drejta penale, Pjesa e Përgjithsme*, 2019, Botimet Jozef, fq.

¹⁷³ Nappi, Aniello, *Guida al novo codice di procedura penale*, Giuffrè editore, fq.535-549.

ekstradimit, duke vendosur kur lejohet ai dhe kur nuk lejojet. Sipas këtij neni dy kushtet kryesore që lejojnë ekstradimin kërkojnë një marrëveshje mes shteteve palë dhe kur vepra penale është parashikuar shprehimisht nga të dyja legjislacionet ose sic quhet ndryshe inkriminim i dyfishtë. Eksistenca e një marrëveshjeje ndërkombëtare në të cilat Shqipëria është palë parashikohet shprehimisht jo vetëm nga Kodi Penal por edhe nga vetë Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë në nenin 39 paragrafi i dytë i cili parashikon se “*Ekstradimi mund të lejohet vetëm kur është parashikuar shprehimisht në marrëveshjet ndërkombëtare në të cilat Republika e Shqipërisë është palë, dhe vetëm me vendim gjyqësor*”¹⁷⁴.

Një kusht tjetër thelbësor ka të bëjë me kërkesën për ekstradim, ku vepra penale e cila kërkohet duhet të parashikohet njëkohësisht si e tillë dhe nga legjislacioni i shtetit kërkues. Në fakt identiteti i normave nuk nënkupton aspak një emërtim të njëjtë të veprave penale apo masa të ndryshme dënimi, por duhet që objekti juridik i cënuar të përfshihet në një nga normat inkriminuese të legjislacionit penal të atij vendi që kërkon ekstradimin¹⁷⁵.

Në fakt kodi penal nuk percakton veprimin e ekstradimit vetëm për krime apo përjashton dhe kundravajtjet penale, pasi neni 11 shprehet “vepra penale” që nënkupton kuptimin e saj më të gjerë. Ligji nr.10 193, datë 3.12.2009 “*Për marrëdhëniet juridiksionale me autoritetet e huaja në çështjet penale*” në nenin 32 pika a) të tij parashikon që legjislacioni shqiptar parashikon për veprën penale, për të cilën shteti i huaj ka caktuar masën shtrënguese të sigurimit, një dënim me burgim jo më të ulët se një vit. Pra, sipas kësaj dispozite duhet kuptuar që ekstradimi lejohet për

¹⁷⁴ Idem 69. Në rastet e ekstradimit, vepra penale që shërben si bazë për kërkesën duhet të jetë e parashikuar njëkohësisht si e tillë si në legjislacionin e shtetit kërkues, ashtu edhe në legjislacionin e shtetit që vendos për dhënien e ekstradimit. Ky është një nga kushtet themelore të sanksionuara shprehimisht në të gjitha konventat ndërkombëtare që rregullojnë ekstradimin dhe lidhet ngushtë me parimin e respektimit të sovranitetit dhe të drejtave të brendshme të shteteve. Identiteti i normave nuk nënkupton domosdoshmërisht përdorimin e të njëjtit emërtim për veprën penale apo vendosjen e së njëjtës masë dënimi.

Thelbësore është që të ekzistojë përputhshmëri në objektin juridik të mbrojtur nga norma penale në të dy sistemet ligjore. Kodi Penal shqiptar nuk e përjashton këtë parim për kundravajtjet penale, pasi neni përkatës përdor termin e përgjithshëm “vepra penale”, duke i dhënë atij një kuptim gjithëpërfshirës.

Sipas nenit 32, pika a), të ligjit nr. 10 193, datë 3.12.2009, “*Për marrëdhëniet juridiksionale me autoritetet e huaja në çështjet penale*”, legjislacioni shqiptar kërkon që vepra penale për të cilën bëhet kërkesa për ekstradim të jetë e dënueshme, në shtetin kërkues, me burgim jo më pak se një vit. Kjo dispozitë interpretohet në mënyrë të tillë që ekstradimi lejohet vetëm për ato vepra penale që mbartin një shkallë të konsiderueshme rrezikshmërie dhe sanksion të rëndësishëm penal.

Për të konstatuar ekzistencën e identitetit të normave, nuk mjafton vetëm krahasimi i elementëve të kundërligjshmërisë, por duhet të merret në konsideratë edhe elementi i fajësisë. Nëse, sipas së drejtës penale shqiptare, fakti konkret për të cilin kërkohet ekstradimi nuk përbën veprë penale, atëherë ekstradimi nuk mund të jepet, pavarësisht nëse ai është i tillë sipas ligjit penal të shtetit kërkues.

¹⁷⁵ Dolcini, Marinucci, *Codice Penale Comentato*, Eolters Kluëer, 2021.

tërë ato vepra penale me sanksion relativisht të caktuar në minimum prej një viti. Këtë parashkim përmbahet edhe ne Konventën Evropiane (neni 2).

Ligji penal shqiptar ka vendosur disa kufizime në lidhje me zbatimin e ekstradimit dhe kjo pengese perfshin shtetasit shqiptarë, te cilet nuk mund te ekstradohen vetem nëse marrëveshja e parashikon ndryshe¹⁷⁶. Ndalimi i ekstradimit të shtetasve shqiptarë gjen mbështetje edhe në Konventen Evropiane të Ekstradimit në nenin 6/1/a ku shprehet se cdo shtet kontraktues do të ketë të drejtë të refuzojë ekstradimine shtetasve të vet. Në qoftë se vepra penale që përbën objektin e kërkesës për ekstradim ka një karakter politik ose ushtarak. Vepra penale politike quhen ato të cilat kryhen kundër pavarësisë dhe integritetit të shtetit, kundër rendit kushtetues ose për motive të tjera politike, të cilat parashikohen në krerët V,VI,VII të Kodit Penal¹⁷⁷.

Kur ka arsye për të dyshuar që personi i kërkuar të ekstradohet do të persekutohet, dënohet ose kërkohet për arsye të bindjeve të tija politike, fetare, kombëtare, racore ose etnike. Ky ndalim për të ekstraduar zbatohet kur ka një “rrezik serioz” për të scilin personi do t’i nënshtrohet tortutës, ose dënimeve të tjera ose trajtimeve jo njerëzore ose degradues të parashikuar njëkohësisht edhe nga neni 19 paragrafi i dytë i Deklaratës të të drejtave të njeriut të BE. Në qoftë se personi që kërkohet të ekstradohet është gjykuar nga një gjykatë kompetente shqiptare për veprën penale për të cilën kërkohet ekstradimi. Ekstradimi nuk lejohet kur për të njejtin fakt dhe për të njejtin person është dhënë një vendim i formës së prerë, qoftë ky dënimi apo pafajësie.

Edhe ne te drejtën penale shqiptare, parimi i specialitetit në ekstradim është një parim themelor në bazë të të cilit shteti, i cili ka marrë në dorëzim të pandehurin apo të dënuarin nuk mund që ta procedojë atë penalisht për vepra të kryera më përpara dhe të ndryshme nga objekti i kërkesës për

¹⁷⁶ Një shembull përjashtimi nga rregulli i përgjithshëm i ndalimit të ekstradimit të shtetasve shqiptarë është marrëdhënia me Italinë. Ligji nr. 9871, datë 11.02.2008, “Për ratifikimin e Marrëveshjes Ndërmjet Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Italisë” në nenin 18 parashikon se: “Palët kontraktuese marrin përsipër, në mënyrë të ndërsjellë, të dorëzojnë shtetasit e tyre që ndodhen nën ndjekje penale nga njëra prej tyre...” dhe, sipas paragrafit të dytë të këtij neni: “Palët kontraktuese nuk mund të ngrejë shtetësinë si arsye për refuzimin e dorëzimit”.

Shtesa e Konventës Evropiane për Ekstradimin të 13 Dhjetorit 1957 dhe e Konventës Evropiane për Ndihmë Juridike për Çështjet Penale të 20 Prillit 1959, në raport me Republikën Italiane, ekzistojnë si marrëveshje ndërkombëtare të aplikueshme. Konventa Evropiane mbi Ekstradimin e 13 Dhjetorit 1957 (“Konventa”), si dhe Marrëveshja midis Republikës së Shqipërisë dhe asaj Italiane si Shtesë e Konventës Evropiane mbi Ekstradimin dhe e Konventës Evropiane për Ndihmë Juridike në Çështjet Penale të 20 Prillit 1959 (“Marrëveshja Shtesë”), lindën si nevojë për të rregulluar rastet kur kërkesat për ekstradim kanë të bëjnë me shtetas jashtë shtetit të palës së kërkuar. Konventa vetë nuk ka fuqi detyruese, pasi i jep shteteve palë mundësinë të refuzojnë kërkesat për ekstradimin e shtetasve të tyre.

¹⁷⁷ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.*

të cilin ishte dhënë ekstradimi apo t'i ekzekutojë atij dënime të ndryshme për të cilin ekstradimi është vendosur apo ta riekstradojë në një shtet tjetër. Ky parim vlen si në rastin e ekstradimit pasiv ashtu dhe atë aktiv, i cili është parashikuar shprehimisht edhe nga K.Pr.Penale në nenin 490/1 të K.Pr.Penale .

Ekstradimi ka një lidhje të vecante me parashkrimin dhe kjo është parashikuar shprehimisht në nenin 491 të Kodit të Procedures Penale. Kjo dispozitë parashikon shprehimisht ndalimin e ekstradimit, nëse vepra penale për të cilën kërkohet ekstradimi është parashikuar sipas ligjit të shtetit të kërkuar. Kjo dispozitë sanksionon parimin ndërkombëtar se *ekstradimi nuk mund të realizohet për veprat penale të parashkruara*, sipas ligjit të shtetit ku kërkohet ekstradimi. Pra, me këtë kuptojmë që nëse afatet e parashkrimit janë plotësuar në shtetin ku kërkohet autori i veprës penale, shteti dorëzues mund ta refuzojë atë për shkak dhe efekt të parashkrimit. Rregulli kryesor, i cili është sanksionuar dhe në nivel ndërkombëtar, ka të bëjë që ekstradimi duhet të refuzohet kur vepra penale është parashkruar.

2. Jurisprudenca e Gjykatës së Lartë mbi parashkrimin në rastet e ekstradimit

Problematika që lind në këto raste, e analizuar kjo dhe nga qëndrimi i gjykatave shqiptare, lidhet ngushtesisht me nocione thelbësore të parashkrimit. Kjo do të thotë se kur do të konsiderohen të plotësuar afatet e parashkrimit në ekstradim, kur para plotësimit të tyre mund të jënë vendosur masa të sigurimit personal në një shtet tjetër, për vepër të ndryshme nga ajo që është objekt i kërkesës për ekstradim. Pyetja që shtrohet në këtë rast është nëse kjo masë e sigurimit personal do të ndërprerë plotësimin e afateve të parashkrimit apo jo?

Një ceshtje kjo që shtrohet për diskutim ka të bëjë me përcaktimin e momentit nëse personi është arrestuar në një shtet për efekt ekstradimi, përpara kalimit të afatit të parashkrimit të ekzekutimit, ndërsa ekstradimi i tij dhe momenti kur i është bërë i njohur vendimi kundër tij, pas kalimit të afatit të parashkrimit. Cili nga këto momente do të merret në vlerësim nga gjykata?¹⁷⁸

Ekzekutimi i vendimit penal përbën një ndër elementet kryesorë të së drejtës penale që konsiston në bërjen faktike të detyrueshëm të vendimit. Ekzekutimi i vendimit të dënimit, përbën

¹⁷⁸ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice* ,Twenty sixth Conference on: "Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

përmbushjen e funksionit të organeve kompetente shtetërore, për të vënë të dënuarin në kushtet faktike të vuajtjes së dënimit. Ekzekutimi i një vendimi penal jashtë shtetit ndodh kur një person i dënuar mund të vuajë dënimin në një shtet tjetër bazuar në marrëveshjet ndërkombetare.

Cështja që është shtruar për diskutim në praktiken shqiptare ka të bëjë me rastin kur një shtetas ndodhet jashtë vendit dhe është duke vuajtur një dënim tjetër ndërkohë që shteti shqiptar. Gjykata e Lartë me vendimin **Nr. 255 datë 26.09.2023** ka mbajtur një qëndrim për të cili nuk jemi dakord në lidhje me parashkrimin dhe ekzekutimi e vendimit. Sipas këtij vendimi rezulton se vendimi vihet në ekzekutim gjatë procesit të ekstradimit që në momentin e arrestimit përmes masës së sigurimit personal. Ky vendim nga ana tjetër keqinterpreton dhe nën 19 të Konventës së Këshillit të Evropës për Ekstradimin, ratifikuar nga vendi ynë me ligjin nr. 8322, datë 02.04.1998, parashikohet se: *“Pala e kërkuar mundet, pasi të ketë vendosur për kërkesën e ekstradimit, ta shtyjë dorëzimin e individit të kërkuar, në mënyrë që ky të mund të ndiqet prej saj ose, në rast se është dënuar më përpara, të mund të vuajë dënimin në territorin e saj kur ky dënim është dhënë për shkak të një veprë që nuk ka të bëjë me ekstradimin e kërkuar.”*.

Ky parashikim i Konventës, që rregullon raste sikundër ai objekt shqyrtimi, referuar termit të përdorur “të shtyjë” dorëzimin, tregon se ekzekutimi shtyhet deri në përfundimin e ndjekjes/dënimit në shtetin e kërkuar, por nuk shuhet dhe as kërkohet një kërkesë e re. Ky parashikim, në të kundërt sa parashikon ky vendim i GJL, është një argument **i cili nuk mbështet** faktin se me arrestimin e personit të kërkuar për t’u ekstraduar, afati i parashkrimit ka përfunduar dhe vendimi konsiderohet i vënë në ekzekutim¹⁷⁹.

Nuk pajtohem me qëndrimin se masa e arrestit përben venien në ekzekutim të këtij vendimi për disa arsye. Ekzekutimi i një vendimi penal nënkupton zbatimin e plotë të vendimit gjyqësor, pra vuajtjen e dënimit ose zbatimin e masave të tjera penale të vendosura me vendim të formës së prerë. Në këtë rast, masa e përkohshme (p.sh., arresti i përkohshëm për qëllime ekstradimi) nuk është zbatimi i dënimit të dhënë nga Shqipëria, por një masë sigurie në funksion të procesit të ekstradimit dhe vetëm kur personi i ekstraduar arrin në Shqipëri dhe fillon vuajtjen e dënimit të dhënë nga gjykatat shqiptare, konsiderohet se ka filluar ekzekutimi i vendimit penal.

¹⁷⁹ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Socila and national Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Masa e përkohshme e vendosur në shtetin e huaj nuk konsiderohet ekzekutim i dënimit shqiptar dhe ekzekutimi real i dënimit shqiptar fillon vetëm kur personi dorëzohet në Shqipëri dhe fillon të vuajë dënimin. Masa e përkohshme e vendosur ndaj një shtetasi që ndodhet jashtë vendit në pritje të ekstradimit nuk konsiderohet ekzekutim i vendimit penal shqiptar. Ekzekutimi i dënimit fillon vetëm kur personi ekstradohet dhe fillon të vuajë dënimin në Shqipëri.

Arrestimi i përkohshëm në shtetin e huaj, e cila pasohet me pranimin e kërkesës së ekstradimit, sipas praktikës së Gjykatës së Lartë, ka ligjëruar ekzekutimin e vendimit të dhënë nga gjykata shqiptare në shtetin e huaj. Për efekt të llogaritjes së afatit të parashkrimit të ekzekutimit të vendimit të dënimit, gabimisht gjykatat e faktit i janë referuar momentit/datës së dorëzimit të tij, në kundërshtim me sa parashikon ligji procedural penal në lidhje me ekzekutimin e vendimit penal dhe ekstradimin e personit nga jashtë (Vendimi nr. 195/2022 i GJL)

Ekstradimi nga jashtë shteti, nuk përbën ekzekutim të vendimit. Ndaj personit, ekstradimi i të cilit kërkohet, mund të vendosen masa shtrënguese, por këto masa janë të karakterit të përkohshëm dhe janë pjesë e vetë procesit të ekstradimit dhe rregullimit ligjor të këtij procesi. Ekstradimi përbën një mjet ligjor për të realizuar ekzekutimin e vendimit, por jo vetë ekzekutimin e vendimit. Ekzekutimi i vendimit, konsiderohet i filluar në momentin që ekstradimi ka përfunduar me sukses dhe personi i dënuar, është vënë në vuajtje të dënimit në Republikën e Shqipërisë. Fakti që koha e vuajtur në ekzekutimin e masës shtrënguese, llogaritet në kohën e dënimit, përbën rregullimin ligjor që lidhet me ekzekutimin e vendimit, për efekt të llogaritjes së masës së dënimit, por në vetvete masa shtrënguese mbetet element i ekstradimit dhe jo i ekzekutimit të vendimit. Të drejtën dhe njëkohësisht detyrën që kanë organet kompetente shtetërore, të ngarkuara me ekzekutimin e vendimeve të dënimit, ligjvënësi e ka kushtëzuar së pari me momentin kur vendimi i dënimit ka marrë formën e prerë dhe së dyti, në vartësi të masave dhe llojeve të dënimit të dhënë, me afatet (njëzet, dhjetë dhe pesë vjet), që parashikohen në nenin 68 të KP.

Ekzekutimi i vendimit, konsiderohet i filluar në momentin që ekstradimi ka përfunduar me sukses dhe personi i dënuar, është vënë në vuajtje të dënimit në Republikën e Shqipërisë. Fakti që koha e vuajtur në ekzekutimin e masës shtrënguese, llogaritet në kohën e dënimit, përbën rregullimin ligjor që lidhet me ekzekutimin e vendimit, për efekt të llogaritjes së masës së dënimit, por në vetvete masa shtrënguese mbetet element i ekstradimit dhe jo i ekzekutimit të vendimit.

Të drejtën dhe njëkohësisht detyrën që kanë organet kompetente shtetërore, të ngarkuara me ekzekutimin e vendimeve të dënimit, ligjvënësi e ka kushtëzuar së pari me momentin kur vendimi

i dënimit ka marre formën e prerë dhe së dyti, në vartësi të masave dhe llojeve të dënimit të dhënë, me afatet, (njëzetë, dhjetë dhe pesë vjet), që parashikohen në nenin 68 të Kodit Penal. Këtë të drejtë ato vazhdojnë ta kenë derisa pa u plotësuar akoma afatet, njëzet, dhjetë dhe pesë vjet të parashikuara respektivisht nga shkronjat “a”, “b” dhe “c” të nenit 68 të Kodit Penal. Nga kjo del se vendimi i dënimit nuk mund të ekzekutohet as para se ai të ketë marrë formë të prerë, as pasi të jenë plotësuar afatet njëzetë, dhjetë dhe pesë vjet që u përmenden dhe kjo përbën ndalimin që u përmend më lart”¹⁸⁰.

Ligjvënësi shqiptar duhet të rregullojë institutin e parashkrimit të ekzekutimit të dënimit penal. Është e nevojshme që nocione si ndërprerja dhe pezullimi i ekzekutimit të dënimit të shtohen në zbatimin e nenit 68 të kodit penal, pasi mos zbatimi i tij do të cenonte dhe vete qëllimin e dënimit penal dhe atë të parashkrimit.

Afatet e parashkrimit duhet të ndryshohen pasi grupimi i tyre vetëm në tre kategori nuk është proporcional në lidhje me të drejtën e autoreve të veprave penale, që për dënime dhe rrezikshmeri shoqërore të ndryshme të zbatohen të njëjtat kushte favorizuese.

Neni 68 i Kodit Penal nuk ka ndryshur apo amenduar që në hartimin e Kodit Penal të vitit 1995, ndaj prej tre dekadash është e pamundur të zbatohet i tillë, kur vete kushtet politike, sociale, ekonomike apo legjislativë kanë sjellë nevojën dhe ndryshime thelbësore, të cilat duhet të pasyrohen edhe në këto institute.

Edhe vendimi Vendimi nr. 195 datë 07.07.2022 i GJL ka mbajtur të njëjtin qëndrim duke arsyetuar se: *“Personi është arrestuar në Greqi për efekt ekstradimi, përpara kalimit të afatit të parashkrimit të ekzekutimit, ndërsa ekstradimi i tij dhe momenti kur i është bërë i njohur vendimi kundër tij pas kalimit të afatit të parashkrimit. Kolegji vlerëson se momenti i fillimit të ekzekutimit është arrestimi i tij në Greqi për qëllim ekstradimi dhe jo momenti i ekstradimit”*.

Jemi të mendimit se Gjykata, nuk ka pasur parasysh se, në kuadrin e marrëdhënieve juridiksionale midis dy vendeve, me ratifikimin si të Konventës së Këshillit të Europës dhe dy Protokolleve shtesë së saj, ashtu edhe të ratifikimit më parë, të Konventës nëpërmjet Republikës së Shqipërisë dhe asaj të Greqisë, është parashikuar në mënyrë të qartë, se si mund të mënjanohet rreziku i parashkrimit të ndjekjes penale apo ekzekutimit të dënimit penal, në rastin kur personi është duke vuajtur dënimin për kryerjen e një veprë penale, apo ka filluar një procedim penal, për

¹⁸⁰ Në lidhje me këto praktike mund të përmendim edhe disa vendime të tjera të Gjykatës së Lartë: Nr. 168/2015, 349/2013, nr. 221/2014.

një vepër penale tjetër në vendin ku është kërkuar ekstradimi (Vendimi Nr. 168 ate 21.10.2015 GJL).

Nëse do t'i referohemi burimit ligjor kryesor që rregullon marrëdhëniet midis këtyre dy shteteve do të ishte, ligji nr. 7760/1993 "Për ratifikimin e "Konventës ndërmjet Republikës së Shqipërisë dhe Greqisë për ndihmën gjyqësore në çështjet civile dhe penale", parashikohet në nenin 39 se" *"Ne qofte se personi që kërkohet përbën objekt ndjekjeje penale ose kryen dënim për tjetër krim, të kryer në token e Palës kontraktuese, se cilës i drejtohet kërkesa, ekstradimi mund të shtyhet gjer në mbarimin e procedurës penale apo gjer në kryerjen e dënimit"*. Në vazhdimësi të nenit 40 parashikohet se: *"Ne qofte se për shkak të shtyrjes së ekstradimit që parashikohet në nenin 39 të kësaj Konvente ekziston rreziku i parashkrimit të ndjekjes penale apo ekzistojnë vështirësi serioze në veprën hetimore personi që kërkohet mund të ekstradohet provizorisht, sipas kërkesës së argumentuar*.

Me interes është dhe vendimi Nr.255/2023 i GJL, i cili trajton të njëjtën çështje¹⁸¹.

Gjykatat e shkallëve të ulëta u mbështetën fort në Vendimin Unifikues nr. 7, datë 11.02.2002, të Kolegjeve të Bashkuara, i cili, në përputhje me logjikën tradicionale të parashkrimit, interpretonte nenin 68 si një afat të pandërprerë, duke mos lejuar ndërhyrje ose pezullime që nuk janë të parashikuara shprehimisht nga ligji. Në këtë kuadër, fakti që i dënuari ndodhej në një burg të huaj për një dënim tjetër dhe nuk ishte sjellë fizikisht në Shqipëri konsiderohej i mjaftueshëm për të përfunduar se vendimi nuk ishte ekzekutuar brenda afatit dhe se shteti kishte humbur të drejtën e ekzekutimit.

Gjykata e Lartë, në të kundërt, e vendosi fokusin tek funksioni i ekzekutimit në kuptimin procedural dhe ndërkombëtar. Ajo e interpretoi momentin e arrestimit ndërkombëtar nga autoritetet italiane si aktin që shënon fillimin e ekzekutimit të vendimit, duke ndërprerë rrjedhën e afatit të parashkrimit. Për ta justifikuar këtë qasje, Kolegji Penal iu referua nenit 19 të Konventës Evropiane për Ekstradimin, e cila parashikon të drejtën e shtetit të kërkuar për të shtyrë dorëzimin

¹⁸¹ Çështja në shqyrtim para Gjykatës së Lartë kishte në themel konfliktin ndërmjet interpretimit strikt të normës së parashkrimit të ekzekutimit të vendimit penal, të përcaktuar nga neni 68 i Kodit Penal, dhe nevojës për të siguruar ekzekutimin efektiv të vendimeve penale përmes bashkëpunimit juridik ndërkombëtar. Konflikti juridik nuk lidhej me vetë fajësinë e të dënuarit, por me faktin nëse dënimi mund të konsiderohej i parashkruar për shkak të mosekzekutimit për më shumë se dhjetë vjet nga data e formës së prerë të vendimit, ose nëse arrestimi ndërkombëtar me qëllim ekstradimi, brenda këtij afati, mjaftonte për ta konsideruar vendimin të vënë në ekzekutim.

e një personi në mënyrë që ai të vuajë një dënim tjetër në territorin e tij. Sipas Gjykatës, ky mekanizëm nuk shuan procesin e ekzekutimit, por vetëm e vonon për shkak të një pengese objektive, duke e ruajtur të plotë vlefshmërinë e kërkesës për ekstradim dhe të vendimit penal.

Ky interpretim është një hap i qartë drejt një leximi funksional të parashkrimit në rastet e ekzekutimit ndërkombëtar. Ai përkon me logjikën e bashkëpunimit juridik, ku procedurat e ekstradimit janë të integruara në procesin e ekzekutimit dhe jo të ndara prej tij. Nga një këndvështrim ndërkombëtar, kjo qasje shmang rrezikun që një i dënuar t'i shpëtojë ekzekutimit për shkak të kohëzgjatjes së procedurave ose të vuajtjes së një dënimi tjetër në një shtet të tretë. Megjithatë, ky qëndrim sjell disa problematika serioze në raport me të drejtën e brendshme shqiptare dhe praktikën e mëparshme, ashtu sic e kemi arsyetuar dhe më lart.

Së pari, neni 68 i Kodit Penal nuk parashikon asnjë dispozitë për pezullimin ose ndërprerjen e afatit të parashkrimit për shkak të procedurave të ekstradimit. Vendimi unifikues i vitit 2002 ka qenë i qartë se ky afat rrjedh në mënyrë të pandërprerë dhe se ligjvënësi nuk ka parashikuar faktorë të jashtëm që mund ta zgjasin atë. Prandaj, interpretimi i Gjykatës së Lartë në këtë rast mund të shihet si një tejkalim i kompetencës interpretuese në drejtim të krijimit të një përjashtimi të ri që nuk gjendet në tekstin ligjor.

Së dyti, duke e barazuar arrestimin jashtë vendit me fillimin e ekzekutimit, Gjykata praktikisht i heq institutit të parashkrimit funksionin e tij garantues. Nëse shtetit i mjafton të lëshojë një urdhër arresti ndërkombëtar dhe të arrijë arrestimin e subjektit brenda afatit, ai mund të shtyjë dorëzimin fizik dhe vuajtjen e dënimit për periudha shumë më të gjata, duke zbehur parashikueshmërinë juridike dhe duke krijuar pasiguri për subjektin.

Së treti, nga këndvështrimi i marrëdhënieve ndërkombëtare, ndonëse vendimi i Gjykatës është në përputhje me frymën e Konventës Evropiane për Ekstradimin, ai nuk përbën domosdoshmërisht një kërkesë të detyrueshme të saj për të konsideruar arrestimin si fillim të ekzekutimit. Konventa i lë hapësirë secilit shtet të përcaktojë në të drejtën e brendshme mënyrën e trajtimit të këtyre situatave. Në këtë drejtim, vendimi i Gjykatës mund të shihet si një harmonizim vullnetar me standardet ndërkombëtare, por jo si një detyrim që buron drejtpërdrejt nga traktati¹⁸².

¹⁸² Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Një krahasim me praktikën italiane tregon një diferencë të rëndësishme. Në të drejtën penale italiane, parashkrimi i ekzekutimit (“*prescrizione della pena*”) është i parashikuar në nenet 172 e vijues të Kodit Penal Italian dhe mund të ndërpritet nga veprime konkrete që shënojnë fillimin e ekzekutimit ose nga akte procedurale të qarta, si arrestimi për vuajtjen e dënimit. Megjithatë, në praktikën gjyqësore italiane, arrestimi për një procedurë ekstradimi nuk është gjithmonë i barazuar automatikisht me fillimin e ekzekutimit të dënimit të dhënë nga një shtet tjetër; kjo varet nga konteksti dhe nga marrëveshjet bilaterale ose multilaterale.

Në disa raste, Gjykata e Kasacionit italiane ka theksuar se pezullimi i dorëzimit nuk ndikon në parashkrimin e dënimit në shtetin që ka dhënë vendimin, përveçse nëse ligji i atij shteti e parashikon shprehimisht¹⁸³. Kjo tregon se qasja e Gjykatës së Lartë shqiptare është më e avancuar drejt integritetit të procedurës së ekstradimit në konceptin e ekzekutimit sesa qasja tipike italiane, por edhe më e ekspozuar ndaj kritikave për mungesë baze ligjore të brendshme.

Në këtë aspekt mund të shohim dhe dallimet që ekzistojnë mbi këtë çështje midis praktikës shqiptare dhe asaj italiane. Ekziston një dallim i dukshëm midis praktikës gjyqësore shqiptare dhe asaj italiane lidhur me efektet që ka kërkesa për ekstradim ose pezullimi i dorëzimit mbi parashkrimin e ekzekutimit të vendimit penal¹⁸⁴.

Në të drejtën shqiptare, sipas interpretimit të dhënë nga Gjykata e Lartë, arrestimi i një personi në një shtet të huaj me qëllim ekstradimi për llogari të një vendimi të dhënë nga gjykatat shqiptare konsiderohet si momenti i fillimit të ekzekutimit të dënimit. Një interpretim i tillë, i mbështetur në nenin 68 të Kodit Penal në lidhje me nenin 19 të Konventës Evropiane për Ekstradimin, çon në

¹⁸³ Corte di Cassazione, Sez. 1, n. 31196, 17 qershor 2004 (rasti “Giorgetta”), apo nr. 21627/2014 ku u sqarua se afati i parashkrimit fillon nga data e hyrjes në fuqi të vendimit penal ose nga koha kur i dënuari i shmanget vetë ekzekutimit të vendimit, dhe se nuk ka ndonjë shkak pezullues të parashkrimit që vjen nga aktet e ekzekutimit nga autoritetet, siç janë masat ekstradimi. Nëse ekzekutimi nuk fillon fizikisht, nuk ka element që të ndërpresë ose pezullonte aplikimin e afatit të parashkrimit.

Gjithashtu, këto vendime shprehin, se arrestit ndërkombëtar nuk i takon asnjë efekt pezullues apo ndërprerës mbi parashkrimin

¹⁸⁴ CanestriniLex, *Prescrizione e Convenzione europea di estradizione* (Cass.42584/22). Sipas këtij qëndrimi Konkluzioni i vendimit është se, kur Konventa Evropiane për Ekstradimin zbatohet sipas ndryshimeve të Protokollit të Katërt Shtesë, shteti i kërkuar është i detyruar të marrë si pikë referimi ekskluziv legjislationin e shtetit kërkuar për efektet e parashkrimit. Në praktikë, kjo do të thotë se standardet kombëtare të shtetit që vendos për ekstradimin nuk kanë më ndikim mbi llogaritjen e afatit të parashkrimit.

Ky arsyetim përforcon një qëndrim të rëndësishëm në të drejtën penale ndërkombëtare: në kuadër të marrëdhënieve të rregulluara nga konventa ndërkombëtare, shtetet pranojnë të heqin dorë nga aplikimi i normave të tyre të brendshme për disa çështje procedurale, duke u mbështetur plotësisht te sistemi juridik i palës tjetër. Vendimi shërben si një precedent i qartë për raste të ardhshme, ku efekti ndërprerës i veprimeve procedurale në një shtet do të njihet nga tjetri edhe kur ato nuk përputhen me konceptet e brendshme të parashkrimit.

ndërprerjen ose përfundimin e rrjedhës së afatit të parashkrimit që nga momenti i arrestimit, pavarësisht nëse dorëzimi fizik i të dënuarit realizohet në një moment të mëvonshëm.

Në të drejtën italiane, e cila ka ndërtuar një praktikë të konsoliduar përmes vendimeve të Gjykatës së Kasacionit, ndër to Sez. I, nr. 31196/2004 (Giorgetta), Sez. I, nr. 21627/2014 dhe më së fundmi Sez. I, nr. 3787/2024, kërkesa për ekstradim ose arrestimi provizor për këtë qëllim nuk konsiderohen si fillim i ekzekutimit të dënimit dhe nuk sjellin ndërprerjen apo pezullimin e afatit të parashkrimit, përveç rasteve kur kjo është parashikuar në mënyrë të qartë në ligjin e shtetit që ka dhënë vendimin. Në bazë të nenit 172 të Kodit Penal italian, ndërprerja e afatit të parashkrimit ndodh vetëm kur ndërmerren veprime që përbëjnë ekzekutim real dhe efektiv të vendimit, si vendosja e të dënuarit në vuajtje të dënimit në territorin italian.

Nga ky krahasim rezulton se sistemi shqiptar ndjek një qasje më të zgjeruar, duke e përfshirë procedurën e ekstradimit në konceptin e ekzekutimit, ndërsa sistemi italian mban një interpretim më formal dhe të kufizuar, ku ekzekutimi lidhet ngushtë me vuajtjen faktike të dënimit. Ky ndryshim qasjeje reflekton prioritetet të ndryshme ndërmjet forcimit të mekanizmave të bashkëpunimit ndërkombëtar në çështjet penale dhe mbrojtjes së sigurisë juridike që garanton instituti i parashkrimit¹⁸⁵.

Në përfundim, vendimi i Gjykatës së Lartë është një hap drejt modernizimit të praktikës shqiptare në fushën e ekzekutimit ndërkombëtar të vendimeve penale dhe përputhjes me standardet e bashkëpunimit ndërkombëtar. Megjithatë, ai krijon një precedent që devijon nga interpretimi tradicional i parashkrimit dhe mund të shihet si i ndërtuar mbi një bazë të dobët ligjore në të drejtën e brendshme. Për të shmangur pasigurinë juridike dhe fragmentimin e jurisprudencës, është e nevojshme që ligjvënësi të ndërhyjë duke përcaktuar shprehimisht në Kodin e Procedurës Penale se si ndikon arrestimi ndërkombëtar dhe pezullimi i dorëzimit në rrjedhjen e afatit të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit. Pa këtë ndërhyrje, balanca ndërmjet nevojës për efektivitet në ekzekutimin e vendimeve dhe parimit të sigurisë juridike mbetet e brishtë dhe e varur nga interpretimi rast pas rasti i gjykatave¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

¹⁸⁶ Për këtë temë mund të shikosh më shumë Pisani, M. *La prescrizione come fatto ostativo dell'estradizione, o della consenga, in ambito europeo*, in Riv.it.dir e proc.pen, 2009, fq 483. Ky autor ka përmbledhur disa vendime të Gjykatës së Kasacionit sin ë vijim: Vendimet e Gjykatës së Kasacionit italiane mbi Konventën e vitit 1957 kanë theksuar disa parime kryesore: Parashkrimi vlerësohet si sipas ligjit të shtetit kërkues, ashtu edhe të shtetit të kërkuar (Cass., Sez. VI, 15.11.2007, Jankoëski; Cass., Sez. VI, 5.11.2008, C.P.). Parashkrimi si pengesë procedurale ka rëndësi vetëm për

Praktika e Gjykatës së Lartë ka ndryshuar në lidhje me këtë aspekt pasi tjetër qëndrim është mbajtur më vendimin Nr. 221/2014.

Në të drejtën penale shqiptare, ekzekutimi i vendimit penal nënkupton vendosjen faktike të të dënuarit në vuajtje të dënimit, pas marrjes së formës së prerë të vendimit gjyqësor. Neni 68 i Kodit Penal parashikon afatet e parashkrimit të ekzekutimit dhe përcakton se ato llogariten nga data e marrjes së formës së prerë të vendimit. Nëse këto afate kalojnë pa u ekzekutuar vendimi, shteti humbet të drejtën e vënies në zbatim të tij. Çështja e trajtuar nga Gjykata e Lartë ka vendosur në qendër dallimin ndërmjet ekstradimit dhe ekzekutimit, duke theksuar se procedura e ekstradimit nuk është vetë ekzekutimi i vendimit penal, sipas praktikës së pëparshme.

Gjykata e Lartë ka mbështetur arsyetimin e saj mbi disa elementë kyç. Së pari, momenti fillestar i llogaritjes së afatit të parashkrimit mbetet data e marrjes së formës së prerë të vendimit, pavarësisht zhvillimeve të mëvonshme procedurale. Së dyti, vendimi unifikues nr. 7, datë 11 tetor 2002, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, i detyrueshëm për gjykatat në zbatimin e ligjit penal, përcakton se nuk lejohet zgjatja e afatit të parashkrimit të ekzekutimit për asnjë shkak, përfshirë rastet e qëndrimit të të dënuarit jashtë vendit ose të ndërprerjes së vuajtjes së dënimit. Së treti, ekstradimi konsiderohet një mjet juridik ndërkombëtar për realizimin e ekzekutimit, por jo pjesë e tij, pasi masa e sigurimit “arrest provizor” për qëllime ekstradimi ka karakter të përkohshëm dhe nuk përbën fillim të vuajtjes së dënimit.

Nga këndvështrimi krahasues, në të drejtën italiane, Corte di Cassazione ka pranuar të njëjtin standard. Jurisprudenca italiane ka sanksionuar se koha e qëndrimit në paraburgim për arsye ekstradimi nuk konsiderohet si fillim i ekzekutimit të vendimit penal të shtetit kërkues; kjo kohë mund të merret në vlerësim, vetëm pasi të jetë kryer dorëzimi dhe të ketë nisur vuajtja e dënimit në juridiksionin përfitues të ekstradimit. Në përputhje me këtë, pezullimi i dorëzimit për shkak të një procedure penale në Itali nuk ndërpret afatet e parashkrimit të ekzekutimit në shtetin kërkues.

Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, ndonëse nuk ka trajtuar drejtpërdrejt ekstradimin si ekzekutim, ka përcaktuar në çështje të tilla si *Guzzardi v Italy* dhe *M v*

ekstradimet “procedurale”, jo për ato të nisura për ekzekutimin e një dënimi penal (“ekzekutive”) (Cass., Sez. VI, 20.12.2010). Është e domosdoshme verifikimi i parashkrimit në bazë të parimit të trajtimit më të favorshëm për të pandehurin (Cass., Sez. II, 5.10.2010). Vlerësimi i parashkrimit duhet bërë sipas ligjit në fuqi në datën e kryerjes së veprës (Cass., Sez. VI, 9.10.2008; Cass., Sez. VI, 15.11.2007). Në llogaritjen e parashkrimit merret parasysh vetëm dënimi maksimal i parashikuar nga ligji për veprën siç është kualifikuar, pa bërë balancim rrethanash, pasi nuk ka kompetencë mbi këtë (Cass., Sez. II, 9.11.2006; Cass., Sez. VI, 30.01.2003).

Germany se kufizimi i lirisë konsiderohet pjesë e vuajtjes së dënimit vetëm nëse lidhet drejtpërdrejt me ekzekutimin material të vendimit penal. Arresti provisor, si masë sigurie procedurale, nuk hyn në këtë kategori. Në planin e parashkrimit, GJEDNJ¹⁸⁷ ka theksuar rëndësinë e respektimit të afateve si element i sigurisë juridike, duke paralajmëruar se shtetet duhet të veprojnë me kujdes për të shmangur zvarritjen e ekzekutimit, siç del nga vendimi *Varnava and Others v Turkey*¹⁸⁸.

Gjykata Kushtetuese e Shqipërisë ka ndjekur një qasje të ngjashme, duke afirmuar se afatet e parashkrimit përbëjnë garanci materiale për të dënuarit dhe nuk mund të zgjaten pa një bazë të qartë ligjore. Në vendimin nr. 42, datë 29 maj 2024, ajo ka theksuar se respektimi strikt i këtyre afateve është thelbësor për të garantuar sigurinë juridike dhe parimin e proporcionalitetit, duke refuzuar interpretimet që synojnë të shtyjnë afatin në mënyrë indirekte përmes procedurave ndihmëse.

Mendojmë se ky qëndrim i mëparshëm i Gjykatës së Lartë, është koherent me parimet e shtetit të së drejtës dhe me standardet e njohura ndërkombëtarisht. Ai ruan balancën ndërmjet interesit publik për ekzekutimin e vendimeve penale dhe të drejtave procedurale të individit, duke siguruar që parashkrimi të mos bëhet i pavlefshëm përmes mekanizmave proceduralë. Megjithatë, nga një perspektivë e politikës penale, mbetet e diskutueshme nëse legjislacioni shqiptar duhet të parashikojë një efekt pezullues të afatit të parashkrimit gjatë procedurave të ekstradimit të zgjatura, në mënyrë që të shmangen situatat ku të dënuarit shmangin ekzekutimin thjesht duke qëndruar për periudha të gjata në juridiksione të tjera.

Në përfundim, ky vendim konfirmon se ekstradimi nuk është ekzekutim i vendimit penal, se afati i parashkrimit fillon nga data e formës së prerë dhe nuk ndërpritet nga arresti për qëllime ekstradimi, dhe se ky interpretim është në harmoni si me praktikën italiane, ashtu edhe me jurisprudencën e GJEDNJ dhe Gjykatës Kushtetuese të Shqipëri.

¹⁸⁷ Çështja *Varnava and Others kundër Turqisë* (GJEDNJ, Dhoma e Madhe, 18 shtator 2009) lidhej me zhdukjen e nëntë shtetasve qipriotë grekë gjatë ngjarjeve të vitit 1974 në Qipro. Gjykata e konsideroi zhdukjen e detyruar si shkelje të vazhdueshme të neneve 2, 3 dhe 5 të KEDNJ-së, për shkak të mungesës së informacionit mbi fatin e viktimave dhe mungesës së hetimeve efektive, duke konstatuar gjithashtu shkelje të nenit 13. Ajo theksoi se, në rastet e tilla, afatet procedurale nuk fillojnë të rrjedhin derisa shteti të ketë dhënë informacion të besueshëm ose të ketë kryer hetime të plota, duke e përjashtuar kështu aplikimin e parashkrimit tradicional.

¹⁸⁸ Jenks, Chris, *Introductory note to European court of human rights, Varnava and others, v. Turkey*, Cambridge University Press, Vol. 49, issue 2.

Vendimi i Gjykatës së Lartë i datës Nr. 211/2022 përbën një rast domethënës në praktikën gjyqësore shqiptare lidhur me marrëdhëniet ndërkombëtare në fushën penale dhe, më konkretisht, me institutin e ekstradimit në prani të elementit ndalues të parashkrimit të dënimit¹⁸⁹.

Në nivelin e legjislacionit të brendshëm, neni 68 i Kodit Penal përcakton afatet e parashkrimit të ekzekutimit të dënimeve, të cilat, për veprat në fjalë, janë pesë vjet nga data e marrjes formë të prerë të vendimit penal. Sipas këtij standardi, vendimet italiane të viteve 2008 dhe 2012 rezultojnë të parashkruara për t'u ekzekutuar në territorin shqiptar.

Nga ana tjetër, neni 491/ë i Kodit të Procedurës Penale parashikon se ekstradimi nuk lejohet kur ndjekja penale ose dënimi është parashkruar sipas ligjit të shtetit të kërkuar, që në këtë rast është Shqipëria. Kjo normë, e pandryshuar pas ratifikimit të Protokollit të Katërt Shtesë të Konventës për Ekstradimin, krijon një kolizion të qartë me parashikimin e këtij protokolli.

Në të vërtetë, Protokollin e Katërt Shtesë të vitit 2012, i ratifikuar nga Shqipëria në vitin 2013 dhe nga Italia në vitin 2019, ndryshon rrënjësisht nenin 10 të Konventës Evropiane për Ekstradimin. Ndryshimi thelbësor konsiston në faktin se parashkrimi, si kriter ndalues, duhet të vlerësohet vetëm sipas ligjit të shtetit kërkues, ndërsa parashkrimi sipas ligjit të shtetit të kërkuar nuk mund të shërbejë si bazë për refuzimin e ekstradimit¹⁹⁰.

Ky ndryshim synon të unifikojë praktikën ndërkombëtare dhe të shmangë situatat kur një shtet refuzon ekstradimin për arsye të parashkrimit në juridiksionin e tij, ndërkohë që vepra dhe dënimi

¹⁸⁹ Në vendimin Nr. 211/2022 të GJL, rasti ka për subjekt një shtetas shqiptar të dënuar në Itali me dy vendime të formës së prerë, i cili nuk ka vuajtur pjesën e mbetur të dënimit dhe për të cilin autoritetet italiane kanë kërkuar ekstradimin në bazë të Konventës Evropiane për Ekstradimin dhe marrëveshjes bilaterale të vitit 2008 ndërmjet Shqipërisë dhe Italisë. Përpara se të shprehej Gjykata e Lartë, gjykatat e faktit (Shkalla e Parë dhe Apeli) kishin refuzuar ekstradimin duke u mbështetur në nenin 491 të Kodit të Procedurës Penale, në kuptimin se ekzekutimi i dënimit ishte parashkruar sipas ligjit shqiptar, si dhe në interpretimin se njohja e një vendimi penal të huaj, edhe kur refuzohet për shkak të parashkrimit, konsiderohet gjykim në kuptimin e nenit 491/ç të KPP-së. Ky arsyetim i gjykatave të faktit ndërthurte dy plane të ndryshme ligjore: kuadrin e brendshëm shqiptar për parashkrimin e ekzekutimit të dënimit dhe kuadrin ndërkombëtar të detyrimeve për ekstradim, të cilët, në këtë rast, nuk ishin harmonizuar plotësisht.

¹⁹⁰ Në kontekstin shqiptar, zbatimi i Protokollit të Katërt Shtesë të vitit 2012 do të sillte një ndryshim të dukshëm në mënyrën si trajtohet parashkrimi në procedurat e ekstradimit. Aktualisht, neni 491 i Kodit të Procedurës Penale parashikon se, ndër të tjera, ekstradimi nuk lejohet kur ka ndodhur parashkrimi i ndjekjes penale ose i dënimit sipas ligjit shqiptar ose ligjit të shtetit kërkues. Ky formulim është në linjë me nenin origjinal 10 të Konventës së vitit 1957, por bie ndesh me frymën e Protokollit të Katërt, i cili eliminon kontrollin e parashkrimit sipas ligjit të shtetit të kërkuar, përveç rasteve të përjashtuara. Për Shqipërinë, kjo do të nënkuptonte nevojën për ndryshime në Kodin e Procedurës Penale për të përcaktuar si kriter kryesor legjislacionin e shtetit kërkues, duke reduktuar hapësirën për refuzim mbi bazën e parashkrimit sipas ligjit vendas. Një ndërhyrje e tillë do të përforconte bashkëpunimin ndërkombëtar penal, por do të kërkonte garanci shtesë për të mbrojtur të drejtat e shtetasve shqiptarë kur ligji i shtetit kërkues parashikon afate dukshëm më të gjata.

janë ende të vlefshme sipas ligjit të shtetit kërkues. Në këtë pikë, neni 491/ë i KPP-së mbetet i papërshtatur me standardin e ri ndërkombëtar dhe, siç theksoi Gjykata e Lartë, sipas nenit 122 të Kushtetutës, norma ndërkombëtare ka përparësi ndaj asaj të brendshme në rast mospërputhjeje.

Një nga çështjet më të rëndësishme që ngrihen nga ky vendim lidhet me natyrën e vendimit për njohjen e një vendimi penal të huaj. Gjykatat e faktit e konsideruan refuzimin e njohjes si një gjykim në kuptimin e nenit 491/ç të KPP-së, duke e përdorur si argument shtesë për ndalimin e ekstradimit. Gjykata e Lartë, duke iu referuar vendimit unifikues nr. 154, datë 15.05.2000, bëri një dallim të qartë: *“Njohja e një vendimi penal të huaj nuk është gjykim themeli mbi fajësinë, por një procedurë e kufizuar në verifikimin e kushteve ligjore për njohje dhe konvertim. Rrjedhimisht, një vendim mosnjohjeje nuk krijon efektin e gjykuar për qëllime të ndalimit të ekstradimit”*. Ky sqarim ka rëndësi praktike dhe doktrinare, sepse shmang një interpretim të gjerë të pengesave të ekstradimit që mund të pengonte bashkëpunimin ndërkombëtar në mënyrë të pajustificuar.

Një tjetër element i rëndësishëm i vendimit është analiza e nocionit të parashkrimit sipas dy sistemeve ligjore, atij shqiptar dhe atij italian¹⁹¹. Në Shqipëri, siç u përmend më sipër, afatet janë të fiksuara qartë në nenet 66 dhe 68 të Kodit Penal. Në Itali, parashkrimi i ekzekutimit të dënimit rregullohet nga neni 172 i Kodit Penal Italian, ku afatet varen nga masa e dënimit dhe mund të pezullohen ose ndërpriten për arsye të caktuara procedurale ose faktike.

Ky ndryshim i rëndësishëm material ndikon drejtpërdrejt në vlerësimin e kërkesave të ekstradimit, pasi një dënim i parashkruar sipas ligjit shqiptar mund të mos jetë i parashkruar sipas ligjit italian, dhe e kundërta. Gjykata e Lartë theksoi se gjykatat e faktit nuk kishin kryer hetimin e nevojshëm për të verifikuar parashkrimin sipas ligjit të shtetit kërkues, duke neglizhuar paragrafin e parë të nenit 10 të Konventës (siç është ndryshuar).

Në këtë kontekst, lind pyetja nëse zbatohet parimi i reciprocitetit dhe nëse ai mund të cenohet nga një interpretim strikt i ligjit të brendshëm. Marrëveshja bilaterale me Italinë, si dhe Protokollin i Katërt Shtesë, përcaktojnë një detyrim reciprok për të lejuar ekstradimin në rrethana të

¹⁹¹ Në Itali, situata është tashmë më e afërt me frymën e Protokollit të Katërt. Pas ratifikimit me ligjin nr. 88/2019, Italia zbaton parimin që vetëm ligji i shtetit kërkues merret parasysh për parashkrimin, duke hequr rolin vendimtar të ligjit italian, përveç rasteve të përjashtuara të përcaktuara nga vetë protokollin (juridiksion vendas ose ndalim i shprehur ligjor). Ky ndryshim ka qenë i harmonizuar edhe me praktikën italiane në marrëdhënie bilaterale, sidomos me shtete jashtë BE-së, ku traktatet e posaçme të ekstradimit shpesh parashikonin referencën kryesore të ligjit të shtetit kërkues. Në krahasim, Shqipëria ende ruan një model dual (kontroll sipas të dy legjislacioneve), ndërsa Italia ka kaluar në një model unik, duke e përputhur me standardin e Protokollit të Katërt. Kjo tregon se, për të arritur konvergencë, Shqipëria duhet të rishikojë kuadrin e saj ligjor dhe të përcaktojë mekanizma të qartë për të shmangur abuzimet, si p.sh. në rastet kur shteti kërkues përdor afate parashkrimi në mënyrë jo proporcionale.

krahasueshme. Nëse Shqipëria refuzon ekstradimin duke u mbështetur vetëm në parashkrimin e parashikuar nga ligji i saj, ndërkohë që Italia, si palë e marrëveshjes, do ta lejonte në kushte të kundërta, kjo do të krijonte një asimetri të pajustificuar dhe do të cënonte frymën e reciprocitetit që mbështet bashkëpunimin gjyqësor.

Në këtë rast ja vlen të ndalemi tek parimi i reciprocitetit. Parimi i reciprocitetit duhet parë në dritën e marrëveshjeve ndërkombëtare në fuqi midis Shqipërisë dhe Italisë dhe të mënyrës se si secili shtet ka ushtruar të drejtën për të vendosur rezerva ndaj dispozitave të Protokollit të Katërt Shtesë të Konventës Evropiane për Ekstradimin.

Reciprociteti në marrëdhëniet për ekstradim nënkupton që secili shtet i palës kontraktuese i ofron tjetrit trajtimin që do të kërkonte edhe vetë në rrethana të ngjashme. Në marrëveshjet shumëpalëshe, si Konventa Evropiane për Ekstradimin, ky parim nuk është gjithmonë i shprehur si kusht i pavarur, por përfshihet në mënyrë të heshtur përmes barazisë së detyrimeve. Marrëveshjet bilaterale, si ajo shtesë midis Shqipërisë dhe Italisë e vitit 2008, e forcojnë këtë logjikë duke e bërë detyrimin më të drejtpërdrejtë¹⁹².

- ✚ Në termat e reciprocitetit material, ky dallim apo mosbalancë do të thotë se:
- ✚ Italia mund të refuzojë një kërkesë nga Shqipëria nëse, sipas ligjit italian, veprat janë parashkruar;
- ✚ Shqipëria, nëse do të respektonte Protokollin pa rezervë dhe duke injoruar parashkrimin sipas ligjit të saj, do të ishte e detyruar të ekstradonte një person për të njëjtat rrethana, nëse vepra nuk është parashkruar sipas ligjit italian.

Kjo e vendos Shqipërinë në një pozitë më pak të balancuar në raportin dypalësh dhe mund të perceptohet si cenim i parimit të reciprocitetit. Nga pikëpamja e të drejtës ndërkombëtare, parimi i reciprocitetit nuk kërkon domosdoshmërisht identitet të plotë të detyrimeve, por kërkon që secila palë të ketë mundësinë t'i kërkojë tjetrës të njëjtin standard trajtimi që ajo vetë ofron. Nëse Italia ka ushtruar të drejtën për rezervë, Shqipëria teknikisht mund të bëjë të njëjtën gjë në momentin e

¹⁹² Italia, në momentin e ratifikimit të Protokollit të Katërt Shtesë, ka depozituar një rezervë sipas nenit 10(3) të Konventës, duke parashikuar se nuk do të zbatohet paragrafin 2 të nenit 10 kur kërkesa për ekstradim bazohet në vepra për të cilat ka juridiksion sipas ligjit të saj penal. Kjo praktikisht i jep Italisë të drejtën të refuzojë ekstradimin nëse ndjekja ose ekzekutimi i dënimit është parashkruar sipas ligjit të saj të brendshëm. Kjo krijon një situatë ku Italia rezervon për veten një standard më mbrojtës se sa ai që do të zbatohet në mënyrë të pastër nga Protokollin (i cili ndalon refuzimin e ekstradimit vetëm mbi bazën e parashkrimit të shtetit të kërkuar). Nëse Shqipëria do të zbatonte në mënyrë strikte Protokollin pa rezervë, do të kishte një detyrim më të gjerë për të ekstraduar sesa Italia, çka krijon një asimetri detyrimesh.

ratifikimit (gjë që nuk e ka bërë). Mungesa e një rezerve nga pala shqiptare do të thotë se Shqipëria është lidhur me një standard më të rreptë ndërkombëtar.

Nga këndvështrimi praktik, kjo mund të krijojë tensione: nëse Shqipëria refuzon ekstradimin për shkak të parashkrimit sipas ligjit të saj, mund të akuzohet për moszbatim të detyrimit ndërkombëtar; nëse e lejon, mund të krijojë ndjesinë e trajtimit jo të barabartë në raport me Italinë.

Në këtë rast, vendimi i Gjykatës së Lartë shkon drejt zbatimit të plotë të Protokollit, duke vlerësuar vetëm parashkrimin sipas ligjit italian, gjë që e vendos Shqipërinë në përputhje me detyrimin ndërkombëtar, por jo domosdoshmërisht në një pozitë reciproke të barabartë me Italinë. Kjo është pasojë direkte e faktit që Italia ka ushtruar rezervë dhe Shqipëria jo. Nga pikëpamja doktrinare, ky është një shembull tipik se si një marrëveshje ndërkombëtare me dispozita fakultative për rezervat mund të krijojë reciprocitet të pjesshëm dhe jo absolut.

Nga këndvështrimi i praktikës gjyqësore, ky vendim konsolidoi një linjë interpretimi që kishte nisur të shfaqej në disa vendime të mëparshme, ku Gjykata e Lartë kishte sqaruar se dispozitat ndërkombëtare për ekstradimin, pasi ratifikohen, bëhen pjesë e legjislacionit të brendshëm dhe kanë përparësi ndaj ligjit të zakonshëm. Megjithatë, vendimi Nr.211/2022 shkon më tej, duke theksuar detyrimin për të kryer verifikime faktike dhe juridike sipas ligjit të shtetit kërkues për elementin e parashkrimit, përpara se të vendoset mbi ekstradimin.

Ky rast nxjerr në pah disa vakume ligjore. *Së pari*, mungesa e harmonizimit të nenit 491 të KPP-së me parashikimet e Protokollit të Katërt Shtesë krijon rrezik për interpretim të gabuar dhe për refuzime të padrejta të ekstradimit. *Së dyti*, mungesa e procedurave të qarta për marrjen e informacionit zyrtar nga shteti kërkues mbi statusin e parashkrimit të dënimit lë hapësirë për vendimmarrje mbi bazë të supozimeve ose të normave të brendshme, në kundërshtim me standardin ndërkombëtar¹⁹³.

Në përfundim, vendimi i Gjykatës së Lartë thekson domosdoshmërinë e zbatimit të saktë të konventave ndërkombëtare të ratifikuara dhe mbrojtjen e parimit të reciprocitetit në bashkëpunimin gjyqësor. Ai shërben si një precedent i rëndësishëm që ndalon përdorimin e parashkrimit sipas ligjit shqiptar si pengesë absolute për ekstradim kur kjo bie ndesh me detyrimet e marra nga shteti shqiptar në bazë të instrumenteve ndërkombëtare.

¹⁹³ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Njëkohësisht, vendimi nënvizon nevojën për ndërhyrje legislative për të harmonizuar tekstin e Kodit të Procedurës Penale me Protokollin e Katërt Shtesë, duke siguruar koherencë ndërmjet ligjit të brendshëm dhe atij ndërkombëtar, si dhe për të përcaktuar qartë procedurat e verifikimit të parashkrimit sipas ligjit të shtetit kërkuar. Vetëm në këtë mënyrë mund të garantohet një ekuilibër i drejtë midis mbrojtjes së të drejtave të individit dhe detyrimeve ndërkombëtare të shtetit shqiptar në luftën kundër krimit transnacional.

3. Njohja e vendimeve penale të gjykatave të huaja dhe parashkrimi.

Njohja e vendimit gjyqësor të huaj është një formë bashkëpunimi që lidhet me zgjerimin dhe ngushtimin në të njëjtën kohë, të juridiksionit të autoriteteve gjyqësore të shteteve që krijojnë këto raporte bashkëpunimi. Ky institut, në kuadër dhe të globalizimit, është bërë një nevojë e domosdoshme për garantimin e drejtësisë dhe luftën kundër krimit ndërkombëtar¹⁹⁴.

Ky process nuk është thjesht formal por kërkon qasje me parimet e rendit juridik shqiptar, mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe garancive procedurale. Njohja e vendimeve penale ka disa funksione të rëndësishme si parandalimi i mosndëshkueshmërisë, respektimi i bashkëpunimit ndërkombëtar, mundësia e ekzekutimit të vendimeve penale, apo dhe lehtësimi i transferimit të të dënuarve¹⁹⁵.

Në të drejtën penale shqiptare, njohja e vendimeve penale të huaja përbën një instrument të rëndësishëm juridik për garantimin e bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën penale, në përputhje me standardet e të drejtës ndërkombëtare dhe të drejtës penale ndërkombëtare. Situata tipike që ngre nevojën e kësaj procedure është ajo kur një person i dënuar ndodhet në territorin e Republikës së Shqipërisë dhe autoriteti kompetent i një shteti të huaj paraqet kërkesë për ekzekutimin e një vendimi penal të formës së prerë.

Sipas të drejtës penale materiale, neni 10 i Kodit Penal përcakton se: *“një vendim penal i dhënë nga një gjykatë e huaj kundër një shtetasi shqiptar, që vërteton kryerjen e një veprë penale, mund të prodhojë pasoja juridike në sistemin shqiptar nëse nuk ekziston një marrëveshje dy- ose shumëpalëshe që përcakton rregullim tjetër”*. Në këtë kuadër, vendimi i huaj mund të shërbejë për përcaktimin e statusit të përsëritësit për autorin e veprës penale, për ekzekutimin e dënimeve dhe

¹⁹⁴ Hoxha, Haxhia, Kacupi, *E drejta penale, Pjesa e përgjithshme, botimi Jozef, fq.122.*

¹⁹⁵ Hoxha, A, Panda, I, Islami, *Komentari i kodit të Procedures Penale, 2007, fq 435.*

masave plotësuese, për vendosjen e masave të sigurimit personal ose pasuror, si dhe për realizimin e detyrimeve civile që burojnë nga vepra penale. Ky rregullim përfaqëson një balancë ndërmjet sovranitetit shtetëror dhe nevojës për bashkëpunim ndërkombëtar, duke e kufizuar njohjen vetëm në ato raste kur vendimi është në harmoni me rendin juridik kombëtar.

Aspektet procedurale të njohjes dhe ekzekutimit të vendimeve penale të huaja janë të kodifikuara në nenet 512–518 të Kodit të Procedurës Penale, të cilat përbëjnë seksionin e posaçëm me titull “Ekzekutimi i vendimeve penale të huaja”. Ky seksion parashikon rregulla të detajuara mbi kompetencën e autoriteteve gjyqësore shqiptare, mënyrën e paraqitjes së kërkesës, kushtet e pranueshmërisë së saj dhe efektet që lindin nga vendimi i njohjes, ku efekti themelor mbetet ekzekutimi i vendimit në territorin shqiptar. Njohja gjyqësore është kusht themelor për t’i dhënë një vendimi penal të huaj fuqi detyruese brenda rendit juridik shqiptar, pasi deri në përfundimin e kësaj procedure vendimi konsiderohet vetëm si fakt juridik pa pasoja ekzekutive. Në mungesë të një marrëveshjeje ndërkombëtare që përcakton ndryshe, nisma për nisjen e procesit të njohjes i takon Ministrit të Drejtësisë, i cili vepron për aspektin administrativ të saj¹⁹⁶.

Ministria e Drejtësisë mund të paraqesë kërkesë për njohjen e një vendimi penal të huaj jo vetëm për ekzekutimin e tij në tërësi, por edhe për t’i dhënë atij efekte të tjera të parashikuara nga legjislacioni kombëtar ose marrëveshjet ndërkombëtare. Në çdo rast, organi kërkues duhet të specifikojë qartë qëllimin e njohjes, duke e lidhur atë me dispozitat përkatëse të nenit 10 të Kodit Penal, me një marrëveshje ndërkombëtare ose me nevojën për zbatimin e një mase të veçantë që rrjedh nga vendimi i huaj.

Nga një perspektivë krahasuese, në sistemin italian procedura e njohjes së vendimeve penale të huaja për ekzekutim bazohet në dispozitat e Kodit të Procedurës Penale (nenet 732–741)¹⁹⁷, ku vendimet e huaja njihen nga gjykatat italiane me ndërhyrjen e Ministrisë së Drejtësisë, duke u kushtuar rëndësi jo vetëm formës procedurale, por edhe respektimit të të drejtave themelore të mbrojtjes. Në Francë, njohja dhe ekzekutimi rregullohen nga Code de procédure pénale, ku

¹⁹⁶ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Social and natural Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

¹⁹⁷ Në sistemin italian, procedura për njohjen e vendimeve penale të huaja është e parashikuar në nenet 732–741 të Kodit të Procedurës Penale dhe realizohet kryesisht me kërkesë të palës së interesuar ose me iniciativë të Prokurorit të Përgjithshëm pranë Gjykatës së Apelit kompetente. Kjo gjykatë shqyrton nëse plotësohen kushtet për njohjen, duke përfshirë respektimin e të drejtave themelore të njeriut, faktin që vendimi ka marrë formë të prerë, përputhshmërinë me parimet e një procesi të rregullt ligjor dhe, kur kërkohet, respektimin e parimit të kriminalizimit të dyfishtë. Vendimi për njohjen merret me vendim gjyqësor dhe sjell si pasojë që ekzekutimi i vendimit të huaj të kryhet në përputhje me legjislacionin penal dhe procedural italian.

autoriteti gjyqësor verifikon pajtueshmërinë e vendimit të huaj me rendin publik francez¹⁹⁸. Gjermania, përmes Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG), ka një sistem të ngjashëm, por me rregulla më të detajuara mbi bashkëpunimin me shtetet anëtare të Bashkimit Evropian, duke përfshirë procedura të përshtatshme¹⁹⁹.

Në nivel evropian, jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut ka vendosur standarde të rëndësishme për mënyrën se si shtetet duhet të qasen ndaj njohjes dhe ekzekutimit të vendimeve penale të huaja. Në çështjen *Soering kundër Mbretërisë së Bashkuar* (1989), Gjykata theksoi se asnjë shtet nuk mund të japë efekt ekzekutiv një vendimi të huaj nëse ai është marrë në kushtet e shkeljes flagrante të të drejtave procedurale të të dënuarit. Rasti *Pellegrini kundër Italisë* (2001) e konkretizoi këtë standard duke theksuar detyrimin e gjykatave njohëse për të verifikuar jo vetëm rregullshmërinë formale, por edhe nëse procesi në shtetin e huaj ishte zhvilluar në përputhje me kërkesat e një gjykimi të drejtë. Në të njëjtën linjë, rasti *Krombach kundër Francës* (2001) konfirmoi se refuzimi për të njohur një vendim penal të huaj është i ligjshëm kur ai bie ndesh me rendin publik të shtetit njohës, ku rendi publik përfshin respektimin e standardeve minimale të Konventës.

Një element kyç është edhe respektimi i parimit *ne bis in idem*, siç është sqaruar nga Gjykata në çështjen *Zolotukhin kundër Rusisë* (2009), ku u vendos se asnjë person nuk mund të gjykohet ose dënohet dy herë për të njëjtën vepër, qoftë edhe kur bëhet fjalë për vendime të huaja. Kjo ka rëndësi të veçantë për Shqipërinë, ku neni 10 i Kodit Penal lejon përdorimin e vendimeve të huaja për përcaktimin e përsëritjes, por gjithmonë pa cenuar këtë parim themelor. Një tjetër vendim me ndikim, *Varnava dhe të tjerë kundër Turqisë* (2009), edhe pse i lidhur me krimet ndërkombëtare dhe parashkrimin, vendos precedent se shtetet nuk mund të shmangin përgjegjësinë duke mos

¹⁹⁸ Në të drejtën franceze, njohja e vendimeve penale të huaja bëhet përmes procedurës exequatur, e cila u jep atyre fuqi ekzekutive në territorin francez. Për vendimet e dhëna jashtë Bashkimit Evropian, gjykata verifikon kompetencën e organit që i ka lëshuar, rregullshmërinë e procedurës, përputhshmërinë me rendin publik ndërkombëtar dhe mungesën e mashtrimit juridik. Për vendimet e shteteve anëtare të BE-së zbatohet parimi i njohjes automatike, me kontroll minimal mbi respektimin e parimit *ne bis in idem* dhe të drejtave themelore, duke ruajtur një ekuilibër midis sovranitetit juridik dhe bashkëpunimit ndërkombëtar penal. Sipas neneve 713-1 deri 713-5 të Kodit të Procedurës penale.

¹⁹⁹ Në Gjermani, njohja dhe ekzekutimi i vendimeve penale të huaja rregullohet nga *Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen* (IRG) dhe vendoset nga *Oberlandesgericht* pas kërkesës së autoriteteve kompetente. Vendimi duhet të jetë i formës së prerë, i dhënë nga një gjykatë kompetente dhe në përputhje me parimet themelore të së drejtës gjermane, pa cenuar rendin publik dhe parimin *ne bis in idem* (§ 84 IRG). Ekzekutimi bëhet sipas ligjit gjerman, me mundësi përshtatjeje të dënimit (§ 54 IRG). Për vendimet nga shtetet e BE-së zbatohet procedura e thjeshtuar sipas Rámmebeschluss 2008/909/GB, mbi bazën e njohjes reciproke.

ekzekutuar vendimet që lidhen me shkelje të rënda të të drejtave të njeriut, përfshirë krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit.

Në këtë kontekst, praktika shqiptare duhet të garantojë që përpara njohjes dhe ekzekutimit të një vendimi penal të huaj, të kryhet një verifikim i plotë mbi drejtësinë e procesit në shtetin e huaj, përputhshmërinë e vendimit me rendin publik dhe parimet themelore të të drejtës penale shqiptare, respektimin e parimit *ne bis in idem* dhe sigurimin që vendimi nuk ka ardhur si rezultat i shkeljeve të rënda të të drejtave të njeriut. Ligji shqiptar ofron një bazë të përafërt me standardet e GJEDNJ-së, por kërkon që gjykatat të jenë aktive në kontrollin e përmbajtjes dhe jo të kufizohen vetëm në formalitetet procedurale. Harmonizimi i mëtejshëm me praktikën e përparuar të Bashkimit Evropian, sidomos në drejtim të procedurave të shpejta dhe transparente, do të forconte rolin e Shqipërisë si një partner i besueshëm në bashkëpunimin gjyqësor ndërkombëtar penal.

Vlen për t'u theksuar se ky institut duhet të dallohet nga *Mandati i arrestit evropian*, Mandati evropian i arrestit, siç parashikohet nga legjislacioni përkatës, përbën një mekanizëm të ri dorëzimi që bazohet në njohjen të akteve të lëshuara nga secili shtet anëtar i Bashkimit Evropian. Ky sistem, duke shmangur procedurat klasike të ekstradimit, synon të sigurojë një procedurë më të shpejtë dhe më efikase të dorëzimit të personave të kërkuar, duke u mbështetur mbi ekzistencën e aktit gjyqësor dhe mbi disa të dhëna thelbësore të tij²⁰⁰.

Elementët e informacionit të kërkuar për përmbushjen e këtij mekanizmi përfshijnë natyrën dhe kualifikimin juridik të veprës penale, përshkrimin e rrethanave të kryerjes së saj, dënimin e dhënë ose kufijtë minimalë dhe maksimalë të tij sipas ligjit të shtetit lëshues, si dhe pasojat e tjera juridike që rrjedhin nga vepra. Këta tregues, të paraqitur në mënyrë sintetike, mjaftojnë për të marrë vendimin mbi dorëzimin.

Në këtë kuadër, rëndësi themelore ka mundësia e autoritetit gjyqësor të shtetit ekzekutues për të ushtruar një kontroll të mjaftueshëm mbi mandatin, duke garantuar se procedurat e lëshimit dhe të ekzekutimit të tij zhvillohen në përputhje me parimet e bashkëpunimit gjyqësor ndërmjet autoriteteve kompetente të shteteve anëtare. Kjo përforcon rolin e mandatit evropian të arrestit si

²⁰⁰ Dolcini, E., Marinucci, G., *Codice Penale Commentato*, Tomo 1, V Edizione, 2021, shtepia botuese Wolters Kluwer. Sipas autorëve, në kohët e fundit, ky institucion ka marrë një shtysë të re nga vendimi kuadër 2009/948/GAI mbi parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve që lidhen me ushtrimin e juridiksionit në procedime penale, i miratuar nga Këshilli i BE-së më 30.11.2009, zbatimi i saktë i të cilit parashtron nevojën për “praktikueshmërinë” e transferimit të një procesi nga një shtet në tjetrin, por mbi të gjitha, për ndërgjegjësimin e gjerë mbi rolin garantues që mund të ketë një zbatim efektiv i parimit *ne bis in idem* për mbrojtjen e të drejtave themelore të qytetarit evropian, në dritën e zhvillimeve të jurisprudencës së Gjykatës së Drejtësisë së Bashkimit Evropian.

instrument thelbësor në luftën kundër kriminalitetit transnacional dhe në harmonizimin e procedurave penale brenda Bashkimit Europian.

Zhvillimi i bashkëpunimit gjyqësor europian ka orientuar shtetet anëtare drejt një qarkullimi gjithnjë e më të lirë të vendimeve penale, duke zbehur rëndësinë e parimit tradicional të moszbatueshmërisë dhe duke e zëvendësuar atë me një paradigmë të re, të bazuar në njohjen dhe ekzekutimin reciprok të vendimeve penale të huaja. Ky transformim synon jo vetëm forcimin e bashkëpunimit ndërkombëtar në luftën kundër kriminalitetit, por edhe promovimin e riintegritit social të personave të dënuar.

Konventa Evropiane mbi vlefshmërinë e vendimeve penale dhe ajo mbi transferimin e procedimeve penale përfaqësojnë instrumente kyçe në këtë drejtim, ndonëse zbatimi i tyre në nivel kombëtar ka njohur vonesa dhe mospërputhje. Për më tepër, vendimi kuadër 2009/948/GAI i Këshillit të BE-së ka theksuar rëndësinë e koordinimit juridiksional dhe të respektimit të parimit *ne bis in idem* si garanci themelore për mbrojtjen e të drejtave të njeriut brenda hapësirës gjyqësore europiane. Në këtë kuadër, harmonizimi procedural dhe njohja reciproke e vendimeve gjyqësore shfaqen si shtylla qendrore të integritit juridik në BE.

Megjithatë, përmes këtij bashkëpunimi lindin probleme juridike serioze kur rregullat themelore të një shteti nuk përkojnë me rregullat e një shteti tjetër që kërkohet dhe bashkëpunimi. Një nga këto çështje ka të bëjë dhe me parashkrimin e dënimit penale në rastin e njohjeve të vendimeve penale të huaja, sidomos kur dënimi është parashkruar sipas një shteti por jo sipas shtetit i cili do të bëjë dhe njohjen e vendimit. Mospërputhshmëria e sistemeve ligjore dhe mungesa e harmonizimit krijon pengesa sidomos për krime të vecanta si krimet financiare apo kibernetike.

Autoritetet gjyqësore të shtetit shqiptar bëhen kompetente për të zbatuar një vendim penal të dhënë nga një gjykatë e huaj, por të pazbatueshëm në atë shtet, kur personi i dënuar ndodhet në Shqipëri dhe kur ka një kërkesë për ekzekutimin e vendimit nga autoriteti kompetent i shtetit të huaj. Rregullimi i institutit të procedurës së njohjes së vendimeve të huaja është parashikuar në Kodin e Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë, në Seksionin I, Kreu III, i titulluar “Ekzekutimi i vendimeve Penale të Huaja” dhe që përfshin nenet 512 deri 518 të këtij Kodi dhe ka një sërë qëllimesh të caktuara, ku midis të tjerash, parashikohet edhe efekti kryesor, pra i ekzekutimit të vendimit. Njohja e vendimit penal të huaj është parakushti themelor në mënyrë që vendimi të prodhojë pasoja juridike në rendin juridik shqiptar²⁰¹.

²⁰¹ Vendimi nr.236/2023 i Gjykatës së Lartë.

Sipas ligjit procedural penal, vendimi gjyqësor i huaj objekt njohjeje në rendin juridik shqiptar është akti që ka marrë formë të prerë sipas ligjeve të shtetit ku është dhënë. Gjykatat duhet të verifikojnë nëse vendimmarrja e huaj përmban disponime në kundërshtim me parimet e rendit juridik të shtetit shqiptar; nëse vendimi nuk është dhënë nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme ose i pandehuri nuk është thirrur të paraqitet në gjykim, ose nuk i është njohur e drejta që të pyetet në një gjuhë që e kupton dhe të ndihmohet nga një mbrojtës; nëse ka arsye të bazuara për të menduar se kanë ndikuar në përfundimin e procesit konsiderata lidhur me racën, fenë, seksin, gjuhën apo bindjet politike; nëse fakti për të cilën është dhënë vendimi nuk parashikohet si vepër penale nga ligji penal shqiptar; nëse për të njëjtin fakt dhe ndaj të njëjtit person, në shtetin shqiptar është dhënë një vendim i formës së prerë ose zhvillohet një procedim penal (kushtet e njohjes të vendimit penal të huaj, të parashikuara shprehimisht në nenin 514 të KPP)²⁰².

Në zbatim të ligjit procedural penal dhe në referim të jurisprudencës së Gjykatës së Lartë, gjykata shqiptare kur bën njohjen e vendimit penal të gjykatës së huaj, nuk shqyrton çështjen në themel dhe nuk verifikon provat e administruara nga gjykata e huaj. Gjykata vetëm verifikon nëse ekziston ndonjë nga kushtet për mosnjohjen e vendimit të huaj, të parashikuar në nenin 514 të KPP dhe më tej, konverton dënimin e caktuar në vendimin e huaj, me një nga dënimet e parashikuara për të njëjtin fakt nga ligji shqiptar, sipas nenit 516 të këtij Kodi. Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë, në vendimin unifikues nr. 154, datë 15.04.2000. E rëndësishme është të evidentohet fakti se është vendimi i huaj ai që vihet në ekzekutim nëpërmjet një vendimi njohës të gjykatës Shqiptare. Pra nuk kemi të bëjmë me një vendim të gjykatës shqiptare që vihet në ekzekutim, por me një vendim të një gjykate të huaj që ekzekutohet në përputhje me legjislacionin shqiptar.” Në pikën 3 të nenit 9 të Konventës së Këshillit të Evropës “Për transferimin e personave të dënuar”,

²⁰² Bozheku, E., *Problemi interpretative di mutuo riconoscimneto delle sentenze penali tra l'Italia e l'Albania*, Revista Diritto penale contemporaneo. Në kwtw punim autori ka dalw nw disa konkluzione, sipas tw cilit, dispozitat mbi parashkrimin e ekzekutimit të dënimit në nenin 68 të Kodit Penal shqiptar përcaktojnë afate më të shkurtra se shumica e sistemeve evropiane. Kjo diferencë kohore prodhon pasoja të drejtpërdrejta në funksionalitetin e njohjes së vendimeve penale të huaja, pasi kriteri material i parashkrimit bëhet një filtër i fortë që mund të pengojë ekzekutimin e dënimeve edhe kur objektivat e bashkëpunimit gjyqësor kërkojnë të kundërtën. Në plan teorik, kjo përbën një tension midis efektivitetit penal transnacional dhe autonomisë materiale të shtetit pritës. Në këtë kontekst, qasja më e përshtatshme në kuptimin teorik do të ishte ose harmonizimi i afateve të parashkrimit nëpërmjet marrëveshjeve ndërkombëtare, ose ndërtimi i një norme të veçantë procedurale për rastet e vendimeve të huaja, ku afati i parashkrimit të ekzekutimit të lidhej me atë të shtetit që ka dhënë vendimin. Kjo do të shmangte situatat në të cilat parashkrimi i parakohshëm në shtetin pritës neutralizon funksionin e vendimit të huaj dhe cenon qëllimin e konventave dhe marrëveshjeve dypalëshe.

të ratifikuar me ligjin nr. 8499 datë 10.06.1999 shprehimisht parashikohet se: “Ekzekutimi i dënimit rregullohet nga ligji i shtetit zbatues dhe vetëm ai shtet është kompetent për të marrë të gjitha vendimet përkatëse.”

Gjykata e Lartë ka mbajtur qëndrimin se në procedurën e njohjes së një vendimi penal të huaj, detyrimi ligjor i gjykatës është konvertimi i dënimit të caktuar nga gjykata e huaj, duke patur në konsideratë në mënyrë proporcionale marzhet e dënimit për veprat penale të kryera nga personi sipas parashikimeve të legjislacionit shqiptar. Pas këtij momenti, gjykata mund t’i referohet edhe nenit 68 të KP për të parë nëse ky dënim është parashkruar apo nëse nga dënimi i dhënë në vendimin gjyqësor të dënuarit i kanë mbetur pa vuajtur më pak se 6 muaj burgim.

Kolegji thekson se, në pikën 3 të nenit 9 të Konventës së Këshillit të Europës “Për transferimin e personave të dënuar”, parashikohet se: “Ekzekutimi i dënimit rregullohet nga ligji i shtetit zbatues dhe vetëm ai shtet është kompetent për të marrë të gjitha vendimet përkatëse.” Pra, në rastin e njohjes së një vendimi penal të huaj, me qëllim ekzekutimin e tij, ligji i zbatueshëm do të jetë ligji shqiptar. Ndërkohë, neni 54 i ligjit 10193, datë 03.12.2009 “Për Marrëdhëniet Juridiksionale me Autoritetet e Huaja në Çështjet Penale”, parashikon se: “Përveç kushteve të parashikuara në nenin 514 të KPP, vendimi penal i huaj njihet dhe ekzekutohet edhe kur plotësohen kushtet e mëposhtme: a) në kohën e paraqitjes së kërkesës për njohje në Ministrinë e Drejtësisë, personit të dënuar i kanë mbetur për të vuajtur të paktën edhe gjashtë muaj burgim; b) ekzekutimi i vendimit të dënimit në bazë të legjislacionit të brendshëm nuk është parashkruar.” Ndërsa, neni 59 i po këtij ligji parashikon se: “Vendimi penal i huaj pas njohjes, ekzekutohet në përputhje me nenin 518 të KPP”²⁰³.

Sipas nenit 518 i KPP në pikën 1 të tij parashikon se: “*Pasi janë njohur, vendimet penale të gjykatave të huaja ekzekutohen sipas ligjit shqiptar.*”, ku pjesë e rëndësishme është edhe instituti i parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, sipas nenit 68 të KP. Gjatë njohjes së vendimit gjykata ka një sërë detyrash duke identifikuar veprën penale dhe masën e dënimit për të cilën është dënuar sipas legjislacionit shqiptar dhe të analizojë nëse vendimi është përfundimtar, pasi vetëm në këtë mënyrë mund të jëtë res judicata.

²⁰³ Idem Bozheku, E. Në përfundim, trajtimi teorik i kësaj çështjeje nxjerr në pah një dilemë të qëndrueshme: respektimi i integritetit të rendit penal vendas nga njëra anë dhe nevoja për koherencë dhe efikasitet në ekzekutimin e dënimeve penale në nivel ndërkombëtar nga ana tjetër. Zgjidhja kërkon një balancë normative, ku të ruhet autonomia kombëtare pa cënuar funksionalitetin e bashkëpunimit gjyqësor dhe pa krijuar boshllëqe që favorizojnë mosndëshkueshmërinë.

Sipas nenit 518 të KPP që parashikon se “*Pasi janë njohur, vendimet penale të gjykatave të huaja ekzekutohen sipas ligjit shqiptar*”, gjykata vlerëson se gjen zbatim neni 68 të KP. Përlllogaritja e afatit të parashkrimit të ekzekutimit të vendimit të dënimit, do të jetë sipas nenit 68 të KP, duke filluar ky afat nga momenti që vendimi i dënimit ka marrë formë të prerë (res judicata), referuar edhe kuptimit që jep këtij termi Konventa Evropiane për Vlefshmërinë Ndërkombëtare të Vendimeve Penale.

Sipas orientimit të praktikës gjyqësore të huaj, që është një mendimmbizotërues, “dënimi i shqiptuar” duhet kuptuar, dënimi i dhënë nga gjykata, i cili mund të ketë dhe uljë të tij për shkaqe të ndryshme (Dolcini, Marinucci, Codice penale commentato, 2022, V Edizione faqe 2415).

Ky është edhe interpretimi i pranuar me vendimin unifikues nr.2, date 03.11.2014 të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë. Kolegji rithekson se, për efekt të parashkrimit të dënimit sipas nenit 68 të KP, gjykatat duhet t'i referohen sanksionit të vendosur si dënim nga gjykata e huaj në vendimin e saj të formës së prerë/të përvokueshëm/res judicata, por jo pjesës së mbetur pa vuajtur të dënimit të caktuar (siç gabimisht rezulton në disa raste të praktikës gjyqësore, ndonëse praktika e Kolegjit Penal është e konsoliduar në këtë drejtim). Instituti i parashkrimit të dënimit lidhet vetëm me dënimin e dhënë/caktuar me një vendim të formës së prerë (Vendimi nr. 236/2023)²⁰⁴.

Sipas nenit 516, pika 1 e KPP në fjalinë e fundit e këtij paragrafi, ka këtë përcaktim “*Masa e dënimit nuk mund të kalojë kufirin maksimal të parashikuar për të njëjtin fakt nga ligji shqiptar*”. Në zbatim të kësaj dispozite, në konvertimin e dënimit nuk mund të kalojnë kufizimin maksimal të parashikuar nga ligji penal shqiptar për veprën penale përkatëse, por kjo nuk do të thotë se mund të ndryshojnë dënimin e caktuar nga gjykatat e huaja, kur është brenda kufijve të dënimit të parashikuar nga ligji penal shqiptar. Ulja e dënimit ose më saktë individualizimi i masës së dënimit do të mund të bëhet vetëm atëherë kur në vendimin e huaj nuk është caktuar masa e dënimit, dhe gjykata e cakton atë mbi bazën e kriterëve të treguara në Kodin Penal. Në asnjë rast dënimi i dhënë nuk mund të jetë më i lartë se ai i caktuar nga vendimi penal i njohur, parashikim ky në nenin 516/2 të KPP.

²⁰⁴ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Socila and national Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Gjatë shqyrtimit të praktikës anë ngritur dy ceshtje që kane të bëjnë më njohjen e vendimeve penale te huaja dhe parashkrimi . Cështja e pare : *Nga data e cilit vendim do të fillojë të llogaritet afati i parashkrimit të ekzekutimit të vendimit, nga data e marrjes formë të prerë të vendimit të dënimit në shtetin e huaj, dënim për të cilin është kërkuar edhe njohja e vendimit të huaj, apo nga data e marrjes formë të prerë të vendimit të njohjes së vendimit të huaj marrë në shtetin e kërkuar.*

Cështja e dytë: *Në rastin e njohjes së vendimit penal të huaj, si dhe qëndrimit se afati i mësipërm fillon nga data kur vendimi i dënimit në shtetin kërkuar ka marrë formë të prerë, cila do të jetë data fundore për përlllogaritjen e afatit të parashkrimit, data e dorëzimit të kërkesës për njohje nga autoriteti i huaj në Ministrinë e Drejtësisë, data e vendimit të gjykatës së shkallës së parë, data e vendimit të gjykatës së apelit apo data e vendimit të Gjykatës së Lartë.*

Per ti dhënë përgjigje këtyrë pyetjeve duhet të kihet parasysh pika 3 të nenit 9 të Konventës së Këshillit të Europës “Për transferimin e personave të dënuar”, parashikohet se: “Ekzekutimi i dënimit rregullohet ngaligji i shtetit zbatues dhe vetëm ai shtet është kompetent për të marrë të gjitha vendimet përkatëse.” Pra, në rastin e njohjes së një vendimi penal të huaj, me qëllim ekzekutimin e tij, ligji i zbatueshëm do të jetë ligji shqiptar. dhe ekzekutimi i vendimit të dënimit në bazë të legjislacionit të brendshëm nuk është parashkruar.”.

Kriter bazë për zbatimin e vendimit penal te huaj, është që kjo njohje të realizohet nëpërmjet një procedure gjyqësore, duke zbatuar kushtet dhe kriteret e parashikuara në këto konventa e marrëveshje ndërkombëtare, në KPP dhe në ligjin e posaçëm që rregullon marrëdhëniet juridiksionale me autoritetet e huaja në çështje penale. Kolegji rithekson qëndrimin e tij se, ekzistenca e urdhrit te ekzekutimit të nxjerrë nga prokurori rastet kur kërkohet njohja dhe ekzekutimi i vendimit penal të huaj, nuk mund të barazohet me sanksionin që është parashikuar në këtë vendim. Lidhur me kohën e paraburgimit, uljet apo faljet e dënimit nga autoritetet gjyqësore të huaja (Vendimi i GJL nr.257/2022)²⁰⁵.

Gjykata e Lartë në praktikën e saj i referohet qëndrimit që duhet te mbajnë gjykatat e faktit se, për efekt të parashkrimit të dënimit sipas nenit 68 të Kodit Penal, gjykatat duhet t`i referohen sanksionit të vendosur si dënim nga gjykata e huaj në vendimin e saj të formës së prerë/të përevokueshëm/res judicata, por jo pjesës se mbetur pa vuajtur te dënimit. Zbatimi i parashkrimit

²⁰⁵ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice ,Twenty sixth Conference on: "Socila and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.*

të dënimit lidhet vetëm me dënimin e dhënë me një vendim të formës së prerë. Në procedurën e njohjes së një vendimi penal të huaj, detyrimi ligjor i gjykatës është konvertimi i dënimit, duke patur në konsideratë në mënyrë proporcionale marzhet e dënimit për veprat penale të kryera nga personi sipas parashikimeve të legjislacionit shqiptar. Pas këtij momenti, gjykata mund t'i referohet edhe nenit 68 të Kodit Penal për të parë nëse ky dënim është parashkruar apo nëse nga dënimi i dhënë në vendimin gjyqësor i kanë mbetur pa vuajtur më pak se 6 muaj burgim. Ky është edhe interpretimi i pranuar me vendimin unifikues nr. 2, datë 03.11.2014, të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, ku në pikën 44 theksohet: *“...Gjykata e vlerëson të ritheksojë se në analizë të nenit 68 të Kodit Penal, me rëndësi për të bërë të mundur llogaritjen e afatit të parashkrimit të dënimit është përcaktimi i saktë i masës së dënimit, i cili përkon me marrjen vendimit të statusit të gjësë së gjykuar”*.

Vendim i huaji bashkimeve të denimeve nuk mund të mërret në vlerësim për zbatim të nenit 68 të K.Penal, pasi duke ndjekur praktikën e GjL vendimi bazë për të llogaritur nëse është shuar apo jo dënimi duhet t'i referohet Vendimit perfundimtar të dënimit të gjykatës së huaj.

Në zbatim të nenit 518 të KPP që parashikon se *“Pasi janë njohur, vendimet penale të gjykatave të huaja ekzekutohen sipas ligjit shqiptar”*, gjen zbatim neni 68 të KP. Përllogaritja e afatit të parashkrimit të ekzekutimit të vendimit të dënimit, do të jetë sipas nenit 68 të KP, duke filluar ky afat nga momenti që vendimi i dënimit ka marrë formë të prerë (res judicata), referuar edhe kuptimit që jep këtij termi Konventa Evropiane për Vlefshmërinë Ndërkombëtare të Vendimeve Penale. Por në vëmendje është dhe konvertimi i dënimit dhe caktimi i tij, gjykatat në konvertimin e dënimit nuk mund të kalojnë kufizimin maksimal të parashikuar nga ligji penal shqiptar për veprën penale përkatëse, por kjo nuk do të thotë se mund të ndryshojnë dënimin e caktuar nga gjykatat e huaja, kur është brenda kufijve të dënimit të parashikuar nga ligji penal shqiptar²⁰⁶. Ulja e dënimit ose më saktë individualizimi i masës së dënimit do të mund të bëhej vetëm atëherë kur në vendimin e huaj nuk është caktuar masa e dënimit, dhe gjykata e cakton atë mbi bazën e kriterëve të treguara në Kodin Penal. Në asnjë rast dënimi i dhënë nuk mund të jetë më i lartë se ai i caktuar nga vendimi penal i njohur, parashikim ky në nenin 516/2 të KPP. (Vendimi Nr.236/2023 i GJL

²⁰⁶ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: “Socila and national Sciences-Global change 2023”, ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Cështje për diskutim që mun dtë ngrihen në këtë temë lidhen dhe me faktin nëse një vendim i huja penal është parashkruar sipas të drejtës penale të huaj por jo sipas të drejtën penale shqiptare.

Ekstradimi, njohja e vendimeve penale të huaj dhe parashkrimi janë tema komplekse dhe problematike në fushën e bashkëpunimit ndërkombëtar. Një nga problemet kryesore të zbatimit praktik të këtyre institucioneve ka të bëjë me mungesën e harmonizimit të legjislacionit të brendshëm shqiptar dhe atij të huaj. Në rastet që trajtuam më lart, dhe konkretisht bashkëpunimi ndërkombëtar që shteti shqiptar ka më së shumti me shtetin Italian, në rastin e ekstradimit rezulton se pretendimet e gjykatave shqiptare për mosrespektimin e parimit të reciprocitetit nuk qëndron. Mungesa e një kuadri të plotë të brendshëm ligjor dhe harmonizim i pamjaftueshëm me të drejtën ndërkombëtare nuk mund të ngrihet si shkak për të refuzuar ekstradimin²⁰⁷.

Neni i K.Pr.Penale ka mungesë të theksuar të respektimit të legjislacionit të brendshëm me konventat e ratifikuara nga Shqipëria dhe ka detyrimi ligjor që të përshtatsë dispozitat e K.Pr.Penale me detyrimet ndërkombëtare.

Ky konflikt nuk mund të pretendohet të zgjidhet nga Gjykata Kushtetuese, kur mjaft qartë hierarkia e normave është e percaktuar në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë dhe marrëveshjet ndërkombëtare duhet të prevalojnë gjithmonë. Ndaj edhe pse neni i K.Pr.Penale shqiptar parashikon refuzimin e ekstradimit për shkak të parashkrimit, kjo dispozitë nuk mund të zbatohet pasi ratifikimi i protokolleve shtese e lejon një gjë të tillë dhe shqipëria nuk ka paraqitur asnjë kaluzolë kundër mbi këtë temë.

Ndryshimet midis legjislacioneve të vendeve të ndryshme e vështirësojnë dhe zbatimin e vendimeve penale të huaja. Cështje problematike kanë lindur dhe gjatë njohjes së tyre të cilat lindin kryesisht me probleme praktike edhe të ekzekutimit të dënimit dhe kriteret formale për njohjen e tyre. Përveç rëndësisë së parashikimit në legjislacionin e brendshëm dispozita të harmonizuara me të drejtën ndërkombëtare, më rëndësi janë dhe praktikatat e njejta që duhet të ndjekin shtetet, sin e rastin e bashkimit të dënimeve, ku sipas legjislacionit shqiptar ajo bëhet gjithmonë nga gjykata dhe jo nga ana e prokurorit. Momenti i *dies a quo* i fillimit të parashkrimit të ekzekutimit të dënimit penal të dhënë nga gjykata e huaj lidhet me atë që disponon vendimi i huaj dhe jo vendim i njohjes në Shqipëri.

²⁰⁷ Hoxha, D., Xhuvani E., *Prescription according to Albanian penal code. The problems of the implementation according to internal legislation and practice*, Twenty sixth Conference on: "Social and national Sciences-Global change 2023", ICSNS XXVI-Berlin 6 march 2023.

Këto qëndrime nuk duhen të mbahen nga praktika por duhët të jenë të parashikuara shprehimisht nga legjislacioni i brendshëm.

Nuk është një rastësi që zbatimi i parashkrimit për të dyja institutet e trajtuara më lart has vështirësi. Kjo jo vetëm që neni 68 i K.Penal nuk ka ndryshuar që në vitin 1995 dhe nuk i përshtate më nevojave të kohës por edhe keqinterpretimet që vetë gjykatat bëjnë edhe në mënyrë subjektive.

KAPITULLI VI

Parashkrimi penal dhe dimensionimi psiko-social i drejtësisë penale

Hyrje

Instituti i parashkrimit në të drejtën penale ka qenë tradicionalisht i konceptuar si një institut juridik që lidh kalimin e kohës me shuarjen e përgjegjësisë penale ose të së drejtës për ekzekutimin e dënimit²⁰⁸. Në thelb, ai synon të garantojë sigurinë juridike, duke shmangur ndjekjen e pafundme të veprave penale dhe pasigurinë e tejzgatur mbi fatin juridik të individëve²⁰⁹. Megjithatë, kufizimi i analizës vetëm në planin teknik dhe juridik e varfëron kuptimin e plotë të këtij instituti. Parashkrimi nuk është thjesht një afat procedural pasi ai ka pasoja të thella psikologjike dhe sociale, si për autorët e veprave penale, ashtu edhe për viktimat dhe për shoqërinë në tërësi²¹⁰.

Në këtë këndvështrim, është e nevojshme të shqyrtohet marrëdhënia ndërmjet parashkrimit dhe funksioneve të dënimit penal. Dënimi, në doktrinë, ka qenë i justifikuar përmes teorive klasike retributive, që e shohin ndëshkimin si një detyrim moral ndaj shkeljes së ligjit dhe teorive relative, që e shohin atë si instrument parandalues ose rehabilitues. Por çfarë ndodh kur kalon një kohë e gjatë ndërmjet kryerjes së veprës dhe vendosjes apo ekzekutimit të dënimit? A ka ende vlerë

²⁰⁸ Fiandaca, G., dhe Musco, E., *Diritto penale. Parte generale*, Zanichelli 2020, fq. 871.

²⁰⁹ Mantovani, F., *Diritto penale. Parte generale*, Cedam 2001, fq. 853. Sipas këtij autori, me të cilin nuk bie dakord, disa teza mbrojnë idenë se kalimi i kohës ka vetë në vetvete një efekt ndëshkues, për shkak të vazhdimësisë së frikës nga dënimi. Po ashtu, argumentohet se parashkrimi gjen justifikim ose të mundësia e përmirësimit moral të autorit, ose të vështirësitë e shtuar në administrimin e provave me kalimin e kohës. Megjithatë, ky institucion shihet në përputhje më të madhe me një koncept të dënimit me funksion parandalues, sesa me një vizion thjesht ndëshkues apo retributiv, pavarësisht kundërshtive të pozitivistëve dhe përfaqësuesve të doktrinës së “*Mbrojtjes Sociale*”. Në fakt, edhe pse kërkesa për ndëshkim nuk zhduket plotësisht, mbetet e diskutueshme nëse, pas një periudhe të caktuar kohe nga kryerja e veprës penale, personaliteti i fajtorit mund të ketë pësuar ndryshime të rëndësishme. Në këto kushte, nuk do të dukej më e arsyeshme të zbatohet një masë riedukuese në rrethana objektive e subjektive të ndryshme nga ato në të cilat ajo do të kishte qenë fillimisht e përshtatshme.

²¹⁰ Ashworth, A., *Principles of Criminal Law*, Oxford University Press, 2013, fq. 292. Ky autor thekson se në të drejtën penale angleze parashkrimi ka një zbatim të kufizuar, pasi për krimet e rënda nuk parashikohet afat. Ai argumenton se kalimi i kohës dobëson justifikimin moral për ndëshkimin dhe e bën më pak të arsyeshëm funksionin e dënimit. Me kalimin e viteve, funksioni parandalues dhe riedukues i sanksioneve humbet forcën, ndërsa rreziku i padrejtësisë gjyqësore rritet për shkak të vështirësive të provës. Për Ashworth, parashkrimi kontribuon në mbrojtjen e sigurisë juridike dhe në respektimin e drejtësisë materiale. Në këtë kuadër, ai e sheh institutin më afër një qasjeje humane e special-preventive sesa një drejtësie hakmarrëse retributive.

rehabilituese, parandaluese ose retributive ndëshkimi i vonuar? Këto pyetje, në thelb, e vendosin parashkrimin në qendër të një debati më të gjerë mbi funksionin real të dënimit.

Në planin psikologjik, parashkrimi ndikon drejtpërdrejt tek individ i dënuar ose i akuzuar. Pasiguria e gjatë nëse do të ndiqet ose jo penalisht, për shumë autorë shihet si një formë e fshehtë ndëshkimi, që shoqërohet me stres, ankth dhe një gjendje pasigurie të qëndrueshme. Nga ana tjetër, kur ndëshkimi vihet në zbatim pas shumë vitesh, ai shpesh perceptohet si i padrejtë dhe i panevojshëm, pasi individ ka kaluar një proces ndryshimi personal dhe social që e bën dënimin të duket i pakuptimtë. Ky është një dimension që e lidh parashkrimin me psikologjinë e ndëshkimit dhe me efektet që dënimi prodhon tek autori i veprës²¹¹.

Nga këndvështrimi i viktimës, parashkrimi shpeshherë shihet si një pengesë për realizimin e drejtësisë. Viktimat e dhunës seksuale, të krimeve të luftës apo dhe krimeve më të rënda shpesh nuk arrijnë të denoncojnë menjëherë për shkak të traumës së rëndë, çka e bën parashkrimin një mekanizëm që dëmton ndjeshëm të drejtën e tyre për drejtësi. Për këtë arsye, në shumë juridiksione janë ndërmarrë reforma që e shtyjnë ose e pezullojnë afatin e parashkrimit në raste të tilla²¹². Një parashikim i tillë është i nevojshëm për të drejtën penale shqiptare, duke u mbështetur në praktikën më të mira të huaja. Në këtë mënyrë të miturit i jepet mundësia të këtë një afat të arsyeshëm për të realizuar kallzimin ndaj krimeve të rënda kundër tij. Të njëjtin standard parashikon dhe Direktiva 2011/93/BE mbi luftën kundër abuzimit seksual ndaj fëmijëve. Në nivel ndërkombëtar, jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut dhe e gjykatave penale ndërkombëtare ka theksuar se për krimet më të rënda, si gjenocidi, tortura dhe krimet kundër njerëzimit, parashkrimi është i papranueshëm, duke marrë parasysh peshën e veprës dhe efektet e saj shoqërore.

Nga perspektiva sociale, parashkrimi lidhet ngushtë me rolin e tij si instrument i pajtimit dhe stabilitetit. Nëse ndjekja penale do të ishte e pakufizuar, shoqëria do të mbetej në një gjendje të vazhdueshme pasigurie dhe individët nuk do të mund të ndërtonin një jetë të re pas një periudhe të caktuar kohe. Por, nga ana tjetër, kur parashkrimi shtrihet edhe mbi vepra të rënda, ai perceptohet

²¹¹ Cullen, F., Eilcox, P, *Manuali i Oksfordit për teoritë në Kriminologji*, Botimi në gjuhën shqipe nga Fakulteti i Drejtësisë, Ut, 2021, fq. 230. Këta autorë analizojnë modelin e heqjes dorë nga krimi, si një model i shtrirë në kohë që mund të përfshijë momentin dhe moshën si faktorë me ndikim të rëndësishëm.

²¹² Kështu ka vende të cilat kanë shtyrë afatin e parashkrimit për krimet kundër të miturve me mbushjen e moshës 18 vjeç, si psh Italia e ka parashikuar në nën 158 paragrafi i tretë

si një amnisti e fshehtë, që dëmton besimin e publikut tek drejtësia penale. Ky tension midis sigurisë juridike dhe drejtësisë materiale është thelbi i debatit mbi parashkrimin, në ditët e sotme.

Këto elemente tregojnë se parashkrimi nuk mund të analizohet vetëm si një institucion i së drejtës pozitive, por duhet parë edhe në dimensionin e tij psiko-social. Në vijim të këtij kapitulli do të shqyrtohet ndërthurja ndërmjet parashkrimit, funksionit të dënimit, ndikimeve psikologjike tek autori dhe viktimi, si dhe pasojave shoqërore që ky institut prodhon. Qëllimi është të ofrohet një qasje që shkon përtej normës penale, duke e vendosur parashkrimin në një kontekst më të gjerë të filozofisë së së drejtës, psikologjisë penale dhe sociologjisë së krimit.

1. Qëllimi i dënimit dhe raporti me kalimin e kohës

Përkufizimi i dënimit penal nuk jepet në Kodin Penal, pasi kjo çështje i është lënë teorisë së të drejtës penale. Megjithatë mund të themi që dënimi penal është një masë shtrënguese dhe ndëshkuese. Edhe pse dënimi penal është masë shtrënguese, ai ka për qëllim kryesor edukimin e autorëve dhe parandalimin e kryerjes së veprave penale. Pra, nga sa më sipër mund të themi se me dënim penal në të drejtën penale të R.SH., kuptohet ajo masë shtrënguese që zbatohet nga shteti në bazë të ligjit, nëpërmjet gjykatave, kundër personave fajtorë që kanë kryer vepra penale²¹³.

Në të drejtën penale, koha nuk është thjesht një matës i jashtëm i ngjarjeve, por një faktor i brendshëm normativ që përcakton vetë kufijtë e ushtrimit të ndëshkimit. Parashkrimi penal është shembulli më i qartë i kësaj lidhjeje: vetëm rrjedha e kohës, pa ndonjë veprim tjetër shtesë, është e aftë të shuajë ndjekjen ose ekzekutimin e një dënimi²¹⁴.

Në fushën penale, është kalimi kohës ajo që ndërpret lidhjen krimin me dënimin dhe bën të pamundur vijimin e kërkesës ndëshkuese nga shteti. Ky mekanizëm nuk është vetëm teknik. Ai bart një kuptim të thellë mbi marrëdhënien mes ndëshkimit dhe funksioneve që ai synon të arrijë. Nëse qëllimi i dënimit është riedukimi dhe risocializimi i autorit të veprës penale, atëherë ky funksion nuk mund të realizohet nëse dënimi vendoset pas shumë vitesh, në një kohë kur individi është shkëputur nga rrethanat e krimit dhe ka mundur të ndryshojë jetën e tij. Pikërisht këtu lind

²¹³ Hoxha, D., Haxhia, M., Kacupi, S., *E drejta penale, Pjesa e parë*, botimet Jozef, fq. 507.

²¹⁴ Mantovani, M., *La prescrizione della pena, Spunti comparatistici, per la rimeditazione di un istituto negletto*, Giapicchelli editore, 2008, fq. 10-11.

lidhja organike ndërmjet parashkrimit dhe funksionit riedukues të dënimit: koha, duke shuar ndëshkimin e vonuar, ruan kuptimin themelor të dënimit si mjet përmirësimi dhe jo si hakmarrje pa fryt. Teoricieni i madh i periudhës së Iluminizmit, Çezar Bëkaria, e vendosi parashkrimin në themel të një drejtësie të arsyeshme dhe humane. Qëndrimi i tij është i qartë: ai është në favor të parashkrimit të krimeve të dënimit duke u bazuar në argumenta të natyrës racionale, psikologjike dhe shoqërore. Për të, dënimi i vonuar ishte i padrejtë për dy arsye kryesore²¹⁵: sepse e dëmtonte të drejtën e mbrojtjes së të pandehurit dhe sepse e humbiste fuqinë parandaluese, duke qenë i shkëputur nga kujtesa shoqërore e krimit. Nëse shoqëria nuk e mban mend më një veprë të kryer shumë kohë më parë, aplikimi i dënimit nuk ka më vlerë shoqërore e aq më pak vlerë riedukuese. Bëkaria, megjithatë, i nje kohës edhe një vlerë të veçantë: mundësinë e ndryshimit të autorit. Distancimi nga faji, i shoqëruar me frikën e mundshme të ndëshkimit, mund ta nxisë autorin të përmirësohet. Edhe pse kjo ide është dytësore te Bëkaria, ajo tregon se parashkrimi nuk është vetëm një kufizim formal, por edhe një mekanizëm që pasqyron shpresën për riedukimin natyror të individit. Për këtë arsye, ai e përjashtonte parashkrimin për krimet më të rënda, por e lejonte për veprat më të lehta, duke lidhur kohën e parashkrimit me perceptimin shoqëror për rrezikshmërinë e veprës.

Në mendimin juridik të shekullit XIX, parashkrimi u shpjegua me dy anë: si garanci procesuale dhe si instrument material. Në planin procesual, ai lidhej me nevojën për të mos e lënë të pandehurin pa mjete mbrojtjeje, për shkak të humbjes së provave me kalimin e kohës. Në planin material, ai mbështetej mbi idenë se shteti humb interesin për të ndëshkuar kur vepra është harruar nga kujtesa shoqërore. Nga këndvështrimi i funksionit riedukues, kuptojmë se kur prova e fajit është e sigurt, sistemi i jep përparësi ekzekutimit të dënimit, duke supozuar se dënimi do të arrijë funksionet e tij. Por kur gjykimi zvarritet për një kohë të gjatë, atëherë dënimi i vonuar nuk do të riedukojë më, sepse ai do të zbatohet ndaj një individi të ndryshuar dhe në një shoqëri që nuk e ndjen më atë fakt si kërcënim²¹⁶.

Duke iu referuar eksperincës në të drejtën italiane, me kodin Rocco (1930), parashkrimi mori një drejtim të ndryshëm: u cilësua si shkak i shuarjes së vetë veprës penale, jo thjesht i

²¹⁵ Beccaria, C. *Dei delitti e delle pene*, Hackett publishing company, 1764. Beccaria thekson se dënimi ka kuptim vetëm nëse është i shpejtë, i sigurt dhe proporcional me krimin, përndryshe, ndëshkimi i vonuar nuk arrin qëllimin shoqëror dhe shndërrohet në padrejtësi. Në këtë kuptim, parashkrimi shërben si një garanci juridike që mbron individin nga pasiguria e pafund dhe nga ndëshkimet e panevojshme, duke ruajtur ekuilibrin midis interesit të shoqërisë dhe të drejtave të njeriut.

²¹⁶ Idem Mantovani, F., fq. 544.

ndjekjes penale. Ky ndryshim reflektonte një vizion autoritar, ku parashkrimi shihej jo si mbrojtje e individit, por si tërheqje e shtetit nga ushtrimi i të drejtës për të ndëshkuar. Në këtë optikë, individi mbrohej vetëm për atë sa përputhej me interesin e shtetit për të ruajtur sigurinë juridike dhe qetësinë shoqërore²¹⁷. Megjithatë, edhe ky vizion nuk e përjashton lidhjen me riedukimin. Nëse individi do të mbetej nën një kërcënim të pafund ndëshkimi, ai nuk do të kishte mundësi të rikthehej në shoqëri e të riedukohej realisht. Kështu, edhe pse kodi Rocco e kuadronte parashkrimin në logjikën e interesit publik, ai në praktikë ndihmonte të krijohet një horizont i mbyllur për individin, pa të cilin riedukimi nuk do të ishte i mundur. Sot, në interpretimin kushtetues dhe doktrinor modern, parashkrimi shihet si një pikë takimi mes funksioneve të ndryshme të dënimit. Nga njëra anë, ai lidhet ngushtë me funksionin riedukues: dënimi ka kuptim vetëm nëse vendoset në kohë të afërt me krimin, sepse përndryshe humbet fuqinë për të ndryshuar sjelljen e autorit. Nga ana tjetër, parashkrimi ruan edhe funksionin e parandalimit të përgjithshëm, pasi një ndëshkim i largët nuk ka më ndikim mbi shoqërinë. Në fakt, parashkrimi nuk është vuajtje, por përkundrazi eliminon gjendjen e pasigurisë së pafund, e cila do ta pengonte individin të ndryshonte jetën e vet. Kjo për arsye se dënimi nuk ka vetëm si qëllim të vetëm ndëshkimi por është dhe një mjet për të risocializuar autorin e veprës penale. Ndërkohë që dënimi penal në vetvete, përmban elemente të teorive ndëshkuese dhe parandaluese të krimit, orientimi i tanishëm në shumë legjisllacione penale evropiane, sidomos në lidhje me periudhën e fundit të vuajtjes së dënimit, fokusohet në riedukimin (ose risocializimin) e të dënuarit.²¹⁸ Ky orientim bazohet në uljen e rrezikshmërisë shoqërore të të dënuarit dhe riedukimin e tij, nëpërmjet punës dhe programeve të ndryshme brenda dhe jashtë institucioneve të vuajtjes së dënimit, me qëllim dekurajimin e kryerjes së veprave të tjera penale, si dhe riintegrimin në shoqëri të të dënuarve.²¹⁹

Një shoqëri që i jep fund kërcënimit penal pas kalimit të një kohe të gjatë, kur dënimi nuk ka më funksion riedukues, është një shoqëri që i hap rrugën risocializimit real të autorit. Ai siguron që ndëshkimi të mos kthehet në një akt formal e të zbrazët, pa lidhje me funksionet e tij. Duke mbyllur ndjekjen kur koha ka fshirë nevojën e ndëshkimit, parashkrimi ruan kuptimin e dënimit si mjet riedukues, parandalues dhe i drejtë. Në këtë mënyrë, ai nuk bie në kundërshtim me

²¹⁷ Prandi, S., *Quando il tempo e sostanza: questioni di prescrizione nella giurisprudenza delle corti, tra dubbi irrisolti e prospettive di riforma*, fq1-26, <https://www.lalegislazionepenale.eu/wp-content/uploads/2021/06/Prandi-Approfondimenti-1.pdf>.

²¹⁸ Vinter dhe të tjerë k. Mbretërisë së Bashkuar, Dhoma e Madhe, Aplikimet nr. 66069/09, 130/10 dhe 3896/10, Vendim i datës 09.07.2013, në para 115.

²¹⁹ Riz, R., *Lineamenti di diritto penale, Parte generale*, CEDAm, 2000, fq. 399-400.

funkcionin riedukues, por bëhet një garanci që ky funksion të mbetet i vërtetë dhe jo i zbrazët, duke e mbrojtur individin nga një ndëshkim që nuk mund të ketë më asnjë vlerë për të, për shoqërinë dhe për vetë shtetin.

Në të drejtën penale, koha nuk është thjesht një matës i jashtëm i ngjarjeve, por një faktor i brendshëm normativ që përcakton vetë kufijtë e ushtrimit të ndëshkimit. Parashkrimi penal është shembulli më i qartë i kësaj lidhjeje: vetëm rrjedha e kohës, pa ndonjë veprim tjetër shtesë, është e aftë të shuajë ndjekjen ose ekzekutimin e një dënimi.

Parashkrimi penal, në përfundim, nuk është vetëm një kufizim procedural, por një mekanizëm themelor i brendshëm i së drejtës penale që mbron racionalitetin e funksioneve të dënimit. Ai siguron që ndëshkimi të mos kthehet në një akt formal e të zbrazët, pa lidhje me funksionet e tij. Duke mbyllur ndjekjen kur koha ka fshirë nevojën e ndëshkimit, parashkrimi ruan kuptimin e dënimit si mjet riedukues, parandalues dhe i drejtë. Në këtë mënyrë, ai nuk bie në kundërshtim me funksionin riedukues, por bëhet një garanci që ky funksion të mbetet i vërtetë dhe jo i zbrazët, duke e mbrojtur individin nga një ndëshkim që nuk mund të ketë më asnjë vlerë për të, për shoqërinë dhe për vetë shtetin. diskutimi mbi marrëdhënien ndërmjet parashkrimit dhe funksionit edukues të dënimit mbart në vetvete një tension të thellë teorik, i cili nuk mund të reduktohet thjesht në një kundërvënie mes dy logjikave procedurale.

Ai prek themelet e së drejtës penale dhe mënyrën se si shteti koncepton raportin me individin, me kohën dhe me drejtësinë. Nëse pranohet se funksioni themelor i dënimit është riedukimi i autorit të veprës, atëherë lind pyetja e pashmangshme: a mund të riedukohet një individ pa e ekzekutuar kurrë dënimin, vetëm përmes kalimit të kohës dhe distancimit nga krimi? Ose, përkundrazi, a është mungesa e ekzekutimit një prishje e logjikës së riedukimit, duke i mohuar dënimit atë dimension transformues që e bën legjitim në shoqërinë demokratike? Doktrina klasike e sheh funksionin edukues si të lidhur ngushtë me ekzekutimin. Në këtë vizion, dënimi është instrumenti përmes të cilit shteti i jep individit mesazhin e qartë mbi pasojat e sjelljes së tij dhe e përfshin në një proces transformimi moral e shoqëror. Parashkrimi, në këtë kuptim, ndërpret këtë proces: nëse nuk ka dënim, nuk ka as edukim, dhe rrjedhimisht shteti i heq vetes mjetin për të korrigjuar devijimin. Ky është argumenti i atyre që e shohin parashkrimin si një institucion që dobëson funksionin riedukues dhe që, në njëfarë mënyre, legjitimon mosndëshkimin²²⁰.

²²⁰ Shkolla klasike me përfaqësues si Beccaria, Carrara etj., kanë theksuar se: “Dënimi duhej të transmetonte një mesazh të qartë shoqëror dhe të kontribuonte në transformimin moral të individit. Në këtë këndvështrim, mungesa e

Megjithatë, një pjesë e madhe e doktrinës moderne ka mbrojtur idenë e ashtuquajturit “riedukim implicit”, ku koha vetë luan rolin e një elementi transformues. Në këtë qasje, nuk është i domosdoshëm ekzekutimi i dënimit për të arritur riedukimin: mjafton që individi, gjatë kalimit të viteve, të tregojë se nuk ka kryer më vepra të tjera penale, se është integruar në jetën shoqërore dhe se ka ndërtuar një ekzistencë të ligjshme. Këtu parashkrimi nuk shihet si një pengesë e funksionit edukues, por si një formë e tij e heshtur, një konfirmim se transformimi ka ndodhur jashtë mureve të burgut. Kjo është një ide e afërt me vizionin iluminist, ku edhe Beccaria e lidhi parashkrimin me funksionin e drejtësisë dhe me parimin e proporcionalitetit të ndëshkimit: një dënim i dhënë shumë vonë është i padrejtë, sepse nuk ka më as fuqi parandaluese, as efekt edukues.

2. Teoritë penale mbi dënimin dhe marrëdhënia ndërmjet funksionit riedukues të dënimit dhe parashkrimit penal.

Në tërësinë e teorive penale mbi dënimin duhet të kuptojmë se çfarë është edukimi²²¹. Nëse e kuptojmë atë si një proces të drejtpërdrejtë që lind vetëm përmes ekzekutimit të dënimit, atëherë parashkrimi është i huaj dhe i dëmshëm. Por nëse riedukimi është një qëllim më i gjerë, një transformim i individit që mund të ndodhë edhe përmes kalimit të kohës dhe reintegrimit shoqëror, atëherë parashkrimi bëhet një mjet që e njeh dhe e pranon këtë proces. Në këtë debat, teoricienët shpesh kanë bërë një ndarje ndërmjet vizionit normativ të riedukimit dhe vizionit empirik. Në planin normativ, ligji kërkon që dënimi të përmbushë funksionin edukues; në planin empirik, vëzhgimi i realitetit tregon se individë që nuk janë dënuar për shkak të parashkrimit shpesh janë integruar më mirë se ata që kanë vuajtur një dënim të vonuar, i cili i ka stigmatizuar dhe i ka penguar të ndërtojnë një jetë normale.

Në të drejtën shqiptare, ky debat merr një ngjyrim të posaçëm. E drejta penale shqiptare e përkufizon funksionin e dënimit si një kombinim të parandalimit, mbrojtjes së shoqërisë dhe riedukimit të të dënuarit. Ky përkufizim e vendos riedukimin në qendër të sistemit të dënimeve

ekzekutimit të dënimit në kohë, dobëson funksionin e tij riedukues dhe rrezikon të minojë legjitimitetin e drejtësisë penale”. Përfaqësuesit e kësaj linje mbështeten shpesh tek idetë e parandalimit të posaçëm, duke theksuar se vetëm një ndërhyrje konkrete dhe e personalizuar mund të arrijë transformimin e individit. Në të kundërt, kalimi i kohës pa ndëshkim mund të interpretohet si indiferencë shtetërore ndaj krimit dhe si shenjë që dënimi nuk është më i domosdoshëm, duke krijuar një boshllëk në vetë logjikën e funksioneve të dënimit.

²²¹ Mantovani, F., *Diritto penale, Parte generale*, Cedam, 2001, fq. 775. Ky autor trajton efektin edukues të dënimit sipas parashikimeve të Kushtetutës në nenin 27 të saj.

penale. Por parashikimet e neneve 66–68 të KP, që parashikojnë parashkrimin duket sikur i japin një kuptim tjetër: ka raste kur dënimi nuk duhet të ekzekutohet, sepse kalimi i kohës e ka bërë të panevojshëm. Këtu krijohet një kontradiktë e dukshme: si mund të përmbushet funksioni edukues i dënimit nëse dënimi nuk ekzekutohet kurrë? Përgjigjja e mundshme është se vetë parashkrimi, duke shuar ndjekjen ose ekzekutimin, pranon që funksioni edukues është arritur ose është bërë i panevojshëm. Në këtë mënyrë, instituti i parashkrimit nuk hedh poshtë logjikën e riedukimit, por e transformon atë në një logjikë më fleksibël dhe të lidhur me realitetin shoqëror. Kjo dilemë ka prodhuar edhe refleksime të thella kushtetuese. Gjykata Kushtetuese shqiptare dhe jurisprudenca europiane kanë theksuar vazhdimisht rëndësinë e gjykimit brenda një afati të arsyeshëm, si pjesë e së drejtës së individit për një proces të drejtë.

Në këtë kuptim, parashkrimi është i lidhur jo vetëm me funksionin edukues, por edhe me mbrojtjen e dinjitetit dhe të drejtave themelore të njeriut. Një dënim i dhënë shumë vite pas kryerjes së veprës jo vetëm që nuk ka më efekt edukues, por shndërrohet në një padrejtësi të re, duke e kthyer shtetin në një organ arbitrar që ndëshkon pa lidhje me kohën e krimit. Pikërisht për këtë arsye, doktrina moderne e sheh parashkrimin si një garanci kushtetuese, jo si një pengesë, dhe si një mënyrë për të kufizuar pushtetin ndëshkues në emër të drejtësisë materiale.

Nga ana tjetër, kundërshtarët e kësaj teze argumentojnë se parashkrimi dërgon një mesazh negativ shoqëror: ai përforcon idenë se shteti nuk është i aftë të ndëshkojë krimin në kohë, duke dëmtuar funksionin edukues në nivel të përgjithshëm. Për ta, riedukimi nuk është thjesht transformim i individit, por edhe edukim i shoqërisë përmes shembullit të dhënë nga ndëshkimi.

Në të drejtën shqiptare, zgjidhja ligjore e parashkrimit tregon se ligjvënësi ka zgjedhur një rrugë të ndërmjetme: dënimi ka funksion edukues dhe duhet të ekzekutohet, por vetëm brenda një periudhe kohe që i jep kuptim këtij funksioni. Përtej kësaj periudhe, ekzekutimi nuk është më i nevojshëm dhe parashkrimi bëhet një mjet për të pranuar se edukimi ose ka ndodhur, ose nuk ka më kuptim. Kjo zgjidhje nuk është e lirë nga kritika. Mund të thuhet se ajo relativizon funksionin edukues, duke e kthyer në diçka të kushtëzuar nga kalimi i kohës, e jo në një qëllim të pandashëm të çdo dënimi. Por nga ana tjetër, mund të argumentohet se kjo është mënyra e vetme për ta bërë funksionin edukues real, jo thjesht normativ. Nëse dënimi i vonuar nuk ka më fuqi të transformojë individin, atëherë parashkrimi është garancia që shteti nuk do të përdorë pushtetin e tij në mënyrë formale dhe joefektive.

Pikërisht këtu qëndron vlera teorike e institutit: ai e vë në provë vetë logjikën e funksioneve të dënimit dhe i detyron juristët të mendojnë nëse edukimi është proces i lidhur vetëm me burgun dhe gjykimin, apo edhe me kohën dhe jetën e përditshme të individit. Në përfundim, parashkrimi dhe funksioni edukues i dënimit nuk duhet parë si dy nocione të kundërta, por si dy realitete që ndërveprojnë.

Në këtë kuptim, parashkrimi është pjesë e logjikës së riedukimit, jo nëpërmjet ekzekutimit të dënimit, por përmes njohjes së fuqisë transformuese të kohës dhe të integritetit shoqëror. Dhe në të drejtën shqiptare, kjo ndërthurje shfaqet qartë si një kompromis mes funksionit kushtetues të dënimit dhe nevojës për të mbrojtur individin nga arbitrariteti i shtetit. Teoria e riedukimit është një nga qasjet më moderne të së drejtës penale, e cila e sheh dënimin jo si mjet hakmarrjeje apo ndëshkimi thjesht moral, por si një instrument të domosdoshëm për të ripërtërirë marrëdhënien e individit me shoqërinë. Ajo mbështetet mbi idenë se i dënuari, përmes vuajtjes së dënimit, duhet të arrijë një proces transformimi të brendshëm, duke u përshtatur sërish me rregullat themelore të bashkëjetesës sociale. Në këtë kuptim, qëllimi kryesor i saj është risocializimi, pra rikthimi i subjektit në një gjendje të pranueshme për komunitetin dhe zvogëlimi i mundësisë për përsëritje të veprave penale. Ky koncept nuk i drejtohet thjesht veprës së kryer, por të ardhmes së autorit, duke e vendosur theksin te përmirësimi i personalitetit të tij.

Megjithatë, kur kjo teori vihet në marrëdhënie me institutin e parashkrimit penal, shfaqen tensione të dukshme. Parashkrimi, siç dihet, mbështetet mbi kalimin e kohës dhe sjell si pasojë shuarjen e ndjekjes ose të ekzekutimit të dënimit, duke mos i dhënë më rëndësi asaj që është kryer. Në thelb, është një mjet juridik që reflekton idenë se, me kalimin e viteve, nevoja për ndëshkim dobësohet, si në aspektin e përgjegjësisë morale, ashtu edhe në atë të nevojës shoqërore për ta mbajtur të hapur çështjen penale. Nëse riedukimi kërkon një proces të gjatë e të qëndrueshëm, që lidhet me vetëdijen dhe ndërgjegjen e autorit, parashkrimi ndërhyr duke e shuar këtë mundësi sapo të ketë kaluar afati i përcaktuar nga ligji.

Në një këndvështrim kritik, riedukimi e sheh kohën si aleat: sa më gjatë të funksionojë dënimi dhe masat shoqëruuese të tij, aq më i mundshëm bëhet ndryshimi i qëndrimit të autorit ndaj rregullave të shoqërisë. Përkundrazi, parashkrimi e koncepton kohën si faktor pasiv, që me kalimin e saj bën të panevojshme çdo formë të mëtejshme reagimi penal. Kështu krijohet një përplasje midis një filozofie që e kupton dënimin si proces të hapur të korrigjimit dhe një tjetër që mbyll çdo mundësi ndërhyrjeje shtetërore mbi bazën e kalimit të një periudhe të caktuar.

Në të drejtën penale shqiptare, kjo përplasje merr një dimension edhe më të qartë. Kodi Penal parashikon afate të ndryshme parashkrimi për ndjekjen dhe ekzekutimin e vendimeve penale, duke i dhënë kohës funksion shuarës. Kjo do të thotë se, edhe nëse i dënuari nuk ka arritur ende risocializimin e plotë, apo nuk është përballur realisht me pasojat e veprës së kryer, shteti humb të drejtën ta detyrojë nëpërmjet ekzekutimit. Në këtë mënyrë, parashkrimi mund të prishë synimin themelor të teorisë së riedukimit, sepse ndërpret procesin e transformimit dhe risocializimit të individit. Nga ana tjetër, ai përfshin një ide garantiste të rëndësishme: se askush nuk mund të mbetet përjetësisht nën kërcënimin e ndëshkimit penal, pasi kjo do të cenonte të drejtën e lirisë dhe sigurisë juridike. Kritika që ngrihet është se teoria e riedukimit e sheh dënimin si instrument të pazëvendësueshëm për të rikthyer ekuilibrin shoqëror dhe për të ndryshuar individin, ndërsa parashkrimi, duke u bazuar vetëm në kalimin e kohës, shpesh e zbeh këtë rol.

Megjithatë, të dyja konceptet kanë një pikë takimi: të dyja e lidhin ndëshkimin me faktorë ku riedukimi e sheh si mjet për përmirësim, ndërsa parashkrimi e sheh si një mjet për të ruajtur paqen sociale duke e rehabilituar autorin e veprës penale.

Në këtë kuptim, kalimi i kohës mund të interpretohet edhe si një proces natyror riedukimi i heshtur, ku vetë shoqëria dhe autori, me kalimin e viteve, distancohen nga e shkuara. Në përfundim, lidhja mes teorisë së riedukimit dhe parashkrimit penal është komplekse dhe shpesh kontradiktore. Teoria e riedukimit kërkon kohë për të arritur qëllimin e saj, por një kohë që duhet të mbushet me përmbajtje: me veprime konkrete, me mbikëqyrje dhe me mundësi reale ndryshimi. Parashkrimi, përkundrazi, përdor kohën në kuptimin e zbrazët të saj, thjesht si kalim kronologjik, duke shuar çdo përgjegjësi.

Teoria e “*retribucionit*”, e njohur si teoria absolute e dënimit, ndërtohet mbi idenë se ndëshkimi është pasojë e pashmangshme e shkeljes së ligjit dhe se dënimi është pasojë direkte e veprës penale dhe domosdoshmëria e zbatimit të tij duhet kërkuar në idenë e shpagimit ose të drejtësisë, në nevojën e shlyerjes së fajit për shkeljen e parimeve absolute. (*Punitur quia peccatus est*)²²².

Interpretuesit kryesorë të kësaj teorie janë filozofët gjermanë Kant, Hegel dhe Herbart. Sipas Kantit, dënimi nuk ndjek ndonjë qëllim për të ardhmen, por ai duhet zbatuar për shkak se është kryer një vepër penale. Dënimi, sipas tij, është postulat, kërkesë e arsyes praktike e cila kërkon ndëshkimin e veprës kriminale që është kryer, shpërblimin e së keqes. Ligji penal është

²²² Mantovani, F. “*Diritto penale, Parte generale*”, fq. 764.

«urdhërues kategorik» që nuk duhet të shkelet. Dënimi, për Kantin dhe përgjithësisht për të gjithë partizanët e teorive absolute, është qëllim më vete. Edhe në qoftë se shoqëria, -thotë Kanti, -do të ishte në momentet e fundit të zhdukjes së saj, do të ishte e nevojshme që, para se të vinte fundi, të shfarosej dhe vrasësi i fundit që mund të gjendej në burg, në mënyrë që krimi të mos mbetet pa u dënuar (*Fiat justitia pereat mundus. — Të triumfojë drejtësia pa le të për- mbyset bota*).

Sipas Hegelit qëllimi i dënimit është pohimi, rivendosja e së drejtës së shkelur. Me anën e dënimit shpallet të mosqenurit e veprës penale. Dënimi si «mohim i veprës penale» është «mohim i mohimit të së drejtës», d.m.th. afirmimi i tij.

Herbart e konsideron edhe ky dënimin si shpërblim të së keqes që imponohet nga ndjenja e pakënaqësisë që ngjall çdo vepër e keqe ose vepër e mirë që mbetet pa shpërblim. Dënimi, thotë ai, është nevojë estetike.

Këto teori nuk mund të pranojnë se dënimi ka qëllime të tjera përveç hakmarrjes ndaj autorit të veprës penale. Mendime të tilla bazohen në pikëpamjet e drejtësisë absolute, qoftë varianti i drejtësisë hyjnore, morale apo ligjore. Sipas teorisë absolute qëllimi dhe arsyeja e dënimit që u jepet kryersve të veprave penale është hakmarrja, kthimi i së keqes që ata kanë bërë me një të keqe të njëjtë apo më të rëndë. Këto teori dhe mendime quhen absolute sepse si qëllim të dënimit kanë ekskluzivisht ndëshkimin e fajtorit. Në këtë mënyrë dënimi bëhet qëllimi i vetvetes sepse ai nuk ka qëllime të tjera. Personi që ka kryer veprën penale dënohet vetëm sa për t'iu kthyer e keqja në të njëjtën masë ose më tepër, e jo që ai në të ardhmen të mos kryejë vepra të tjera e të përmirësohet. Pra, dënimi është i drejtuar drejt veprës penale, drejt asaj që ka ndodhur në të kaluarën.

Pra sipas tyre personi dënohet pse ka gabuar në të shkuarën e jo që në të ardhmen të mos gabojë përsëri. Këto teori kanë lidhje të drejtpërdrejtë me teoritë idealiste mbi bazën juridike të dënimit. Sipas teorive absolute mbi qëllimin e dënimit, qëllimi i shqiptimit dhe ekzekutimit të dënimit është hakmarrja shikuar nga aspekti i atij që shqipton dhe ekzekuton dhe nga aspekti i atij që dënohet, dënimi ka për qëllim shpagimin. Në këtë mënyrë hakmarrja dhe shpagimi paraqiten si kërkesa të drejtësisë absolute, si domosdoshmëri të drejtësisë hyjnore. Sipas këtyre teorive hakmarrja parashtohet si qëllim për arsye se delinkuenti veprën e ka kryer me dëshirë dhe vullnet të lirë, ai ka patur mundësi para se të kryejë veprën penale që të zgjedhë: a ta kryejë veprën penale apo mos ta kryejë atë. Meqë vetë ka zgjedhur kryerjen e veprës penale ai duhet të dënohet sepse ka bërë gabim, ka bërë cënimin e normave hyjnore, morale apo ligjore.

Kësaj teroie i bëhen kritika, sepse ato nuk marrin në konsideratë shkaqet dhe rrethanat sociale që mund ta shtyjnë një personi në kryerjen e një krimi dhe as nuk interesohen për efektivitetin e dënimi të dhënë. Aktualisht teoria absolute, si teroi retributive i përgjigjet më shumë ëpyetjes se përse duhet të dënojmë, dhe jo të arsyetojë qëllimin e dënimit penal në vetvete²²³.

Dënimi, në këtë kuadër, përkufizohet si një e keqe që i imponohet autorit për shkak të së keqes së kryer nga ai. Në themel të kësaj qasjeje qëndron parimi klasik se drejtësia kërkon ekuilibrimin mes krimit dhe ndëshkimit, duke e konsideruar reagimin penal si një detyrim të domosdoshëm të shtetit. Kjo teori paraqitet në dy variante kryesore: retribucioni moral dhe retribucioni juridik. Retribucioni moral e sheh dënimin si një nevojë etike që buron nga ndërgjegjja shoqërore: ndëshkimi i fajtorit është një domosdoshmëri morale, një lloj “imperativi kategorik” që nuk ka nevojë për justifikim tjetër. Retribucioni juridik, përkundrazi, e lidh dënimin me rendin ligjor: çdo shkelje e normës penale kërkon reagim penal për të riafirmuar fuqinë e ligjit dhe për të rikthyer autoritetin e shtetit mbi individin²²⁴. Në llogjikën e kësaj teroie parashkrimi nuk duhet të pranohet.

Në të drejtën penale shqiptare, kjo teori reflektohet në mënyrë të qartë në përkufizimin mbi dënimin, i cili përcakton se dënimi synon si ndëshkimin e autorit, ashtu edhe parandalimin e kryerjes së veprave penale. Edhe pse ligjvënësi shqiptar ka përfshirë edhe elemente të teorive relative (ndëshkim, parandalim dhe riedukim), fakti që dënimi është i domosdoshëm për të rivendosur rendin e cenuar nga vepra penale pasqyron një ndikim të drejtpërdrejtë të teorisë retributive. Megjithatë, në plan kritik, praktika gjyqësore shqiptare ka treguar se funksioni retributiv i dënimit shpesh bie ndesh me parashkrimin, pasi kalimi i kohës dobëson perceptimin shoqëror të proporcionalitetit ndërmjet krimit dhe ndëshkimit. Ky kontrast shfaq dilemat mbi balancën midis nevojës për siguri juridike dhe kërkesës për realizimin e drejtësisë materiale, duke e bërë të nevojshme një rishikim të mënyrës se si konceptohet dhe zbatohet parashkrimi në Shqipëri. Dënimi penal, ka tre qëllime themelore: ndëshkimin e autorit të veprës penale, parandalimin e kryerjes së veprave të tjera dhe edukimin e tij, si nga i dënuari ashtu edhe nga shoqëria në tërësi. Ky formulim pasqyron një ndërthurje midis teorisë klasike retributive dhe atyre relative, duke e konceptuar dënimin si një instrument që njëkohësisht shpreh reagimin moral të shtetit ndaj shkeljes së ligjit dhe synon të ketë një funksion edukues e rehabilitues.

²²³ Fiandaca-Musco, *Diritto penale, Parte generale*, 2010.

²²⁴ Hoxha, D., Haxhia, M., Kacupi, S., *e drejta penale, Pjesa e përgjithshme*, Bitimet Jozef fq. 513.

Megjithatë, lidhja e këtij funksioni me institutin e parashkrimit ngre dilema thelbësore. Kalimi i një periudhe të gjatë kohe ndërmjet kryerjes së veprës penale dhe ndëshkimit dobëson në mënyrë të pashmangshme forcën parandaluese dhe retributive të dënimit. Në këtë kuptim, shumë autorë kanë theksuar se dënimi i vonuar humbet legjitimitetin e tij moral dhe shoqëror, pasi nuk perceptohet më si një reagim proporcional ndaj shkeljes, por si një akt formal që vjen i shkëputur nga konteksti i kryerjes së veprës.

Nëse dënimi shihet si një detyrim moral për të rivendosur baraspeshën e cënuar nga vepra penale, atëherë kalimi i kohës krijon një problem të dukshëm: a ka ende kuptim ndëshkimi kur shoqëria është distancuar nga fakti penal dhe kur autori ka ndryshuar ndjeshëm në aspektin personal e social? Përgjigjja nuk është e njëtrajtshme. Në doktrinën shqiptare është pranuar se kalimi i kohës e dobëson ndjeshëm funksionin retributiv të dënimit, duke justifikuar ekzistencën e parashkrimit si një garanci për shmangien e ndëshkimit të vonuar e disproporcional.

Nga ana tjetër, në veprat e rënda (si krimet kundër njerëzimit apo korrupsioni në nivelet e larta), kërkesa për ndëshkim shpesh shihet si e pashuar edhe pas shumë vitesh. Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut ka theksuar se për krimet e kësaj natyre parashkrimi është i papajtueshëm me parimet e shtetit të së drejtës, duke vlerësuar se funksioni retributiv dhe preventiv i dënimit nuk shuhet kurrë. Ky standard ndërkombëtar e ka vënë në pikëpyetje edhe qasjen e të drejtës shqiptare, e cila ende mban afate parashkrimi për vepra të rënda si korrupsioni, duke u kritikuar shpesh si një mekanizëm që favorizon pandëshkueshmërinë.

Teoria utilitariste dhe funksioni preventive. Nëse dënimi shihet si një instrument për të parandaluar krimet e ardhshme, atëherë lidhja e tij me kohën bëhet edhe më e ndërlikuar. Dënimi i vonuar nuk arrin të përmbushë efektin edukues tek shoqëria, pasi lidhja psikologjike midis veprës dhe ndëshkimit është dobësuar. Për më tepër, për të dënuarin vetë, ekzekutimi i një vendimi pas shumë vitesh nuk ka më fuqi rehabilituese, por shpesh perceptohet si një padrejtësi që cenon parimin e proporcionalitetit. Qëllimi i dënimit është që në ardhmen të pengohet kryerja e krimeve të tjera nga autori i veprës penale. Sipas tyre delinkuenti dënohet jo sepse ka gabuar, por që në të ardhmen të mos gabojë përsëri. Pra arsyeja dhe qëllimi i dënimit qëndron në parandalimin e sjelljeve kriminale, në parandalim pra, dhe jo në hakmarrje. Sic shihet, teoritë dhe mendimet relative mbështeten në teoritë utilitariste, teoritë mbi dobishmërinë e dënimit si bazë juridike dhe shoqërore e tij. Dënimi është i domosdoshëm dhe i dobishëm për mbrojtjen e shoqërisë dhe ai nuk qëndron në hakmarrjen dhe shpagimin për atë që ka ndodhur, por në parandalimin e sjelljeve

kriminale. Në këtë kuadër dallojmë të ashtuquajturat teori të parandalimit të përgjithshëm dhe të parandalimit të posacëm²²⁵.

Në praktikën gjyqësore shqiptare, kjo dilemë është trajtuar në mënyrë të tërthortë. Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë kanë theksuar se qëllimi i dënimit nuk mund të arrihet kur ekzekutimi i tij vonohet tej mase dhe se shteti nuk duhet të mbajë përgjegjësinë penale të pashuar pafundësisht. Kjo tregon një përpjekje për të harmonizuar funksionin preventiv të dënimit me nevojën për stabilitet juridik, duke e konsideruar parashkrimin si një instrument të domosdoshëm për ruajtjen e besimit të shoqërisë tek drejtësia.

Në Shqipëri, lidhja midis dënimit dhe kohës ka marrë shpesh një dimension problematik. Afatet relativisht të shkurtra të parashkrimit për shumë vepra, të kombinuara me zvarritjet procedurale dhe mungesën e eficiencës në administrimin e drejtësisë, kanë bërë që shumë çështje të mbyllen pa u shqyrtuar kurrë në themel.

Kjo ka krijuar perceptimin se parashkrimi nuk është thjesht një garanci e sigurisë juridike, por një shteg që favorizon mosndëshkimin, veçanërisht në rastet e korrupsionit dhe krimeve financiare. Nga një këndvështrim kritik, kjo situatë tregon një mospërputhje ndërmjet funksioneve të deklaruara të dënimit në Kodin Penal dhe praktikës gjyqësore. Në teori, dënimi ka një funksion riedukues dhe preventiv; në praktikë, mekanizmi i parashkrimit shpesh e pengon këtë funksion të realizohet. Kjo dilemë e bën të nevojshme rishikimin e afateve të parashkrimit në Shqipëri, sidomos për veprat që prekin interesin publik në mënyrë të thellë.

3. Teoria e parandalimit perceptual dhe lidhja e tij me parashkrimin në të drejtën penale.

Teoria e parandalimit është një doktrinë e thjeshtë shkencore, e cila bazohet në faktin që personat ndikohen si nga kostot ashtu dhe nga shpërblimet që vijnë si rrjedhojë e sjelljes së tyre.²²⁶

Qasja e parandalimit perceptual përfaqëson një nga zhvillimet më domethënëse në kriminologjinë moderne, sepse ajo zhvendos vëmendjen nga mundësia objektive e ndëshkimit tek mënyra se si vetë individët e përjetojnë rrezikun për t'u kapur. Në vend që të konsiderojë vetëm

²²⁵ Idem Hoxha, Haxhia, Kacupi., fq 515.

²²⁶ Cullen, F., Wilcox, P, *Manuali i Oksfordit për teorinë e kriminologjisë*, Botimi në gjuhën shqipe nga Fakulteti i Drejtësisë, Ut, 2021, fq. 668. Teoria e parandalimit perceptual është trajtuar nga Ray Paterson dhe Rone Bachman, ku sipas tyre sjellja kriminale duhet të analizohet siç do lloj tjetër sjellje, duke analizuar parandalimin specifik dhe atë të përgjithshëm, apo sipas terminologjisë të përdorur nga autorët, *frenimit*.

normën ligjore dhe ashpërsinë e saj, kjo teori analizon besimet dhe perceptimet subjektive të autorit të mundshëm të krimit²²⁷.

Por qasja perceptuale shkon më tej pasi ajo vlerëson ndikimin e bindjeve individuale mbi sjelljen, duke nënvizuar faktin se edhe sanksionet më të ashpra nuk janë efektive nëse individët nuk i konsiderojnë ata të pashmangshëm. Sipas kësaj teorie, frenimi i tyre për të kryer veprë penale dhe për të përfituar nga institute i parashkrimit, lidhet me mundësitë ligjore që jep ligji. Në këtë kontekst, Jack Gibbs theksoi rëndësinë e perceptimit të sigurisë së ndëshkimit, duke argumentuar se edhe ndryshimet e vogla në bindjet e individit mbi gjasat e kapjes kanë një efekt të dukshëm në frenimin e sjelljes kriminale²²⁸.

Studime eksperimentale nga Nagin dhe Pogarsky dëshmojnë se siguria perceptuar e ndëshkimit është një faktor më i fortë sesa vetë ashpërsia e sanksioneve²²⁹. Sipas kësaj teorie, në mendimi tonë, Diskutimi mbi parashkrimin penal është lidhur ngushtë me teoritë e parandalimit, veçanërisht me atë të parandalimit perceptual, e cila sugjeron se vendimmarrja e individit ndikohet më shumë nga perceptimi subjektiv i rrezikut të ndëshkimit se sa nga ashpërsia objektive e tij. Në këtë këndvështrim, kalimi i kohës dhe afatet e parashkrimit luajnë një rol të rëndësishëm në mënyrën si autorët e veprave penale vlerësojnë pasojat e sjelljes së tyre. Nëse individët besojnë se shanset për t'u ndëshkuar bien me kalimin e kohës, atëherë funksioni parandalues i normës humbet

²²⁷ Idem note 144.

²²⁸ Gibbs, J., *Crime, Punishment and Deterrence*, Elsevier 1975 and *Social Science Quarterly* 48, 515-30.

²²⁹ Nagin, D., *Criminal Deterrence Research, at the outset of the twenty first century*. In *Crime and justice: A review of research*, vol.23, University of Chicago press, 1998. Një hulumtim i rëndësishëm mbi efektet e perceptuara të ndëshkimit është ai i Nagin dhe Pogarsky (2003), të cilët zhvilluan një eksperiment për të testuar ndërveprimin midis sigurisë dhe ashpërsisë së perceptuar të ndëshkimit, orientimit kohor dhe prirjes njerëzore për të marrë vendime mbi bazën e interesit personal. Në qasjen e ekonomisë bihevioriste, kjo prirje shfaqet përmes faktit se individët vlerësojnë si të favorshme sjelljet ose rrethanat që u sjellin përfitime vetjake, ndërsa i justifikojnë dështimet si pasojë e fatit të keq ose e rrethanave të jashtme. Autorët argumentojnë se një manifestim i tillë i mendësisë egocentrike bën që shumë individë të besojnë se probabiliteti për t'u ndëshkuar është më i lartë për të tjerët sesa për ta vetë.

Eksperimenti u ndërtua duke i vendosur studentët në një situatë provuese: atyre u ofrohej një shpërblim financiar nëse kopjonin gjatë një testi me pyetje të lehta, por jo domethënëse. Për të manipuluar perceptimin e sigurisë, në disa raste mbikëqyrësi qëndronte në sallë (duke krijuar ndjesinë e një kontrolli të lartë), ndërsa në raste të tjera largohej (duke ulur kështu perceptimin e rrezikut të kapjes). Edhe ashpërsia e ndëshkimit u ndryshua: për një pjesë të studentëve parashikohej një penalitet financiar nëse kapeshin duke kopjuar, ndërsa për të tjerët nuk kishte pasojë. Orientimi kohor i pjesëmarrësve u testua përmes preferencës së tyre midis një dënimi të menjëhershëm dhe një dënimi të shtyrë, ndërsa prirja për të vepruar në interes personal u mat duke iu paraqitur një skenar të kurdisur, ku faji mund t'i atribuohet vetë personit ose dikujt tjetër. Studentët që ua kalonin përgjegjësinë të tjerëve konsideroheshin si më të prirur ndaj vendimmarrjes egoiste.

Rezultatet e eksperimentit ishin domethënëse. Në përputhje me gjetjet e mëparshme empirike, perceptimi i sigurisë së ndëshkimit doli të ishte ngushtësisht i lidhur me sjelljen devijuese (në këtë rast, kopjimin), duke pasur një ndikim më të fortë se vetë ashpërsia e sanksioneve. Ky rezultat forcon idenë se individët reagojnë më shumë ndaj perceptimit të gjasave për t'u kapur, sesa ndaj nivelit të ndëshkimit që mund t'i presë.

gradualisht ndikimin e tij. Kjo qasje mbështet përfundimin se parashkrimi penal nuk mund të shihet thjesht si një instrument procedural, por lidhet drejtpërdrejt me perceptimin e sigurisë dhe funksionin parandalues të dënimit. Përderisa siguria perceptohet si faktor më i rëndësishëm se ashpërsia, zgjatja ose shkurtimi i afateve të parashkrimit duhet të vlerësohet në raport me ndikimin e tyre mbi bindjen e individëve se ndëshkimi është i pashmangshëm.

Kjo lidhet ngushtë me idenë e “*skontimit hyperbolik*”, sipas së cilës individët i japin shumë më tepër vlerë të tashmes sesa të ardhmes²³⁰. Për rrjedhojë, një dënim i menjëhershëm, edhe më pak i rëndë, shpesh perceptohet si më frikësues sesa një ndëshkim i rëndë por i vonuar. shpjegojnë se mënyra se si individët marrin vendime në kushte pasigurie nuk është gjithmonë e bazuar në rregullat logjike të probabilitetit, por shpesh udhëhiqet nga heuristika ose “shkurtime mendore”. Këto heuristika, edhe pse lehtësojnë procesin e gjykit, prodhojnë shpesh paragjykime sistematike që e largojnë individin nga racionaliteti klasik.

Autorët tregojnë se njerëzit kanë prirje të gjykojnë probabilitetin e një ngjarjeje në bazë të ngjashmërisë me një model të njohur, duke injoruar statistikën reale; të mbivlerësojnë rrezikun e ngjarjeve që kujtohen lehtësisht, edhe nëse ato janë të rralla; dhe të ndikohen nga një pikënisje e caktuar në gjykimet numerike, edhe kur ajo është arbitrare. Kontributi i tyre kryesor është të demonstrojnë se vendimmarrja njerëzore është e ndikuar nga perceptime të shtrembëruara dhe jo nga probabilitetet objektive.

Ky zbulim është me rëndësi të veçantë për fushën e së drejtës penale dhe për diskutimin mbi funksionin parandalues të ndëshkimit, pasi tregon se autorët e mundshëm të veprave penale nuk vlerësojnë rrezikun e ndëshkimit mbi bazën e të dhënave reale, por mbi perceptime subjektive që shpesh janë të pasakta. Për pasojë, forca parandaluese e ligjit nuk varet vetëm nga ekzistenca dhe ashpërsia e sanksioneve, por kryesisht nga mënyra se si këto perceptohen nga individët. Kjo dinamikë bëhet më e dukshme kur merret në analizë instituti i parashkrimit penal.

Parashkrimi, duke i vendosur një kufi kohor të drejtës së shtetit për të ndjekur apo ekzekutuar një dënim, e dobëson gradualisht perceptimin e sigurisë së ndëshkimit. Kalimi i kohës krijon te individit bindjen se shmangia e përgjegjësisë është e mundur dhe se ligji nuk është gjithmonë i aftë të reagojë.

²³⁰ Amos Tversky and Daniel Kahneman, 'Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases', 1974) 185 Science 1124.

Një tjetër element që nxjerr në pah kufijtë e teorisë së parandalimit perceptual është recidivizmi. Autorët përsëritës kanë shpesh një tolerancë më të madhe ndaj rrezikut, një impulsivitet më të theksuar dhe një orientim kohor që i bën ata më pak të ndjeshëm ndaj kërcënimeve ligjore afatgjata²³¹. *Robert Apel*, në kërkimet e tij mbi sanksionet, perceptimet dhe krimin, ka trajtuar posaçërisht çështjen e recidivizmit (përsëritjes së veprës penale) dhe mënyrën si ndryshojnë perceptimet e individit pas përvojës me sistemin penal. Ideja qendrore është se autorët e parë herës mund të kenë perceptime të mjegullta mbi rrezikun dhe ashpërsinë e ndëshkimit, por kur një individ përballet realisht me arrestimin, gjykimin apo dënimin, kjo përvojë modifikon pritshmëritë e tij.

Apel argumenton se për disa autorë, përvoja e parë penale ka një efekt parandalues, sepse i bën ata të besojnë se rreziku i kapjes është më i lartë nga sa kishin menduar më parë. Por për një pjesë tjetër, sidomos për recidivistët, ndodh e kundërta: përvoja me ndëshkimin nuk i rrit perceptimet e sigurisë së kapjes, por mund t'i bëjë më rezistentë ndaj frikës nga ndëshkimi, duke i parë sanksionet si të përbalueshme ose si pjesë të pritshme të jetës së tyre. Pra, ata zhvillojnë një imunitet psikologjik ndaj funksionit parandalues të ndëshkimit.

Në këtë kuadër, *Apel* tregon se recidivistët shpesh nuk i perceptojnë ndëshkimet si më të rënda apo më të pashmangshme, edhe pse objektivisht ata përballen me rrezik më të madh për t'u ndëshkuar. Kjo dobëson funksionin e parandalimit individual, sepse për ta, dënimi nuk ka më të njëjtin efekt frikësues. Në vend të kësaj, ata adaptohen duke zhvilluar mekanizma justifikues, si p.sh. fajësimi i të tjerëve ose bindja se kanë më shumë aftësi për t'i shmangur organet e drejtësisë në të ardhmen. Nga perspektiva ndërkombëtare, qasjet mbi parashkrimin ndryshojnë ndjeshëm. Në Itali, përdorimi i shpeshtë i parashkrimit në çështje korrupsioni është kritikuar si një element që dobëson perceptimin e forcës së ligjit²³². Në Gjermani, legjislacioni është më strikt, duke përjashtuar ose zgjatur ndjeshëm afatet e parashkrimit për krime të rënda.¹⁰ Në Francë, ligji parashikon që recidivi të ndërpresë ose zgjasë afatet, duke e lidhur qartë përsëritjen e krimit me mekanizmin kohor të ndëshkimit.

Nga një këndvështrim kritik, qasja e parandalimit perceptual ka merita të dukshme, por edhe kufizime. Ajo shpjegon me saktësi pse perceptimi i sigurisë së ndëshkimit është thelbësor,

²³¹ *Apel, R., Sanctions, Perceptions, and Crime, Journal of Quantitative Criminology, 2013.* Sipas këtij autori, tek recidivistët parandalimi funksionon më pak, pasi përvoja e përsëritur me ndëshkimin ndryshon perceptimin e tyre; ata nuk e shohin më ndëshkimin si diçka që duhet shmangur me çdo kusht, por si diçka të zakonshme.

²³² *Giovanni Fiandaca and Enzo Musco, Diritto penale. Parte generale, Zanichelli, 2007.*

por dështon të përfshijë mjaftueshëm faktorët socialë, kulturorë dhe personalitetin e autorit²³³. Recidivizmi, impulsiviteti dhe orientimi i ndryshëm kohor tregojnë se ligji nuk mund të mbështetet vetëm mbi perceptimin e rrezikut. Nga ana tjetër, parashkrimi penal vë në dukje se koha është një element që mund ta shkatërrojë lidhjen psikologjike mes krimit dhe ndëshkimit. teoria e parandalimit perceptual, e lidhur me parashkrimin penal dhe recidivizmin, tregon se efektiviteti i së drejtës penale nuk mund të matet vetëm me dënimet e dhëna, por me mënyrën se si këto dënime perceptohen nga individët dhe shoqëria. Sa herë që perceptimi i forcës së ligjit dobësohet, qoftë për shkak të kalimit të kohës apo përsëritjes së sjelljes kriminale, funksioni preventiv i së drejtës penale vihet seriozisht në pikëpyetje.

Jeremy Bentham përfaqëson një prej figurave më të rëndësishme të mendimit juridik utilitarist, duke i dhënë teorisë së sanksioneve penale një bazë të qartë racionale dhe instrumentale. Ndryshe nga Beccaria, i cili theksoi më tepër lidhjen mes sigurisë së ndëshkimit dhe parandalimit të krimit, Bentham shkon përtej këtij argumenti duke ndërtuar një sistem të tërë mbi mënyrën se si individët marrin vendime të lidhura me krimin dhe ndëshkimin. Për Benthamin, sjellja njerëzore është e drejtuar nga dy forca sovranë: kërkimi i kënaqësisë dhe shmangia e dhimbjes. Ky koncept themelor vendos individin përballë një llogaritjeje të vazhdueshme midis përfitimeve që sjell një veprim dhe kostove apo dhimbjeve që rrjedhin prej tij. Në këtë kuptim, individi nuk shihet si një aktor irracional, por si një qenie që kalkulon interesin e vet në mënyrë pragmatike, duke zgjedhur gjithmonë atë opsion që maksimizon dobishmërinë personale.

Bentham e koncepton krimin si një akt që buron nga një bilanc mes dobisë dhe padobisë. Ai argumenton se kur kënaqësia e pritur tejkalon dhimbjen e mundshme, individi është më i prirur të veprojë në mënyrë të paligjshme. Nëse ndëshkimi perceptohet si i sigurt dhe i menjëhershëm, bilanci ndryshon dhe parandalimi bëhet efektiv. Ky është një element që e lidh drejtpërdrejt mendimin e Benthamit me institutin e parashkrimit penal. Me kalimin e kohës, nëse ndëshkimi nuk zbatohet, perceptimi i sigurisë së tij zvogëlohet dhe, në këtë mënyrë, efekti parandalues humbet. Në këtë pikë, parashkrimi penal nuk shihet vetëm si një mekanizëm formal juridik, por edhe si një pasojë psikologjike e dështimit të shtetit për të ofruar ndëshkim të shpejtë dhe të sigurt.

Bentham gjithashtu ndan burimet e kënaqësisë dhe dhimbjes në katër kategori: fizike, politike, morale dhe fetare. Ky kategorizim i jep një dimension më të gjerë shpjegimit të tij mbi

²³³Hans Joachim Schneider, *Kriminologie*, Walter de Gruyter, 2007.

mënyrën se si individët e perceptojnë krimin dhe ndëshkimin. Për shembull, një individ mund të përfitojë kënaqësi fizike nga përdorimi i substancave narkotike ose nga pasuria e fituar përmes krimit, por dhimbja në formën e një ndëshkimi penal të shpejtë dhe të sigurt do të peshojë më shumë në llogaritjen e tij e tij. Nëse, megjithatë, ndëshkimi zvarritet dhe eventualisht parashkruhet, individ i jo vetëm që shmang dhimbjen, por edhe forcon bindjen se sistemi ligjor është i paaftë të realizojë detyrën e tij. Kjo krijon një efekt të dëmshëm për perceptimin e drejtësisë dhe nxit recidivizmin.

Nga pikëpamja kritike, vepra e Benthamit mbetet e rëndësishme sepse e lidh drejtësinë me një logjikë të dobisë, por njëkohësisht ajo kufizohet nga një reduktim i sjelljes njerëzore në një ekuacion racional midis kënaqësisë dhe dhimbjes. Psikologjia bashkëkohore ka treguar se individët shpesh nuk marrin vendime të tilla në mënyrë tërësisht logjike, por ndikohen nga paragjykimet kognitive, nga emocionet dhe nga normat sociale. Për këtë arsye, parashkrimi penal, përveçse si një kategori juridike, duhet parë edhe si një fenomen që ndikon në perceptimin publik të drejtësisë dhe që mund të dëmtojë autoritetin e shtetit kur përdoret në mënyrë të pakontrolluar²³⁴.

Në këtë kontekst, mendimi i Benthamit shërben si një pikënisje e vlefshme për të kuptuar lidhjen midis sanksioneve penale dhe kohëzgjatjes së efektit të tyre. Për të, fuqia parandalese e ndëshkimit qëndron jo në ashpërsinë ekstreme, por në sigurinë dhe afërsinë kohore të tij. Kjo është arsyeja pse parashkrimi penal, duke i dhënë fund mundësisë së ndëshkimit pas një periudhe të caktuar kohe, bie në kundërshtim me parimin e utilitarizmit penal të Benthamit. Nëse ndëshkimi humbet sigurinë dhe efektivitetin për shkak të kalimit të kohës, atëherë dobia sociale zvogëlohet dhe drejtësia perceptohet si e cunguar.

Fagan dhe Piquero²³⁵ ndërthurin dy dimensione teorike të rëndësishme për të kuptuar recidivizmin midis të rinjve të dënuar për krime të rënda: socializimin juridik dhe teorinë e zgjedhjes racionale. Ata formojnë një model zhvillimor të ndërthurur, i cili shqyrton si normat ligjore të brendësuar dhe mënyra e individit për të arsyetuar zgjedhjet e tij ndikojnë tek tendenca për të bërë apo ndalur sjellje kriminale me kalimin e kohës.

Përmes anketimit të një grupi prej rreth 1,385 të rinjsh të akuzuar për vepra kriminale, gjatë një periudhe dyvjeçare, studimi përdor modele të avancuara statistikore (p.sh., modele me kurba

²³⁴ Jeremy, B., *An introduction to the principles and legislation*, Prometheus books, New York, 1789.

²³⁵ Fagan, J., Piquero, A., (2006/2007), *Rational Choice and Developmental Influences on Recidivism among Adolescent Felony Offenders*, Journal of empirical Legal studies 4: fq 715-48.

rritjeje) për të analizuar ndryshimet në sjelljet kriminale përgjatë kohës. Rezultatet tregojnë se kur perceptimi i rrezikut dhe i shpenzimeve nga ndëshkimi është i fortë dhe i qartë, kriminaliteti ulet. Ndjenja se sistemi është i drejtë (procedural justice) mbështet procesin e socializimit juridik, përkatësisht besimin që ligji është legjitim, kjo, megjithatë, nuk influencon drejtpërdrejt përzgjedhjen racionale. Maturiteti psikologjik dhe shëndeti mendor ofrojnë moderim të rëndësishëm: tek individët më të zhvilluar emocionalisht, perceptimi i kërcënimit dhe kostove shtetërore ka një efekt kundërkriminalizues më të fortë .

Pra, modeli i Fagan dhe Piquero sugjeron se procesi zhvillimor, përmes formimit të besimit te ligji dhe aftësisë për të bërë arsyetime të balancuara racionale, nuk funksionon vetëm për të thënë “ndalo”, por ndikon indirekt në vlerësimin që individë bën midis shpenzimit dhe përfitimit të sjelljes kriminale²³⁶.

Në përfundim të kësaj analize mund të konstatojmë se krahasimi midis Beccaria-s, Bentham-it, teorisë së parandalimit perceptual, si dhe qasjeve zhvillimore të Fagan dhe Piquero-s, tregon se koncepti i parandalimit penal nuk është thjesht një mekanizëm ligjor, por një proces kompleks që ndërthuret me perceptimet, eksperiencat dhe zhvillimin psikologjik të individit. Beccaria theksonte sigurinë e dënimit si faktor më të fuqishëm se ashpërsia e tij, ndërsa Bentham e shtriu këtë argument duke e lidhur sjelljen njerëzore me një llogaritje të vazhdueshme midis kënaqësisë dhe dhimbjes. Nga ana tjetër, teoritë moderne të parandalimit perceptual nënvizojnë se individët nuk i marrin vendimet mbi bazën e probabiliteteve objektive, por mbi perceptime subjektive që shpesh janë të shtrembëruara. Në këtë kontekst, recidivizmi, siç shpjegon Apel, dëshmon kufijtë e kësaj qasjeje, pasi autorët përsëritës nuk e perceptojnë ndëshkimin si më të sigurt apo më frikësues, por shpesh e konsiderojnë si një element të pritshëm të jetës së tyre. Në vijim, modeli i Fagan dhe Piquero-s shton një dimension zhvillimor, duke treguar se perceptimi i rrezikut dhe procesi i socializimit ligjor mund të ndryshojnë ndjeshëm përgjatë kohës dhe të ndikojnë në vendimmarrjen kriminale. Në fund, parashkrimi penal shfaqet si pika ku këto teori bashkohen dhe vihen në provë: ai dobëson perceptimin e sigurisë së ndëshkimit, krijon bindjen se shteti nuk është gjithmonë në gjendje të veprojë, dhe rrjedhimisht, ul fuqinë parandalese të së drejtës penale. Kështu, nëse ligji synon të ruajë autoritetin dhe efektivitetin e tij, parashkrimi nuk mund të shihet

²³⁶ Cullen, F., Wilcox, P, *Manuali i Oksfordit për teoritë në Kriminologji*, Botimi në gjuhën shqipe nga Fakulteti i Drejtësisë, Ut, 2021, fq. 682.

thjesht si një instrument teknik, por si një faktor thelbësor që përcakton perceptimin publik mbi drejtësinë dhe efikasitetin e sistemit penal.

4. Parashkrimi penal ndërmjet psikologjisë dhe utilitarizmit.

Sjellja e njeriut, veçanërisht ajo devijante dhe kriminale, është shpjeguar nga një sërë teoricienësh që kanë dhënë qasje të ndryshme mbi mënyrën si ndëshkimi dhe shpërblimi ndikojnë në formimin e vendimeve. Burrhus Frederic Skinner, si përfaqësues i behaviorizmit, ka argumentuar se sjellja njerëzore strukturohet nga përforcimet pozitive dhe negative. Në këtë optikë, krimi mund të shihet si një sjellje që përforcohet kur individ i merr shpërblime konkrete – materiale ose psikologjike – pa u përballur me pasoja të menjëhershme. Kur ndëshkimi mungon ose zvarritet, efekti i përforcimit negativ shuhet dhe individ mëson se sjellja devijante është e pranueshme ose e tolerueshme. Instituti i parashkrimit penal mund të kuptohet pikërisht në këtë logjikë: kalimi i kohës pa ndëshkim krijon një shpërblim të heshtur për autorin, i cili konfirmon në mënyrë të tërthortë se shmangia e përgjegjësisë është e mundur. Ky proces ngjason me konceptin e “shuarjes” tek Skinner, ku një sjellje e padëshiruar nuk zhduket sepse mungon stimuli ndëshkues, përkundrazi ajo mund të forcohet si një model i përsëritshëm.

Albert Bandura, përmes teorisë së të nxënies social, e thellon këtë perspektivë duke vënë theksin tek imitimi dhe roli i modeleve. Nëse individët shohin se shoqëria toleron apo justifikon krime që parashkruhen, ata e interiorizojnë këtë si një sinjal se ligji nuk është i pakapërcyeshëm. Bandura thekson se njerëzit nuk mësojnë vetëm nga pasojat direkte të veprimeve të tyre, por edhe nga vëzhgimi i pasojave që kanë të tjerët. Në këtë kontekst, parashkrimi penal bëhet një mesazh social: ai që pret, shmang ndëshkimin. Ky model i imituar nga të tjerët dobëson besimin tek norma juridike dhe krijon një mjedis ku recidivizmi perceptohet si i përballueshëm. Për më tepër, sa herë që një rast penal mbyllet për shkak të parashkrimit, autorët e ardhshëm mësojnë se shoqëria nuk është e gatshme të ndëshkojë me koherencë dhe kjo rrit predispozitën për sjellje devijante. Ndikimi është i dyfishtë: nga njëra anë, autori i veprës ndjehet i shpërblyer, nga ana tjetër, shoqëria dërgon një shembull negativ që shkon përtej individit të veçantë.

Jeremy Bentham e përkthen këtë logjikë në terma utilitaristë. Për të, njeriu udhëhiqet nga dy forca sovranë: kërkimi i kënaqësisë dhe shmangia e dhimbjes. Nëse një krim sjell kënaqësi ose përfitim dhe ndëshkimi nuk perceptohet si i sigurt apo i menjëhershëm, individ ka më shumë gjasa

të veprojë në kundërshtim me ligjin. Parashkrimi penal e shtrembëron këtë llogaritje racionale: me kalimin e kohës, dhimbja e mundshme e ndëshkimit zbehet deri në pikën që zhduket krejt, duke e lënë vetëm kënaqësinë e përfitimit fillestar. Në këtë mënyrë, parashkrimi nuk është një instrument neutral procedural, por një faktor që e prish ekuilibrin mbi të cilin mbështetet parandalimi i Benthamit. Nëse utiliteti i dënimit qëndron në afërsinë dhe sigurinë e tij, atëherë çdo mekanizëm që e bën ndëshkimin të pasigurt dhe të largët, siç është parashkrimi, e dobëson funksionin e tij shoqëror. Nga kjo perspektivë, parashkrimi mund të shihet si një “shpërblim i vonuar” që shoqëria ia jep autorit të veprës penale, duke i konfirmuar se durimi dhe kalimi i kohës mund të zëvendësojnë përgjegjësinë ligjore.

Duke ndërthurur këto tre qasje, shihet se efekti psikologjik i parashkrimit është më i thellë sesa duket në planin juridik. Për Skinner-in, ai është mungesë e përforcimit negativ dhe si i tillë prodhon shuarjen e funksionit ndëshkues; për Bandura-n, është një model social i dëmshëm që imitohet nga të tjerët dhe që dobëson normën; ndërsa për Bentham-in, është një deformim i bilancit midis kënaqësisë dhe dhimbjes, duke e bërë utilitetin e dënimit pothuajse të pavlefshëm. Në të treja rastet, parashkrimi penal nuk shfaqet thjesht si një dispozitë procedurale e nevojshme për efikasitetin e sistemit, por si një faktor që ndikon drejtpërdrejt mbi psikologjinë e autorëve dhe perceptimin shoqëror të drejtësisë.

Nga pikëpamja kritike, sipas këtyre autorëve, është e nevojshme të theksohet se parashkrimi, edhe pse i justifikuar shpesh si një garanci për sigurinë juridike dhe stabilitetin shoqëror, ka pasoja të padukshme mbi funksionin edukues të së drejtës penale. Shuarja e ndëshkimit për shkak të kalimit të kohës nuk i zhduk pasojat e krimit, por i transformon ato në një shpërblim latent për autorin dhe një mësim të gabuar për shoqërinë. Në këtë kuptim, parashkrimi penal shndërrohet në një pikë takimi ku teoritë e sjelljes, të nxënies social dhe utilitarizmit ekspozojnë kufijtë e tij si mekanizëm i drejtësisë. Sa më shumë që ligji përdor parashkrimin, aq më tepër dëmtohet perceptimi i sigurisë së ndëshkimit, duke reduktuar fuqinë parandaluese të së drejtës penale dhe duke rritur gjasat për recidivizëm.

KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

1. Parashkrimi sipas neneve 66 dhe 68 të Kodit Penal nuk është thjesht një instrument teknik i procesit penal, por një element themelor i balancës ndërmjet fuqisë ndëshkuese të shtetit dhe sigurisë juridike të individit, duke garantuar që ndjekja dhe ekzekutimi penal të zhvillohen brenda kufijve të arsyeshëm kohorë dhe në përputhje me parimet e drejtësisë materiale e procedurale.
2. E drejta penale shqiptare vendos theks të veçantë tek mbrojtja e të pandehurit dhe siguria juridike, duke u mbështetur në logjikën që ligji penal, veçanërisht ai që rregullon ndjekjen dhe ndëshkimin, nuk mund të zgjerojë efektet e tij në mënyrë retroaktive kur përkeqëson pozitën e individit. Në të njëjtën kohë, ajo lejon zbatimin prapaveprues të rregullave më të favorshme si një mënyrë për të garantuar proporcionalitetin dhe drejtësinë në sistemin penal.
3. Në traditën shqiptare para vitit 1912, parashkrimi penal nuk ekzistonte si institut i qartë ligjor. E drejta zakonore e Kanunit e shihte krime të rënda si vrasja si të përjetshme, duke i lidhur me nderin dhe gjakun, që nuk shuheshin nga koha por vetëm nga falja ose pajtimi. Ky koncept i përhershmërisë së krimeve të rënda krijonte një kontrast me idenë moderne të parashkrimit, por në të njëjtën kohë paralelizohej me të drejtën ndërkombëtare bashkëkohore që përjashton krimet më të rënda nga parashkrimi.
4. Ndërhyrja e së drejtës së shkruar solli një ndryshim rrënjësor. Kodi Penal Osman i vitit 1858, i frymëzuar nga modeli francez, vendosi për herë të parë afate të qarta për ndjekjen dhe ekzekutimin e dënimeve, duke e lidhur fuqinë ndëshkuese të shtetit me kufij kohorë. Ky hap përfaqësonte kalimin nga rendi zakonor, që bazohej te morali komunitar, drejt një sistemi ligjor të unifikuar, i cili u pasua më vonë nga Kodi Penal shqiptar i vitit 1928 që konsolidoi institutin e parashkrimit në mënyrë moderne.
5. Periudha nga shpallja e pavarësisë deri në fund të Luftës Nacional–Çlirimtare shënon konsolidimin e parë të plotë të institutit të parashkrimit në të drejtën shqiptare. Me miratimin e Kodit Penal të vitit 1928, parashkrimi u vendos si institut modern, me afate të përcaktuara sipas ashpërsisë së dënimit dhe me mekanizma pezullimi e ndërprerjeje, duke

u shkëputur përfundimisht nga tradita zakonore dhe duke u shndërruar në një garanci ligjore të sigurisë juridike.

6. Periudha e Kodit Penal të vitit 1952 dhe sidomos ajo e vitit 1977 shënon një zhvillim të rëndësishëm, por të kufizuar, të institutit të parashkrimit në Shqipëri. Në Kodin e vitit 1952 parashkrimi u parashikua në mënyrë më të plotë, duke lidhur afatet me kufirin maksimal të dënimit dhe duke respektuar parimin e ligjit më të favorshëm, megjithatë duke përjashtuar krimet kundër shtetit nga parashkrimi për arsye ideologjike. Ndërsa Kodi i vitit 1977 e kufizoi ndjeshëm zbatimin e parashkrimit, duke e aplikuar vetëm për kundërvajtjet penale dhe duke përjashtuar të gjitha krimet, çka krijoi pabarazi dhe shkelje të parimit të barazisë para ligjit.
7. Kodi Penal i vitit 1995 solli një ndarje të qartë të dy llojeve të parashkrimit: të ndjekjes penale (neni 66) dhe të ekzekutimit të dënimit (neni 68), duke i përafëruar dispozitat shqiptare me standardet ndërkombëtare. Ndryshimi i vetëm i rëndësishëm i nenit 66 u bë në vitin 2017, duke përcaktuar më qartë afatet sipas llojit të veprës dhe duke përjashtuar nga parashkrimi krimet më të rënda si ato kundër njerëzimit, krimet e luftës dhe genocidi.
8. Megjithatë, në praktikë kanë mbetur boshllëqe të dukshme ligjore. Së pari, legjislatori nuk ka harmonizuar afatet e parashkrimit të ekzekutimit të dënimeve (neni 68) me zhvillimet e reja ligjore: afatet 20, 10 dhe 5 vjeçare nuk përputhen me realitetin e sotëm dhe shpesh nuk reflektojnë proporcionalitetin ndërmjet llojit të dënimit dhe kohëzgjatjes së parashkrimit. Së dyti, mungon një dispozitë e qartë mbi pezullimin dhe ndërprerjen e afateve të parashkrimit gjatë ekzekutimit, çka krijon vakum në rastet kur rrethana të jashtëzakonshme (p.sh. ngjarje politike, mosfunksionim i administratës) e bëjnë të pamundur zbatimin e vendimit penal. Së treti, neni 68 hesht për dënimin me burgim të përjetshëm dhe për dënimet e lidhura me krimet kundër njerëzimit, duke i lënë gjykatat dhe doktrinën të nxjerrin përfundimin e mosparashkrimit nga interpretimi, gjë që dëmton sigurinë juridike.
9. Fakti që ligjvënësi nuk ka ndërhyrë që prej vitit 1995 për ta modernizuar këtë dispozitë tregon një mosreflektim ndaj standardeve të GJEDNJ-së, e cila thekson balancën ndërmjet humanizmit të ndëshkimit dhe interesit të shtetit për ekzekutimin e vendimeve. Për rrjedhojë, ndonëse kuadri i vitit 1995 hodhi themelet e një sistemi më të qartë dhe të ndarë, vakumet ligjore të pamenaxhuara krijojnë probleme në praktikë, duke bërë që parashkrimi të mos përmbushë plotësisht funksionin e tij si garanci e sigurisë juridike.

10. Analiza e dispozitave të nenit 66 dhe 68 të Kodit Penal tregon se instituti i parashkrimit, në formën e ndjekjes penale dhe të ekzekutimit të dënimit, mbetet i papërshtatur me zhvillimet më të reja ligjore dhe realitetin praktik. Afatet e parashikuara nuk janë progresive dhe proporcionalisht të lidhura me masën e dënimit, duke sjellë pabarazi të dukshme: dënime që variojnë nga 10 deri në 35 vjet burgim kanë të njëjtin afat parashkrimi prej 20 vjetësh. Kjo gjeneron një disbalancë të fortë në raportin ndërmjet rrezikshmërisë së veprës dhe kohëzgjatjes së afatit. Një reformë e domosdoshme do të ishte lidhja e afateve me dyfishin e masës së dënimit të parashikuar për çdo vepër, duke respektuar barazinë para ligjit.
11. Një tjetër vakum i rëndësishëm lidhet me mungesën e përcaktimit të qartë të *tempus commissi delicti*, pra momentit të kryerjes së veprës penale. Ndërkohë që doktrina dhe gjyqësia kanë dhënë interpretime për veprat e vazhdueshme apo të qëndrueshme, mungesa e një përcaktimi të shprehur ligjor krijon pasiguri juridike.
12. E njëjta problematikë haset edhe në lidhje me momentin e marrjes së personit si i pandehur: zvarritjet procedurale, shpesh të lidhura me procesin e vetingut dhe ngarkesën gjyqësore, kanë çuar në tejkalimin e afateve të parashkrimit, duke shpëtuar autorët nga përgjegjësia penale. Këtu do të ishte e domosdoshme vendosja e afateve detyruese për organet proceduese në mënyrë që të garantohej procesi i rregullt ligjor.
13. Mungesa e parashikimit të institutit të ndërprerjes dhe pezullimit të afateve përbën një tjetër boshllëk. Situatat e recidivizmit, konkurrimit të dënimeve apo ekzekutimit të ndërprerë për shkaqe objektive nuk gjenden të adresuara në Kod, duke sjellë një aplikim të cunguar të parashkrimit. Përvoja ndërkombëtare dhe praktika e GJEDNJ-së ofrojnë modele të cilat legjislacioni ynë duhet t'i marrë si pikë reference, për të shmangur përdorimin abuziv të parashkrimit dhe për të garantuar se ai i shërben qëllimit të tij original.
14. Një element që kërkon vëmendje është edhe mundësia e heqjes dorë nga parashkrimi nga ana e të pandehurit, nëse ai dëshiron të provohet pafajësia e tij në gjykatë. Një zgjidhje e tillë do të respektonte parimin e autonomisë personale dhe do të shmangte rastet kur parashkrimi perceptohet si “shpëtim teknik” për autorët e krimeve.
15. Në përfundim, instituti i parashkrimit kërkon një reformë të thellë dhe harmonizim me ndryshimet e tjera të Kodit Penal dhe të Procedurës Penale. Ky proces duhet të garantojë proporcionalitet, qartësi ligjore dhe përshtatje me standardet kushtetuese dhe

ndërkombëtare, duke eliminuar vakumet aktuale që prodhojnë pasiguri dhe interpretim të fragmentuar.

16. Drafti i ri i Kodit Penal sjell një riformulim të dukshëm të rolit të parashkrimit në sistemin penal shqiptar, duke e përafruar me standardet evropiane dhe ndërkombëtare. Ai ruan ndarjen klasike midis parashkrimit të ndjekjes penale dhe parashkrimit të ekzekutimit të dënimit, por i pajis këto institute me elementë të rinj që synojnë të rrisin efikasitetin e ndjekjes, të mbrojnë më mirë viktimat e cenueshme dhe të sigurojnë një drejtësi më funksionale.
17. Në fushën e ndjekjes penale, risitë kryesore lidhen me dyfishimin e afateve për krimet me rrezikshmëri të lartë (korrupsion, krime seksuale, dhunë në familje, mjedis, interesa financiare të BE-së), shtyrjen e dies a quo deri në moshën madhore për viktimat e mitura, si dhe të drejtën e të pandehurit për të hequr dorë nga parashkrimi nëse kërkon pafajësi. Këto rregullime reflektojnë standardet e UNCAC, Konventës së Stambollit dhe Konventës së Lanzarote, duke garantuar afate më të gjata dhe një regjim më të detajuar të pezullimit dhe ndërprerjes. Megjithatë, mbetet problematike përdorimi i formulimit “shuhet vepra penale”, mungesa e kriterëve të qarta për veprat e qëndrueshme/vazhduese, si dhe rreziku i cenimit të proporcionalitetit në trajtimin e veprave me të njëjtin maksimum dënimi.
18. Në fushën e ekzekutimit të dënimit, drafti për herë të parë parashikon një afat 35-vjeçar për burgimin e përjetshëm, rrit afatet për dënimet e rënda dhe vendos dyfishim të tyre në rastet kur i dënuari arratiset për krime të rënda si korrupsioni apo abuzimi seksual. Ky zhvillim është në përputhje me tendencat evropiane për forcimin e ekzekutimit penal dhe parandalimin e pandëshkueshmërisë.
19. Megjithatë, drafti nuk adreson në mënyrë të plotë çështjet që lidhen me dënimet alternative, mekanizmat për mbrojtjen e viktimave në rastet e mos-ekzekutimit, si dhe marrëdhënien me konventat ndërkombëtare, duke lënë hapësira për vakume dhe sfida praktike.
20. Në përfundim, drafti i ri përfaqëson një hap përpara në modernizimin e institutit të parashkrimit në Shqipëri, duke e bërë atë më koherent dhe më të përshtatshëm për rrethanat bashkëkohore. Por, për të qenë plotësisht funksional dhe i harmonizuar me parimet e sigurisë juridike dhe të ligjshmërisë, kërkohen ndërhyrje shtesë në terminologji, në përcaktimin e qartë të afateve dhe në parashikimin e dispozitave kalimtare. Vetëm kështu

parashkrimi do të mund të luajë rolin e tij të dyfishtë: të sigurojë garanci për individin dhe të ruajë interesin publik për ndëshkimin efektiv të krimeve.

21. Konventa e OKB kundër Korrupsionit (UNCAC) nënvizon rëndësinë që shtetet të parashikojnë afate të mjaftueshme të parashkrimit, duke përfshirë mekanizma pezullimi dhe ndërprerjeje, në mënyrë që veprat e korrupsionit të mos mbeten të pandëshkuara. Drafti i ri i Kodit Penal, me dyfishimin e afateve dhe detajimin e rregullave mbi pezullimin, paraqet një hap në përputhje me këto standarde, duke synuar të rrisë efektivitetin e ndjekjes penale në këtë fushë të ndjeshme dhe të përmbushë angazhimet ndërkombëtare të Shqipërisë.
22. Konventa e Këshillit të Evropës për parandalimin e dhunës ndaj grave (Istanbul), në nenin 58, i kërkon shteteve të garantojnë që afatet e parashkrimit të lejojnë ndjekjen penale edhe pas arritjes së moshës madhore nga viktimat. Drafti shqiptar, që e nis afatin në momentin kur viktimat mbush moshën 18 vjeç, përputhet me këtë qasje, duke u ofruar viktimave një mundësi reale për të raportuar krimet e përjetuara.
23. Konventa e Lanzarote (CETS 201) dhe opinioni i Komitetit të Lanzarote të vitit 2024 theksojnë domosdoshmërinë që afatet e parashkrimit të mos skadojnë para mbushjes së moshës madhore nga viktimat dhe, në disa raste, të mos zbatohen fare kur kërkohet nga efektiviteti i ndjekjes. Drafti i ri i Kodit Penal, i cili e shtyn dies a quo deri në moshën 18 vjeç, është në përputhje me këtë frymë dhe paraqet një përafrim të qartë me të drejtën penale bashkëkohore.
24. Direktiva PIF e Bashkimit Evropian harmonizon minimalisht afatet e parashkrimit për veprat që prekin interesat financiare të Unionit dhe kërkon që ato të jenë të mjaftueshme për të mundësuar ndjekjen efektive. Dyfishimi i afateve për këto vepra në draftin shqiptar është në harmoni me këtë qasje dhe reflekton detyrimin për të mbrojtur interesat financiare të BE-së.
25. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut ka pranuar se legjislacioni mbi parashkrimin bën pjesë në politikën penale të shtetit dhe për këtë arsye i lihet një hapësirë vlerësimi. Megjithatë, Gjykata ka theksuar se zgjatja retrospektive e afateve mund të bëhet vetëm nëse çështja nuk ka përfituar ende nga parashkrimi. Rifillimi i çështjeve tashmë të parashkruara do të binte ndesh me parimin e sigurisë juridike dhe me nenin 7 të KEDNJ. Kjo do të thotë se çdo ndryshim ligjor në Shqipëri duhet të shoqërohet me dispozita

kalimtare të qarta, për të shmangur efektet prapavepruese dhe për të mbrojtur subjektet që kanë fituar përfundimisht nga parashkrimi.

26. Kodi Penal shqiptar, në nenin 67, ka parashikuar se krimet e luftës dhe kundër njerëzimit nuk i nënshtrohen parashkrimit. Ky parashikim është në harmoni të plotë me dokumentet ndërkombëtare, si Konventa për mosparashkrimin e krimeve të luftës dhe kundër njerëzimit (1968) dhe Statuti i Romës (1998), të cilat e ndalojnë parashkrimin për këto vepra. Ky hap tregon përafrimin e Shqipërisë me të drejtën penale ndërkombëtare dhe respektimin e standardeve universale për ndëshkimin e krimeve më të rënda.
27. Ndryshimet e vitit 2017 në Kodin Penal zgjeruan kategoritë e veprave që nuk parashkruhen, duke përfshirë edhe disa krime kundër jetës (nenet 76–79/c). Kjo lëvizje synon të forcojë luftën kundër mosndëshkueshmërisë, por njëkohësisht ngre dilema mbi kriteret e përzgjedhjes. Përfshirja vetëm e disa krimeve, ndërkohë që krime të tjera me rrezikshmëri të ngjashme si terrorizmi apo financimi i terrorizmit nuk janë përmendur qartë, krijon pabarazi dhe mungesë koherence.
28. Parashikimi selektiv i krimeve që nuk parashkruhen cenon parimin kushtetues të barazisë para ligjit (neni 18 i Kushtetutës). Nëse dy vepra me pasoja të ngjashme, si vrasja me dashje dhe vjedhja me pasojë vdekjen, trajtohen ndryshe për sa i përket parashkrimit, atëherë krijohet një trajtim i pabarabartë dhe i paarsyeshëm. Kjo situatë prek edhe parimin e sigurisë juridike, sepse ligji nuk është i qartë dhe i parashikueshëm për qytetarët dhe organet gjyqësore.
29. Konventat ndërkombëtare, si Konventa e Gjenevës dhe protokollet shtesë, si dhe Konventa për financimin e terrorizmit (1999), kërkojnë që disa krime të mos parashkruhen, duke i lënë shteteve detyrimin për të reflektuar këtë standard në legjislacionin e tyre. Nëse Shqipëria nuk i përfshin të gjitha krimet e parashikuara ndërkombëtarisht në listën e veprave të papashkrueshme, atëherë krijohet një mospërputhje me detyrimet e saj ndërkombëtare dhe rrezikohet cenimi i bashkëpunimit juridik ndërkombëtar.
30. Nga analiza rezulton se parimi i ndalimit të parashkrimit për krime të caktuara është thelbësor dhe i domosdoshëm për të garantuar drejtësi efektive dhe për të përmbushur detyrimet ndërkombëtare të Shqipërisë. Megjithatë, mënyra selektive e zbatimit të tij në legjislacionin shqiptar aktual krijon pasiguri juridike dhe cënon parimin e barazisë. Zgjidhja më e drejtë do të ishte harmonizimi i plotë i nenit 67 dhe nenit 66 të Kodit Penal

me standardet ndërkombëtare dhe zgjerimi i qartë i listës së veprave të papashkrueshme, në mënyrë që të sigurohet trajtim i barabartë, koherencë ligjore dhe respektim i parimit të sigurisë juridike.

31. Zbatimi i nenit 68 të Kodit Penal mbi parashkrimin e ekzekutimit të dënimit ka krijuar debate të vazhdueshme, sidomos për shkak të mungesës së rregullimit të qartë të ndërprerjes dhe pezullimit të afateve. Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë, në vendimet unifikuese nr. 7/2002 dhe nr. 1/2022, kanë përcaktuar qartë se parashkrimi i ekzekutimit nuk mund të ndërpritet dhe se nuk mund të ketë zgjatje të afateve për asnjë shkak.
32. Një problematikë e përsëritur lidhet me raportin midis parashkrimit dhe instituteve të tjera si amnistia, falja dhe bashkimi i dënimeve. Gjykatat kanë theksuar se amnistia dhe falja nuk ndryshojnë masën e dënimit të caktuar në vendimin përfundimtar të formës së prerë, por veprojnë vetëm mbi pjesën që i mbetet për t'u vuajtur fizikisht, ndaj nuk mund të konkurojnë dhe të zbatohen mbi afatet e parashkrimit.
33. Bashkimi i dënimeve nuk konsiderohet vendim penal i mirëfilltë dhe nuk ndikon mbi dies a quo të parashkrimit, çka është qartësuar në vendime të fundit të Gjykatës së Lartë Nr. 257/2022 dhe Nr. 236/2023.
34. Gjykata Kushtetuese ka pasur një rol të rëndësishëm në mbrojtjen e parimit të sigurisë juridike dhe barazisë para ligjit. Në vendimet nr. 5/2011, 20/2011 dhe 84/2016, ky organ ka konstatuar se moszbatimi i drejtë i dispozitave mbi parashkrimin ka cenuar të drejtat kushtetuese të individit, duke i detyruar ata të vuajnë dënime të cilat ishin tashmë të parashkuara.
35. Nga krahasimi me sistemet e tjera evropiane, si ai italian, francez apo gjerman, vihet re se legjislacioni shqiptar është më strikt dhe më pak fleksibël. Italia njeh ndërprerjen e parashkrimit kur i dënuari kryen një vepër të re penale, Franca lejon pezullimin për shkak të forcës madhore apo shmangies me dashje nga ana e të dënuarit, ndërsa Gjermania lidh afatet me vendimin res judicata por parashikon edhe raste pezullimi për arsye ligjore. Shqipëria, në të kundërt, ka preferuar një formulim rigid që nuk i lejon gjykatave hapësira interpretative, duke krijuar boshllëqe ligjore.
36. Përfundimisht, boshllëqet ligjore në legjislacionin shqiptar mbi parashkrimin penal tregojnë nevojën e domosdoshme për ndërhyrje të ligjvënësit. Duhet të parashikohen qartë

rastet e pezullimit dhe ndërprerjes, mënyra e trajtimit të dënimeve të bashkuara, ndikimi i amnistisë dhe faljes mbi afatet, si dhe raporti me njohjen e vendimeve të huaja. Gjykata e Lartë dhe Gjykata Kushtetuese kanë dhënë kontribute të rëndësishme në interpretim dhe unifikim, por kufijtë e jurisprudencës nuk mund të zëvendësojnë qartësinë e ligjit të shkruar.

37. Parashkrimi i ekzekutimit të dënimit në sistemin penal shqiptar lidhet ngushtë me momentin kur vendimi merr formë të prerë, duke garantuar sigurinë juridike dhe parimin e res judicata. Në lidhje me vendimet e huaja, afati nis nga data e formës së prerë në shtetin e origjinës, jo nga momenti i njohjes nga gjykatat shqiptare. Ky interpretim ruan parimin e reciprocitetit dhe shmang zgjatjet artificiale që cenojnë sigurinë juridike dhe nenin 7 të KEDNJ.
38. Në praktikë, parashkrimi ka sjellë pasoja të mëdha: një numër i lartë çështjesh pushohen për shkak të kalimit të afateve, duke dëmtuar efektivitetin e sistemit penal dhe duke krijuar perceptim të pandëshkueshmërisë.
39. Përfundimisht, nevojitet një reformim i dispozitave për të shmangur boshllëqet ligjore, për të garantuar ekuilibrin mes interesit publik dhe të drejtave të individit, si dhe për të harmonizuar legjislacionin shqiptar me praktikat evropiane.
40. Në përfundim të analizës krahasimore mbi parashkrimin penal sipas sistemeve të ndryshme ligjore, mund të konstatohet se sistemi Civil Law ofron një strukturë të qartë dhe të kodifikuar të këtij institucioni. Afatet e parashkrimit në këto vende janë të përcaktuara në mënyrë strikte nga kodi penal, duke u ndarë në dy kategori kryesore: parashkrimin e ndjekjes penale dhe atë të ekzekutimit të dënimit. Ky rregullim reflekton një qasje formale që synon të garantojë sigurinë juridike dhe stabilitetin e marrëdhënieve juridike, duke vendosur kufij të paracaktuar kohorë brenda të cilëve shteti mund të ushtrojë ndjekjen penale ose të zbatojë vendimet gjyqësore.
41. Nga ana tjetër, sistemi Common Law dallon dukshëm në mënyrën e rregullimit të parashkrimit. Burimi kryesor në këtë sistem mbeten precedentët gjyqësorë, të cilët shërbejnë si udhëzues për të përcaktuar afatet dhe rrethanat në të cilat ato aplikohen. Kjo e bën institutin e parashkrimit më fleksibël, por njëkohësisht edhe më të varur nga diskrecioni gjyqësor. Në disa juridiksione, si në Mbretërinë e Bashkuar, për shumicën e krimeve të rënda nuk parashikohet fare afat parashkrimi, duke e lënë mundësinë e ndjekjes

penale të hapur edhe pas një periudhe shumë të gjatë kohe. Kjo përbën një diferencë të qartë me sistemet kontinentale ku afatet janë të përcaktuara qartë dhe kanë karakter të përgjithshëm.

42. Në vendet e Civil Law-it, reformat e kohëve të fundit kanë synuar forcimin e parashkrimit dhe qartësimin e mekanizmave për ndërprerjen dhe pezullimin e tij. Franca dhe Italia, për shembull, kanë ndërmarrë ndryshime të rëndësishme, duke dyfishuar afatet kohore dhe duke vendosur rregulla të posaçme për rastet kur procedurat penale zvarriten. Gjermania ka shkuar edhe më tej, duke parashikuar mundësinë që gjykata të zgjasë afatet e parashkrimit në kontekste të caktuara, sidomos në lidhje me bashkëpunimin ndërkombëtar dhe ekstradimin. Këto zhvillime dëshmojnë për një dinamikë të brendshme që synon të harmonizojë sigurinë juridike me nevojat praktike të drejtësisë penale.
43. Në sistemin Common Law, megjithëse ekzistojnë parashikime të ngjashme për disa vepra më të lehta ku afatet janë të kufizuara (p.sh. procedurat e shkurtra me afat gjashtëmuor në Mbretërinë e Bashkuar), për krimet më serioze ka një tendencë të qartë për të mos aplikuar parashkrimin. Kjo filozofi mbështetet në idenë se krimet e rënda cenojnë rendin shoqëror në një mënyrë aq të thellë, sa që nuk duhet të pengohet ndjekja penale pavarësisht kohës që ka kaluar. Ky element dallues reflekton një qasje më të orientuar drejt drejtësisë materiale, në kontrast me qasjen e civil Law që mbështetet më shumë mbi sigurinë juridike dhe stabilitetin formal të sistemit.
44. Krahasimi i dy sistemeve nxjerr në pah dallime të thella konceptuale dhe praktike. Civil Law mbështetet mbi një parashikueshmëri më të madhe, ku afatet janë të qarta dhe ku mekanizmat e ndërprerjes e pezullimit synojnë të parandalojnë abuzimet dhe zvarritjet gjyqësore. Common Law, në të kundërt, e trajton institutin më në mënyrë elastike, duke i dhënë gjykatave rol kyç në interpretimin e afateve dhe duke ruajtur mundësinë e ndjekjes penale të krimeve të rënda pa kufizim kohor. Ky dallim pasqyron dy filozofi të ndryshme mbi funksionin e së drejtës penale: njëra që favorizon parashikueshmërinë dhe tjetra që përparëson drejtësinë materiale.
45. Në raport me Shqipërinë, e cila ndjek modelin e Civil Law, mbetet e nevojshme një reflektim mbi boshllëqet që ekzistojnë në legjislacionin aktual, veçanërisht mungesa e rregullimit të shprehur për ndërprerjen dhe pezullimin e afateve të parashkrimit. Përvoja e vendeve të tjera, sidomos e Italisë dhe Gjermanisë, ofron modele që mund të shërbejnë si

pikë reference për reformimin e mëtejshëm. Rivlerësimi i afateve të parashkrimit, në raport me masën e dënimeve dhe me nevojën për të shmangur proceset e pafund, përbën një domosdoshmëri për të balancuar kërkesën për siguri juridike me nevojën për një drejtësi efektive.

46. Në lidhjen midis parashkrimit dhe ekstradimit në të drejtën shqiptare, konstatohet një boshllëk i dukshëm normativ. Kodi Penal dhe Kodi i Procedurës Penale nuk parashikojnë shprehimisht ndërprerjen ose pezullimin e afatit të parashkrimit gjatë procedurave të ekstradimit. Kjo krijon pasiguri të madhe juridike, sidomos në rastet kur personi i dënuar ndodhet në një shtet tjetër dhe ekstradimi zvarritet për periudha të gjata kohore. Mosqartësia sjell pasoja të drejtpërdrejta mbi funksionin garantues të parashkrimit si institut.
47. Një tjetër problematikë lidhet me ndryshimet e praktikës gjyqësore të Gjykatës së Lartë. Vendimi unifikues nr. 7/2002 e konsideronte afatin e parashkrimit të ekzekutimit si të pandërprerë, pa hapësirë për ndërhyrje nga faktorë të jashtëm. Por vendime më të reja (si nr. 195/2022 dhe nr. 255/2023) kanë sjellë një interpretim të ri, duke e konsideruar arrestimin ndërkombëtar për efekt ekstradimi si moment fillimi të ekzekutimit. Ky ndryshim radikal krijon jo vetëm mungesë koherence, por edhe rrezik për fragmentim të jurisprudencës.
48. Praktika e re, që e barazon arrestin e përkohshëm me ekzekutimin, bie në kundërshtim me parimin klasik të të drejtës penale sipas të cilit ekzekutimi fillon vetëm kur i dënuari vendoset realisht në vuajtje të dënimit. Ky interpretim i zgjeruar i Gjykatës së Lartë rrezikon të zbehë funksionin e parashkrimit si garanci për sigurinë juridike, duke i dhënë shtetit mundësinë të zgjasë artificialisht afatet vetëm mbi bazën e një mase sigurimi të përkohshme. Ky është një problem thelbësor që bie ndesh me standardet kushtetuese dhe me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut.
49. Në planin ndërkombëtar, një problem tjetër lidhet me mospërputhjen e ligjit të brendshëm me Protokollin e Katërt Shtesë të Konventës Evropiane për Ekstradimin. Neni 491 i KPP-së ende parashikon refuzimin e ekstradimit nëse dënimi është parashkruar sipas ligjit shqiptar, ndërkohë që protokollin e vitit 2012 kërkon që vlerësimi i parashkrimit të bëhet vetëm sipas ligjit të shtetit kërkuar. Ky mos-harmonizim krijon jo vetëm pasiguri praktike në gjykata, por edhe rrezik shkeljeje të detyrimeve ndërkombëtare të Shqipërisë.

50. Një tjetër problem del nga interpretimi i nocionit të reciprocitetit. Ndërkohë që Shqipëria ka ratifikuar protokollin pa vendosur rezervë, Italia ka ushtruar të drejtën për rezervë. Kjo krijon një asimetri në marrëdhëniet dypalëshe: Shqipëria mbetet e detyruar të lejojë ekstradimin kur parashkrimi nuk ka ndodhur sipas ligjit italian, por Italia mund të refuzojë nëse parashkrimi është plotësuar sipas ligjit të saj. Ky trajtim i pabarabartë cenon frymën e reciprocitetit dhe i vendos organet shqiptare në një pozitë më të dobët në bashkëpunimin ndërkombëtar.
51. Edhe procesi i njohjes së vendimeve penale të huaja shfaq problematika të ngjashme. Gjykatat e faktit kanë prirur ta interpretojnë refuzimin e njohjes si një gjykim përfundimtar mbi fajësinë, duke e përdorur atë si arsye për të ndaluar ekstradimin. Por Gjykata e Lartë ka korrigjuar këtë qëndrim, duke theksuar se procedura e njohjes nuk prodhon efektin e gjykuar. Kjo mospërputhje tregon mungesë koherence dhe sjell pasiguri në praktikë, duke rritur rrezikun për refuzime të pajustificuara të ekstradimit.
52. Në fund, mbetet problematike mungesa e një reforme ligjore që të përshtatë nenin 68 të Kodit Penal me realitetin e sotëm. Ky nen nuk është ndryshuar prej vitit 1995, megjithëse kushtet politike, ekonomike dhe juridike kanë ndryshuar rrënjësisht. Ruajtja e tre kategorive të parashkrimit për ekzekutimin pa dallime më të detajuara për natyrën e dënimeve dhe për rastet e veçanta krijon një sistem të ngurtë dhe disproporcional. Kjo sjell pasoja të drejtpërdrejta si për shtetin, që humbet të drejtën e ekzekutimit, ashtu edhe për individin, që përballet me pasiguri juridike për periudha të gjata kohore.
53. Njohja e vendimeve penale të huaja përbën një mekanizëm themelor të bashkëpunimit ndërkombëtar penal, por procedura shqiptare ka ende boshllëqe të dukshme. Edhe pse nenet 512–518 të KPP-së përcaktojnë qartë procedurën e njohjes, mbetet e paqartë çështja e lidhjes midis vendimit të huaj dhe afatit të parashkrimit. Dilema kryesore është nëse ky afat duhet të fillojë nga momenti i marrjes formë të prerë të vendimit të gjykatës së huaj apo nga momenti i njohjes nga gjykatat shqiptare. Mungesa e një përcaktimi të qartë ka sjellë mospërputhje në praktikën gjyqësore.
54. Praktika e Gjykatës së Lartë ka sqaruar në disa vendime (p.sh. vendimi unifikues nr. 2/2014 dhe vendimi nr. 236/2023) se afati i parashkrimit i referohet dënimit të dhënë nga gjykata e huaj, duke u nisur nga statusi i gjësë së gjykuar (res judicata), dhe jo nga pjesa e mbetur pa vuajtur e dënimit. Megjithatë, në disa raste gjykatat e faktit kanë gabuar duke llogaritur

vetëm pjesën e mbetur për ekzekutim. Kjo tregon mungesë uniformiteti dhe pasiguri për sa i përket interpretimit të ligjit.

55. Lidhja midis njohjes së vendimeve dhe parashkrimit tregon qartë edhe mungesën e harmonizimit të legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare. Shqipëria ka ratifikuar konventa dhe protokolle shtesë që kërkojnë që ekzekutimi i dënimit të rregullohet sipas ligjit të shtetit zbatues, por neni 68 i Kodit Penal mbetet i pandryshuar që prej vitit 1995. Kjo mospërputhje midis normës së brendshme dhe detyrimeve ndërkombëtare krijon konflikte juridike dhe vështirësi në praktikë.
56. Një problem i rëndësishëm është edhe mospërputhja midis legjislacioneve të shteteve. Raste konkrete tregojnë se shpesh dënimi është parashkruar sipas të drejtës së huaj, por jo sipas asaj shqiptare. Kjo krijon situata të ndërlikuara, ku gjykatat shqiptare janë të detyruara të zbatojnë rregullat e brendshme mbi parashkrimin, duke sjellë shpesh refuzim ose zvarritje të ekzekutimit të vendimeve. Këto mospërputhje e dobësojnë efektshmërinë e bashkëpunimit ndërkombëtar penal.
57. Boshllëqet ligjore dhe interpretimet e ndryshme gjyqësore tregojnë se nevojitet një reformë e thellë e nenit 68 të Kodit Penal dhe dispozitave përkatëse të KPP-së. Përshtatja e tyre me konventat ndërkombëtare dhe praktikat më të mira evropiane do të eliminonte pasiguritë ekzistuese, do të garantonte respektimin e parashkrimit si institut dhe do të siguronte një bashkëpunim më efikas gjyqësor ndërkombëtar. Pa këtë reformë, ekziston rreziku që parashkrimi të zbatohet në mënyrë të fragmentuar dhe subjektive, duke cenuar si të drejtat e individëve, ashtu edhe besueshmërinë e sistemit penal shqiptar në marrëdhëniet ndërkombëtare.
58. Në përfundim, parashkrimi penal del si një institucion që shkon përtej natyrës së tij procedurale dhe merr një dimension të qartë psiko-social. Kalimi i kohës nuk ka vetëm funksionin teknik të shuarjes së ndjekjes ose ekzekutimit të dënimit, por ndikon thellësisht në raportin mes individit, shoqërisë dhe drejtësisë. Për autorin e veprës penale, parashkrimi përfaqëson një mekanizëm që e çliron nga pasiguria e zgjatur dhe i jep mundësinë të rikthehet në shoqëri pa mbartur peshën e një kërcënimi të përhershëm penal. Në këtë mënyrë, ai bëhet një garanci për risocializim real, duke shmangur dënimin e vonuar, i cili do të ishte i zbrazët në funksione dhe i padrejtë në thelb.

59. Nga këndvështrimi i viktimës, megjithatë, parashkrimi paraqet një tension të dukshëm: në rastet e krimeve të rënda, veçanërisht atyre që lidhen me trauma afatgjata si dhuna seksuale, ai shihet si pengesë serioze për realizimin e drejtësisë. Pikërisht për këtë arsye, shumë shtete kanë reformuar legjislacionin, duke zgjatur ose pezulluar afatet e parashkrimit në këto raste, ndërsa për krimet më të rënda ndërkombëtare ai është i papranueshëm. Ky zhvillim tregon përpjekjen për të balancuar dimensionin psiko-social të parashkrimit me kërkesën themelore të viktimave për drejtësi dhe me detyrimin e shtetit për të ndëshkuar krimet që prekin interesin më të lartë të shoqërisë.
60. Në planin teorik, tensioni ndërmjet parashkrimit dhe funksionit edukues të dënimit mbetet i pazgjidhur plotësisht. Nga njëra anë, doktrina klasike e lidh riedukimin me ekzekutimin e menjëhershëm të dënimit, duke e parë parashkrimin si ndërprerje të këtij procesi. Nga ana tjetër, qasjet moderne e konceptojnë parashkrimin si “riedukim implicit”, ku koha vetë luan rolin e transformuesit: individi dëshmon integritetin e tij shoqëror jo përmes vuajtjes së dënimit, por përmes sjelljes së ligjshme në jetën e përditshme. Ky debat tregon se parashkrimi është një pikë e ndjeshme ku takohen filozofia e dënimit, psikologjia e individit dhe nevoja për stabilitet shoqëror.
61. Në përmbledhje, parashkrimi penal përfaqëson një kompromis mes sigurisë juridike, drejtësisë materiale dhe dimensioneve psiko-sociale të ndëshkimit. Ai i jep kuptim funksionit riedukues vetëm nëse vendos kufij të arsyeshëm kohorë për ndjekjen dhe ekzekutimin e dënimit, duke shmangur ndëshkimin e vonuar e të pakuptimtë. Në të njëjtën kohë, ai mbetet sfidues përballë rasteve ku drejtësia e viktimës kërkon të mos shuhet kurrë. Prandaj, instituti i parashkrimit duhet parë jo vetëm si një normë juridike, por si një element që shpreh raportin e shoqërisë me kohën, me krimin dhe me drejtësinë, duke i dhënë kuptim njerëzor dhe social të drejtës penale.

BIBLIOGRAFIA

Autorë

1. Amos Tversky and Daniel Kahneman, '*Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*', 1974) 185 Science 1124.
2. Anastasi, A, E Drejta Kushtetuese në Republikën e Shqipërisë, Tiranë, 2011.
3. Antolisei, *Concorso di persone nel reato ed effete della sospensione e interruzione*, Gpen, 1958, II.
4. Ashworth, A., Principles of Criminal Law, Oxford University Press, 2013.
5. Bassiouni, M. Cherif, Crimes Against Humanity in International Criminal Law, Kluëer Law International, 1999, Cryer, Robert et al., An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Cambridge University Press, 2014.
6. Beccharia, C. *Dei delitti e delle pene*, Hackett publishing company, 1764.
7. Bode J. E drejta nderkombetare penale, 2008.
8. Bozheku, E., *Problemi interpretative di mutuo riconoscimneto delle sentenze penali tra l'Italia e l'Albania*, Revista Diritto penale contemporaneo.
9. Buda, A., Historia e Shqipërisë, Akademia e Shkencave, Tiranë.
10. Çabej, E., *Studime gjuhësore*, Tiranë.
11. CanestriniLex, *Prescrizione e Convenzione europea di estradizione (Cass.42584/22)*.
12. Cullen, F., Wilcox, P, Manuali i Oksfordit per teorite ne Kriminologji, Botimi nw gjuhwn shqipe nga Fakulteti i Drejtwsisw, Ut, 2021.
13. Cupelli. C, “L’epilogo del caso Taricco:l’attivazione indiretta dei controlimiti e gli scenari del diritto penale europeo”, Criminal Justice Network.
14. DolciniE, Marinucci G., Codice Penale Commentato, V edizione 2021.
15. Domi, M., Kanuni i Lekë Dukagjinit (botim i Akademisë së Shkencave).
16. Elezi, I., Kaçupi, S., Haxhia, M., Komentari i Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë, Botimet Morava, Tiranë, 2009.
17. Fagan, J., Piquero, A., (2006/2007), Rational Choice and Developmental Influences on Recidivism among Adolescent Felony Offenders, Journal od empirical Legal studies 4.
18. Gibbs,J., Crime, Punishment and Deterrence , Elsevier 1975 and Social Science Quarterly 48, 515-30.

19. Giovanni Fiandaca and Enzo Musco, Diritto penale. Parte generale, Zanichelli, 2007.
20. Gjeçovi, S., Kanuni i Lekë Dukagjinit, Shkodër, 1933.
21. Hans Joachim Schneider, Kriminologie , Walter de Gruyter, 2007.
22. Hoxha, Haxha, Kacupi, E drejta penale, Pjesa e pergjithshme, Botimet Jozef 2019.
23. Hoxha, M., *Institucioni i gjakmarrjes sipas Kanunit tw Lekw Dukagjint dhe cwshtje e Crrwnjosjes sw Gjakmarrjes*, UDC, 340.141,
24. Hoxha,D., Monografi, E drejta penale dhe elementi kohe, 2016.
25. I.Elezi, “E drejta penale e Republikes së Shqipërise, Pjesa e përgjithshme”, vol III, fq. 68., 1976.
26. Islami, H., E Drejta Zakonore Shqiptare, Tiranë.
27. Jenks, Chris, *Introductory note to European court of human rights, Varnava and others,v.Turkwy*, Cambridge University Press, Vol. 49, issue 2.
28. Jeremey, B., An introduction to the principles and legislation, Prometheus books, New York, 1789.
29. Mantovani, F., Diritto penale, Cedam 2001.
30. Mantovani, M., *La prescrizione della pena. Spunti comparastici perla rimeditazione di une istituto negleto*, Giappichelli, Toriono,
31. Mantovani, M.,*La prescrizione della pena, Spunti comparatistici, per la rimeditazione di un istituto negletto*, Giapicchelli editore, 2008.
32. Muçi, S., E Drejta Penale – Pjesa e Përgjithshme, Tiranë, 2007.
33. Muçi, S., E Drejta Penale – Pjesa e Përgjithshme, Tiranë.
34. Nagin, D., Criminal Deterrence Research, at the outset od the twenty first centery”. In Crime and justice: A riview of research, vol.23, University of Chicago press, 1998.
35. Nappi, Aniello, *Guida al novo codice di procedura penale*”,Giuffre editore.
36. Omari, L., Institucionet juridike dhe shteti shqiptar, Tiranë.
37. Paoli, Letizia, *Mafia brotherhoods: Organized Crime, Italian style*, Oxford University Press, 2003.
38. Pipa, A., Tradita dhe moderniteti në kulturën shqiptare, New York.
39. Pisani, M. *La prescrizione come fatto ostativo dell’estradizone, o della consenga, in ambito europeo*, in Riv.it.dir e proc.pen, 2009.

40. Prandi, S., Quando il tempo e sostanza: questioni di prescrizione nella giurisprudenza delle corti, tra dubbi irrisolti e prospettive di riforma, fq1-26, <https://www.la-legislazione-penale.eu/wp-content/uploads/2021/06/Prandi-Approfondimenti-1.pdf>.
41. Riz, R., Lineamenti di diritto penale, Parte generale, CEDAm, 200.
42. Roxin, C., Strafrecht. Allgemeiner Teil, C.H. Beck, München, 2006.
43. Salihu, I. E drejta penale, Pjesa e pergjithshme, Prishtine 2010.
44. Salihu, I., E Drejta Penale – Pjesa e Përgjithshme, Prishtinë, 2012.
45. Schabas, William A., Genocide in International Law: The Crime of Crimes, Cambridge University Press, 2009.

Vendimet e Gjykatës Kushtetuese

1. Vendimi nr. 34, datë 23.06.2017, Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë.
2. Vendimi nr. 48, datë 15.11.2018, Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë.
3. Vendimi nr. 11, datë 27.02.2024, Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë.

Vendimet e Gjykatës së Lartë

1. Vendimi nr. 35, datë 19.01.2001, Gjykata e Lartë.
2. Vendimi nr. 112, datë 23.03.2002, Gjykata e Lartë.
3. Vendimi nr. 461, datë 17.09.2004, Gjykata e Lartë.
4. Vendimi nr. 792, datë 14.12.2007, Gjykata e Lartë.
5. Vendimi nr. 149, datë 22.03.2010, Gjykata e Lartë.
6. Vendimi nr. 620, datë 04.11.2014, Gjykata e Lartë.
7. Vendimi nr. 221, datë 09.05.2016, Gjykata e Lartë.
8. Vendimi nr. 488, datë 12.10.2018, Gjykata e Lartë.
9. Vendimi nr. 77, datë 21.02.2020, Gjykata e Lartë.
10. Vendimi nr. 5, datë 21.02.2022, Gjykata e Lartë.
11. Vendimi nr. 225, datë 15.09.2022, Gjykata e Lartë.
12. Vendimi nr. 22, datë 19.01.2023, Gjykata e Lartë.

13. Vendimi nr. 226, datë 25.07.2023, Gjykata e Lartë.
14. Vendimi nr. 87, datë 03.04.2025, Gjykata e Lartë.

MARRËVESHJE NDËRKOMBËTARE

- Konventa e OKB kundër Korrupsionit (UNCAC), neni 29 – “Statuti i parashkrimit” (UNODC).
- Konventa e Këshillit të Evropës për parandalimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Istanbul), neni 58 – “Statuti i parashkrimit”.
- Konventa e Këshillit të Evropës për mbrojtjen e fëmijëve nga shfrytëzimi dhe abuzimi seksual (Lanzarote, CETS 201) dhe Opinioni i Komitetit të Lanzarote (qershor 2024) mbi afatet e parashkrimit për veprat seksuale kundër fëmijëve.
- Direktiva (BE) 2017/1371 (PIF) mbi mbrojtjen e interesave financiare të Bashkimit – neni 12 (afatet e parashkrimit).
- Konventa e vitit 1968 për moszbatimin e parashkrimit për krimet e luftës dhe krimet kundër njerëzimit (OKB).
- Parime të jurisprudencës së GJEDNJ mbi nenin 7 të KEDNJ (parimi i ligjshmërisë) dhe lejuarshmëria e zgjatjes së afateve para skadimit.